

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

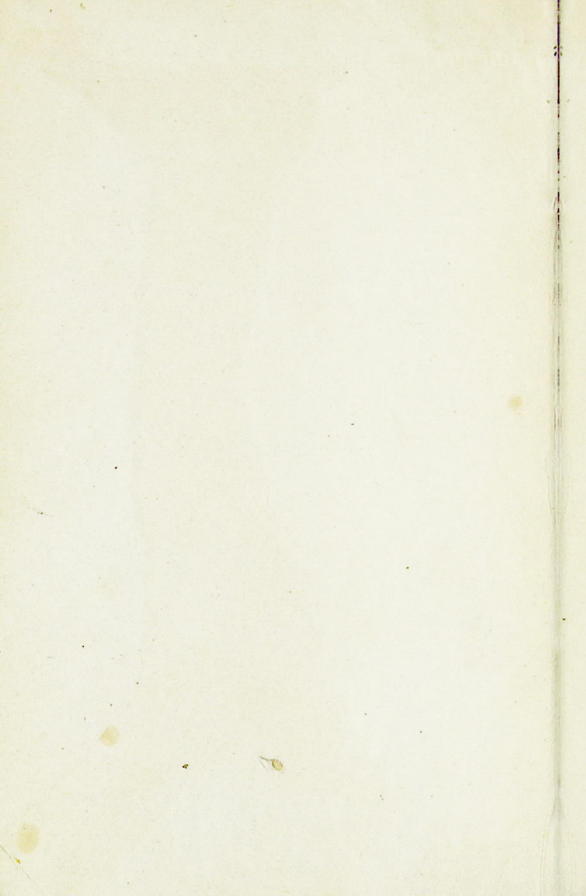
պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

17619-22

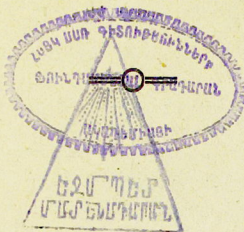

2278

ԳԱՐԵԳԻՆ ԲԵՍ

ԿՅԱՆՔԻ ՅԵՐԳԸ

ՊԵՏՎԵԾՔՆԵՐ ՅԵՂ ԱՐՁԱԿ ԲԱՆԱՏՏԵԼԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Հրատ. № 1323

Գրառեպ. № 5285 (բ) Պատ. № 700 Տիրաժ 2000

Պետհրատի լեզվորդ տպարան Յերևանում.

ՅԵՐԲ ԿՀԱԼՁԻ ՁՅՈՒՆԸ

1

Փորրիկ քաղաքի փոքրիկ, աննշան փողոցներից մեկի նույնպես փոքրիկ ու աննշան տան սենյակներից մեկը:

Սենյակի հինավուրց թախտի վրա, լեռեսը դեպի պատն արած, շորերը հագին, անփուլթ պառկած է հիսնամյա մի ծերունի:

Սենյակն ունի մի պատուհան՝ կոտրտված ապակիներով:

Կեղտոտ սեղանի մոտ դրված է մի շարդված աթոռ:

Պատից կախված է մի որացուլյց, վորը ցուլց է տալիս հունվարի 16-ը, մինչդեռ դրսում գարունն է ժպտում, և ուրիշ, շատ ուրիշ, համարյա թե բոլոր որացուլյցներն ասում են, թե այդ որն ապրիլի 23-ն է:

Կեղտի մեջ կորած այդ որացուլյցին լեռկալ ժամանակ մարդկային ձեռք չի կոխել:

Ժամանակ-առժամանակ շարժվում է հինավուրց թախտի վրա պառկած ծերունու աջ ձեռքը, ափն ժամանակ ճանճերը, այդ անկոչ հյուրերը, վոր նստել էին նրա դեմքին, փախչում են դեպի հեռուններն ու,

յերը հանգստանում և ծերունու աջ ձեռքը, նորից դալիս ու նստում են նրա դեմքին:

Բացվում է դուռը, և շիմքին յերևում և կարծես կյանքից բեզարած մի կնոջ դեմք:

Շիմքին քիչ կանգնելուց հետո նա մտնում և սենյակ, իր թուլյ, չափազանց թույլ ձեռներով ծածկելով դուռը:

Սենյակի միջ կանգնելով, նայում է հինավուրց թախտի վրա պառկած ծերունուն ու նստում ջարդված աթոռին:

Աթոռը հիվանդագին մի ճիչ է հանում, շարժվում է հինավուրց թախտի վրա պառկած ծերունու աջ ձեռքը, և հետո ամեն ինչ թաղվում է լուսթյան ու անշարժության գրկում:

Ջարդված աթոռին նստած կինը սեղանի վրա թափված թղթերի միջից հանում է փողով ծածկված մի տետր և սկսում է թերթել այն. .

Թերթելով այդ փողով ծածկված տետրը, նրան թվում է, թե թերթում է իր անցյալը, անվերադարձ անցյալը:

— Մամա, — լսվում է դրսից, և ապա բացվում է դուռն, ու ներս է վազում մի յերեխա:

Նա ժպտում է, նրա ճակատի վրա խաղում են դեղին, համարյա վոսկեգույն մազերը:

Նա վազում է դեպի մայրը, ընկնում է նրա գիրկն ու՝

— Ինչո՞ւ ուշացար, յես այնքան սպասեցի քեզ: Հետո նա դարձյալ ժպտում է, համբուրում մորը և նայում դեպի հինավուրց թախտը ու հարցնում.

— Ելի՞ քնած է հայրիկը:

Ժպիտն անհետանում և նրա դեմքից, մալրն ալդ զգում և, գրկում և նրան ու համբուրում նրա ալտերը, մազերը, ճակատը...

— Գնա, գնա գրսում խաղա,-- շշնջում և նա յերեխայի ականջին:

Ռուբրիկը նայում և մոր աչքերին ու հասկանում և, վոր մայրն այսոր շատ, շատ տխուր և:

— Լավ, լավ, վոր այդպես և, յես կհեռանամ,-- ասում և Ռուբրիկն ու գուրս գնում, սրբելով արցունքները:

Տիկինը նորից և թերթել սկսում փոշապատ տետրը, նորից դեպքերն անցնում են նրա աչքերի առաջից ու նորից նա հիշում և իր անվերադարձ ու չերջանիկ անցյալը:

Աչքերից թափվում են արցունքի կաթիլներն ու ընկնում են փոշապատ տետրի վրա...

Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ այսոր գնաց այնտեղ, ինչո՞ւ կամեցավ այն քալն անել. մթթե այդպիսով կարող ևր իր կորցրած յերջանկությունը յես դարձնել ..

Ախ, չեթե այսոր նա չգնար այնտեղ, չեր հանդիպի նրան ու անցյալը, անվերադարձ անցյալը կշարունակեր թաղված մնալ փոշիների մեջ, այնպես, ինչպես տետրը, վորտեղ գրել ևր իր անցյալի ամենաքաղցր ըուպենների պատմությունը...

2

Յերեք հոգի ելին նրանք՝ ծնողներն ու ինքը:

Հայրը սպա յեր: Տեսնելով, վոր քաղաքում ապրելն անհնարին և, շնորհիվ տիրող սարսափիլի շարժումներին, ընտանիքը ուղարկեց զյուրը:

Այդ ժամանակ նա տասնյոթ տարեկան էր:
1920 թիվ:

Շարժում, շարժում, շարժում: Կռիվ: Կովում են
բոլորը, կովում են ամեն տեղ:

Յերկու ամիս անց քաղաքից լուր է ստացվում,
վոր այդ կռիվների մեջ հաղթանակել են բալլշե-
վիկները:

Քիչ անց նրանք իմանում են, վոր նրա հայրն
սպանվել է բալլշևիկների ձեռքով...

— Ախ. այդ բալլշևիկները...

1921 թիվ:

Կարծիք շարժումներն սկսում են դադարել:

— Պետք է գնալ քաղաք, —ասում է մայրը, —ան-
պաշտան պիտի հեռանալ գյուղից, այստեղ ապրիլ չի
լինի, իսկ այնտեղ մենք դեռ կարող ենք գտնել մե-
րոնց. նրանք այդքան շուտ չեն պարտվի:

— Այո, —համաձայնվում է ինքը:

— Կգնանք քաղաք, —շարունակում է մայրը, —
այնտեղ կգտնենք մերոնցից մի լավ, հարուստ մարդ և
քիզ կտամ նրան. չե՞ վոր դու հիմա հասունացած աղ-
ջիկ ես արդեն:

Աղջիկը ժպտում է, և հետևյալ ուրը նրանք թող-
նում են գյուղը:

3

Ապրանքատար գնացքը կանգ է առնում փոք-
րիկ մի կայարանում, վորի վագոններից մեկում նըս-
տած էին նրանք:

Քիչ անց հայտնում են, վոր գնացքը դեռ մի-
ջանի ուր կմնա կայարանում, ապրանք պիտի տանի
քաղաք, իսկ նա, ապրանքը, դեռ չի ստացված:

Ճամպորդներն իջնում են վազոնից և սկսում զրոտնել:

Ինչո՞ւ չե կայարանի առաջ կանգնած այն տղան շատ նայում սպայի աղջկան. .

Ինչո՞ւ չե աղջիկն ել նայում նրան ու ժպտում... .

Սպայի կինը նկատում և այդ և հանդիմանում աղջկան:

Յերբ վառվում են կայարանի լույսերը, ճամպորդները դեպի վազոններն են քայլում, ընթրում ու ապա քնելու պատրաստություն տեսնում:

Վազոնում քնում են բոլորը, քնում և և սպայի կինը ..

Միայն արթուն և նա, սպայի աղջիկը .. Իջնում և վազոնից ու շարժվում դեպի կայարանի լույսերը...

Նրա աչքերը վորոնում են, քիչ առաջ իրեն նայող տղին, վորը հագին ուներ կարմիր բանակայինի հագուստ... Ահա և նա... Նրանք մոտենում են իրար... Նայում են միմյանց ու վոչ մի ձայն... Ժպտում են...

Ինչո՞ւ չե այդ կարմիր-բանակային տղան նայում անծանոթ աղջկան ու ժպտում:

Ինչո՞ւ չե անծանոթ աղջիկը նայում այդ անծանոթ կարմիր-բանակայինին ու ժպտում:

Ինչո՞ւ չի քնել վազոնում, մյուսների պես, այդ աղջիկը և իջել և վազոնից, մոտեցել կայարանի լույսերին ու կամեցիլ տեսնել այն անծանոթ ժպտացող տղային:

— Դուք ե՞լ եք ճամպորդ, — վերջապես հարցնում և աղջիկը:

— Այո, — պատասխանում և տղան:

— Վո՞րտեղ եք գնում:

— Դեպի հյուսիս:

— Յե՛րբ եք թողնելու այս կայարանը:

— Մի շաբաթ անց, — պատասխանում է կարմիր-
բանակալինը. — մի ուրիշ խմբի չե՛լ հնք սպասում:

Լուսթուն, Լուսեբը շարունակում են վառվել:
Նրանք շարունակում են նաչել միմյանց ու ժպտալ:

— Իսկ դուք վո՞րտեղ եք գնում, — հարցնում է
տղան:

— Դեպի հարավ, — պատասխանում է աղջիկը:

Կայարանը լուսավորված է. կայարանում շատ
մարդիկ են շարժվում, շարժվում են և նրանք, ու կա-
յարանի լուսեբը լուսավորում են և նրանց:

Նրանք շարունակ նայում են իրար և ժպտում:

— Վորքան գեղեցիկ է այդ գեղեցիկ տղան, —
մտածում է աղջիկը:

— Ձքնաղ աղջիկ ես, — անցնում է տղայի մոտով:

Նրանք շարժվում են առաջ:

Ահա անցան կայարանի վերջին տան մոտով:

Այստեղից արդեն սկսվում է անտառը:

Կայարանում վառվող լուսեբն այժմ ել չեն լու-
սավորում նրանց, այլ լուսավորում է գարնանային
կապուտակ յերկնքում փալլող լուսնյակը:

Նրանք նստում են ծառի տակ ու նայում իրար:

Լուսնյակը նայում է նրանց:

Ժամանակը սահում անցնում է, իսկ նրանք շա-
րունակում են նայել իրար, մոռանալով բոլորը, կա-
յարանը, վագոններն ու վագոններում քնած մարդ-
կանց...

— Շարժվելու ժամանակ է, — վերջապես հիշեց-
նում է աղջիկը:

Վոտքի լին կանգնում և այժմ կանգնած նայում իրար:

Տղան բռնում և աղջկա ձեռքից...

Աղջիկը չի դիմադրում...

Դողում են տղի ձեռքերը, դողում են այդ դողացող ձեռքերի մեջ գանվող ձեռքերը:

— Ինչքան գեղեցիկ ես,—կամաց շշնջում և տղան ականջին:

Աղջիկը լսում և այդ ու կարմրում:

Վորքան մոտիկ և տղի զլուխն իրեն: Այժմ նա դգում և այդ գեղեցիկ տղայի գեղեցիկ զլխի գեղեցիկ մազերի անուշ բույրը:

Ախ, ի՜նչպիսի ուրախությամբ նա կգրկեր ու կհամբուրեր այդ զլուխը...

Մինչ աղջիկը, տարված իր մտածողությամբ, մոռանում և իր ուր լինելը, տղան գրկում և նրան, իր ուժեղ, չափազանց ուժեղ բազուկներով սեղմում նրա իրանը, համբուրում նրա այտերն ու աչքերը:

Աղջիկը կարծես խոր քնից և արթնանում, մի փոքրիկ, չափազանց փոքրիկ ու թույլ ճիչ և արձակում, վորը մեռնում և մոտակա ծառերի խիտ տերևների գրկում և հետո, զգալով իրեն տղի ուժեղ բազուկների մեջ, ժպտում և, կարմրում, ինքն ել և համբուրում տղի մազերից և կամաց շշնջում:

— Շարժվելու ժամանակն է:

Տղան իր բազուկներից աղատում և աղջկան, և նրանք շարժվում են դեպի կայարանը:

Ահա նորից նրանց լուսավորում են կայարանի ուլսերը...

— Վաղը. — ասում է տղան:

— Այո, — պատասխանում է աղջիկը, մենք դեռ անհայտ ժամանակով աչտեղ ենք:

Ու նրանք բաժանվում են:

Մայրը քնած հը... Աղջիկն էլ է պառկում, փորձում է քնել, բայց...

Ո՞վ էր այն տղան .. Հարձուտ էր, թե չքավոր... Ինչո՞ւ նա կարմիր է... Մի՞թե քաղաքում մայրն իր համար դրանից լավ տղա կարող է գտնել:

Այն ի՞նչ է սկսում ծնվել ու շարժվել իր կրծքի տակ ..

Անպիտանն ի՞նչպես պինդ դրկեց ու հը ուժեղ բազուկներով սեղծեց նրա իրանը... Նա ցավացրեց իր իրանն, իսկ այդ ցավն այնքան քաղցր էր... Ո՞վ էր վերջապես այդ տղան...

Մտածում էր աղջիկը, շարժվում անկողնում և զգում էր, Վոր կրծքի տակ մի նոր, անծանոթ, սակայն քաղցր բան է ծնվել...

4

Հետևյալ որն առավոտյան ճամպորդներն իջն վագոններից և շարժվեցին դեպի կայարանի վացարանը...

Ահա գեղեցիկ զինվորն էլ է լվացվում: Նրանք նայում են իրար և ժպտում:

Մայրը դարձյալ նկատում է այդ, սակայն լռում:

Վերադառնում են վագոնները:

— Ինչո՞ւ չես շարունակ նայում այն մուրացիկին և ժպտում, — հարցնում է մայրը:

— Մի՞թե նայելն արգելվում ե,—հարցնում ե աղջիկը:

— Իհարկե չոչ,—պատասխանում ե մայրը,—բայց չի կարելի բոլորին նայել:

Աղջիկը լուռ ե:

— Դու գիտե՞ս, թե ով ե նա,—շարունակում ե մայրը,—հորդ սպանողներին ե:

Աղջկա աչքերում լերկում են արցունքներ. չե՞ վոր նա սիրում եր և շարունակում ե սիրել և հիշել իր հորը... Նրա աչքերի առջևով անցան սկզբում հոր, ապա բանակայինի պատկերները...

Բայց մայրն ինչ՞եւ յե իրեն արգելում նրան նայել...

Իսկ նա լեթե գիտենար, վոր իր աղջկան համբուրել ե այն «մուրացիկը»...

Դարձյալ լերկելո .. Դարձյալ վառվում են կայաբանի լույսերը, դարձյալ դեպի վագոններն են շարժվում ճամպուրիները, ընթրում և քնում... դարձյալ սպայի աղջիկն իջնում ե վագոնից ու դեպի կայարանը քայլում:

— Աշխեն:

— Գրիշա:

Յեվ յերկու գեղեցիկ դեմքեր ժպտում են միմյանց:

Նրանք բարևում են իրար և առաջ շարժվում... Կայարանի վերջին տունը: Անտառ: Կանգնում են հսկայական կաղնու տակ, տղան գրկում, համբուրում և սեղմում ե կրծքին սպայի աղջկանը:

Ի՞նքան լերջանիկ են նրանք:

Պառկում են ծառի տակ...

Գիշեր ե, վերևից լուսինն ե նայում նրանց, իսկ ներքե նրանք են ժպտում իրար...

Տղան գրկում ե աղջկա իրանը... Աղջիկը կամենում ե դիմադրել, բայց հոսում ե ջերմագին մի հեղուկ, ե նա թուլանում ե ու անձնատուր լինում արդին...

Ու այդ դարնանային գիշերը նրանք, առաջին անգամ, ապրում ե զգում են այն, ինչ վոր չեյին զգացել ու ապրել մինչե այդ ժամանակ...

Բաժանվում են իրարից ե լուռ դեպի կայարան քալում:

— Այժմ դու իմն ես, —ասում ե տղան, — էս կտանեմ քեզ հյուսիս ե այնտեղ կապրենք միասին:

— Իսկ մայրս:

— Նրան ել կտանենք:

— Յեթե չհամաձայնվի:

Լռություն:

— Իսկ դու մենակ չե՞ս գա:

— Կարող եմ արդյոք բաժանվել նրանից:

— Բայց չե՞ վոր...

— Լավ, — ընդհատում ե աղջիկն, — այդ մասին

հետո:

Կայարան: Վագոններ: Վառվում են կայարանի լույսերը: Նրանք բաժանվում են իրարից:

5

— Մայրիկ, — ձայնում ե Աշխենը հետևյալ առավոտյան:

— Համմե:

— Չե՞նք կարող արդյոք դեպի հյուսիս գնալ: Ի՞նչ

ուհեներ ասին ոտար ու անծանոթ փոքրիկ քաղաքում:

— Իսկ ի՞նչ գործ ունենք հյուսիսում, — հարցընում ե մայրը:

— Գնանք, գնանք, մայրիկ, գնանք նրանց հետ:

— Ո՞ւմ հետ, — հարցնում ե մայրը և մի կասկածավոր հայացք գցում աղջկա վրա:

— Այ, այն տղաների, կարմիրների հետ:

— Հորդսպանողների հետ:

Լուսթյուն: Մայր ու աղջիկ անթարթ աչքերով իրար են նայում:

— Բայց մի՞թե նա մեղավոր ե, — խզում ե լուսթյունն Աշխենը:

— Ո՞վ, — հարցնում ե մայրը:

— Այն տղան, վոր շարունակ նայում եր ինձ:

— Դու մտածում ես նրա մասին:

Դարձյալ լուսթյուն:

Ախ, ի՞նչպես, ի՞նչպես հասկացնել այդ կնոջ, վոր նրանք սիրում են իրար, վոր նրանք համարյա լեհ... ամուսնացել են...

— Մայր:

— Համմե:

— Յեթե այն տղան առաջարկություն անի և կամենա հետս ամուսնանալ, ի՞նչ կանես:

— Ոձի լեղի կխմացնեմ, — պատասխանում ե մայրը:

— Մայր:

— Ի՞նչ ե, սրտովդ չե, — հարցնում ե մայրը, — իսկ դու, դու, ի՞նչ կանեցիր:

Աղջիկն աչքերը հառում ե գետնին:

— Պատասխանիր, ի՞նչ կանեցիր, — նորից ե հարցնում մայրը:

— Կհամաճայնվիլի,— ալատասխանում է աղջիկը:

— Անպատկառ, հայրասպան աղջիկ:

— Մայր:

— Լռիր: Կորիր աչքիցս, ել լես քո մայրը չեմ, — ճշում է սպայի կինը. — գնա, գնա նրա հետ, ով սպանել է հորդ. գնա, սիրիր նրան, ապրիր նրա հետ և յերջանկացիր. յես ել քո մայրը չեմ...

Ու սպայի կնոջ աչքերում արցունքի կաթիլներ յերևացին:

— Իսկ յես՝ հիմարս, շարունակ մտածում ելի, թե ինչպես բախտավորեցնեմ քեզ... Գտնեմ մերոնցից մի հարուստ, որինավոր մարդ, մտածում ելի յես, և քեզ տամ նրան, իսկ դու այսոր բոլորը մոռացար, ջուրը ածեցիր:

6

Յերեկոյան գնացքը պիտի շարժվի:

Յերկու հոգի պիտի բաժանվեն ու ել հավիտյան, գուցե հավիտյան, չտեսնեն իրար...

Մայր ու աղջիկ...

Գրիշա և Աշխին...

Ո՞վ կգրկվի մյուսից...

— Վհչ, վոչ, լես չեմ կարող բաժանվել նրանից, լես կփախչեմ նրա հետ... Բայց արդյո՞ք կարող եմ բաժանվել մորիցս...

Կեսոր ե:

Տղան կայարանումն է... Աղջիկը նկատում է նրան և, մորից ծածուկ, դեպի նա շարժվում...

Աշխինը տխուր է, տղան նկատում է այդ:

Նրանք նայում են իրար և վոչ մեկը չի համարձակվում ժպտալ...

— Յերեկոյան կշարժվի մեր գնացքը, — կամաց շշնջում է Աշխենը:

— Յեվ նա ռւմ կտանի դեպի հարավ:

— Մորս:

— Միանո:

— Այո, — պատասխանում է աղջիկը, — յես վորոշեցի մնալ քեզ մոտ, գնալ դեպի հյուսիս:

— Աշխեն, սիրելի իմ Աշխեն. յես այդպես ել սպասում եյի. չէ՞ վոր մենք սիրում ենք իրար:

Նրանք շարժվում են դեպի առաջ:

Նորից անտառ... Ծառերը շարժվում են, տերևները՝ խշխշում: Գրիշան համբուրում է աղջկա աչքերը և այդ աչքերում արցունքի կաթիլներ նկատում:

— Ինչո՞ւ յես լալիս, — հարցնում է նա, — միթե այդքան դժվար է բաժանվել մորից ու գնալ սիրածի հետ:

— Խեղճ մայրս ինձնով եր միայն մխիթարվում, իսկ այժմ յես պիտի թողնեմ նրան: Սպանեցին ամուսնուն, այժմ ել միակ զավակից են զրկում:

Արցունքի կաթիլները խեղդում ելին նրան:

— Ո՞վքեր են սպանել հորդ, — հարցնում է տղան:

— Նրանք, վորոնցից մեկը հիմա ինձ բաժանում է մայրիկից, — պատասխանում է աղջիկը:

— Միթե հայրդ հակահե...

— Սպա չեր. — ընդհատեց նրան Աշխենը:

Ու տիրեց խորին լռութուն: Քամին շարժում է ծառերի տերևները, և այդ շարժվող տերևները յերգում են մի տխուր մեղեդի:

Նրանք նստում են ծառի տակ, աղջիկը գլուխը հենում է տղի ուսին ու, թե՛

— Պատմիր, պատմիր ձեր կռիվների մասին, իմ հերոս, յես ուզում եմ լսել քեզ ու մոռանալ վիշտը, հորս, մորս, ինձ և միայն քեզ, քեզ սիրել, տեսնել, լսել ու շնչել քեզնով։

Ու տղան չի մերժում աղջկան և սկսում և պատմել իրենց կռիվների մասին...

...Յերկու տարի առաջ եր, յերբ նրան ղինվոր տարան, և այդ յերկու տարվա ընթացքում ինչքան կռիվների մեջ է յեղել նա։ Կռիվներ, շարունակ կռուիվներ։

Հիմա չե, վոր դադարել են կռիվները, և այժմ ինքը, ուրիշների պես, գնում է հյուսիս՝ աշխատելու և ուսումը շարունակելու։

Այժմ ինքը շատ յերջանիկ է, վոր միացել է բայլերիկներին և նրանց հետ կովել ազատության համար։

Կռիվներ, կռիվներ, կռիվներ...

Իրենք սպանել են ուրիշներին, իսկ ուրիշներն՝ իրենց...

Մի անգամ այնպես յեղավ, վոր ինքն ել պիտի սպանվեր, բայց...

Աղջկա գույնը թռավ...

— Վախեցա՞ր. չե՞ վոր յես հիմա կենդանի չեմ, սիրելիս,— հանգստացրեց նրան տղան։

— Պատմիր, պատմիր, տեսնեմ այդ թնչպես պատահեց, յես այժմ հանգիստ եմ, չես կարող եմ լսել բոլորի մասին։

Յեվ տղան համբուրում է նրա արցունքոտ աչքերն ու սկսում իր ընդհատված պատմութունը.

— Այսպես չեղավ: Քաղաքը վերցրել ելինք մենք, կարմիրներս: Մեր թշնամիները քաղաքը թողել և փախել ելին: Հանկարծ լուր ենք ստանում, վոր քաղաքի վերին թաղամասի վոստիկանատունը յիջն և սպաներով ու սպիտակ զինվորներով, վորոնք կրակում են կարմիրների վրա: Հասնում ենք վոստիկանատուն: Շրջապատում ենք այն: Դրսից կրակում ենք մենք, ներսից՝ նրանք:

Այդ ժամանակ մեզնից յերեք հոգի սպանվեցին, իսկ նրանցից, ինչպես հետո իմացանք, հինգ հոգի:

Վերջապես, չերբ վերջանում և նրանց գնդակների պաշարը, մենք գրավում ենք վոստիկանատունը: Այնտեղ մենք գտանք թասը սպա և քսանհինգ սպիտակ զինվորներ:

Մերոնք շրջապատում են նրանց և դեպի դուռը փվում, իսկ չես և Սաշան, ընկերս, մնում ենք վոստիկանատունը ստուգելու համար:

Բացում ենք սեղանների արկղներն ու հավաքում այնտեղ յեղած բոլոր թղթերը:

Ամեն ինչ վերջացրել ելինք, ու մնացել եր պահարանը: Մոտենում ենք նրան: Դուռը կողպած և Հրացանի սվինի ոգնովթյամբ բաց ենք անում այն և ինչ տեսնում... Այնտեղ թագնվել եր մի սպա... Նա ձեռքին բռնա՝ ուներ մի ատրճանակ, իսկ աչքերն ինչպես ելին փայլում խավարի մեջ: Նա կրակում և և Սաշան մահացու մի վերք և ստոնում: Յեռ հարձակվում եմ սպայի վրա, խլում նրա ձեռքից ատրճանակը... Սկսում ենք կռվել իրար հետ:

Ատրճանակն ընկած եր գետնին, դեպի վորը ուղում եր Սաշան, ընկերս... Յեսնկատում եմ, թե ինչ-

պես արյունը հոսում է նրա վիրավոր կրծքից... Սպան մեկնում է ձեռքը և կամենում է վերցնել ատրճաճանա-
կը... Նրա ձեռքը մոտեցավ, կպավ ատրճաճակին և...

— Բավական է,— ընդհատում է աղջիկը,— չես չեմ
կարող բոլորը հանգիստ սրտով լսել:

— Լավ, ել չեմ շարունակի,— ասում է տղան:

Արեգակը թեքվել է դեպի արևմուտք... Շուտով
կմթնի, և գնացքը կշարժվի...

— Շարժվենք, շարժվենք դեպի կայարան, յես
ուզում եմ գոնե վերջին անգամ հեռվից նայել մորս:
Դանդաղ քայլերով նրանք առաջ են քայլում...

Քամին, գարնանային հով քամին, համբուրվում
է նրանց հետ ու սլանում դեպի հեռուները...

Աղջիկն աչքի քիչ հանդարտվել է, նա խնդրում
է, վոր տղան շարունակի, վերջացնի իր ընդհատված
պատմությունը...

— Սպան վերցնում է ատրճաճակը և ուզում
դեպի ինձ,— սկսում է տղան,— ու այն բոլորին, չերբ
նա կամեցավ կրակել ատրճաճակը, մեջքից արյուն
հոսեց, թուլացան ձեռքերը, և անզգա փուլից գետնին:
Ընկերս նույնպես մահացել եր: Նա ձեռքին բռնած
ունեք արյունոտ մի սվին...

— Ո՛հ, ի՛նչ լավ յեղավ, վոր դուք սպանեցիք
նրան,— ասում է աղջիկը:

— Յես հանում եմ սպալի մոտ գտնվող բոլոր
թղթերը և միջանի մարդկանց ոգնությամբ դուրս ենք
տանում թե նրա և թե մյուսների դիակները...

Այս յերկու տարվա ընթացքում շատ մարդիկ եմ
սպանել յիս, բայց վոչ մեկը չի նմանվել նրան... Ի՛նչ-
պես ելին կարմրել բաց մնացած աչքերը, արյունը

տվել եր դեմքին, և կարմրել եր վողջ լերեսն ու այդ
կարմրության մեջ պարզ լերևում եր նրա ձախ աչտի
վրա գտնվող սև խալը:

— Խալը, — ճշաց աղջիկը,

Նրանք քայլում են առաջ և մոտենում կալա-
րանին:

— Այո, խալը, ձախ աչտի վրա գտնվող սև և
մեծ խալը:

— Իսկ նրա անուն, աղգանունն իմացա՞ր:

— Այո. Իվան Սերգեյև Մատվեյևիչ:

— Հալբիկ, հալբիկ, հայրիկ...

Կայարանում լույսերը վառվում են...

— Մարդասպան, սրիկա, — գոռում ե աղջիկը,
ապրտակում ե տղին և խուռն ամբոխի միջով առաջ
վազում:

Ինչո՞ւ կայարանը հանկարծ մթնեց, ինչո՞ւ ամեն
ինչ սկսեց պտտվել...

7

Ի՞նչ անել...

Գնացքը շուտով կշարժվի. հարկավոր ե մի վո-
րոշում հանել...

Անջատվել մորից ու հեռանալ Գրիշայի հետ, վո-
րը սպանել ե իր հորը...

Անջատվել Գրիշայից, վորին նա սիրում ե...
Վոչ... այդ շատ դժվար ե: Առաջ, չերբ նա չգիտեր այդ
մասին, վորոշեց մնալ նրա, իր սիրածի մոտ, իսկ
միջոց... Արդյո՞ք հեշտությամբ նա կարող ե մոռանալ
այդ կարմիր-բանակալինին, նրան, վոր իրեն գրկել
ե իր ուժեղ բազուկներով և սեղմել իր իրանը...

Ի՞նչ անել ..

Ա՛խ, մայր, մայրական զգացմունք, չեթե նա քեզ լսեր ու չնայեր այդ տղին, քեզնից դադարնի չըդրոսներ նրա հետ, անձնատուր չլիներ նրան, ի՞նչ լավ կլիներ...

Քեզ հետ կգար քաղաք և կամուսնանար քաղաքի հարուստ մարդկանցից մեկի հետ...

Բայց, ախր, հարուստը նրա պես չի լինի, նա աչնպես հուժկու բազուկներ չի ունենա...

Մայրը նայում է աղջկա մտազբաղ դեմքին...

— Ինչո՞ւ յե թոեւ յերեսիդ գուշնը, ինչո՞ւ եւ առաջվա պես չես փայլում աչքերդ—հարցնում է մայրը:

— Վոչինչ,—պատասխանում է աղջիկը:

Տասը բոպելից հետո գնացքը կշարժվի...

Ի՞նչ անել...

Յոթ բոպե մնաց...

Անջատվել ու մոռանալ նրան...

Յերկու բոպե յեւ անցավ...

Վոչ, վոչ, այդ անհնարին ե...

Հնչում է առաջին զանգը...

Ճամպորդները վազում են դեպի վագոնները:
Սպասի կինը գնացել է ջուր բերելու:

Աշխենը վազում է դեպի դուռը և կամենում իջնել վագոնից...

— Իջնելու կարիք չկա, մենք եւ բարձրանում ենք,— լավում է մոր ձայնը:

— Մայր,—հչում է Աշխենը և ընկնում մոր գիրկը,—մայր, յես անբախտ. .

— Լալիս ես: Ո՞վ է անբախտը: Սպասիր մի

դնանք քաղաք, տես այնտեղ քեզ ինչպե՞ս կբախտավորացնեմ, — պատասխանում ե մայրը:

— Հնչում ե լերկրորդ զանգը... Գնացքը շարժվում ե առաջ...

— Աշխեն, Աշխեն, յես անմեղ եմ, — լսվում ե մի ձայն:

Տղան նոր ե ուշքի յեկել և հասկացել տմեհ ինչ, Բայց արդեն ուշ ե. գնացքը առաջ ե սլանում...

— Մայր:

— Մի լար, աղջիկս:

Գնացք, գնացք, կանգ առ, մի շարժվիր, չե՞ վոր կալարանում մնաց այն կարմիր-բանակային տղան...

Վոչ, վոչ, շարժվիր ու շուտ հեռացիր հորը սպանողից...

Գնացքը սլանում ե առաջ, դեպի հարավ...

Միքեանի ուր անց մի գնացք ել կսլանա դեպի հյուսիս, և նրանք ավելի ու ավելի կհեռանան իրարից...

Տղան լուռ կանգնել ե կալարանում և աչքը հառել դեպի հեռուները, դեպի այն կողմը, վորտեղով անցավ գնացքը...

Ո՞վ ե մեղավոր...

8

Փոքրիկ քաղաքի ամենամեծ փողոցի վրա յեր գտնվում Իսակ Բեհրութովի խանութը, վորն այդ փոքրիկ քաղաքի փոքրիկ խանութներից ամենամեծն եր:

Քառասուն տարեկան եր Իսակ Բեհրութովը, վորի կինը վաղուց եր վախճանվել, վորից նա լերիխաչեր ունեցել...

Յերեք ամիս անց, այդ քաղաքի խանութների արքայի հետ ամուսնացրեց իր աղջկան սպայի կինը:

Աղջիկը չհակառակեց... Միթե նա կարող եր վերադարձնել իր անվերադարձ անցյալը...

Ամուսնությունից մի ամիս անց մեռավ մայրը, և նա մնաց մենակ...

Առաջին գիշերը, յերբ Իսակ Բեհրութովը գրկեց աղջկա մերկ իրանը, նա չիշեց Գրիշային, նրա ուժեղ բազուկները, բայց թույլ բազուկների ու թույլ շնչառության ներկայութիւնը շուտով սթափեցրեց նրան...

Անցավ վեց ամիս և նա մի տղա ունեցավ... Բոլորն ել զարմացան...

Զե՞ վոր նա աղջիկ եր, թէ՛նչպես կարող ե վեց ամսվա կինը յերեխա ունենալ... Դա հրաշք ե, այո, կատարյալ հրաշք ե...

— Իսակ Բեհրութով, ինչո՞ւ կինդ շուտ յերեխա ունեցավ, — հարցրին ծանոթներն ու բարեկամները:

— Ի՞նչ ե, նրա ամուսնուն յերեխա ելիք կարծե՞ր, — պատասխանեց Իսակ Բեհրութովը. — ամուսինն աչն ե, վորը ժամանակից շուտ ե յերեխա ունենում:

— Բայց դա անբնական ե, նա չպետք ե հիմա յերեխա ունենալ:

— Յերբ կինը յերեխա չե բերում, չեն հարցնի՞ վճրտեղից ե այդ յերեխան, ինչո՞ւ շուտ բերեց: Դա կարևոր չե. կարևորն այն ե, վոր նա յերեխա ունենա, և իմ կինս ել ունեցավ, վորի կարիքը չիս վաղուց ելի զգացել...

Անցան որբեր. այն ժամանակ խորհրդային փոքրիկ քաղաքի մեծ փողոցի մեծ խանութն աստիճա-

նաբար փոքրացավ, անցավ դեպի փոքրիկ փողոցները և վերջապես փակվեց...

Իսակ Բեհրուժովը զրկվեց իր տնից և սկսեց ընակվել այդ փոքրիկ քաղաքի փոքրիկ, յետ ընկած ու աննշան փողոցներից մեկի վրա գտնվող մի փոքրիկ տնում...

Յերբ նա փակեց իր խանութը, դադարեց տնից դուրս գալ։ Առավոտը զարթնում, հագնվում, թեյում եր, հետո շորերով պառկում թախտի վրա և քնում...

Կինը սկսել եր կռվել նրա հետ, ասել եր, վոր հարկավոր ե դուրս գալ տնից և աշխատել, հաց գտնել ընտանիքի համար. ու նա ձեռք եր բարձրացրել կնոջ վրա...

Նա, այդ խեղճ կինը, շատ անգամ եր կամեցել վերջ տալ իր կյանքին, բայց մալրակտն սերն ստիպել եր նրան ձեռք քաշել այդ մտքից, ապրել ու տանջվել...

Յերեկ դարձյալ կռվեց ամուսնու հետ, ասաց, վոր քնելով չի կարելի կին և յերեխա պահել, վոր ինքը հոգնել ե ուրիշի համար շորեր լվանալուց։

Հարևաններն իմացան այդ և խորհուրդ տվին կնոջը գնալ կինբաժին, գանգատվել ու բաժանվել ամուսնուց... Նա լսեց հարևաններին և հավանեց նրանց խորհուրդը։

Նա զրել տվեց մի դիմում և քայլեց դեպի կինբաժին...

Ախ, լեթե նա այդ չաներ. .

Նա հասավ այն յեռահարկ շենքին, վորի յերորդ հարկում տեղավորված եր կինբաժինը... Բարձրացավ աստիճաններով, մտավ մի մեծ դահլիճ,

հետո մի սենյակ և մոտենալով հալացքը թղթերի մեջ խորասուզված մի յերիտասարդ մարդու, հարցրեց.

— Կինբաժինը վո՞ր սենյակումն է:

— Այ, ա՛յն սենյակումը,—պատասխանեց յերիտասարդ մարդը՝ հայացքը թղթերից հեռացնելով և հառելով կնոջ վրա:

— Ախ,—ճչաց կինը, և յեթի չլինե՛ր աթոռը, նա կփուկեր գետնին:

— Ի՞նչ պատահեց,—զարմացավ յերիտասարդ մարդը:

— Վոչինչ, վոչինչ, այնպես, լես նվաղ եյի ու քիչ ֆնաց վոր ուշաթափվելի... ներեցեք... վոչինչ, կանցնի,—պատասխանեց կինը և քայլեց դեպի դուռը:

— Այս բոսկիս յես ձեզ անձամբ տանեմ կինբաժնի գրասենյակը,—ասաց յերիտասարդ մարդը և հետևեց նրան:

— Հարկավոր չե, նեղութուն միք քաշի, լես ինքս կգնամ,—ասաց կինը և թողեց սենյակը:

Նա թողեց լեռահարկ տունը և քայլեց դեպի փոքրիկ ու աննշան փողոցի վրա գտնվող փոքրիկ ու աննշան տունը... Կրժքի տակ ձմեռ եր ու ձյուն. և լե՞րբ կհալչե՛ր այդ ձյունը...

Ու քայլում ե ինքը, անցնում յերկար ու ձիւղ փողոցներով և մտածում շարունակ նրա մասին...

Նա համարյա թե նույնն եր ֆնացել. ա՛յնպես ջահել, ա՛յնպես ուժեղ, ա՛յնպես...

Իսկ ինքը ծերացել եր, փոխվել եր դուլնը, ձայնը, դեմքը, և տղան չկարողացավ ճանաչել իրեն...

— Վոչ, վոչ, լես չեմ կամենում աղատվել, չեմ կա՛նենում,—կամաց շշնջում ե նա ու դանդաղ, համընթաց քայլերով շարժվում դեպի տուն:

Այդ փոշեպատ տետրը, ախ, այդ փոշեպատ տետրը, վորտեղ նա գրել էր իր անցյալը, անվերադարձ չիրջանիկ որերի մասին...

Նա պատուում է տետրն, այրում այն և մոխիր է դարձնում անցյալը...

— Ախ, չեթե կարողանալի սիրտս ել այդպես այրել, մոխիր դարձնել, — մտածում է նա: — Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ լսեցի ուրիշներին, ինչո՞ւ պնացի աջնտեղ, մեթե կարող եյի փրկել ինձ... Իսկ հիմա այնքան ցուրտ է, այնքան ցուրտ...

Դրսում գարունն է ժպտում, իսկ նա մրսում է... Նա մոտենում է պատուհանին և նայում դեպի դուրսը, դեպի ժպտացող արևը...

— Հալեցրու, հալեցրու կրծքիս տակ կուտակված այս պաղ ձյունը, — ասում է նա:

Բայց նրա կրծքի պատուհանները փակ են, ապակիներն անթափանցիկ, և արևի, ժպտացող արևի շողերը չեն կարողանում թափանցել ներս ու հալեցնել աջնտեղ կուտակված պաղ ձյունը...

— Յե՛րբ կհալչի այս ձյունը, — թուլացած դուռում է նա, զարկելով կրծքին:

Նա զգում է, վոր սիրտն սկսում է ավելի դանդաղ բաբախել...

Նա զգում է, վոր սիրտը կամենում է դադարել բաբախելուց...

Նա զգում է, վոր ել իր չերակներով արյուն չի հոսում...

Նա հեռանում է պատուհանից և դեպի ջարդված

աթոռը շարժվում... Բայց... Լսվում ե մի թույլ ճիչ
և ծանր մի մարմին ընկնում ե գետին...

Շարժվում ե կրկին հինավուրց թախտի վրա
պառկած հիսնամյա ծերունու աջ ձեռքը, ճանճերը
փախչում են, թախտը հիվանդագին մի ձայն ե հանում,
անշարժանում ե ծերունու ձեռքը, և սենյակի թաղվում
ե խավար լուսթյան գրկում...

Անցնում ե ժամանակը...

Լսվում ե թեթև մի ճռուց: Այդ դուռն ե, վոր
բացվում ե, և շեմքում յերևում ե փոքրիկ Ռուբրիկը...

— Հիմա կարճիկ եմ գալ ներս, մամա, հարցնում
ե նա:

Ներսից վոչվոք չի պատասխանում նրան...

Փոքրիկ Ռուբրիկը մտնում ե սենյակ...

Ինչո՞ւ յե մայրը հատակին պառկել...

Ինչո՞ւ յե անշարժացել նրա դեմքը...

Ինչո՞ւ...

— Մամա, մամա, կուգիս ելի կենդանամ սենյակից,
— ասում ե նա և կամաց-կամաց դեպի դուռը
քայլում...

Բայց մայրը անշարժ ե...

— Մամա, մամա, վեր կաց, հատակին ինչո՞ւ
յես պառկել:

Հետո փոքրիկ Ռուբրիկը քարանում ե, կարծես
սկսում ե հասկանալ ամեն ինչ ու...

— Մամա, — ճչում ե նա և իրեն դեպի մոր դիակը
նետում:

Արթնահունում ե հինավուրց թախտի վրա քնած
մարդը, բարձից բարձրացնում գլուխը, նկատում փոք-
րիկ Ռուբրիկին ու...

— Ի՞նչ գոռա, անպիտան, թող հանգիստ քնեմ, —
ասում և նորից պառկում:

Փոքրիկ Ռուբրիկը գրկում ե մոր գլուխը և համ-
բուրում նրա քարացած աչքերն, ու իր փոքրիկ աչքե-
րից ել թափվում են արցունքի կաթիլներ, ընկնում
մոր չերեսին և հոսում մոր դալկացած ալոթերի վրա-
յով դեպի ներքև, դեպի խուլ փողոցի վրա գտնվող
փոքրիկ ու աննշան տան հողե հատակը...

Ի՞նչ գիտեր փոքրիկ Ռուբրիկը այն տղի մասին,
վորը սիրել էր իր մորը, վորը չեղել էր իր հայրը, վորը
գնացել էր հյուսիս՝ սովորելու, և հետո ուղարկել ելին
հարավային այդ քաղաքն՝ այնտեղ աշխատելու...

Նա ի՞նչ գիտեր, վոր իր անծանոթ հայրն այժմ
ամուսնացած ու յերեխաների, նոր չերեխաների
հայր էր...

Նա ի՞նչ գիտեր, թե չերբ կհալչեր ձյունը...

Մ Ա Յ Ր Ը

Գարնանային գեղեցիկ առավոտ է:

Արեգակն արևում է:

Արեգակի շողերը գալիս, գրակախառնվում են այգու ծառերի նոր բացված տերևների հետ, իսկ գարնանային մեղմ ղեփյուռը համբուրում է նրանց, և նրանք շարժվում են, պարում ողում, ու խնդում են կտնաչ տերևները և ժպտում են կտնաչ տերևները:

Յերբ տերևները, սվսվում են, արեգակի ճառագայթները պոկվում են նրանցից, ընկնում ծաղիկների վրա, ու ծաղիկներն ել են խնդում, և ծաղիկներն ել են ժպտում:

Ծաղիկները խաղում են արևի շողերի հետ:

Այգում մարմնամարզությամբ են պարապում փոքրիկ, չերեք-չորս տարեկան յերեխաները:

Դաստիարակչուհին հրահանգում է, և նրանք մերթ թեքվում են դեպի աջ, մերթ դեպի ձախ, ցատկում են, քալում են, խնդում ու ժպտում են:

Կիսամերկ յերեխաների հետ ել են գրակախառնվում արեգակի ճառագայթները և վոսկեգույն շողերի գրկում նրանք խաղում են:

— Ազատ եք, — ասում է դաստիարակչուհին:

Յեվ յերեխաները դեպի ծաղիկներն են վազում:

Ծաղիկները խաղում են արևի շողերի հետ:

Ծաղիկները խաղում են փոքրիկ յերեխաների հետ:

Ծաղիկները նայում են յերեխաներին և խնդում: Յերեխաները նայում են ծաղիկներին ու ժպտում: Արեգակն արիւում է:

Գարնանային մեղմ զեփյուռն է փչում, ու ծաղիկները թեքվում են և դեպի աջ և դեպի ձախ, ու նրանց հետ խաղացող յերեխաները թեքվում են և դեպի ձախ և դեպի աջ:

Ծաղիկները ըուրում են անուշ:

— Դեհ, յերեխաներ, աշխատելու ժամն է,— լսվում է դաստիարակչուհու ձայնը:

Փոքրիկ, յերեք-չորս տարեկան յերեխաները քայլում են դեպի ալգու ծայրում գտնվող տունը, վորտեղ ապրում են իրենք, ծնողները, մեծ քույրերն ու մեծ յղբայրները:

Նրանք մտնում են մի մեծ դահլիճ, նստում սեղանների մոտ դրած աթոռներին և սկսում աշխատել՝ նկարներ նկարել, թղթից զանազան ձևերի առարկաներ պատրաստել:

Դահլիճի բաց պատուհաններով գարնանային մեղմ զեփյուռը ներս է թափանցում և գրկում նրանց:

Մատիտները շարժվում են փոքրիկ յերեխաների ձեռքերի մեջ և թղթի վրա նկարում են մարդկանց, կենդանիների և ծառերի պատկերներ:

Մեկը մատիտի սուր ծայրը մոտեցնում է բերանին, դաստիարակչուհին նկատում է այդ և հանդիմանում նրան:

Յերեխան նայում է դաստիարակչուհուն, ժպտում և մատիտը հեռացնում բերանից ու սկսում աշխատել:

Կեսորին մոտ ե:

Դահլիճի բաց պատուհաններով ներս են թափանցում գործարանի սուղիչների ձայները:

— Մաման:

— Պապան:

Յեւ դադարում ե աշխատանքն, ու չերեխաները դեպի այգու դուռն են վազում:

Դաստիարակչուհին ժպտում ե:

Բացվում ե այգու դուռը, և ներս են մտնում փոքրիկ չերեխաների ծնողները, վորոնցից վոմանք գործարաններում հն աշխատում, վոմանք՝ այլ հաստատություններում:

Յեւ ծնողները գրկում հն չերեխաներին ու համբուրում նրանց:

Մի բանվորուհի թեթե ախ ե քաշում և հիշում իր մահացած վորդուն, հետո մոտենում ե փոքրիկ չերեխաներին, գրկում նրանց և ժպտում ու համբուրում փոքրիկներին:

Քիչ անց դպրոցից վերադառնում են չերեխաների քույրերն ու յեղբայրները:

Նրանք շարժվում են դեպի տուն. ճաշելու ժամն ե:

Յերեխաները նստում հն իրենց համար պատրաստված սեղանի շուրջը և սկսում ճաշել:

Փոքրիկ, չերեք տարեկան մի տղա, իր փամփիլիկ ձեռքերով բռնում ե գդալը, տանում դեպի ափսեն, լցնում կերակրով և չերե կամենում ե դեպի բերանը տանել, ձեռքերը շարժվում են, գդալը ծովում ե, և թափվում ե կերակուրը:

Յերեխաները ծիծաղում են, ծիծաղում հն և ծնողները, քույրերն ու յեղբայրները. ծիծաղում ե և ինքը, փոքրիկ, չերեք տարեկան տղան:

Դաստիարակչուհին մոտենում ե նրան և սկսում կերակրել:

Կերակրով լիքը գդալը փոքրիկ, լերեք տարեկան յերեխայի բերանումն ե, նա ուտում ե կերակուրն ու տէքերը վեր բարձրացնում և նախում դաստիարակչուհու կուռ, ուժեղ բազուկներին ու մտածում.

— Շուտով, յերբ մեծանամ, յես ել այդպես ուժեղ բազուկներ կունենամ, և չի ծովի գդալն, ու կերակուրը չի թափվի:

Արեգակն արևում ե:

Ծաղիկները խնդում ու ժպտում են:

Վերջանում ե ճաշը, և ծնողները շարժվում են դեպի ընթերցարան, յեղբայրներն ու քույրերը գնում են իրենց դասերը պատրաստելու և ուրիշ աշխատանքներով զբաղվելու, իսկ յերեխաները շարժվում են դեպի ննջարան. հանգստի ժամն ե, պետք ե հանգըստանալ:

Նրանք պառկում են մահճակալներին, գարնանային մեղմ հոփն ու արևի վոսկեգույն ճառագայթները ննջարանի բաց պատուհաններով անցնում են ներս, գրկախառնվում մահճակալներին պառկած յերեխաների հետ, և նրանք ել են հանգստանում:

Ժամանակն առաջ ե սահում:

Արեգակի վոսկեգույն ճառագայթները համբուրում են քնած յերեխաներին և կամաց, հանգիստ ու անշշուկ բաժանվում նրանցից ու նրանց իրենց հրաժեշտը տալիս և հեռանում:

Արեգակը թեքվում ե դեպի արևմուտք:

— Յերեխաներ,— լսվում ե դաստիարակչուհու ձայնը:

Յերեխաները դարթնում են և շարժվում դեպի
դահլիճը, ուր նստած են նրանց ծնողները, յեղբայր-
ներն ու քույրերը, վորտեղ նրանց համար նվագում և
լերածաշուտթյունը:

Հետո նրանք քալում են դեպի այգի, համբուր-
վում են մեղմ զեփյուռի հետ և նորից դեպի ննջարան
շարժվում:

Քնելու ժամն է, պետք է քնել:

Նրանք հանվում և պառկում են մահճակալներին:

Յեւ քնում են յերեխաները:

Գիշերը խաղաղ է:

Այգում ծառերի նոր կանաչած տերևներն են
սլսվում:

Այգում ծաղիկներն են բուրում:

Այգում ծաղիկները և խնդում և ժպտում են:

Ու գարնանային յերկնքում փայլում և լուսնյակը
և նայում է ծաղիկներին, հանգիստ քնած յերեխանե-
րին, և խնդում է լուսնյակը և լուսնյակը ժպտում է:

Գիշերը խաղաղ է:

Քունն անուշ է...

2.

Անձրևի կաթիլները թափվում են գետնին:

Անձրևի փոքրիկ կաթիլները միանում են իրար,
հոսում դեպի փողոցի չերկարությամբ ձգված առվակ-
ները, միանում նրանց և անձախ, անշշուկ վազում
դեպի հեռուները:

Անձրևը դադարում է մաղել:

Արեգակն արևում է, և գետնից բարձրանալ է
սկսում դոլորշի ու հողի հոտ:

Գետինը չորանալ ե սկսում:

Մարդիկ քայլում են չերկար փողոցներով, քայլում են և դեպի վեր և դեպի վար:

Մի կին վերցնում ե իր չորս տարեկան Վովան և դուրս գալիս զբոսանքի:

Այդ կինը դուրս ե գալիս փողոց ու մտածում՝ ուր գնալ:

Կինը քայլում ե չերկար փողոցով և դեպի վար և դեպի վեր:

Փոքրիկ, չորս տարեկան Վովան հետևում ե նրան: Հանկարծ այդ կինը կանգ ե առնում. նա գլուխում ե գնալու տեղը:

Կինն ուրախացած առաջ ե շարժվում:

Վովան հետևում ե նրան:

Նա կգնա նորերի մոտ և կստուգի լսածը...

... Մարդիկ հավաքվել ու ապրում են միասին...

Ասել են, թե նրանց չերեխաները միասին են ապրում, ճաշում, քնում...

Ասել են, թե չերեխաներն իսկական ծնողներ ունեն...

Տարորինակ բաներ են ասել տիկնոջը նորերի մասին...

Ու տիկինը մտածել ե, վոր մարդկութունը հետադիմում ե, դեպի իր նախահայրերի վայրենի կենցաղն ե վաղում:

Տիկնոջ ամուսինն ել ե ասել այդ մասին:

Տիկինը քայլում ե առաջ, ու մտքերն ել քայլում են նրա ուղեղում:

Վովան հետևում ե նրան:

Նրանք մոտենում են այգու դռանը, և բացվում ե այգու դռան, ու նրանք անցնում են ներս:

Տիկինը ծառուղիով քայլում հառաջ,
Վովան հետևում է նրան:

Ծաղիկների հետ խաղացող չերեխաները նկատում են անծանոթ կնոջն ու չերեխային: Նրանք դադարում են խաղալուց ու նայում նորեկ անծանոթներին:

— Բարեւ,— բարևում է անծանոթ կինը:

— Բարեւ, — պատասխանում է չերեխաների հետ խաղացող դաստիարակչուհին:

Փոքրիկ Վովան վազում է դեպի չերեխաները:

Յերեխաները ժպտում են ու խնդում:

Ծառերի նոր կանաչած տերևները սվսվում են:

Յերեխաներին միանում է անծանոթ չերեխան, և նրանք սկսում են խաղալ:

Մայրը նկատում է այդ:

— Վովա, — ձայնում է նա, — հեռացիր այդտեղից:

Վովան նայում է մոր բարկացած աչքերին, մռայլվում, շրթունքները կրծում և ղժկամությամբ հեռանում խաղացող չերեխաներից:

Յերեխաները զարմացած նայում են տիկնոջը:

Տիկինն ինչպես կարող է հանդուրժել, վոր իր Վովան խաղա ալլասերված չերեխաների հետ, վորոնք իսկական ծնողներ չունեն:

— Ինչպես են ապրում ձեզ մոտ չերեխաները, — հարցնում է նա դաստիարակչուհուն:

— Շատ լավ, — պատասխանում է դաստիարակչուհին:

— Իսկ չե՞ն տխրում նրանք առանց իսկական ծնողների:

— Նրանք իսկական ծնողներ ունեն, — պատասխանում է դաստիարակչուհին:

Փոքրիկ Վովան տեսնում է, վոր մայրը դաստիարակչուհու հետ խոսակցությամբ ե զբաղված, նայում ե չերեխաներին և նորից դեպի նրանց կողմը շարժվում:

— Վովա, — դարձյալ լսվում ե մոր ձայնը:

Վովան կես ճանապարհին կանգ ե առնում, նայում մորը, հետո չերեխաներին և դարձյալ դեպի վերջինները քալում:

— Յեթե այդպես է, ուրեմն դու մնացիր այստեղ, իսկ չես կգնամ տուն, — ձայնում ե տիկինը բարկացած և ծառուղիով առաջ շարժվում:

Վովան նայում ե մորը, կրկին մռայլվում և վազում նրա չետերից:

Ճանապարհին նա կանգ ե առնում, հայացքը դեպի չերեխաները հասնում, տխուր ժպտում (այդ ժամանակ նրա աչքերի մեջ արցունքի կաթիլներ են նկատվում) և հրաժեշտ տալիս փոքրիկ չերեք-չորս տարեկան չերեխաներին ու հետևում մորը:

Չերեխաների զարմացկոտ հայացքներն ուղեկցում են նրանց:

Բացվում ու ծածկվում ե այգու դուռը:

— Նոդյա, ինչո՞ւ նրա մայրիկը չթողեց, վոր Վովան մեզ հետ խաղա, — հարցնում են չերեխաները:

— Նրա մայրիկը վատն ե, նա չի ուզում, վոր բոլոր չերեխաներն ել, մեծերն ել միասին, իրար հետ ապրեն, — պատասխանում ե դաստիարակչուհին:

— Այո, Վովայի մայրիկը վատն ե, — ասում ե մի չերեխա:

— Բալց, Նադյա, Վովան լա՞ցն է, չե՞, — հարցնում ե մեկը:

— Հա, Նադյա, Վովան լա՞ցն է, — ասում են մյուս-

ները:—Նա ուզում եր մեզ հետ խաղալ, իսկ վատ մայրիկը չթողեց:

— Այո, Վովան լաջն ե, — համաձայնվում ե դաստիարակչուհին:

Արեգակն արևում ե:

Արևոդ արեգակի շողերը գալիս, գրկախառնվում են ծառերի նոր կանաչած տերևների հետ, իսկ զարնանային մեղմ դեփյուռը համբուրում ե նրանց, և նրանք շարժվում են, ապրում ողում, ու խնդում են կանաչ տերևները, և ժպտում են կանաչ տերևները:

Յերբ տերևները սվսվում են, արեգակի վոսկեգույն շողերը պոկվում են նրանցից, ընկնում ծաղիկների վրա, վոսկեզոծում նրանց, ու ծաղիկներն ել են խնդում և ծաղիկներն ել են ժպտում:

Ծաղիկներն ու յերեխաները խօզում են, գրկախառնվում, և փչում ե գարնանային մեղմ հոջն, ու նրանք թեքվում են և դեպի աջ և դեպի ձախ:

Արեգակն արևում ե:

Գետնից բարձրանում ե գոլորշի ու հողի. հոտ...

Յերկար ճանապարհով դեպի տուն են քայլում յերեխան ու մայրը...

Տիկինը մտածում ե:

...Մարդկանց չեն նմանվում... Յեթե նրանք իսկական ծնողներ ունեյին, ապա վճրտեղ եյին նրանք, ինչո՞ւ եյին բոլոր յերեխաներին հավաքել և...

Փոքրիկ չորս տարեկան Վովան քայլում եր մոր հետ և ինքն ել մտածում նորերի մասին:

Ինչո՞ւ մայրիկը չթողեց, վոր ինքը խաղա ալն փոքրիկ, լավ յերեխաների հետ:

Նրանք հասնում են տուն:

Տիկնոջ ամուսինը վերադարձել է գրասենյակից:
— Վճրտեղից ես գալիս, սիրելիս,—հարցնում

է նա:

— Վայրենիների մոտից,—պատասխանում է
կինը:

— Հը, ասածներս ճիշտ ելին:

— Այո:

— Իսկ դձև, Վովա, ինչձև լես տխուր,—հար-
ցնում է հայրիկը:

— Մալրիկը չթողեց, վոր լես խաղամ յերեխա-
ների հետ,—ասում է փոքրիկ Վովան:

— Յերևակայիր, գնացել, միացել եր այն ալա-
սերվածներին ու խաղում եր հետեիրը,—խոսում է
կինը:

— Ոյ, ոյ, ոյ, դա անթուլատրելի քայլ է,—ա-
սում է հայրը:

Նստում են ճաշի:

— Հը, ինչձև չես ճաշում,—նկատում է տիկինը,
տեսնելով, վոր Վովան չի ճաշում:

— Գնանք նրանց մոտ, այնտեղ լավ է,—ասում
է Վովան:

— Մաշա, Մաշա,—ձայնում է կինը:

Վովան դգում է, վոր մալրն իրեն պիտի պատժի:
Դայակը ներս է մտնում:

— Մաշա, վերցրու այս անպիտանին և տար իր
սենյակը, թող այնտեղ մենակ մնա ու հասկանա, թե
ինչ է նշանակում մնալ առանց մոր, առանց ծնողի:

Դայակը լսում է տիկնոջը, վերցնում Վովային
ու քայլում դեպի այն փոքրիկ սենյակը, վորը
Վովայի ննջարանն է:

Հավաքվել ու միացել են իրար մարդիկ, ապրում են միասին, միասին են ապրում և նրանց չերեխաները, միասին խաղում, աշխատում, և այնքան լավ և կյանքն աշխտեղ, այնքան լավ...

Ինքը միշտ, համարյա միշտ մենակ է լինում, վոչվոքին չի տեսնում, վոչվոքի հետ չի խաղում, միայն Մաշային՝ դայակին և տեսնում, լսում նրա հեքիաթները և տանն այնքան տխուր է լինում, այնքան տխուր...

Ախ, վորքան լավ էին այն փոքրիկները, վորոնց հետ կամեցավ ինքը խաղալ, բայց վատ, չար մալրիկը չթուլատրեց:

Այ, հենց այս բոպեյիս, չերեխի, նրանք, նորերի այն փոքրիկ ու լավ չերեխաները քնած են միասին, հանգիստ, իսկ ինքն արթուն է, տանջվում է և չի կարողանում քնել:

Նա իջնում է մահճակալից, մոտենում պատուհանին և նայում դեպի դուրս:

— Այ, այնտեղ են ապրում նորերը, — մտածում է նա ու ձեռքը դեպի արևելք դարձնում, — նրանց մոտ այնքան լավ է ապրելը...

Ինչո՞ւ չե այսքան վատ իր մալրիկը:

Գոնե թողնեյին, վոր ինքն որակա՞ն մի անգամ գնար նրանց մոտ, իսկա՞ր փոքրիկ չերեխաների հետ:

Նա հեռանում է պատուհանից և դեպի կից սենյակը շարժվում, վորտեղ քնած են իր ծնողները:

Նա ուզում է ասել մալրիկին, վոր թուլատրի վաղը դալակի հետ նորերի մոտ գնալու:

Նա մտնում է մեծ սենյակը, մոտենում մահճակալին ու կամաց ձայնում.

— Մամա:

Մայրիկը հանգիստ քնած է:

— Մամա:

Տիկինը շարժվում է:

Ինչ-վոր տնախորժ հոտ կաշում է Վովայի քթին:

— Ո՛վ է, դձև չես, Վովա, թո՛ւն կա, ինչո՞ւ չես արթուն, ինչո՞ւ չես թողնում, վոր հանգիստ քնեմ, — խոսում է տիկինը:

— Մայրիկ, թող վաղը Մաշայի հետ գնանք ներանց մոտ խաղալու, — շնչում է Վովան, ու յիշկուղից դողում են նրա շրթունքները:

— Ո՛ւմ մոտ, — հարցնում է մայրիկը:

— Այ, այն լավ չերեխաների:

— Անպիտան, դու դարձյալ նրանց մասին ես մտածում, — բարկանում է տիկինը, — Միտկա, Միտկա, վեր կաց ու տես, թե ինչեր է դուրս տալիս այս խելառը, թե ինչո՞ւ համար է արթուն և ո՞ւմ պատճառով է խանգարում մեր հանգիստը:

— Ի՞նչ է պատահել, — հարցնում է ամուսինը, — ինչո՞ւ արթնացար, աղունիկս:

— Ապա լսիր, թե ինչ է ասում:

— Ո՛վ:

— Վովան:

— Միթե նա արթուն է:

— Այո, այ, մահճակալի մոտ կանգնած է:

Ուսվարի մեջ հալըը նկատում է վորդուն:

— Ինչո՞ւ քնած չես, — հարցնում է նա:

— Նորերի մասին է մտածում, ասում է՝ թող վաղը Մաշայի հետ գնամ նրանց մոտ, խոսում է կիներ:

— Գժվե՞լ ես, ինչ է, — բղավում է հալըը. — ապա, հայդա, գնա քնիր:

Վովան շարժվում ե դեպի իր սենյակը:

Նա ընկնում ե մահճակալին, կրկին փորձում քը-
նել, մեկ դառնում դեպի աջ, մեկ դեպի ձախ, բայց
քուենը չի տանում:

Քամին սաստկանում ե:

Գարնանալին խավար գիշեր ե. լերկինքն ամ-
պած, ու կաթում են անձրևի փոքրիկ կաթիլներ:

Քամին ավելի յե սաստկանում:

Պատուհանի փեղկերը շարժվում են, բարձրանում
ե աղմուկ, անձրևը ներս ե թափվում, և տիկինը զարթ-
նում ե:

— Մաշա, — ձայնում ե նա:

Պատասխան չկա. Մաշան որվա չարչարանքնե-
րից հոգնած խոր քուն ե մտել:

— Մաշա. — նորից ե լսվում տիկնոջ ձայնը:

Վովան արթուն ե, ականջին հասնում ե մոր
ձայնը:

Ձայնի վրա արթնանում ե տիկնոջ ամուսինը:

— Ի՞նչ ե պատահել, սիրելիս, ի՞նչո՞ւ կրկին արթ-
նացար, — հարցնում ե նա:

— Գնանք արթնացնենք Մաշային, — ասում ե
կինը և իջնում մահճակալից ու դեպի այն սենյակը
քայլում, վորտեղ քնած ե Մաշան:

Ամուսինը հետևում ե նրան:

Տիկինը բացում ե դուռը և ներս մտնում:

— Մաշա:

Մաշան լսում ե տիկնոջ ձայնը, իսկույն վոտքի
կանգնում և, տրորելով քնոտ աչքերը, հարցնում:

— Ի՞նչ եք կամենում, տիկին:

— Յերեք ժամ ե, ինչ չես քեզ կանչում եմ, իսկ

դու չես պատասխանում,— ջղաճնացած ասում է տիկինը։

— Ներողութուն, տիկին, չեմ լսել, հոգնած եյի ու քնեցի,— ասում է Մաշան և հարցնում, — Ի՞նչ եք կամենում։

— Արի պատուհանները կողպիր, քամի չե, անձրև է։

Մաշան որորվելով հետևում է շարժվող տիկնոջը, քայլում դեպի մեծ սենյակը և այնտեղից ել անցնում փոքրիկ սենյակը. վորտեղ քնում է Վովան։

Մաշան կողպում է մեծ սենյակին կից փոքրիկ սենյակի պատուհանը և չերբ կամենում է դուրս գալ փոքրիկ սենյակից, նրա ականջին ինչ-վոր տարորինակ ձայներ են հասնում։

Նա կանգ է առնում սենյակի կենտրոնում և հայացքը հառում դեպի Վովայի մահճակալը։

Ուսվարը գրկել է սենյակը. դայակը չի կարողանում նկատել, թե ինչպես փոքրիկ Վովան բարձից բարձրացրել է իր փոքրիկ ու գեղեցիկ գլուխը, թե ինչպես է նա ձեռքերը դեպի իրեն մեկնել, և թե ինչպես են արտասուքի կաթիլները թափվում նրա աչքերից։

Դայակը քայլում է դեպի Վովայի մահճակալը։

— Մաշա,— կամաց ձայնում է Վովան։

— Ի՞նչ է, ջանիկս, ինչո՞ւ չես արթում,— հարցնում է դայակը։

Ծնողները հանգիստ քնած են։

Մաշան մոտենում է չորս տարեկան Վովային, գրկում նրա գլուխը և այդ ժամանակնա լսում է հեծկըլտանքի ձայներ։

— Արտասովհւմ ես, Վոլա:

— Մաշա, արի գնանք այնտեղ, նորերի մոտ, յետ ճանապարհը դիտեմ, քեզ ցույց կտամ,— ասում ե Վոլան, — նրանք լավ են, շատ լավ:

— Քսիր, ջանիկս, մայրիկը կիմանա և քեզ կըպատժի:

— Գնա, գնա, դու յեւ ես մայրիկի պէս վատ,— խոսում ե Վոլան, գլուխն ազատում դալակի գրկից և թաղում բարձի մեջ:

Դայակը հեռանում ենրանից և համրընթաց քայլերով դեպի իր սենյակը շարժվում:

Ինչ կարող ե անել նա.— վռչինչ...

Վոլան նստում ե մահճակալին և մտածում, թե ինչո՞ւ չե այդքան վատ իր մայրիկը:

Շարունակ նորերն են նրա աչքի առջև, և նա չի կարողանում քնել:

Բայց սպասեք, ինչո՞ւ յե նա իզուր մտածում նորերի մասին, չե վոր նրանք մայր չունեն, մայրիկն ասաց այդ մասին, և հենց ինքն ել փոքրիկներին մենակ տեսավ, իսկ առանց մոր լավ չե... լավ չե...

Ախ, ինչո՞ւ նրանք մայր չունեն...

Նա լալիս ե, ձեռքերով բարձին հարվածներ հասցընում, վերմակն ընկնում ե գետին, իսկ աչքերից արցունքի կաթիլներ են թափվում...

Նա դարձյալ իջնում ե մահճակալից, կրկին դեպի պատուհանը շարժվում ու թաց ապակիների միջով դեպի դուրս նայում:

Այ, այնտեղ, վիրևում, այգու մեջ գտնված այն մեծ տանը քնած են փոքրիկ ու լավ յերեխաները, քընած են խաղաղ ու հանգիստ:

Առավոտյան նրանք կարթնանան, դեպի այգում
 գտնվող ծաղիկները կվազեն, և կխաղան ծաղիկներն
 ու յերեխաները:

Ու նրանք մոր յերես դարձյալ չեն տեսնի...

Իսկ ինքը դարձյալ կմնա տանը և որն այնքան
 տխուր կանցնի, այնքան տխուր...

Անձրևի կաթիլները զարնվում են պատուհանի
 ապակիներից. խավար և, քամին և վռնում...

Վրվան հեռանում և պատուհանից:

Նա նորից պսոկում և անկողնում, նորից գլու-
 խը բարձի մեջ թաղում և մտածում ու արտասվում:
 Ի՞նչ անել:

Յերեխաների մոտ ապրելը լավ է. նրանք միա-
 սին են լինում, խաղում են միասին... Բայց մայր,
 մայր չունեն...

Ի՞նչ անել...

Բարձի վրա թափվում են արցունքի կաթիլներ:
 Հանկարծ պայծառանում և նրա միտքը, նա իր
 փոքրիկ և գեղեցիկ գլուխը բարձրացնում և բարձից,
 և արցունքի կաթիլները դադարում են կաթելուց:

Այո, այո, նա հենց այդպես ել կվարվի, նա հենց
 այդպես ել կվարվի:

Այո, այո...

Թող ինքն ել մյուսների պես մայր չունենա, մի-
 այն թե նրանց հետ լինի, նրանց հետ խաղա, նրանց
 հետ աշխատի...

Այո, նա կգնա նորերի մոտ և ել չի վերադառնա:
 Նա կփախչի տնից, ալ, հենց առավոտյան...

Այո, այո, նա հենց այդպես ել կվարվի, նա հենց
 այդպես ել կվարվի...

Ծանրանում ե նրա գլուխը, ընկնում բարձի վը-
րա, ու փակվում են հոգնած աչքերը, և նա քնում ե
խաղաղ և անուշ:

Անձրեի կաթիլները զարնվում են պատուհանի
ապակիներին, դրսում քամին ե վռոնում, իսկ գիշերը
խավար և ու անձրև:

4.

Առավոտյան նա շուտ արթնանում ե (ծնողները
քնած են լինում) և կամաց, դաշակից ծածուկ, դուրս
գալիս փողոց:

Ուսվար գիշերին հետևել ե պայծառ առավոտը, և
դադարել ե անձրևը:

Նա յերկար փողոցով քայլում ե դեպի վեր, դե-
պի նորերը...

Մարդիկ շարժվում են փողոցում, քայլում են և
դեպի վար և դեպի վեր, և յերբ անցնում են փոքրիկ,
չորս տարեկան Վովայի մոտով, նայում են նրա կար-
մըրած աչքերին ու պայծառ դեմքին:

Վովան քայլում ե առաջ:

Նա հասնում ե այգին, մոտենում դռանը և բա-
ցելով այն՝ ներս մտնում:

Նա յերկար ծառուղիով քայլում ե դեպի առաջ,
դեպի մեծ տունը:

Նա հասնում ե մեծ տանը, բարձրանում փոք-
րիկ սուտիճաններով, անցնում միջանցքը, քայլում մի-
ջանցքով և մոտենում մի սենյակի դռան ու բաց ա-
նում այդ դռուը:

Այդ սենյակը յերեխաների ննջարանն ե. այդ-
տեղ քնած են փոքրիկ, յերեք-չորս տարեկան յերե-
խաները:

Նա անցնում է սենյակի ներսը, մոտենում մահ-
ճակալներից մեկին և նայում այնտեղ քնած յերե-
խային:

— Եյ, վեր կաց, յես չեկիլ եմ, — կամաց ձայ-
նում է նա:

Յերեխան հանգիստ քնած է:

Նա, փոքրիկ, չորս տարեկան Վովան, ձեռքերը
մոտեցնում է քնած յերեխային և կամաց շարժում
նրան...

— Եյ, եյ, վեր կաց, յես չեկիլ եմ, — նորից ձայ-
նում է նա:

Քնած յերեխան շարժվում է, բացում իր աչքերը
և նայում իր մահճակալի մոտ կանգնած յերեխային:

— Վովա, — փոքրիկ յերեխան ճանաչում է նրան:

— Յես չեկիլ եմ ձեզ մոտ, — ասում է Վովան:

— Վեր կացեք, վեր կացեք, Վովան չեկիլ է, —
ձայնում է փոքրիկ նոր արթնացած յերեխան, և արթ-
նանում են քնած յերեխաները, նկատում Վովային և
իջնում մահճակալներից և դեպի նա վազում ու շրջա-
պատում նրան:

— Վովա, լավ Վովա, — ձայնում են նրանք:

— Յես չեկիլ եմ ձեզ մոտ, — ասում է Վովան և
ինչքան է յերջանիկ, ինչքան յերջանիկ...

Յերեկոյան, յերբ յերեխաները պառկել էին քը-
նելու, յերկար ժամանակ արթուն էին մնացել ու մը-
տածել Վովայի մասին, վոր կամեցավ իադալ իրենց
հետ, իսկ մայրը, նրա վատ մայրը չթուլատրեց:

— Վովա, Վովա, լավ Վովա...

Դաստիարակչուհին շարժվում է դեպի ննջարան.
այնտեղից ինչ-վոր ձայներ են հասնում ալանջին:

Նա մտնում է ննջարան և նկատում, վոր բոլորն
եւ արթուն են ու շրջապատել են մի լերեխայի...

Նա, Նադւան, ճանաչում է այդ փոքրիկ լերեխային...

— Վովա, — ձայնում է նա և դեպի լերեխան
շարժվում:

— Նադւա, նա մեզ մոտ կմնա, եւ չի գնա իր
վատ մոր մոտ, — ասում են լերեխաները:

— Յես ձեզ մոտ կմնամ, յես եւ չեմ գնա մեր
տուն, — ասում է Վովան:

Դաստիարակչունին ժպտում է...

Արեգակը բարձրանում է արեւելքից:

Արեգակի շողերն ընկնում են ծառերի նոր կա-
նաչած տերեւների վրա, հետո պոկվելով նրանցից՝ վա-
զում են դեպի ծաղիկները և գրկախառնվում նրանց
հետ, ու ծաղիկները խնդում են ու ծաղիկները ժլպ-
տում են...

Ծառերի նոր կանաչած տերեւները սվսվում են...

ՎՈՂՈՐՄԵԼԻ ՄԱՐԴԸ

1.

Առավոտյան, յերբ բացում ես աչքերդ, քիչ նայում ես առաստաղին, հետո պատից կախած միակ կանանց պատկերներին, շրթունքներդ սեղմում իրար, ապա պատուհանի կեղտոտ ապակիների միջով մի հայացք գցում դեպի դուրսն ու հետո նորից փակում աչքերդ և քնում անուշ ու քնում անուշ:

Ժամանակը սահում անցնում է, վորքան, ով գիտե, չգիտես և ինքդ, բայց յերբ նորից բացում ես աչքերդ՝ արեգակն արևելքից շատ և հեռացած լինում:

Դու նստում ես տեղաշորի վրա, վոտներդ կախում, հորանջում, նորից մերկ կանանց պատկերներին նայում, նայում և այն մարդու նկարին (այդ ընդհանրին դու մտածում ես, վոր ինչ լավ կլինեիր, յեթե այդ մարդու նկարը մերկ կանանց պատկերների մոտ կախված չլինեիր, բայց ինչ արած), նորից հորանջում և սկսում հագնվել:

Յերբ դու հագնում ես գուլպաներդ, նկատում ես, վոր ձախ վոտիդ բուխ մատը դրսումը մնաց, ու մտածում ես.

— Վոչինչ, վոտնամաններս լաջն են, կծածկեն, ու չի լերեա:

Դուրպաներիցդ մի անդուրեկան հոտ կաշոււմ ե
քթիդ, և դու մտածում ես.

— Վոչինչ, դուրս կգամ փողոց և աջնտեղ լաւ,
դուրեկան հոտեր կդիպչեն քթիս:

Հագնում ես դուրպաներդ, հետո հագուստիդ մյուս
մասերն ել ես հագնում ու հագնելիս չերգում մի յերգ,
վորի խոսքերն ել քո սեփականությունն են, չեղանա-
կըն ել:

Հագնւելուց հետո շարժվում ես դեպի դուրս,
դրսից դեպի լվացարան, մոտենում ջրամանին և ըս-
կըսում լվացվել:

Շուտ, չափազանց կարճ ժամանակամիջոցից հե-
տո վերջանում ե լվացարանի ջուրը, աջնպես վոր դու
նուշնիսկ չես կարողանում հեռացնել ձեռքերիդ վրայի
սապոնը, իսկ չերեսիդ դեռ ջուր կպած չի լինում:

Նայում ես դուլիին, դատարկ ե. մտածում ես՝
գնալ ու ջուր բերել աղբյուրից, բայց իսկույն, հենց
նուշն վայրկյանին հրաժարվում ես այդ մտքից ու
դեպի սենյակը շարժվում:

Ի՞նչ կարիք կա նեղութիւն քաշել, ո՞վ պիտի նը-
կատի, վոր դու լվացված չես, կամ յեթե մեկն ու մե-
կը, չենթադրենք, տեսնի ու հասկանա, վոր դու լվաց-
ված չես, միթե այնքան անքաղաքավարի, անկուլ-
տուրական և անբարոյական կլինի, վոր մոտենա քեզ
և ասի.

— Սերոր Արամյան, դուք այսոր, ինչպես յերե-
վում ե, չեք լվացվել:

Իհարկե, այդպիսի մարդ չի գտնվի:

Յերբ դու անցնում ես սենյակ, մոտենում ես սե-
ղանի վրա դրված հայելուն, վերցնում կեղտոտ խոզա-

նակի մեջ դրված սանրը, վորի շատ ատամներն ար-
ձակուրդ են վերցրել և հեռացել, իսկ ֆնացածներն ել
բեռնավորված են սարսափելի կեղտով, և ալդ սանրով
սանրում ես գլխիդ մազերը:

Ինչ խոսք, վոր ձեռքերդ լերեսսրբիչով չես սըր-
րում և կարիք ել չկա, քանի վոր առանց այն ել ակի-
տի չորանա:

Սանրվելուց հետո դու գլխիդ դնում ես արտա-
սահմանից հատուկ պատվերով ուղարկված կեպիդ և
նայում հայելուն ուշադրությամբ, ամենայն ուշադը-
րությամբ զննում քեզ ու հետո քո մոսին հարցնում
քո «ոբյեկտիվ» կարծիքը.

— Իսկական ջենտլմեն ես, Սերոբ Արամյան:

Դու փակում ես սենյակիդ դուռը և դեպի փո-
ղոց շարժվում:

Փողոցում լսում ես, վոր քաղաքային ժամացույ-
ցը տասնևմեկը զարկեց, ու մտածում ես.

— Վոչինչ, իսկական աշխատանքի գնալու ժա-
մանակն ե:

Դու քայլում ես փողոցով ու շարունակ քո գե-
ղեցիկ Անահիտի, ներողութուն, յես բոլորովին մո-
ռացա, քո Անիչկայի մասին մտածում ու լերգումնը-
րա մասին յերգեր. քո սեփական հեղինակած խոսքե-
րով, քո սեփական լեզանակով, քո սեփական Անիչ-
կայի մասին...

«Անիչկա, ախ Անիչկա, սիրուն չար,

Քեզնից ել լավ բան չկա, սիրուն չար...

— Ախ, անչափ, անչափ զարմանալի աղջիկ ե
մեքենագրուհի Անիչկան, անչափ գեղեցիկ, շրթունք-
ներն անչափ կարմիր են...

Յեւ զու մտածում ես նրա մասին ու վորոշում.
գնալ դեղատուն, գնել կրկին մի շիշ ողեկուրն, մի
արկղ սուղրա և նվեր տանել Անիշկային:

Դու գիտես, իբր գնաս գրասենյակ, կրարեսս
աշխատակիցներին, արհամարհալից մի հայացք կգցես
դեպի Աշոտը, այն անպիտանը, վորի մասին լսել ես,
իրը թե ուղում ե կոմյերիտմիության շարքերը մըտ-
նել, և վորին դու ատում ես, հետո կնստես սեղանիդ
դիմաց ու կսկսես աշխատել:

Ի՞նչ հետո, միջանի թուղթ կառնես ձեռքդ և դե-
պի կից սենյակը կշարժվես, իսկ գրպանումդ կունե-
նաս ողեկուրնն ու պեղրան:

Կմտնես կից սենյակը, կրարեսս վարիչին, չեթե
նա աջնտեղ լինի, կրարեսս և աշնտեղ չեղած մարդ-
կանց՝ ծանոթներին ու անծանոթներին և դեմքիդ
լուրջ, ավելի լուրջ արտահայտութուն տալով, կմոտե-
նաս մեքենագրուհի Անահիտին (թյու, կրկին ներո-
ղություն, իմ սիրելի հերոս Սերոբ Արամյան), կմո-
տենաս մեքենագրուհի Անիշկային և դեպի նա պար-
զելով ձեռքիդ թղթերը՝ կասես.

— Ընկեր Անիշկա, խնդրեմ վերցնեք այս թղ-
թերը և առանց ուշացումների, առանց բյուրոկրատիզ-
մի ու առանց իդեոլոգիական սալթաբոմների, մե-
քենագրեք, վորովհետև սրանք խոշոր հասարակական
արժեք ունեցող թղթեր են:

Յեւ յիթե այնպիս պատահի, վոր գործով յեկած
ծանոթներն ու անծանոթները և վարիչը դուրս գան
սենյակից, այնպես վոր սենյակում մնաք դու և Ա-
նիշկան, մեքենագրուհի Անիշկան, այն ժամանակ, ո՞,
այն ժամանակ, իմ սիրելի հերոս, ձեռքիդ թղթերը

դեն կշարտես, գրպանիցդ կհանես ողիկոլոնն ու պուդրան, կտաս նրան և հետո ավելի կմոտենաս նրան, ձախ ձեռքդ կդցես վզին, աջը դեպի կուրծքը կտանես և կամաց, շշուկով, համարյա անլսելի ձայնով, բայց այնքան մեղմ, այնքան քաղցր կշնջաս տկանջին.

— Մեքենագրերիւ վոչ մի թուղթ չկա, հոգյակս, այս թղթերն անպետք թղթեր են և վոչ մի հասարակական ու իդեոլոգիական արժեք չունեն... Դո կուրծքը, Անիչկա, խոշոր... խոշոր հասարակական արժեք ունի... Դո կուրծքն իմ իդեոլոգիան է...

Անիչկան, մեքենագրուհի Անիչկան կժպտա, նրա կարմիր, չափազանց կարմիր շրթունքների տակից կերևան սպիտակ առամները, մասները կդողան, կըղադարեն շարժվելուց, և գրամեքենայի ձայնն ել չի լսվի:

Դու շրթունքներդ կմոտեցնես նրա աչտերին և կամաց, դանդաղ կհամբուրես:

— Ա՛խ, — կճչա մեքենագրուհին, բայց այդ ճիչը կմեռնի գրամեքենայի յերկաթյա տառերի գրկում:

Բայց լեթե այդ ըոպային վարիչը կամ մի ուրիշ ծանոթ-անծանոթ ներս մտնի, դու իսկույն կուղղվես, քիչ կհեռանաս նրանից, կվերցնես գետնին ընկած թղթերը և պարզելով դեպի նա, կասես.

— Ուրեմն այդպես, լսեցի՞ք, հասկացա՞ք, նորից եմ ասում. այս թղթերը հասարակական և իդեոլոգիական խոշոր արժեք ունեն, այնպես վեր ըլուրդկրատական աշխարհայացքով չմեռենա՞ք նրանց մեքենագրմանը:

Յիվ կնայես գրասենյակում գտնվող մարդկանց... քայլվածքով կհեռանաս այդ սենյակից...

Դու քայլում ես ճանապարհով ու մտածում մեքենագրուհի Անիչկալի մասին, մտածում ես նրա մասին և յերգում նրա մասին.

«Անիչկա, ախ Անիչկա, սիրուն յար,

Քեզնից լավ հեշ բան չկա, սիրուն յար»:

Յերկար փողոցներով քայլում ես դու. նայում ես շատ անցորդներին, դիտում ես խանութների վիտրինաները, բայց ամեն տեղ քո աչքին պատկերանում է մեքենագրուհի Անիչկան, այն կարմիր շրթունքներ ունեցող աղջիկը:

Ախ, այդ շրթունքները, այդ շրթունքները...

Քանի՜-քանիսի հետ ես դու պայքարի բռնվել այդ շրթունքների կարմրության կուսությունը պաշտպանելու համար:

Քո վոխերիմ թշնամիներն ասել են.

— Անիչկան շրթունքները ներկում ե:

Իսկ դու հակառակվել ես նրանց և ապացուցել.

— Վոչ, դուք բոլորդ ել սխալվում եք, դուք չեք կարողանում բնության տվածն արհեստականից տարբերել:

Ծիշտ ե, մի անգամ ինքդ ել կասկածեցիր ու քիչ մնաց, վոր համոզվեցիր կասկածիդ մեջ, բայց շուտով հրաժարվեցիր դրանից...

Այդ պատահել եր այսպես:

Մի առավոտ սովորականին պես, յերբ դու համբուրել եիր նրա շրթունքները, հետո նայել եիր նրա շրթունքներին ու նկատել, վոր թռել եր նրանց գույնը, նրանց կարմրությունը:

Հետո, յերբ ինքդ նայել եիր հայելուն, տեսել եիր, վոր շրթունքներիդ զանազան մասերը կարմրել

եկին, ու մտածել եյիր այդ մասին և յեկել հետեյալ՝
միանգամայն ուղիղ յեղրակացության.

— Հաժըուրելիս ներկը կպել ե շրթունքներիս...
Վոչ, վոչ, այդ կարծիքը սխալ ե. այդ յիս այնքան
ուժով եմ համբուրիլ նրան, վոր շրթունքների արյուն-
նը անցել ե իմ շրթունքներին. բայց շուտով նորար-
յուն կգա հնի տեղը, և ձեր շրթունքներն ելի իրենց
նախկին կարմրությունը կստանան:

Դու թաշկինակով մաքրել ես բերանդ, շարժվել
դեպի նս և նկատել, վոր իսկապես շրթունքներն ի-
րենց նախկին կարմրությունն են ստացել:

Շատերը, քո վոխերիմ թշնամիները, այսպիսի
հասարակ բաները չեն կարողանում հասկանալ, իմ սի-
րելի հերոս:

Վորոշմանդ համաձայն դու քայլում ես դեպի
դեղատուն, գնում մի շիշ ողեկոլոն և մի արկղ պուդ-
րա ու դեպի գրասենյակ շարժվում:

Յերգելով մտնում ես գրասենյակ, բարեում աշ-
խատակիցներիդ, ժպտալով նայում Աշոտին և նստում
գրասեղանիդ մոտ ու սկսում աշխատել:

— Կրկին ուշացար, ընկեր Սիրոբ, այդպես չի
կարելի,—լսում ես վարիչի ձայնը:

— Ընկեր Լևոն, աղնիվ խոսք, առավոտը ժա-
մը հնգին եմ արթնացել ու մինչև հիմա գրասենյա-
կի հասարակական խոշոր արժեք ունեցող թղթերով
եյի զբաղված,—ասում ես դու:

— Այս վերջին անգամը լինի, ալլապիս...

— Լավ, լավ, ընկեր Լևոն, շատ լավ:

Բայց մտքումդ ի՞նչպես ես հայհոյում նրան:

Գրասեղանի արկղից հանում ես միքանի թղթ-
թիր և դեպի կից սենյակը շարժվում:

Վարիչն այնտեղ է, այնտեղ են և միքանի ծա-
նոթ ու անծանոթ մարդիկ:

Դու նայում ես անծանոթներին, բարևում ծա-
նոթներին ու դեպի մեքենագրուհին շարժվում և ձեռ-
քիդ թղթերը դեպի նա պարզում:

— Ընկեր Անիչկա, վերցրե՛ք... Վերցրե՛ք... Վեր...-
ցը... բե՛ք...

Դրպանումդ հանգիստ նազում են ողբկոլոնն ու
պուղրան:

Դու զարմացած յետ ես քաշվում և չես կարողա-
նում հասկանալ, թե ինչ և պատահել. գիշեր է, լե-
րադճում ես...

Դրամեքենայի մոտ նստած տեսնում ես վոչ թե
Անիչկային, այլ ինչ-վոր, ինչ-վոր մի աղջկա, վորի
կրծքի վրա փայլում է ԿիՄ-ը...

— Այս թնչ է, — մտածում ես դու:

Իսկ նոր մեքենագրուհին, անծանոթ աղջիկը,
նայում է քեզ, մի ըռպե դադարեցնում է աշխատան-
քը և ասում.

— Տվե՛ք խնդրեմ այդ թղթերը, լեթե հարկավոր
ե մեքենագրել:

Բայց դու «խոշոր հասարակական և իդեոլոգիա-
կան» նշանակութուն ունեցող թղթերը չես տալիս
նրան, այլ ճմլաում ես դրանք...

Իսկ գրպանումդ հանգիստ նազում են՝ ողբկո-
լոնն ու պուղրան:

— Լավ, ինչպես յերևում է դուք զբաղ... զբաղ-
ված եք, լես հետո, յես հետո կբերեմ, — շնչում ես
դու ու շարժվում դեպի կից սենյակը, մոտենում սե-
ղանիդ ու խորասուզվում «աշխատանքների» մեջ:

Ծանր վիճակ ես ապրում դու, իմ քաջ հերոս, միայն հերոսներն են, վոր կարողանում են դիմանալ այդպիսի համաշխարհային արժեք ունեցող վողբերգական դրուժյուններին:

Քրքրում ես ինչ-վոր թղթեր, ժամանակ-առժամանակ նալում ես աշխատակիցներիցդ վորեն մեկին և մտածում, թե ումից կարիլի յե մի բան հարցնել Անիչկայի մասին...

«Անիչկա, ախ, Անիչկա, սիրուն յար»...

Թղթերի վրա ինչ-վոր բաներ ես գրում, հետո հայացքդ ընկնում ե Աշոտին, դու մտածում ես վեր կենալ և խեղդել նրան, բայց դարձյալ անպատասխան հարցն ուղեղիդ դուռն ե ծեծում և պատասխանի չսպասելով՝ ներս մտնում, անկոչ հյուրի պէս ու ուղեղիդ կենտրոնի առաջ կանգնում:

— Ի՞նչ եք կամենում, — հարցնում ե ուղեղիդ կենտրոնը անկոչ հյուրին:

— Պատասխան:

— Ի՞նչ պատասխան, ինչի՞ պատասխանը:

— Ռ՞ւր ե Անիչկան, մեքենագրուհի Անիչկան, — հարցնում ե անպատասխան հարցը:

— Ա, իսկապես, — բացականչում ե ուղեղիդ կենտրոնը, — յես մտածեցի ինչ-վոր Աշոտի մասին և Անիչկային, մեքենագրուհի Անիչկային, մոռացա:

— Նու, խնդրում եմ հետաքրքրվեք և ինձ բավարարեք, — խոսում ե անպատասխան հարցը և դուրս ե գալիս ուղեղիցդ:

Ուղեղիդ կենտրոնը մենակ ե և մտածում ե, մտածում ե լուրջ...

Ո՞ր գնաց Անիշկան, մեքենագրուհի Անիշկան:
«Անիշկա, ախ, Անիշկա, սիրուն յար»...

Իսկ գրպանումդ հանգիստ նազում են ողբկոլոնն
ու պուդրան:

Քաղաքային ժամացույցը զարկում է յերկուսը:
Դու, մշուսների պես, դադարում ես աշխատելուց
ու դուրս գալիս փողոց և դեպի ճաշարան շարժվում:

Քալում ես դեպի ճաշարան, անցնում յերկար
ու ձիգ փողոցներ ու դարձյալ Անիշկայի, մեքենա-
գրուհի Անիշկայի մասին մտածում...

Ախ, հիմա ի՞նչ անես դու: Զգիտես նույնիսկ, թե
վորտեղ ես ապրում նա:

Դուցե նա հիվանդ ե: Դուցե...

Եհ, իմ սիրելի հերոս, գուցեների յետեից մի
ընկնի, վորովհետև նա...

Դժվար ե, շատ դժվար ե գրությունդ:

Յերկար քայլելուց հետո դու հասնում ես ճա-
շարան, անցնում ես ներս և տեղ գրավում:

— Ի՞նչ եք ուզում, — հարցնում ե մատուցողը:

— Ուտելու մի վորեկ կերակուր և մի շիշ ել լի-
մոնադ, — ասում ես դու:

Մատուցողը հեռանում ե, իսկ դու շարունակ
Անիշկայի, մեքենագրուհի Անիշկայի մասին ես մը-
տածում:

Մատուցողը կերակուրն ու մի շիշ լիմոնադը
դնում և սեղանի վրա:

Դու նայում ես կերակրին, բայց նրա ինչ լի-
նելը չես հասկանում և սկսում ես ճաշակել այն:

Ու շարունակ Անիշկան ե պարում ուղեղումդ:

Իսկ գրպանումդ նազում են ողբկոլոնն ու պուդը-
րան:

Ձախ ձեռքդ դեպի լիմոնադի շիշն ես մեկնում,
վերցնում ամսն և թեքում դեպի բաժակն ու կամե-
նում լցնել:

Մտածում ես, շարունակ մտածում Անիչկայի,
մեքենագրուհի Անիչկայի մասին:

— Ընկեր, ինչո՞ւ յեք լիմոնադը թափում, — խո-
սում ե սեղանակիցդ:

— Հը՞:

— Լիմոնադը թափվում է:

Դու նայում ես լիմոնադի շշին և նկատում, վոր
նա դատարկվել է, և միայն մի փոքրիկ բաժակ է լցվել:

Մտածում ես...

Վերցնում ես բաժակն ու մոտեցնում բերանիդ:
Մտածում ես...

Ճաշում, վերջացնում ես և դեպի փողոց քայ-
լում:

— Ընկեր, փողը, — լսվում է մատուցողի
ձայնը:

— Ախ, ներողութուն, — ասում ես դու և դեպի
նա մեկնում փողը:

Հեռանում ես ճաշարանից ու ճանապարհին մտա-
ծում՝ վորքան կոպեկ իզուր կորցրիր լիմոնադի
համար:

Միշտ Անիչկան է, մեքենագրուհի Անիչկան և
պարում ուղեղումդ:

Ախ, Անիչկա, քո պատճառած վերքերին դեղ
չկա...

«Անիչկա, ախ, Անիչկա, սիրուն յար...»

Դու քայլում ես դեպի տուն, և ժամանակը սա-
ում անցնում է:

Դուրս ես գալիս անից և գիպի թիւարան քալում:

Թեյարանում վերցնում ես լերկու կաթ:

Ձախ ձեռքով մի բաժակն ես բռնում, աջով մյուսը և սկսում խմել, շարունակում մտածել և համարյա միասին վերջացնում լերկու բաժակ կաթը և դարձյալ դեպի տուն շարժվում:

Մտածում ես:

Հասնում ես տուն:

Կանգնում ես սենյակի կենտրոնում և դիտում պատից կախված նկարները:

Կիսամերկ կանայք: Ահա և Լենինի նկարը...

Դու մոտենում ես նրան և խորը մի հալացք գցում դեպի նա:

— Հը, ասում են՝ մեծ մարդ ես, ապա ասա, վճռտեղ և ապրում Անիչկան, մեքենագրուհի Անիչկան, ինչո՞ւ նա այսոր գործի չեկավ, թի՞վ եր այն նորեկ մեքենագրուհին: Ախ, դու վռչինչ չես պատասխանում... Դու չես խոսում...

«Անիչկա, ախ, Անիչկա, սիրուն յար...»

Մտածում ես:

Դու ընկնում ես մահճակալին և մտածում ես Անիչկայի, մեքենագրուհի Անիչկայի, կո՛րմիր, չափազանց կարժիր շրթունքներ ունեցող Անիչկայի մասին, իսկ ժամանակը հոսում է, անցնում...

2.

Արեգակի մի փոքրիկ ճառագայթ պատուհանի ալակիների կոտրված մասով ընկել է սենյակիդ ներսը ու խաղում է պատի հետ, պատից կախված մերկ կանանց պատկերների հետ:

Դու կանգնել ես սենյակի կենտրոնում ու կոճկում ես շապիկդ:

Քո դեմքն այնքան խնդուն է, քո հագին նոր պուլպաներ կան, նրանցից ել հոտ չի գալիս:

Ձեռքերդ պարզում ես աջ ու ձախ ուղղությամբ, քաղցր հորանջում, մոտենում սեղանին դրած հացելուն, նրա մեջ տեսնում դեմքդ, քնկոտ աչքերդ չսանրած մազերդ և ժպտում ու խոսում:

— Եխ, ինչքան լավիկն է նա:

Դու վերցնում ես դուլլը և քայլում դեպի աղբյուր:

Վերադարձին նկատում ես, վոր հարեաններդ զարմացած նայում են քեզ, հետո խոսում իրար մեջ: Դու պարզ լսում ես նրանց:

— Ես լե՛րբ քաջացավ, — հարցնում է մեկը:

— Յեսիմ, — պատասխանում է մյուսը:

Իմ սիրելի հերոս, ինչ ուզում են թող ասեն. սարի վրա ձյուն կգա, հերոսի մասին կխոսեն. դու ուշադրություն մի դարձրու, այլ քո գործին կաց:

Մաքուր լվացվում ես, սանրվում. ողնկոնով ոծում դեմքդ, գլուխդ, դուրս գալիս սենյակից ու, փոխանակ դեպի վար, դեպի վեր ես քայլում, դեպի հոսող գետը:

Դու կանգնում ես Գետառ-չալի ափին. իսկ նա հոսում է, ոճի պես գալարվելով առաջ վազում:

Քեզ թվում է, թե ջուրը բարձրանում է դեպի վեր, ահա դու մեն-մենակ լողում ես նրա մեջ և հանկարծ, վորտեղից վորտեղ, հայտնվում է նա, այն դրավիչ, այն հարբեցնող աղջիկը, և դու լողում ես դեպի նա, գրկում նրան, ու Գետառ-չալն է հոսում, և

Դիտառ-չալի հոսող ջրերի գրկում դու համբուրում ես նրան:

— Ախ, Դիտառ, Դիտառ, աննման աղջիկ ես անպիտանը:

Դողացող քալերով դու հեռանում ես Դիտառից ու դեպի աշխատավայրը շարժվում:

Ճանապարհին դնում ես ողբելիլոն և պուդրա:

Յերբ մտնում ես գրասենյակ, աշխատակիցներդ վաղուց չեկած և գործի չեն անցած լինում:

Դու զգում ես, վոր մեկն ու մեկից, ուշանալու համար, պիտի նկատողութուն ստանաս. այդ ժամանակ նստում ես աթոռին, դեմքից հոգնած մարդու դեմք տալիս և ասում անորոշ մեկին.

— Ախ, ցավ ու կրակ ե գրասենյակում աշխատող լինելը. հա գրիր ու գրիր, առավոտյան գրիր, չերեկոյան գրիր, վողջ գիշեր գրիր: Հիմա չես լսնչպես աշխատեմ. քունս այնպես ե տանում.
Եխ, եխ, ինչ արած. պիտի աշխատել. յեթե վոչ...
Յեթե պարապ մնանք— իդեոլոգիական շեղում կանենք, բյուրոկրատիզմ կստեղծենք և չենք կարող տարին բեկել:

Խոսիր, ճիշտ այդպես խոսիր, իմ քաջ հերոս և մերթընդմերթ ել աչքիդ տակով նալիր, թե ով ե քեզ լսում: Ուղիղ տասն ուր ե, վոր դու չես տեսել մեքենագրուհի Անիչկային, ուղիղ իննը ուր ե, վոր դու գիտես նրա չերեալու պատճառը, ուղիղ ութ ուր ե, վոր դու դադարել ես նրա մասին մտածել, և ուղիղ ութ ուր ե, վոր քեզ հուզում ե ուրիշը:

Ինն ուր առաջ, յերբ դու իմացար, վոր մեքենագրուհի Անիչկային գործից հեռացրել են, վորով-

հետև լավ չէր աշխատում, վարքը լավ չէր և այլն և այլն, այն ժամանակ դողացիր դու, դողաց և պաշտոնըդ, ու զգացիր, հասկացար, վոր քեզ ել ..

Ութ որ առաջ, յիրը դու ուշադրությամբ նայեցիր նորեկ մեքենագրուհուն, մտածեցիր, վոր կյանքը դարձյալ իր նախկին հունով առաջ կգնա, վոր նախկին մեքենագրուհի Անիչկայի և նորեկ մեքենագրուհի Հեղուշի մեջ վոչ մի տարբերություն չկա, վոր միայն նրանց անուններն են իրարից տարբերվում, ու ել ուրիշ վոչինչ:

Յեւ զգացիր, վոր պաշտոնդ չի դողում ու վոչ ել դու:

Ութ որ առաջ դու մոռացար նախկին մեքենագրուհի Անիչկային, ութ որ առաջ դու սկսեցիր հետաքրքրվել նորեկ մեքենագրուհի Հեղուշով:

Քո գրպանում այժմ կա ողեկոլոն և պուդրա. համար ես գնել այդ. դեհ, պարզի. նորեկ մեքենագրուհի Հեղուշի համար:

Դու մտածում ես, վոր նախկին մեքենագրուհի Անիչկայի և նորեկ մեքենագրուհի Հեղուշի միջև վոչ մի տարբերություն չկա, բացի անուններից, բայց ներքուստ ինքդ զգում ես են, վոր նորեկին շուտ մոտենալը, ձեռքերդ նրա կուրծքը տանելն այնքան ել հեշտ չե:

Դու այդ միայն զգում ես, հասկացար, միայն զգում, բայց կարող ե պատահել, վոր զգացմունքները մարդուն խաբեն, այնպես վոր գործից մի նահանջիր, իմ սրբելի, իմ քաջ հերոս:

Այսպիսի հարցերով դու ութ ցերեկ և ութ գիշեր զբաղվել ես, կամեցել ես իմանալ, թե ինչո՞ւ նրա

կրծքին ԿԻՄ կա, աղջիկն ինչ՝ հասարակական աշխատանքն ինչ, նրանք միայն... պարզ ե, թե ինչու համար են...

Դու մտածել ես, թե ինչո՞ւ նա պուդրա չի քսում, թե ինչո՞ւ շրթունքներն ափսեան ել կարմիր չեն, դո՞նե ներկ քսեր. չե՞ վոր վերջապես ներկերն աղջիկներին համար են, իսկ աղջիկները՝ ներկերի:

Յեւ վաղ ե պատճառը, վոր դու չերկար մտաւանջվիլուց հետո գնեցիր պուդրա ու ողեկոլոն, մտածելով, վոր վերջիվերջո մի որ նա յեւ կհետաքրքրվի դրանցով:

Կից սենյակից վարիչն անցնում ե ձեզ մոտ. ուրեմն նորեկ մեքենագրուհին ափսեղ մենակ ե:

Դու վերցնում ես մի թուղթ և դեպի կից սենյակը քայլում...

— Որիորդ Հեղուշ, ներողություն, կարծեմ ձեզ խանգարեցի:

— Վոչինչ:

— Դեհ, ուրեմն, ընկեր Հեղուշ, վերցրեք և մեքենագրեք այս թղթերը և մեկ ել... մեկ ել այս,— դու թեքվում ես դեպի նա,—այս ողեկոլոնն ու պուդրան,—դու ձեռքդ կպցնում ես նրա ուսին:

— Ընկեր Սերոբ:

Ախ, ի՞նչ վատ աղջիկ ե, ինչո՞ւ այդքան խիստ ե, բա ել ինչո՞ւ համար ե նա, ինչո՞ւ համար են նրա գեղեցիկ այտերն, ինչո՞ւ համար ե նրա կուրծքը...

Միքանի անգամ գործելու այդպիսի փորձեր ես արել, և բոլոր փորձերդ ել անհաջողության են մատնվել:

Հանկարծ ուղեղդ պայծառանում ե, դու մտա-

ծում ես, թե՛ գուցե՞ ինձանից խուսափում ե, վորովհետեւ կոմիտիտական չեմ, և այդ միտքը քեզ այնքան համոզեցուցիչ, աչնքան հասկանալի յե թվում:

— Ընկեր Հեղուշ, մի՞թե յես անպայման կոմիտիտական պիտի լինեմ, վոր...

— Խնդրեմ չխանդարեմ:

Ախ, ինչո՞ւ չե նա այդպես, ինչո՞ւ չե նա խուսափում քեզնից, ինչո՞ւ դու մի տեսակ յերկյուղով ես մոտենում նրան, և այդ յերկյուղն ե, վոր քեզ կաշկանդել ե, վոր քեզ...

— Ներողութիւն,—ասում ես դու,—տալեք այս թուղթը:

Ու թուղթը շարտելով, դողդոջուն քայլերով հեռանում ես այդ սենյակից:

Նստում ես գրասեղանի մոտ, սկսում ես ծխել. գլանակի ծուխը բարձրանում, համբուրվում և դեմքիդ հետ, իսկ դու շարունակ մտածում ես:

Դրողը տանի այդ աղջկան, ինչո՞ւ դու չես կարողանում աչնպես հասարձակ մոտենալ նրան, ինչպես մոտենում ելիր Անիշկային, նախկին մեքենագրուհի Անիշկային:

Գրողը տանի քեզ, նորեկ մեքենագրուհի Հեղուշ:

Մի՞թե դու անպայման կոմիտիտական պիտի լինես, վոր կարողանաս: Սա թէ՛նչ խալտառակութիւն ե, սա թէ՛նչ սիրո կուսակցական բաժանում ե:

Իսկ առանց դրան գործը շատ դժվար առաջ կգնա. այլապես ինչո՞ւ յերկու մեքենագրուհիներն ել իրար նման չեն:

Տուն գնալու ժամանակն ե:

Նորեկ մեքենադրուհին դուրս ե գալիս կից սե-
նյակից և մոտենում վոչ կոմյերիտական Աշոտին, վո-
րին դու ատում ես, վորի մասին լսել ես, իրր թե
ուզում ե կոմյերիտութեան շարքերը մանել:

— Ճաշարան:

— Այո, Աշոտ, — պատասխանում ե նորեկ մեքե-
նադրուհի Հեղուշն Աշոտի հարցին:

— Քայլենք:

— Քայլենք:

Յիվ նրանք ժպտում են ու միասին թողնում
գրասենյակը:

Դու անշարժ նստած ես սեղանիդ մոտ և քարա-
ցած հայացքով նայում ես գրասենյակի դռանը, վոր-
տեղով նրանք միասին դուրս գնացին:

— Ընկեր Սերոր, — ձայնում ե հիմն սրկի տեխ-
նիկական աշխատակիցը, — գրասենյակը կողպում եմ:

— Հը՞, — կարծես քնից ես արթնանում դու:

— Տուն գնալու ժամանակն ե:

— Հմ, լավ:

— Դուրս ես գալիս փողոց, միջանի բոպե չել
այնտեղ կանգ առնում, նայում դես ու դեն և հետո
քայլում առաջ, քայլում դեպի տուն: Ճաշելու վոչ մի
տրամադրութուն չկա:

— Սերոր, Սերոր:

Այն հիվ ե քեզ կանչում, կարծես ձայնը ծա-
նոթ ե:

Դու կանգ ես առնում և դեպի յետ նայում:

Ախ, դա Անիչկան ե, նախկին մեքենադրուհի
Անիչկան, վորին տասն որ ե, ինչ դու շիտ տեսել, վո-
րին հիմնարկից հեռացնելու պատճառն իննը որ ե,

ինչ դու իմացար, վորի մասին ութ որ ե, ինչ դու
չես մտածում:

— Ախ, վերջապես գտա քեզ. չեթե իմանաս, թե
ինչքան եմ կամեցել տեսնել քեզ... չեթե իմանաս...
Յես շատ անգամ վորոշեցի գալ գրասենյակ կամ նրա
մոտերքում սպասել քեզ, բայց չեյի կամենում հանդի-
պես ուրիշներին... ծանոթներին... հիմնարկի նոր
մե... քե... նա... գրու... հուն... Ախ... ինչ լավ յեղավ, վոր
հանդիպեցինք իրար...

— Շատ իզուր, — սառը խոսում ես դու:

— Ի՞նչպես, — զարմանում ե նա, — ուրեմն իզուր
եյի տասն որ շարունակ մտածում քո մասին, փրնա-
ռում քեզ:

— Այո, շատ իզուր, — պատասխանում ես դու:

Գրպանումդ դրած աջ ձեռքդ դիպչում ե ողե-
կոլոնին ու պուզրալին, և դու հիշում հա անցած, գը-
նացած որերը, լերբ... Եհ, անցածը գերեզմանոցին ե
պատկանում, անցածը լավ ե յեղել քեզ համար, բայց
ներկան նրանից ել լավ ե...

— Ինչո՞վ բացատրել քո այս վերաբերմունքը,
Սերոբ, — հարցնում ե Անիչկան:

— Նրանով, — սկսում ես դու, — վոր դու, վոր դու
չես աջակցել մեր հսկա սոցիալիստականին, զարկ ես
տվել բյուրոկրատիզմին, և մեր լերկիրը փաստվել ե,
ու քեզ հեռացրել են աշխատանքից. հիմա շատ պարզ
ե, վոր մեր մեջ... Նու, մեր մեջ մի վորեւե կապ լի-
նել չի կարող... Քո տեղը հիմա աշխատում ե մի մա-
րալ, մի հրաշալի անպիտան աղջիկ...

— Բայց չե՞ վոր...

— Ցտեսություն, — ասում ես դու և քայլում
սուաջ:

— Բայց լավ իմացիր, վոր դու չե՛լ պիտի ինձ հետևես,— լսում ես Անիչկայի ձայնը:

Մի րոպե դու կանգ ես առնում, նայում դեպի հտ, մտածում. քեզ թվում ե, վոր նրա խոսքերի մեջ ճշմարտութուն կա, բայց իսկույն սխալ ես համարում այդ միտքը, դառնելով, վոր հիմնարկում վոչ մի փոփոխութուն չի կատարվել, վորն աղդի և քեզ վրա. չե՞ վոր նախկին և նորեկ մեքենազրուհիների մեջ աչքան խոշոր տարբերութուն չկա. միքիչ նորն ե, վոր տարբերվում ե հնից, բայց շուտով կնմանվի հնին, կհարմարվի միջավայրին:

Հասնում ես տուն ու պառկում մահճակալին և հայացքդ հառում պատից կախված նկարին:

— Դե, ընկեր Լենին, քեֆդ ի՞նչպես ե, — հարցընում ես դու, — տեսնում ես ելի, թե ինչքան եմ մտածում նրա մասին, դեհ, ասենք ի՞նչ կարիք կա այդ մասին յերկար ճառելու, քանի վոր ինքդ ել իր ժամանակին սիրահարվել և այժմ կհասկանաս ինձ... Եթ, ընկեր Լենին, չես սիրում եմ քո աշակերտներից մեկին, Հեղուշին, արևս վկա, վոր ճիշտ եմ ասում, կուզես՝ հավատա, կուզես՝ վոչ, այդ քո գործն ե, բայց նու...:

Հետո դու հայացքդ հեռացնում ես նկարից, հառում առաստաղին, և ժամանակը սահում, անցնում ե, ու փակվում են աչքերդ, ու դու հաճդիստ քնում ես...

3.

Նորից անցել ե տասն ուր, և ինչե՛ր չեն պատահել այդ տասն ուրվա ընթացքում:

Դու բոլորովին մոռացել ես նախկին մեքենազրուհի Անիչկային, նրան, վորը կարմիր, խիստ կարմիր շըր-

թունքներ ունի. ուղեղումդ ջնջվել է նրա նկարը, և տեղը նկարվել է, քանդակվել է մի ուրիշ, մի հրաշալի մեքենադրուհու պատկեր:

Ախ, Հեղուշ, Հեղուշ...

Նորից անցել ե տասն ու, և ինչե՛ր չեն պատահել այդ տասն դրվա ընթացքում:

Յերեկո չի: Ժպտում են չերկնքում վառվող աստղերը, սիրաբանում լուսնյակի հետ: Արթուն է քաղաքը, քաղա՛ ալին ալդին լիքն է մարդկանցով, վո՛մանք նստած՝ զրուցում են, վո՛մանք զրոսնում են ու ժպտում, իսկ դու, դու մեկուսացել ե կանգնել ես սենյակիդ պատուհանի առաջ ու անորոշ հայացքով դիտում ես անհայտ հեռուները:

Գարնանալին հով զեփյուռն անցնում ե սենյակիդ ներսը, ճանապարհին կաշկելով դեմքիդ, իսկ չերկնքում աստղերն են փայլում ու սիրաբանում լուսնի հետ, անվերջ սիրաբանում:

Քո դեմքն անչափ, անչափ տխուր ե, կարծես թե ափսոսվել են աչքերդ, ուղեղումդ ինչ-վոր մտքեր են պարում, որորվում և այդ մտքերը քեզ հանգիստ չեն տալիս:

Հարեա՛, սենյակի նույնպես բաց պատուհաններով ինչ-վոր հնչյուններ են հասնում ականջիդ, ու թվում ե, թվում ե քեզ, վոր մեկը ծիծաղում ե, ծաղրում ե քեզ... Ու դու կամենում ես անցնել հարեա՛ն սենյակը, բռնել քեզ ծաղրողի կոկորդից ու խեղդել նրան, բայց այդ բոպելին դրսում մլավում ե կատուն, և դու մոռանում ես հարեա՛ն սենյակն ու ծիծաղը և բարկանում կատվի վրա, կամենում ես նրանից հանել վրեժդ, սակայն մտքերը պարում են, որորվում, շարժվում գանգիդ խողոչում, ողի մեջ դու տեսնում ես

նրանց և կատվին ել ես մոռանում ու մտածում, շարունակ մտածում նրանց մասին:

Ախ, Հեղուշ, Հեղուշ...

Նորից անցել ե տասն ու, և ինչե՛ր չեն անցել այդ տասն ուրվա ընթացքում:

Անցել ե տասն ու, և հիմա, չերբ դու հիշում ես այդ տասն ուրվա ընթացքում պատահած դեպքերը, ջղայնանում ես, կատաղում մեկի վրա, կամենում մեկից լուծել վրեժդ... բայց դու անգոր ես, իմ սիրելի հերոս, և չկա մեկը, վորից դու կարողանալիր հաճել վրեժդ:

Պաղաքում այս ըոպեյիս ամեն մարդ գիտե իր անելիքը և զբաղված ե իր գործերով: Վոմանք աշխատում են, վոմանք ընթերցում, վոմանք քնած են, վոմանք զբոսնում են, չերիտասարդներից շատ-շատերը գուցե բացատրվում են իրենց սիրո առարկայի հետ և ստանում դրակոն պատասխան և խնդում, հուզվում ու ժպտում: Շատերը գուցե մերժվում են և հետո խաղաղ սրտով կամ դեպի տուն քայլում, կամ հենց մնում նախկին սիրո առարկայի, իսկ ներկայիս ընկերուհու հետ, զբոսնում միասին, խոսում վորպես ընկեր և խնդում և ժպտում:

Բայց դու անգործ ես, դու չգիտես անելիքդ ու կանգնած ես բաց պատուհանի առաջ և անորոշ հայացքով նայում ես դեպի անհայտ հեռուները:

Նորից անցել ե տասն ու, և ինչե՛ր չեն պատահել այդ տասն ուրվա ընթացքում:

Յերբ այդ ամենը հիմա դու մեկ-մեկ հիշում ես... Եհ, շատ դժվար ե հիշել անցյալը, անցյալում տեղի ունեցած անախորժ դեպքերը:

Սկզբում դու մտածում եյիր, վոր նախկին մեքենագրուհի Անիշկայի և նորեկ Հեղուշի մեջ վոչ մի տարբերութիւն չկա, վոր միայն նրանց անուններն են տարբերվում իրարից, իսկ այժմ, իսկ այժմ դու արդեն ուրիշ կարծիքի չես...

Յերբ դու փորձում ես մոտենալ նորեկ մեքենագրուհի Հեղուշին, մի ուժ քեզ վանում և նրանից, և դու դողում ես, դու չես համարձակվում նույն հայացքով հայել, ինչ հայացքով վոր նայում եյիր Անիշկային, նախկին մեքենագրուհի Անիշկային:

Յեւ այդ վանող ուժն է, վոր կաշկանդել և քեզ, այդ ուժն է, վոր ..

Ե՛հ, դժվար է, շատ դժվար է... Յես մտնում եմ զրույցանդ մեջ, իմ սիրելի հերոս, իմ քաջարի ասպետ: Նորից անցել ե տասն ուր, և ինչե՛ր չեն պատահել այդ տասն ուրվա ընթացքում...

Ա՛յն անպիտան Աշոտն ցկսել է ավելի և ավելի մոտենալ նրան, անցյալ ուրը դու տեսար նրանց թեանցուկ արած զբոսնելիս քաղաքային այգում:

Ո՛վ գիտե, գուցե թեանցուկից բացի ուրիշ բաներ ել են արել...

Նորից ե անցել տասն ուր, և դու շարունակ այդ ազնկա մասին ես մտածում, տասը դիշեր դու հանգիստ չես քնել, տասն ուր դու չես կարողացել հանգիստ ճաշել և այժմ մի լակոտ, վորը, գուցե, իսկի յել չի մտածել նրա մասին, այժմ թեանցուկ ե անում նրա հետ, զբոսնում և հետը և... Ե՛հ, դժվար է, շատ դժվար... Դու տանջվես, չարչարվես, իսկ նա տիրանա:

Դու չես կարողանում պատուհանի մոտ կանգնած մնալ, վորովհետև ոգի մեջ շարունակ նրանց ես տես-

նում և փակում ես պատուհանն ու հեռանում նրանից։
Պատուհանից հեռանալիս հայացքդ ընկնում է
պատից կախված Լենինի նկարին, և դու դանդաղ քայ-
լերով մոտենում ես նրան ու խոսում։

— Տեսնում ես ելի, վորքան եմ չարչարվում,
ընկեր Լենին, վորքան եմ տանջվում քո բանակին
պատկանող մի հասարակ, բայց բարդ աղջկա համար...
Ախ, ընկեր Լենին, չեթե դու իմանայիր, թե ինչպես
ե տոչորվում սիրտս նրա համար, թե ինչպես եմ սի-
րում նրան յես... Իսկ նա, իսկ այն ապերախտը.
ճիշտ է, իմ սիրո մասին դեռ նրանի վոչինչ չեմ ասել,
բայց այնպես եմ վարվել հետը. վոր նա պիտի հա-
կանար այդ, դուցե և հասկացիլ է, յես համոզված եմ
դրանում, և ինչ, ինչ ես կարծում, նա ինչպես է վե-
րաբերվում դեպի ինձ... Սառն է, հասկանում ես,
սառն է, հազիվ է բարեկում ինձ ու ել ուրիշ վոչինչ։
Յերբ յես թղթեր եմ տանում նրա մոտ մեքենադրելու,
նա վերցնում է դրանք, իսկույն, առանց ուշացնելու,
մեքենադրում և տալիս ինձ։ Յեվ յես շատ եմ ուզում
կանգնել նրա մոտ, նայել նրա մեքենայի ոտեղնե-
րի... վրայով վազող մատներին, համբուրել նրանց
ու ինքնամոռացում ասլրել... Բայց չեմ կարողանում, մի
ուժ վանում ե ինձ, և յես հեռանում եմ նրանից։ Ախ, ըն-
կեր Լենին, ինչո՞ւ նա ինձ հետ այդպես է վարվում,
ինչո՞ւ նա ինձ չի սիրում... Միթե այդ է ձեր քաղա-
քականութունը, միթե վոչ մի վոչ կոմյերիտական ի-
րավունք չունի սիրելու մի կոմյերիտական աղջկա...

Դու հեռանում ես Լենինի նկարից, շարժվում դե-
պի թախար, կամենում պառկել, բայց հանկարծ հա-
յացքդ ընկնում է պատից կախված մերկ կանանց

պատկերներին, և դու տեսնում ես նրանց մերկութիւնն ու իրական մերկության կարիք զգում...

Դու հիշում ես մեկին, վորի մարմինն իրավունք ես ունեցել մոտենալու, և այդ մեկը հիմա չկա, նրան հանել ես ուղեղիցդ, ու այժմ ուրիշ մարմին և այնտեղ նկարվել:

Դու պատկում ես թախտին, հայացքդ հառում առաստաղին, հետո ծովում դեպի աջ, հետո դեպի ձախ, վերցնում ու շարտում ես բարձր և չես կարողանում հանդստանալ և չես կարողանում քնել:

Դու կարծում եյիր, վոր նորեկ մեքենագրուհին վոնջով չի տարբերվի Անիչկայից, վոր միայն նրանց անուններն են տարբեր, բայց նրանք տարբերվեցին, նրանք չնմանվեցին իրար, այլ...

Ախ, գրողը տանի քեզ, նորեկ մեքենագրուհի Հեղուշ...

Դու զգում ես, վոր դողում ե պաշտօնդ, վոր կարող ե պատահել...

Ե՛հ, շատ դժվար ե, շատ դժվար:

4.

Բոլորն ել զբաղված են աշխատանքով, դու ևս:

Վարիչի հանձնարարությամբ մի գրութիւն:

Ու հիմա մտքերը պարում են ուղեղումդ, մտքեր չար և չարաբաստիկ, ու դու չես կարողանում այդ չար և չարաբաստիկ մտքերից մեկը պոկել և դնել թղթի վրա:

Գրում ես, սպիտակ թղթի վրա տառեր են շարվում, բայց յերբ կարդում ես, նկատում ես, վոր այն չե, ինչ վոր դու չես կամենում գրել, ինչ վոր վարիչն ե ասել:

Պատուում ես թուղթը, նորից դրում, ու դարձյալ նույնը, և դարձյալ նույնը:

Վոչ, իմ սիրելի հերոս, նախ հարկավոր ե պարզել ամեն ինչ, հետո արդեն հանգիստ աշխատել, ուղեղում պտտվող չար ու չարաբաստիկ մտքերից մեկը պոկել ու դնել սպիտակ թղթի վրա:

Այո, այո, անպայման, հարկավոր ե ամեն ինչ պարզել:

Դու նախում ես Աշոտին և Նկատում, վոր նա խորասուզված ե իր աշխատանքի մեջ:

Վճրքան, վճրքան ե. յերջանիկ նա:

Ախ, լ՛նչպեա դու կխեղդեյիր. նրան, աչն անպիտանին, վոր մոտ ե նորեկ մեքենագրուհի Հեղուշին և...

Հարկավոր ե ամեն ինչ պարզել:

Դրասեղանից վերցնում ես մի թուղթ և շարժվում դեպի կից սենյակը:

Այնտեղ վոչվոք չկա, նա մենակ ե, վարիչը գնացել ե ժողկոմխորհ, ինչ-վոր խորհրդակցութչան:

Անցնում ես կից սենյակը և դանդաղ քայլերով մոտենում մեքենագրուհուն և թուղթը դեպի նա պարզում:

— Որիորդ Հեղուշ, ներողութչուն, ընկեր Հեղուշ, վերցրեք և մեքենագրեք այս թուղթը, սա հասարակական խոշոր արժեք...

— Տվեք, — ընդհատում ե նա քեզ:

Թուղթը տալիս ես նրան:

— Բայց չի՞ վոր սա մաքուր թուղթ ե, և վրան վոչ մի գրութչուն չկա, վորը մեքենագրեմ, - ասում ե նորեկ մեքենագրուհի Հեղուշը:

— Ախ, ներողութեան, չես սխալվիլ հմ, չես այս րոպեին կողոզեմ սխալը:

Վերցնում ես թողթը, բայց չես շարժվում տեղից:

— Հը՞, ի՞նչ չեղաւ:

— Որիորդ Հեղուշ, ախր... ախր .. ախր այդպես չի լինի, ե...

— Ի՞նչն այդպես չի լինի:

— Ախր, տառնց քեզ չեմ կարողանում ապրել, տղնիւ խոսք եմ ասում, սիրում եմ, սիրում եմ քեզ, իմ ամբողջ...

— Վերջ տուր այդ բոլորին, — ասում ե նորիկ մեքենագրուհի Հեղուշը:

— Հեղուշ, չես քեզ շատ եմ սիրում, Լենինը վկա, հասկանում ես, Լենինը վկա... Այ, չես յերեկ խոսեցի Լենինի հետ, քո ղեկավարի, ուսուցչի հետ, ե, ի՞նչ ես կարծում, ի՞նչ ասաց, հը՞... ապա, չեթե կարողանաս ասել... նա համաձայնվեց, վոր մենք սիրենք իրար, նա ասաց, վոր վոչ կոմյերիտականն ել կարող ե սիրել ու ամուսնանալ կոմյերիտականի հետ...

Դու խոսում ես, անընդհատ խոսում, իսկ նա աշխատում ե, անընդհատ աշխատում, անընդհատ շարժվում են նրա մատները, դարկվում գրամեքենայի ստեղները... ու չրխկ, չրխկ, չրխկ, չրխկ...

Դու անթարթ աչքերով նայում ես նրան, իսկ մեքենան՝ չրխկ, չրխկ, չրխկ, չրխկ...

— Հեղուշ, — ձայնում ես դու:

Չրխկ, չրխկ, չրխկ, չրխկ:

— Հեղուշ:

Չրխկ, չրխկ, չրխկ, չրխկ:

— Հեղուշ, լես չեմ կարող անանց քեզ ապրել,
հասկանում ես...

Ձրխկ, չրխկ, չրխկ, չրխկ...

— Հեղուշ, — ճշում ես դու և չոքում նրա վոտ-
ների մոտ:

Մեքենայի ստեղներն անշարժանում են:

— Ամոթ ե, ընկեր Սերոր, չերիտասարդն այդ-
քան թուլամորթ չի լինիլ:

— Յես չեմ կարող, հասկանում ես, Հեղուշ, չեմ
կարող...

Քո ձայնը լսվել և կից սենյակում, աշխատողնե-
րը շարժվել են իրենց տեղերից, մոտեցել դռանը, բաց
արել այն ու նայում են քեզ...

Յերբ դու նկատում ես նրանց, մանավանդ Աշո-
տին, իսկույն վոտքի չես կանգնում, ձեռքիդ բռնում
մաքուր թուղթը, պարզում ես դեպի մեքենադրուհին և՝

— Որիորդ Հեղուշ, վերցրեք և շուտ մեքենադրեք
այս թուղթը...

— Բեր դրուլթյունը. չե՞ վոր դա մաքուր թուղ-
թըն ե, — ասում և Հեղուշը:

Նայում ես թղթին, պատում այն, արագ քայ-
լերով թողնում սենյակը:

Դռան մոտ կանգնած աշխատողները հեռանում
են և ճանապարհ տալիս քեզ:

Ժամանակը սահում, անցնում ե:

Աշխատակիցներդ խորասուզված են իրենց աշ-
խատանքների մեջ, միայն դու յես, վոր կամենում
ես, փորձում ես աշխատել, բայց ուղեղումդ պարում
են բազմաթիվ չար ու չարաբաստիկ մտքեր, և դու չես
կարողանում պոկել նրանցից այն մեկը, վորը պետք
ե դնել թղթի վրա:

Վարիչը կգա և կպահանջի գրությունը:

Զրխկ, չրխկ, չրխկ, չրխկ...

Ու նորեկ մեքենագրուհին հանգիստ աշխատում է կից սենյակում, իսկ քեզ թվում է, վոր նրա շարժվող մատները զարնվում են ուղիղիդ ստեղներին, և այնտեղ անկապ, անխմաստ մոքեր են տալվում, ու այդ է պատճառը, վոր դու չես կարողանում գրել գրությունը:

Զրխկ, չրխկ, չրխկ, չրխկ...

Գալիս է վարիչը և մոտենում քեզ:

— Գրությունը պատրաստ է,—հարցնում է նա:

— Վոչ, ընկեր վարիչ, մի շաք կարևոր գործերով եյի զբաղված,—պատասխանում ես դու.—այս բոլորիս կգրեմ գրությունը:

— Դե շուտ արեք:

Վարիչն անցնում է կից սենյակը:

Մաքուր թղթի վրա ինչ-վոր բան ես գրում և շարժվում դեպի կից սենյակը:

Յերբ մտնում ես կից սենյակը, նայում ես նորեկ մեքենագրուհի Հեղուշին, հետո մոտենում վարիչին և նրա սեղանի վրա դնում գրությունը:

— Պատրաստ է, ընկեր վարիչ,—ասում ես դու:

Վարիչը նայում է գրությանը:

— Այս ի՞նչ ես գրել, ի՞նչ գործ ունի Հենինս այստեղ, ի՞նչ սիրո մասին է խոսքը,—զարմացած հարցնում է վարիչը:

Դու թեքվում ես դեպի գրությունը և ընթերցում այն:

— Ներողութուն, ընկեր վարիչ, յես նորը կգրեմ, յես քիչ, այնպես, հենց այնպես, հասարակ հիվանդեմ,—ինձ հարկավոր է հանգստանալ:

— Այո, քեզ հարկավոր է հանգստութիւն, մըշտական, տեւական հանգստութիւն,—ասում է վարիչը, և դու չես ըմբռնում նրան:

Կրկին նախում ես նորեկ մեքենադուհի Հեղուշին և թողնում կից սենյակը:

Դարձյալ նստում ես գրասեղանի մոտ, «խորասուզվում» աշխատանքի մեջ, ջանում ուղեղումդ պարող չար ու չարաբաստիկ մտքերից մեկը պոկել ու դնել թղթի վրա:

— Ուրիմն ամուսնանում եք,—հարցնում է կոմիւնիստական Սուրենն Աշոտից:

— Այո,— պատասխանում է վերջի՝ ս:

Դու լսում ես նրանց, և մտքերի տնիքները պըտըտվում են ուղեղումդ:

Թողնում ես աշխատանքը, վերցնում գլխարկդ ու դուրս գալիս փողոց: Իսկ ներսում, գրասենյակում, յերջանիկ Աշոտը, վորին դու անչափ, ա՛ չափ ատում ես, և չրխկ, չրխկ, չրխկ...

Շարժվում են նորեկ մեքենագրուհու մատները, կաշւում գրամեքենայի ստեղներին, և յիւլաթյա տառերը շարվում են ուղեղիդ, ու դու քայլում ես յերկար ու ձիգ փողոցով, և անկապ-անկապ մտքերն են պարում ուղեղումդ...

Փողոցով անցնում է ինչ-վոր մի աղջիկ, դու նկատում ես նրան:

Այն հիւ ե..

— Անիչկա:

Այն հիւ ես կանչում դու:

Աղջիկը քայլում է:

Արագացնում ես քայլերդ:

— Անիշկա:

— Անիշկա:

Փողոցում անցուղաթիձ անող մարդիկ նայում են քեզ:

— Անիշկա:

Աղջիկը կանգ ե առնում և դեպի յետ նայում...

— Սերոբ:

— Անիշկա:

Հավասարվում ես նրան, և քայլում եք առաջ:

— Հը, թնչ ունես ինձ հետ,—հարցնում ե Անիշկան:

— Դու լա՞ցես ես, Անիշկա, քեզ իզուր են հեռացրել գործից, դու նման չես նրան:

Քայլում եք առաջ:

— Գնանք ինձ մոտ, Անիշկա,—ասում ես դու:

— Ձեմ ուզում, յես վատնեմ, յես... յես շրթունքներս ներկում եմ...

— Վոչ, վոչ, Անիշկա,—ընդհատում ես դու նրան,—մի ասա, մի, դու լա՞ցես ես, դու չես ներկվում, այլ քո շրթունքները բնականից են կարմիր, դու նման չես նրան և... և... յես քեզ սի... սիրում... սիրում եմ...

Նայում ես նրան և նկատում, վոր նա ժպտում ե, վոր փայլում են նրա աչքերը:

Քայլում եք առաջ:

— Գնանք ինձ մոտ:

— Լավ, - համաձայնվում ե նա:

Ու քայլում եք առաջ, հասնում քո տանը և անցնում սենյակ...

Սենյակ մտնելուն պես շարժվում ես դեպի Լենինի նկարը, կանգնում նրա առաջ և խոսում.

— Դո՛ւ չես, հա, համաշխարհային պրոլետարիատի, հեղափոխութեան, կոմմունիստական կուսակցութեան ղեկավարը... Դեկավար... Առաջնորդ... Մեծ ուսուցիչ...

Դու բարձրացնում ես ձեռքդ և կամենում զարկել նրան, բայց հանկարծ ձեռքդ կախվում է ողում, ու ծիծաղում ես դու...

Հայացքդ հեռացնում ես նկարից և դեպի Անիշկան, նախկին մեքենագրունի Անիշկան շարժվում,

— Անիշկա, Անիշկա, յես այնպես, այնպես ելի սիրում նրան, այն նորեկ մեքենագրունի Հեղուշին, իսկ նա... իսկ նա... Յես քեզ սիրում եմ, Անիշկա, հասկանո՞ւմ ես, սիրում եմ քեզ, իզուր, շատ իզուր վռնդեցին քեզ:

— Քեզ ել կվռնդեն,—ասում է Անիշկան, նախկին մեքենագրունին:

— Ո, այո, այո, յես հասկանում եմ, ինձ ել կվռնդեն, յես այդ լավ գիտեմ, յես այդ լավ գիտեմ... Ամեն ինչ սպասելի չե...

Դու գրկում ես նախկին մեքենագրունի Անիշկանին, գլուխդ թաղում նրա գրկի մեջ, և քո աչքերից արցունքի կաթիլներ են թափվում, ու դու լալիս ես:

— Յես քեզ սիրում եմ, Անիշկա, Հեղուշ...

Դու բարձրացնում ես գլուխդ, նորից նայում է նրանի նկարին, և քեզ թվում է, թե նա ասում է քեզ.

— Վողորմելի մարդ ես դու, հասկանո՞ւմ ես, վողորմելի մարդ:

ԿՅԱՆՔԻ ՅԵՐԳԸ

Այսօր բոլորն են յերգում, ու ամեն տեղ լսվում
է կյանքի լերգը:

Թե գյուղերում ու գյուղերի լայնածավալ արտե-
րում, վորտիղ թեթև հովից որորվում են հասկերը,
թե քաղաքներում և քաղաքների լայն ու չերկար փո-
ղոցներում, — ամեն տեղ, ուր վոր հասնում է արևի
լույսն ու ճառագայթը, ուր ապրում է մարդկային մի
շունչ, այնտեղ յերգում են, այնտեղ լսվում է նոր
կյանքի յերգը. .

Ահա, ականջ դրեք և դուք կլսեք, թե ինչ անուշ,
ինչ քաղցր են յերգում նույնիսկ յերկաթե անիմներն
ու մեքենաները...

Շարժվում են փոկերն ու շարժվող փոկերն այդ
պատեցնում են անիմներ, վորոնք յերգում են և՛ քաղ-
ցըր և՛ անուշ, ու նրանց ձայնը ինչքան զիլ, ինչքան
հուժկու չէ հնչում...

Յերկաթե մեքենաների առաջ կանգնած է յեր-
կաթե մի յիրիտասարդ, շարժվում են նրա ձեռքերը,
նա աշխատում է անխոնջ, ժպտում ու շարժվող
փոկերի և պտտվող անիմների արանքով նայում քիչ
հեռու, նույնպես մեքենայի առաջ կանգնած, աղջկան՝
Գայդամակուն...

կապույտ բլուզավոր ու սև աչքերով այդ աղջիկը յերիտասարդ ե ու գեղեցիկ և աչքերում ունի կյանքի գարունը: Այդ աղջկանն է, վոր սիրում ե չերկաթե մեքենայի առաջ կանգնած չերկաթե չերիտասարդը՝ Իվանովը...

Իվանովն ել ե ջահել ու սիրուն:

Գայդամակին գործարանի հոգին ե:

Գալգամակին կյանքի գարունն ու վարդն ե:

Գալգամակին պտտվող անիվների յերգն ե, կյանքի չերդը:

Գալգամակին մազուկոտ ձեռքեր ու գեղեցիկ աչքեր ունի, և այդ աչքերում վառվում ե մի անշնջ կրակ:

Գալգամակին առողջ մարմին ունի, և այդ մարմնի բոլոր մասերով հոսում ե արյունը, արյունը վառ ու ար:

Գալգամակին բարձր, հուզված ու մրրկածուփ կուրծք ունի, վորի տակ բաբախում ե սիրտը, վորպէս դինամո-մաշին...

Շարժվում են փոկերը, պտտվում անիվները, և այդ շարժվող փոկերի արանքով Գալգամակին նայում ե չերկաթե մեքենայի առաջ կանգնած չերկաթե մարդուն, վորին սիրում ե ինքն ու ժպտում:

Շարժվող փոկերն ու պտտվող անիվները,—անիվները մեծ ու փոքր, կամաց, գաղտնի ու քաղցր շշնջում են Իվանովի ախանջին.

— Գեղ սիրում ե Գալգամակին:

Իվանովը ժպտում ե, Իվանովը նայում ե Գալգամակուն:

Նույնպէս կամաց, նույնպէս գաղտնի, նույնպէս

քաղցր շնչում են շարժվող փոկերն ու պտտվող անիմները Գալղամակու ականջին.

— Բեզ սիրում ե իվանովը:

Գալղամակին ժպտում ե, Գալղամակին նայում ե իվանովին, և նրանց հայացքները շարժվող փոկերի ու պտտվող անիմների արանքով հանդիպում ու զրկում են իրար...

Գալղամակին ու իվանովը նայում են իրար, ժպտում, ժպտում են և նրանց կրծքերին փայլող մագուլթոտ կիՄ-երը, և իրենք ել մասնակցում են անիմների յերգին...

Այսօր բոլորն են չերգում, ու ամեն տեղ լսվում ե կյանքի չերգը:

Թե գլուղերում ու գլուղերի լայնածավալ արտերում, վորտեղ թեթե հովից որորվում են հասկերը, թե քաղաքներում ու քաղաքների գործարաններում, վորտեղ շարժվում են փոկերը, պտտվում անիմները, վորտեղ չերկաթե իվանովը ու գեղեցիկ Գալղամակին սիրում են իրար—ամեն տեղ, ամեն տեղ լսվում ե կյանքի շառաչն ու խինդը—նրա չերգը...

ՅԵՎ ԻՆՉՈՒ ՅԵՄ ՔԵԶ ՅԵՐԳՈՒՄ

Ս. ՅԵԿՈՅԻԵ

Դու գիտե՞ս, վոր այսոր իմ խնդության որն ե:

Դու գիտե՞ս, վոր ել չես հուզում ինձ:

Վորպես դարնան մի հով գեփյուռ, թափանցել
եյիր սրտիս ներսը, կամքիս ներսը, և չես խնդում եյի
քո անխինդ խնդությանը:

Յես խոսել եմ, յերբ այդ կամեցել ես դու:

Յես խնդացել եմ, յես ժպտացել եմ, յերբ պահան-
ջել ես դու:

Իսկ հիմա...

Իսկ այսօր...

Յե՛վ ինչո՞ւ չեմ քեզ չերգում...

Դարնանային գիշերներն անքուն եմ անցկաց-
րել...

Դարնանային հեքիաթներ եմ լսել քո մասին...

Յերազել եմ ու կարոտել քեզ, հետո դառել գե-
րիդ...

Զրուցել եմ աստղերի հետ, լուսնի հետ, իսկ դու,
մեղմիկ, վորպես դարնան մի հով գեփյուռ, թափան-

ցել ես սրտիս ներսը, կամքիս ներսը, և լեռ խնդացել
եմ քո անխինդ խնդությանը...

Յերբ ես խնդացել ու ժպտացել դու...

Յերբ ես նայել հուրհրան իմ արևին...

Յերբ եմ նոր որերը քեզ հուզել...

Իսկ այսօր...

Իսկ հիմա...

Յեվ ինչո՞ւ յեմ քեզ յերզում...

Դու գիտե՞ս, վոր այսոր իմ խնդության որն է...

Դու գիտե՞ս, վոր ել չեմ հուզում ինձ...

Գիտե՞ս, վոր քո գերին չեմ...

Այսոր քո անխինդ խնդությանը չեմ խնդում...

Իմ յերգած յերգը քո յերգը չեմ...

Այսոր ինձ նորն է հուզում. չերկաթե մի յերկաթ աղջիկ, վոր խնդում ե, և ժպտում ե և հուզում ե, և սիրում ե ինձ...

Այսոր չեմ յերկաթե մի չերկաթ աղջիկ եմ սիրում և խնդում եմ, և ժպտում եմ, և հուզում եմ նրան:

Իսկ այսօր...

Իսկ հիմա...

Յեվ ինչո՞ւ չեմ քեզ յերզում...

Հ Ի Ն Յ Ե Ր Գ Ը

Դու դարձյալ հին չերզն ես կրկնում ու կարծում
ես, թե նույն ե, և կարծում ես, թե նույն ե, ու ասում
ես, թե աշխարհն անփոփոխ ե:

Դու դարձյալ հին խոսքն ես կրկնում.

— Դնացիր, բայց շուտով չեա կգաս:

Դու դարձյալ, միշտ նույն որերն ես հիշում, չերբ
սիրում ելինք իրար, ու կարծում ես, թե այդ որերից
ու սերից բացի՝ ուրիշ որեր ու սեր չկա:

Յերկնքում լուսնյակ ե փայլել, իսկ ներքեում
նստել ենք ծառերի տակ, և մեր ծեր պապերն ու տա-
տերը պատմել են մեզ հեքիաթներ, հեքիաթներ՝ հըս-
կաների մասին...

Դաշտերում գարունն ե բացվել, արտերում հաս-
կերն են հասել ու հուզել ես սիրտս, և սիրել եմ չես
քեզ, ու սիրել ենք մենք իրար:

Յերբ նորից գարունն ե բացվել, զրկել եմ չես
քեզ ու ասել.

— Կգնամ քաղաք, ուսում կառնեմ, հետո կգամ
գլուղ, ու արտերում կերգի տրակտորը, և մենք կա-
մուսնանանք:

Դու ասել ես, վոր մեր արտերը գութանը պի-
տի վարի, մեր հասկերը մանգաղը հնձի, և վոր մեր
հողն խրճիթներում նավթի ճրագը պիտի վառվի:

Ու գրկել էս ինձ, ու փարվել էս ինձ և ասել.

— Դու գյուղումը պիտի մնաս:

Յես չեմ լսել քեզ ու անցել եմ քաղաք, իսկ դու կանգնել ես ճամպի յեզրին և հայտնել.

— Կգնաս քաղաք, կափսոսաս և յետ կդառնաս:

Յեվ հիմա այն հին յերգն ես յերգում ու կարծում ես, թե նույն ե, ու կարծում ես՝ նույն ե, և ասում ես, վոր աշխարհն անփոփոխ ե:

Ասում են, վոր յերբ արևը չելում ե սարից, դուրս ես գալիս հողե խրճիթից ու կանգնում ճամպի յեզրին և սպասում, թե գուցե վերադառնամ չես ու սիրեմ քո գութանն ու մանգաղը, իսկ յերբ արեւմայր ե մտնում, տխուր անցնում ես խրճիթ ու դարձյալ կրկնում հին խոսքը.

— Չեկավ, բայց շուտով յետ կգա:

Յես կգամ, կգամ նորից գյուղ, նորից կփարվիմ արտերին, լեռներին, դաշտերին, նորից լուսնյակը կփայլի յերկնքում, ու նորից կնստենք ծառերի տակ, և այն ժամանակ յերկաթը, ջահել յերկաթը քեզ շատ հեքիաթ կսլատմի...

— Արտերը տրակտորը պիտի վարի,— կասի նա:

— Հասկերը մեքենան պիտի հնձի,— կասի նա:

— Հողե խրճիթները քարե կդառնան,— կերգի նա:

— Նավթե ճրագները կմեռնեն, և կվառվի ելեկտրական ճրագը,— կպատմի նա:

Յեվ չեթե լսես ու սիրես նրան, կսիրեմ և յես քեզ, կփարվեմ արտերին, դաշտերին, լեռներին և քեզ, իսկ յեթե նորից ասես, վոր արտերը գութանը պիտի վարի, հասկերը մանգաղը հնձի և հողե խրճիթներում

նալթի ճրագը պիտի վառվի, — աչն ժամանակ, չերբ արերդ ուրսս յելնի լեռներից, դուրս կգաս խրճիթից ու կկանգնես ճամպի յիզրին և կսպասես նրան, վորը պիտի գա քեզ, քո դուժանը, քո դերանդին ու հողե խրճիթներում վառվող նալթի ճրագը սիրելու, և ալդ մեկը չի գա... Յերբեք, յերբեք...

Արեւը կթագնվի լեռների լեռնում, կանցնես խըրճիթ, կվառես նալթի ճրագը և կրկին հին խոսքերը կասես.

— Գնաց, բայց կվերադառնա:

Իսկ չես կսիրեմ ուրիշին, կփարվենք իրար ու յերկաթի հետ միացած արտերը կվարենք, վոսկե հասկերը կհնձենք և նորերին, դաշտերին, անտառներին ու լեռներին՝ յերկաթե հեքիաթներ կպատմենք...

Բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ հիմա ելի այն հին չերզնես կրկնում ու կարծում ես, թե նույն ե, ու կարծում ես թե նույն ե, և ասում ես, թե աշխարհն անփոփոխ ե:

Քեզ, իմ սիրած աղջիկ, ու քո հին հոգուն յերկաթե յերգեր կերգի իմ տրակտորը, ու դու, իմ սիրած աղջիկ, նոր յերգեր կերգես, կասես, վոր փոփոխվում եմ չես, ու փոփոխվում ե աշխարհը:

ՄԵՆՔ ԿԶԱՆԴԻՊԵՆՔ

Յիս հիմա ելի հիշում եմ նրան ու նրա անփալլ աչքերը, յիս հիմա դարձյալ սիրում եմ նրա սև մազերով ծածկըված գլուխը, և թվում և թե նա կենդանի յե աչնպես, ինչպես կենդանի յեմ յես:

* *

Ծովը խաղաղ եր ու լայնածավալ: Մեր նավը, պատռելով նրա կուրծքը, վազում եր դեպի առաջ...

Նավում կային նավաստիներ, նավապետն ու մենք՝ ճամպորդներս:

Միայն նա, այն սևահեր նավաստին պրավեց իմ ուշադրութունը, վորն անընդհատ աշխատում եր, ու թվում եր, թե չի հոգնում. .

Նավը շարունակ առաջ եր վազում, իսկ նա մերթ դեկն եր վարում, մերթ անհետանում և քիչ անց՝ դարձյալ յերևում ճամպորդների մեջ...

Արևը մայր եր մտնում, յերբ նրանց հայտնեցին, վոր ճաշելու ժամանակն Ե...

Նավաստիները վազեցին դեպի ներքևի կայուղա՝ ճաշարանը...

Յես հետևեցի նրանց...

Նրանց տվին սև, հնացած հաց և միս...

Յերիտասարդ նավաստին նայեց մսին, հոտ ա-

առավ նրանից ու շարտեց այն և վազեց դեպի վերև...

— Մենք շուն չենք,— լավեց նրա ձայնը:

Բոլորը դեպի վերև վազեցին: Հուզվեց նալը:

— Այդ ի՞նչ ձայն է,— լավեց նավապետի՝ ծանր դեմքով մի մարդու՝ ձայնը:

— Մեզ շան տեղ միք դնի,— ասաց չերիտասարդ նավաստին:— Շան պես աշխատեցնում եք որ ու գիշեր, հետո մի կտոր հին և սև հաց ու մի կտոր ել հոտած միս տալիս:

— Դուք շան պես կաշխատեք և կլափեք այն, ինչ լափում են շները, — պատասխանեց նավապետը:

— Վոչ:

— Այո:

Ու չերիտասարդ նավաստու աչքերի անփալկ հուրը վառվեց...

— Մենք մարդ ենք:

— Դուք շուն եք— գոռաց նավապետը:

Նա, այդ չերիտասարդ նավաստին, վերցրեց դանակն ու վազեց դեպի նավապետը. սակայն բռնեցին նրան ու կապոտեցին նրա ձեռքերը...

Նավապետը մոտեցավ նրան, վոտքով միքանի հարվածներ տվեց:

— Նավապետ, նա մարդ է,— մոտենալով նրան, ձայնեցի չես:

Նա նայեց ինձ ու գոռաց:

— Դուք, պարոն, մի հասարակ ճամպորդ եք և վոչ մի իրավունք չունեք իմ գործերին խառնվելու:

Յես անձանոթ ու հասարակ մի ճամպորդ ելի, բայց և այնպես սիրեցի այդ չերիտասարդ նավաստուն և այնպես ատեցի նավապետին:

Նա, յերիտասարդ նավաստին նայեց ինձ, զգաց, վոր յիս ել եմ իր պիս մտածում, ու մենք անթարթ աչքերով դիտեցինք իրար...

— Նհտել ծովը խռովարարին, — հանկարծ լսվեց նավապետի հրամանը:

Նավաստիները գրկեցին յերիտասարդ նավաստունն ու բարձրացրին դեպի վեր...

— Մենք կհանդիպենք, նավապետ, և այն ժամանակ վայ ձեզ:

Փոթորկվեց լայնածավալ ու խաղաղ ծովը, և նա թաղվեց նրա գրկում...

— Հա, հա, հա, — ծիծաղեց նավապետը, — մենք կհանդիպենք վորտե՞ղ, ծովի հատակում...

Ծիծաղեցին և ճամպորդներից շատերը: Յիս անթարթ աչքերով դիտում ելի նավապետին: Նա նայեց ծովին ու ժպտալով ավելացրեց.

— Շուտով, շուտով կհանդիպենք իրար:

Յիս անթարթ աչքերով դիտում ելի նրան: Նա նկատեց հայացքս ու մոտեցավ ինձ:

— Հը, չլինի՞ թե մենք ել կհանդիպենք:

— Այո, մենք կհանդիպենք, — ելատասխանեցի յիս ու անհետացա:

Ու որերն անցան և ժպտաց մեր արեը, և սկսեցինք մահ տալ նրանց, վորոնք մահ հյին տալիս մեզ...

Դաշտը լայն եր, ու ալդ լայն դաշտում կանգնած հյին տասը հոգի, վորոնց պիտի գնդակահարեյինք:

- Կրակել, — լսվեց կարմիր հրամանատարի ձայնը։
- Սպասեք, — հանկարծ գոռացի յես։
- Վաղեցի զեպի հանցավորներն ու հայացքս հան-
ոցի նրանցից մեկի վրա։
- Նավապետ, — շշնջացի յես։
- Նա լսեց ձայնս, նայեց ինձ ու ցնցվից...
- Ո՞վ եք դուք, — հարցրեց նա։
- Ձեր նավի անձանոթ ու հասարակ ճամպորդը։
- Ախ, — ճանաչեց ինձ, — և մենք հանդիպեցինք
իրար, — ավելացրեց նա։
- Այո, — պատասխանեցի յես։
- Ել չենք հանդիպի. — շարունակեց։
- Կրակել, — կրկնվեց հրահանգը, և լսվեց գնդակ-
ների ձայնը...

* * *

Յես հիմա յեւ հիշում են նրան ու նրա անփափա-
ռաքերը, յես հիմա դարձյալ սիրում եմ նրա սև մա-
զերով ծածկված գլուխը, և թվում ե, թե նա կենդանի
է այնպես, ինչպես կենդանի յեմ յես։

ԴԵՌ ՎՈՐՔԱՆ ԳԱՐՈՒՆՆԵՐ ԿՐՍՑՎԵՆ...

Յերեկ անխինդ, իսկ Նալսուր խնդացող, փոքրիկ քուլրիկ իմ, ի՜նչ անուշ, ի՜նչ մեղմ շշնջում ես ականջիս.

— Մեր յերկրում գարուններ են բացվում, ու դեռ վորքան գարուններ ել կբացվեն:

Ու չես լսում եմ, լսում քո հմալիչ ձայնը, և մեր յերկրում գարունն է բացվում:

Իմ փոքրիկ, սիրելի քույրիկ, յես լսում եմ քո ձայնը, յիս նայում եմ քեզ ու քո անցյալն եմ հիշում, մանկությունդ աշնանային...

Քո հայրը կռվի դաշտում ընկավ, քո մայրը սովից մահացավ, ու դու մնացիր վորբ, ինչպես դեղին մի աշնան տերև, և փչեց քամին ու որորեց նա քեզ...

Դու այն ժամանակ շատ, շատ փոքրիկ ելիր, որերը չելին ժպտում քեզ ու վոչ ել դու որերին, և անցնում, թափվում ելին քո կյանքի որերը վորպես աշնանային դեղին, դալկացած տերևներ...

Բայց արևը ժպտաց, ու մեր գարունը չեկավ, և խնդացիր դու...

Ու նետվեցիր դու գոռ պալքարի գիրկը, և աշխատանքն ու պայքարը յեղան քո ծնողները ..

Վորտեղ ժողով կար, այնտեղ կալիր դու. վորտեղ

խնդում ելին, քո խնդութիւնն ել կար, ու ամենքը սիրում եյին քեզ և ամենքին ել դու:

Արեւի ու կլանքի շողերի մեջ, փոքրիկ քույրիկ իմ, կոմիերիտ այն տղան ժպտաց քեզ և նա հուզեց քեզ, ու հուզեցիր դու նրան...

— Յես սիրում եմ քեզ, — ասաց նա:

— Յեւ յես ել քեզ, — պատասխանեցիր դու:

Յեւ արեւն արեւեց և աճեց մեր լերկերն, իսկ կոմիերիտ այն տղան, վոր հուզեց քո սիրտը, փոքրիկ քույրիկ իմ, գրկեց ու համբուրեց քեզ...

— Մեր լերկրում դարուններ են բացվում, — ասաց նա:

— Դեռ վորքան գարուններ ել կբացվեն, — պատասխանեցիր դու:

Յեւ հիմա դուք ապրում եք, դուք սիրում եք իրար ու աճում եք և խնդում եք ու պալքարում, փոքրիկ քույրիկ իմ և նրան սիրող կոմիերիտ տղա...

Խնդացող, փոքրիկ քույրիկ իմ, գարնան գարուն, յես ել քեզ պես տեսնում եմ նոր կլանքի աճումը և խնդում եմ, մասնակցում եմ ու աճում եմ:

Յերեկ անխինդ, իսկ այսօր խնդացող փոքրիկ քույրիկ իմ, ի՜նչ անուշ, ի՜նչ մեղմ շշնջում ես ականջիս.

— Մեր լերկրում դեռ վորքան գարուններ կբացվեն:

ՍՊԻՏԱԿ ԱՄՊԵՐԸ

Հեքիաթներ, անթիվ ու անհամար հեքիաթներ
եմ լսել քո մասին։

Հոստինը փայլել է յերկնքում, մեղմ հովիտ ան-
տառով անցել, շարժել տերևները, և նրանք հեքիաթ-
ներ, անթիվ ու անհամար հեքիաթներ են պատմել քո
մասին...

Ամենքը քո գովքն են արել ու պատմել հմայիչ
գեղեցկութանդ մասին։

Ու լսել եմ չես անթիվ ու անհամար հեքիաթներ
քո դյուլթական աչքերի, բարձր հասակիդ և վոսկե
մազերիդ մասին ..

Յերբ առաջին անգամ յես տեսա քեզ և նայեցի
կապույտ ու ծով աչքերիդ, ախտեղ թագնված մի չեր-
ջանկություն տեսա...

Յես անթարթ հայացքով նայեցի քո դյուլթական
աչքերին, սուղվեցի նրանց անհունի մեջ, և նրանք ինձ
հեքիաթներ, անթիվ ու անհամար հեքիաթներ պատ-
մեցին քո մասին...

Քո աչքերի մեջ յես գարուն տեսա, արևը պայ-
ծառ, չերկինքը կապույտ, ջրերը քչքչան...

Քո հայացքի մեջ գարնան մեղմ հով կար ու
բուրմունքը կարմիր վարդերի...

Յես սիրեցի քեզ, ու մենք սիրեցինք իրար...

— Դնանք, սլանանք դեպի վեր, դեպի սպիտակ ամպերը, — ասացիր դու:

Յես համբուրում եյի քեզ, լսում ելի խոսքերդ ու չեյի հասկանում միտքդ...

Քո աչքերի մեջ լես ամառ տեսա, դաշտերը կանաչ, վարդերը բացված, մրգերը հասուն, ու յերգում եյին սոխակներն անուշ:

Քո հայացքի մեջ արևի շողեր կային, վոր գրկեցին և այրեցին իմ տոռոված հոգին...

Յեվ յես կամեցա, վոր միշտ, հավիտյան, անթիվ-անհամար հեքիաթներ լսեմ քո մասին...

Գործարանում պտտվող մեքենաները լերպեցին ու անթիվ-անհամար հեքիաթներ պատմեցին քո մասին...

Նորից տեսա յես քեզ ու համբուրեցի քո աչքերը...

— Դնանք, սլանանք դեպի սպիտակ ամպերը, — լսեցի յես, — գրկենք իրար, փարվենք նրանց, լողանք նրանց սպիտակուլթյան մեջ ու մոռանանք ամեն ինչ, ձուլվենք իրար և զգանք, վոր մենք մեկ ենք, վոր ել ուրիշ մեկը չկա:

— Վոչ, — խոսեցի յես, — մնանք յերկրում, ապրենք մարդկանց մեջ, սպիտակ ամպերից հեռու և գրկենք, սիրենք իրար ու զգանք, վոր մեկ ենք, վոր մեզնից բացի՝ ուրիշ շատ մեկեր ել կան...

— Վոչ, — չհամաձայնեցիր դու:

Ու քո աչքերի մեջ լես աշուն տեսա, լերկինքը մուգլ, ամպերը սև, թառամած վարդեր, տերևաթափ ծառեր, հոսահատ մարդիկ, չորացած դաշտեր, ամայի արտեր...

Քո հայացքի մեջ սառը քամի կար, վոր վռոնում
եր, ինչպես խելադար...

Ու չես զգացի, վոր պաղում և չերակնհերիս ա-
րյունը, և հեռացա քեզանից...

Այնտեղ, գործարանում, պտտվում էին յերկաթե
անիվները և քո մասին հեքիաթներ, անթիվ ու ան-
համար հեքիաթներ ել չեկին պատմում...

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱՐԵՎ, ԲՐՈՆՋԱԴԵՍ ՄԱՐԴ...

ԼԵՃԻՃԻՃ

Յերկնքում վառվում եր արևը, խորհրդային բորբ արևն ու իր շողերով գրկում մեր յերկրի դաշտերը, լեռները, գյուղերը, քաղաքներն ու արտերը, և արտերում լերգում ելին վոսկեգուլն հասկերը:

Ժպտում ելին անշունչներն ու շնչավորները և նայում խորհրդային արևին ու նրա ճառագայթները փարվում նրանց, և շնչում ելին նրանք ու խնդում ելին նրանք:

Յերկնքում վառվող խորհրդային արևը նայում եր մեր լերկրում ապրող այն մեծ մարդուն ու ժպտում եր մեծ մարդը և իր հուրհրատող աչքերով նայում խորհրդային արևին, ու ժպտում ելին խորհրդային արևն ու բրոնզադեմ այդ մարդը:

Նա մեկ եր, բայց մեծ, ու ձուլվել, միացել եր միլիոններին, խնդում եր նրանց հետ, սիրտը բաբախում եր այդ միլիոնների համար, և վորքան անշնչ, անմար մի հուր կար նրա աչքերում:

Խորհրդային արև, բրոնզադեմ մարդ...

Ահա նորից արևը փալեց յերկնքում, ժպտաց, նայեց մեր լերկրին ու բրոնզադեմ այն մեծ մարդուն, հետո սահեց դեպի արևմուտք...

Բրոնզադեմ այն մեծ մարդը նայեց արևին,

ժպտաց և նա, վորն զգացել, հասկացել ու ըմբռնել երանցյալուս գալիքի պայծառությունը, այսոր ել զդաց հասկացավ ու ըմբռնեց, վոր չի տեսնի ել մայր մտնող արևի արշալուստը և իր վերջին հրաժեշտի վողջունը տվեց նրան:

Դարձյալ իր կնակամարում յերևաց վառվող արեւը, նայեց դապաղի մեջ պառկած բրոնզադեմ այն մեծ մարդուն, ու շարժվեց ողբ, և լսեցին այդ մասին գյուղերը, լեռները, դաշտերն ու արտերը, և հուզվեց արևն ու հուզվեց չերկիրը մեր...

Խորհրդային արև, բրոնզադեմ մարդ...

Յերկնքում վառվող խորհրդային արևը կամեցավ տխրել, բայց նայեց չերկիրն, տեսավ, վոր աջնտեղ, միլիոնների սրտում, ապրում և աչն մեծ մարդը՝ ժպտաց ու ասաց.

— Կպատմեմ, կպատմեմ գալիքին քո մասին, խորհրդային ժպտով ժպտացող բրոնզադեմ մարդ:

Միլիոն սրտեր հուզվեցին խորհրդային մեր չերկրում, միլիոն գալեր վռնացին մեր յերկրի ներսում ու դրսում, բաց չերկաթի աճումը հուժկու չե ու աղատ և իզուր ե գալերի վռնացը:

Խորհրդային արև, բրոնզադեմ մարդ...

Արտերում կորորվեն վոսկեգույն հասկերը, վոսկեգույն հասկերը կհնձվեն արտերից, բայց քո մասին մի.անուշ հուշ կմնա դաշտերում, ու դաշտերը կպատմեն արտերում նոր բուսնող վոսկեգույն հասկերին...

Դեռ խորհրդային մեր չերկրում շատերը կընկնեն շատերի նման, դեռ չերկար կվռնան գալերը, բայց կծնվեն բոլոր միլիոնները մեծ մարդու պես, ու աճումը կհորդանա մեր չերկրի կրծքում...

ժպտաց և նա, վորն զգացել, հասկացել ու ըմբռնել երանցյալուս գալիքի պայծառությունը, այսոր ել զդաց հասկացավ ու ըմբռնեց, վոր չի տեսնի ել մայր մտնող արևի արշալուստը և իր վերջին հրաժեշտի վողջունը տվեց նրան:

Դարձյալ իր կնակամարում յերևաց վառվող արեւը, նայեց դապաղի մեջ պառկած բրոնզադեմ այն մեծ մարդուն, ու շարժվեց ողբ, և լսեցին այդ մասին գյուղերը, լեռները, դաշտերն ու արտերը, և հուզվեց արևն ու հուզվեց չերկիրը մեր...

Խորհրդային արև, բրոնզադեմ մարդ...

Յերկնքում վառվող խորհրդային արևը կամեցավ տխրել, բայց նայեց չերկիրն, տեսավ, վոր աջնտեղ, միլիոնների սրտում, ապրում և աչն մեծ մարդը՝ ժպտաց ու ասաց.

— Կպատմեմ, կպատմեմ գալիքին քո մասին, խորհրդային ժպտով ժպտացող բրոնզադեմ մարդ:

Միլիոն սրտեր հուզվեցին խորհրդային մեր չերկրում, միլիոն գալեր վռնացին մեր յերկրի ներսում ու դրսում, բաց չերկաթի աճումը հուժկու չե ու աղատ և իզուր ե գալերի վռնացը:

Խորհրդային արև, բրոնզադեմ մարդ...

Արտերում կորորվեն վոսկեգույն հասկերը, վոսկեգույն հասկերը կհնձվեն արտերից, բայց քո մասին մի.անուշ հուշ կմնա դաշտերում, ու դաշտերը կպատմեն արտերում նոր բուսնող վոսկեգույն հասկերին...

Դեռ խորհրդային մեր չերկրում շատերը կընկնեն շատերի նման, դեռ չերկար կվռնան գալերը, բայց կծնվեն բոլոր միլիոնները մեծ մարդու պես, ու աճումը կհորդանա մեր չերկրի կրծքում...

Ու թող հիմա լերկնքում վառվի, հուրհրա խորհրդալին արևը, թող իր շողերով գրկի դաշտերը, քաղաքները, գյուղերն ու արտերում որորվող վոսկե-դույն հասկերը, և թող վռոնան դալիերը, ընկնեն խորհրդալին մարդիկ ու ծնվեն նորերը, մեղիոնները...

Խորհրդալին արև, բրոնզադեմ մարդ...

Ու թող հիմա լերկնքում վառվի, հուրհրա խորհրդալին արևը, թող իր շողերով գրկի դաշտերը, քաղաքները, գյուղերն ու արտերում որորվող վոսկե-դույն հասկերը, և թող վռոնան դալիերը, ընկնեն խորհրդալին մարդիկ ու ծնվեն նորերը, մեղիոնները...

Խորհրդալին արև, բրոնզադեմ մարդ...

ԱՆՇԱՆՈՔ ԹԱՓԱՌԱՇՐՋԻԿԸ

Յես վաղուց, շատ վաղուց եմ տեսել առաջին անգամ այդ քաղաքը, յերբ յես շատ, դեռ շատ փոքրիկ էի, յերբ աշխարհում մահն եր թաղավորում ու պատերազմ եր, սարսափելի պատերազմ:

Այդ քաղաքի փողոցներով արյան գետեր էին հոսում, իսկ այդ արյան գետերի մեջլողում էին անթիվ ու անհամար մարդկային դիակներ...

Փողոցները ծուռումուռ էին այդ քաղաքում, տներն ավերակ, և ավերակ տներում ապրող մարդիկ՝ մերկ ու քաղցած: Նրանք ջանում էին ավերակ տների քարերի տակ թաղցնել իրենց մերկութունն ու քաղցածութունը:

Այդ քաղաքի փողոցներում թափառում եր նա, այդ անծանոթ թափառաշրջիկը, նույնպես մերկ, նույնպես քաղցած...

Նա այդ քաղաքից չեր և վոչ ել բարեկամ ուներ այդտեղ, բայց խոսում եր շատերի հետ ծանոթի պես, գիշերում ամեն պատահած ավերակ տանը: Անցնում եր գիշերը, նա կրկին վերցնում եր իր փաշտե դավադանը, անցնում փողոցից-փողոց, կանգնում ավերակ տների առաջ, նայում մերկ ու քաղցածներին և մըրթմըրթում քթի տակ:

ԱՆՇԱՆՈՔ ԹԱՓԱՌԱՇՐՋԻԿԸ

Յես վաղուց, շատ վաղուց եմ տեսել առաջին անգամ այդ քաղաքը, յերբ յես շատ, դեռ շատ փոքրիկ էի, յերբ աշխարհում մահն եր թաղավորում ու պատերազմ եր, սարսափելի պատերազմ:

Այդ քաղաքի փողոցներով արյան գետեր եյին հոսում, իսկ այդ արյան գետերի մեջլողում եյին անթիվ ու անհամար մարդկային դիակներ...

Փողոցները ծուռումուռ եյին այդ քաղաքում, տներն ավերակ, և ավերակ տներում ապրող մարդիկ՝ մերկ ու քաղցած: Նրանք ջանում եյին ավերակ տների քարերի տակ թաղցնել իրենց մերկութունն ու քաղցածութունը:

Այդ քաղաքի փողոցներում թափառում եր նա, այդ անծանոթ թափառաշրջիկը, նույնպես մերկ, նույնպես քաղցած...

Նա այդ քաղաքից չեր և վոչ ել բարեկամ ուներ այդտեղ, բայց խոսում եր շատերի հետ ծանոթի պես, գիշերում ամեն պատահած ավերակ տանը: Անցնում եր գիշերը, նա կրկին վերցնում եր իր փաշտե դավադանը, անցնում փողոցից-փողոց, կանգնում ավերակ տների առաջ, նայում մերկ ու քաղցածներին և մըրթմըրթում քթի տակ:

— Մերոնք կհաղթեն, և ամեն ինչ լավ կլինի:

Նա մտածում էր մերկ ու քաղցածների մասին: Յերազում էր, վոր կզան լուրայիները և կլինեն մերկ ու սովածների ազատիչները: Նա ժամերով աչքը հառում էր մի կետի, մտածում ինչ-վոր անհայտ հեռավորությունների մասին, հետո հայացքը հեռացնում էր նշդ կետից, նայում էր յերկնքին և դարձյալ մըթմըթում քթի տակ:

— Մերոնք կհաղթեն, և ամեն ինչ լավ կլինի:

Շարժվում էր դեպի առաջ, և շարունակ նույն միտքն էր նրա ուղեղում պարում:

Յերբ հեռացա այդ քաղաքից, դեռ չերկար ժամանակ ուղեղիս մութ ու փոքրիկ մի անկյունում ընկած էր այդ քաղաքը իր ավերակ տներով և ծուռ փողոցներով, իսկ ծուռ փողոցներում թափառելիս՝ այն անժանոթ թափառաշրջիկը, վտարորդիկ, գլխաքաց, չերկար մաղերը ծոծրակին թափած, փայտե դավադանը ձեռին և քաղցած:

*
* *

Մահվան ու արյան որերն անցան, և չեկան կյանքի ու պայծառի որերը, յերբ չերկրի տերը տիրեց յերկրին...

Նորից տեսա այդ քաղաքը...

Փողոցները դարձյալ ծուռ եյին, քաց ալևա արյան գետեր չեյին հոսում, ու վոչ էլ կային մարդկային դիակներ: Տները, ավերակ տները, սկսել էին արթնանալ խորը քնից, ու այդ ավերակ տների քարերի տակ ապրող մերկ ու քաղցած մարդիկ մերկ ու քաղցած չեյին ալևա:

— Մերոնք կհաղթեն, և ամեն ինչ լավ կլինի:

Նա մտածում էր մերկ ու քաղցածների մասին: Յերազում էր, վոր կզան լուրայիները և կլինեն մերկ ու սովածների ազատիչները: Նա ժամերով աչքը հառում էր մի կետի, մտածում ինչ-վոր անհայտ հեռավորությունների մասին, հետո հայացքը հեռացնում էր նշդ կետից, նայում էր յերկնքին և դարձյալ մըթմըթում քթի տակ:

— Մերոնք կհաղթեն, և ամեն ինչ լավ կլինի:

Շարժվում էր դեպի առաջ, և շարունակ նույն միտքն էր նրա ուղեղում պարում:

Յերբ հեռացա այդ քաղաքից, դեռ չերկար ժամանակ ուղեղիս մութ ու փոքրիկ մի անկյունում ընկած էր այդ քաղաքը իր ավերակ տներով և ծուռ փողոցներով, իսկ ծուռ փողոցներում թափառելիս՝ այն անժանոթ թափառաշրջիկը, վտարորդիկ, գլխաքաց, չերկար մաղերը ծոծրակին թափած, փայտե դավադանը ձեռին և քաղցած:

*
* *

Մահվան ու արյան որերն անցան, և չեկան կյանքի ու պալքարի որերը, յերբ չերկրի տերը տիրեց յերկրին...

Նորից տեսա այդ քաղաքը...

Փողոցները դարձյալ ծուռ եյին, քաց ալևա արյան գետեր չեյին հոսում, ու վոչ էլ կային մարդկային դիակներ: Տները, ավերակ տները, սկսել էին արթնանալ խորը քնից, ու այդ ավերակ տների քարերի տակ ապրող մերկ ու քաղցած մարդիկ մերկ ու քաղցած չեյին ալևա:

կյանքի ու պալքարի ալդ մեծ որերին զգում
եւի, վոր արդեն ամեն ինչ փոխվել է սկսում ալդ քա-
ղաքում, վոր ամեն ինչ շարժվում է առաջ...

Բայց միայն նա, ալդ անծանոթ թափառաշրջիկն
եր, վոր մնացել էր անփոփոխ ու անշարժ. միայն նա
չէր, վոր ելի մերկ ու քաղցած թափառում էր ծուռու-
մուռ փողոցներով, նայում ավերակ տներին և մըրթ-
մըրթում քիտակ.

— Մերոնք հաղթվեցին, բայց կգան, կհաղթեն,
և ամեն ինչ լավ կլինի:

Նրա մաղերն ելի թափված եյին ծոծրակին և
ճերմակել էյին. նա դարձյալ ձեռքին ունէր փայտե
գավազան, վորով դարկում էր ավերակ տների քարե-
րին ու մտածում, վոր ալդ քարերից նորից հին տնե-
րը կշինվեն:

— Յերը կգան մերոնք:

Դեմքը գունատված էր, մարել էր աչքերում
փայլող հուրը, իսկ նա դեռ չերազում էր, վոր կվառվի
ալդ մարած հուրը... Թափառում էր փողոցից-փողոց
ալդ անծանոթ թափառաշրջիկը, կյանքի ու պալքարի
ալդ որերին, անգործ ու աննպատակ, և թույլ գործում
էր նրա ուղեղը, և թույլ գործող ալդ ուղեղում մի
միտք էր պարում.

— Մերոնք կհաղթեն, մերոնք կգան, և ամեն
ինչ լավ կլինի:

*
* *

Այժմ անցել են կյանքի և պալքարի որերը, և
չհկել են կյանքի ու աճման որերը...

Այժմ այդ քաղաքը վայրկյան առ վայրկյան ա-

կյանքի ու պալքարի ալդ մեծ որերին զգում
եւի, վոր արդեն ամեն ինչ փոխվել է սկսում ալդ քա-
ղաքում, վոր ամեն ինչ շարժվում է առաջ...

Բայց միայն նա, ալդ անծանոթ թափառաշրջիկն
եր, վոր մնացել էր անփոփոխ ու անշարժ. միայն նա
չեր, վոր ելի մերկ ու քաղցած թափառում էր ծուռու-
մուռ փողոցներով, նայում ավերակ տներին և մըրթ-
մըրթում քիտակ.

— Մերոնք հաղթվեցին, բայց կգան, կհաղթեն,
և ամեն ինչ լավ կլինի:

Նրա մազերն ելի թափված էյին ծոծրակին և
ճերմակել էյին. նա դարձյալ ձեռքին ուներ փայտե
գավազան, վորով դարկում էր ավերակ տների քարե-
րին ու մտածում, վոր ալդ քարերից նորից հին տնե-
րը կշինվեն:

— Յերը կգան մերոնք:

Դեմքը գունատված էր, մարել էր աչքերում
փայլող հուրը, իսկ նա դեռ չերազում էր, վոր կվառվի
ալդ մարած հուրը... Թափառում էր փողոցից-փողոց
ալդ անծանոթ թափառաշրջիկը, կյանքի ու պալքարի
ալդ որերին, անգործ ու աննպատակ, և թույլ գործում
էր նրա ուղեղը, և թույլ գործող ալդ ուղեղում մի
միտք էր պարում.

— Մերոնք կհաղթեն, մերոնք կգան, և ամեն
ինչ լավ կլինի:

*
* *

Այժմ անցել են կյանքի և պալքարի որերը, և
չիկել են կյանքի ու աճման որերը...

Այժմ այդ քաղաքը վայրկյան առ վայրկյան ա-

աճում ե, և նրա աճումը տեսնում են և զգում են բոլորը: Ամեն ինչ շարժվում ե այդ քաղաքում, ամեն ինչ փոխվում ե: Բոլորը մասնակցում են այդ շարժմանն ու աճմանը...

Այդ քաղաքում ծուռ փողոցներ և ավերակ տներ այլևս չկան:

Այդ քաղաքում մոռացվել են մերկությունն ու քաղցը:

Բայց նա, այդ անծանոթ թափառաշրջիկը, կրկին թափառում ե փողոց-փողոց, վազում նոր շինվող տներից դեպի ավերակները և ելի մթմթում քթի տակ.

— Մերոնք կհաղթեն, և ամեն ինչ լավ կլինի:

Նոր տներ են կառուցվում այդ քաղաքում.—նա այդ չի տեսնում:

Մեռնում ե հինը, և ծնվում ե նորը.—նա այդ չի հասկանում:

Ուղղվում են ծուռ փողոցները.—նա այդ չի զգում:

Յերգում են աճման քերզը.—նա այդ չի լսում:

Յեվ փախչում ե աճումից, փախչում դեպի մթությունն ու խավարը, փախչում դեպի ավերակ տները, ու միշտ իր անշարժ ուղեղի միտքն ինչ-վոր մըրթմըրթում ե նրա ականջին...

Ու աճումը, կառուցումը՝ նրան հրում ե, յետ ե վառում իրենից, և նա թույլ ու անզոր ե, և նա չի կարողանում դիմանալ աճման հզոր այս հորձանքին...

աճում ե, և նրա աճումը տեսնում են և զգում են բոլորը: Ամեն ինչ շարժվում ե այդ քաղաքում, ամեն ինչ փոխվում ե: Բոլորը մասնակցում են այդ շարժմանն ու աճմանը...

Այդ քաղաքում ծուռ փողոցներ և ավերակ տներ այլևս չկան:

Այդ քաղաքում մոռացվել են մերկությունն ու քաղցը:

Բայց նա, այդ անծանոթ թափառաշրջիկը, կրկին թափառում ե փողոց-փողոց, վազում նոր շինվող տներից դեպի ավերակները և ելի մրթմրթում քթի տակ.

— Մերոնք կհաղթեն, և ամեն ինչ լավ կլինի:

Նոր տներ են կառուցվում այդ քաղաքում.—նա այդ չի տեսնում:

Մեռնում ե հինը, և ծնվում ե նորը.—նա այդ չի հասկանում:

Ուղղվում են ծուռ փողոցները.—նա այդ չի զգում:

Յերգում են աճման քերզը.—նա այդ չի լսում:

Յեվ փախչում ե աճումից, փախչում դեպի մթությունն ու խավարը, փախչում դեպի ավերակ տները, ու միշտ իր անշարժ ուղեղի միտքն ինչ-վոր մըրթմըրթում ե նրա ականջին...

Ու աճումը, կառուցումը՝ նրան հրում ե, յետ ե վանում իրենից, և նա թույլ ու անզոր ե, և նա չի կարողանում դիմանալ աճման հզոր այս հորձանքին...

Ա Ր Տ Ե Ր Ը

Ե Դաշտերը լալն են ու լալնարձակ, և դաշտերում արտեր կան:

Արտերը լալն են և լալնարձակ, ու արտերում հասկեր կան:

Այս արտերն ալնքան հեռավոր են յեղել իրարից, ալնքան հեռավոր...

Այս արտերում որորվել են դեղին հասկեր... բալց ալնքան հեռավոր են յեղել իրարից, ալնքան հեռավոր...

Արտավորներն այս արտերն արշուճում են ջրել...

Արտավորներն, այս արտերի և վարիլ են, և տանջվել են, և հնձել են հասկեր, վշտի ու տառապանքի...

Արտավորներն այս արտերի ալնքան-հեռավոր են յեղել իրարից, ալնքան հեռավոր...

Այս արտերով անցել և քամին, և դեղին հասկերն որորվել են և թեքվել են, մոտեցել են իրար ու ասել են.

— Վճրտեղից են չեկել մեր ծնողները, վճրտեղ պիտի գնանք մենք:

Յեւ քամի չե փչել և անձրև և մաղել, ու հասկերն որորվել են, տխրել են ու հեռացել իրարից...

Ա Ր Տ Ե Ր Ը

Ե Դաշտերը լալն են ու լալնարձակ, և դաշտերում արտեր կան:

Արտերը լալն են և լալնարձակ, ու արտերում հասկեր կան:

Այս արտերն ալնքան հեռավոր են յեղել իրարից, ալնքան հեռավոր...

Այս արտերում որորվել են դեղին հասկեր... բալց ալնքան հեռավոր են յեղել իրարից, ալնքան հեռավոր...

Արտավորներն այս արտերն արշուճում են ջրել...

Արտավորներն, այս արտերի և վարիլ են, և տանջվել են, և հնձել են հասկեր, վշտի ու տառապանքի...

Արտավորներն այս արտերի ալնքան-հեռավոր են յեղել իրարից, ալնքան հեռավոր...

Այս արտերով անցել և քամին, և դեղին հասկերն որորվել են և թեքվել են, մոտեցել են իրար ու ասել են.

— Վճրտեղից են չեկել մեր ծնողները, վճրտեղ պիտի գնանք մենք:

Յեւ քամի չե փչել և անձրև և մաղել, ու հասկերն որորվել են, տխրել են ու հեռացել իրարից...

Շողշողուն այս արտի միջին, վոսկեգույն այս հասկի միջին կանգնած է մի հասկ աղջիկ, արևի մի շող աղջիկ:

Կարմիր գլխարկ ունի նա. կարմիր հնձվոր է... Գեղնագույն այն արտի միջին, որորվող այս հասկի միջին, կանգնած է մի ջահել արտավար տղա, խոնդուն մի արտավար տղա:

Հնձվոր հասկ աղջիկն, արտավար ջահել տղան որորվող հասկի միջով նայում են իրար, և հնձվոր հասկ աղջիկն էլ և հուզվում և խնդում արտավարն էլ...

Արտերը մոտենում են իրար, հասկերն որորվում են և թեքվում են, մոտենում են ու ասում են.

— Իմ հնձվոր հասկ աղջիկը սիրում է արտավար քո աղին:

— Իմ արտավար տղեն սիրում է քո հասկ աղջիկան:

Յեվ որորվում են վոսկեգույն հասկերը և համրում են իրար, ու արտից արտ անցնում է սիրտ մի ժպիտ...

Ու խնդում են լայնարձակ դաշտերը, արտերը, որորվող վոսկեգույն հասկերը և հասկ աղջիկն ու արտավար տղան:

Այս արտերը հիմա մոտեցել են, միացել են և ուժեղ են ու հուժկու չեն ու խնդում են:

Լայնարձակ արտերում այս խորհրդային խնդություն են վարում, և որորվում են խնդության հասկերը:

Լայնարձակ այս արտերում արտավորները ժպտ-

Շողշողուն այս արտի միջին, վոսկեգույն այս հասկի միջին կանգնած է մի հասկ աղջիկ, արևի մի շող աղջիկ:

Կարմիր գլխարկ ունի նա. կարմիր հնձվոր է... Դեղնագույն այն արտի միջին, որորվող այս հասկի միջին, կանգնած է մի ջահել արտավար տղա, խոնդուն մի արտավար տղա:

Հնձվոր հասկ աղջիկն, արտավար ջահել տղան որորվող հասկի միջով նայում են իրար, և հնձվոր հասկ աղջիկն ել և հուզվում և խնդում արտավարն ել...

Արտերը մոտենում են իրար, հասկերն որորվում են եթեքվում են, մոտենում են ու ասում են.

— Իմ հնձվոր հասկ աղջիկը սիրում է արտավար քո աղին:

— Իմ արտավար տղեն սիրում է քո հասկ աղջիկան:

Յեվ որորվում են վոսկեգույն հասկերը և համրում են իրար, ու արտից արտ անցնում է սիրտ մի ժպիտ...

Ու խնդում են լայնարձակ դաշտերը, արտերը, որորվող վոսկեգույն հասկերը և հասկ աղջիկն ու արտավար տղան:

Այս արտերը հիմա մոտեցել են, միացել են և ուժեղ են ու հուժկու չեն ու խնդում են:

Լայնարձակ արտերում այս խորհրդային խնդություն են վարում, և որորվում են խնդության հասկերը:

Լայնարձակ այս արտերում արտավորները ժպտ-

տում են ու խնդում են և այնքան մոտիկ են իրար,
այնքան մոտիկ...

Այս արտերի վտակագույն հասկերն ուրորվում են
և թեքվում են ու ասում են իրար.

— Վերտեղից լեկել են մեր ծնողները, այնտեղ
ել մենք ենք գնում:

Յեւ վիշում և քամին և անձրևի մաղում, ու հաս-
կերը չեն հեռանում իրարից...

տում են ու խնդում են և այնքան մոտիկ են իրար,
այնքան մոտիկ...

Այս արտերի վտակագույն հասկերն ուրորվում են
և թեքվում են ու ասում են իրար.

— Վերտեղից լեկել են մեր ծնողները, այնտեղ
ել մենք ենք գնում:

Յեւ վիշում և քամին և անձրևի մաղում, ու հաս-
կերը չեն հեռանում իրարից...

ՑԱՆԿ

	Եջ
Յերբ կհալչի ձյունը	3
Մայրը	28
Վողորմելի մարդը	48
Կլանքի չերդը	80
Յեզ ինչո՞ւ չեմ քեզ յերգում	83
Հին յերգը	85
Մենք կհանդիպենք	88
Դեռ վորքան գարուններ կբացվեն	92
Սպիտակ ամպեր	94
Խորհրդալին արև	97
Անձանոթ թափառաչըջի՛ւր	100
Արտերը	104

ՑԱՆԿ

	Եջ
Յերբ կհալչի ձյունը	3
Մայրը	28
Վողորմելի մարդը	48
Կլանքի չերդը	80
Յեզ ինչո՞ւ չեմ քեզ յերգում	83
Հին յերգը	85
Մենք կհանդիպենք	88
Դեռ վորքան գարուններ կբացվեն	92
Սպիտակ ամպեր	94
Խորհրդացին արև	97
Անձանոթ թափառաչքի՛ւր	100
Արտերը	104

(504)

57
2001/07/10
9-17/9/13
14/11/2014

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ

№ 2

ՎԱՀԱՆ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ԱՆԻՎԵՐՍԻՏԵՏ

A 9514
1-1

14620

0861 ՏՂՋՏՊ

ՀԱՅՊՈԼԻԳՐԱՖԻ ՏՊԱՐԱՆ
ՊԱՏՎԵՐ № 505
ՊԵՏՏՐԱՑ № 1445
ԳՐԱՌԵՊԳԼԽ. 5999 (Բ).
ՏԻՐԱԺ 2500

ԱՆԻՎԻ ՅԵՐԴՐ

Շողիդ ու շունչս ,
Մեկ տեղ են ձայնում ,
Անի՛վ իմ , դարձի՛ր :

Դեռ չկոչապած ,
Իմ բազուկները
Քեզ , հեռ են կտրված .—
Անի՛վ իմ , դարձի՛ր :

Կարձես թե կյանքում ,
Յերկուսս ել ետդ ,
Մեկ տեղ ենք ծնվել ,—
Անի՛վ իմ , դարձի՛ր :

Անսանձ ու անպուսպ ,
Մեր կա իմ սրտում—
Յեռ քեզ եմ սիրում .—
Անի՛վ իմ , դարձի՛ր :

Մեր կյանքում հիմա ,
Մեր լաց ու խինդը
Մեկ տեղ են լինում .—
Անի՛վ իմ , դարձի՛ր :

Որերս ուրախ,
Թե տրտում անցնեն—
Մենք, միասին ենք,—
Անի՛վ իմ, դարձի՛ր:

Կյանքի փոթորկում
Մենք իրար գտանք
Միշտ ել կլինենք,
Անի՛վ իմ, դարձի՛ր:

Շողիդ ու շունչս
Մեկ ակդ են ձուլվում,—
Անի՛վ իմ, դարձի՛ր:

ՍԻՐՈ ՅԵՎ, ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՅԵՐԳ

Վառվում ե այսօր կարօտն իմ նորից,
Դարձիր ու հեվա, շողեչուն՝ ընկեր—
Դու աշխատանք մոռիկ, հարազատ ես ինձ.
Հողուցս ե դալիս քո ամեն մի հեվք:

Մենք միշտ անբաժան յերկու ընկերներ,
Կյանքի թելերով իրար հետ կապված,
Դեպի ապագան ճամբա յենք ընկել.
Յերկու ընկերներ, յես ջահել դու ծեր:

Առավոտ ե վաղ. թափ առ ու դարձի՛ր,
Յերգիդ պես ուրախ բերկրում ե հողիս.
Սոսիս ոլիտի դա այսօր ինձ ալցի.
Անի՛վ իմ, անի՛վ, ա՛ռ նորից դու թափ:

Նստած վազոնում դալիս ե հիմա,
Թոչում ե սիրտը դնացքից արագ.
Յե՛վ դուցի հիմա հասավ կայարան,
Անի՛վ իմ, անի՛վ, նորից դու թափ առ:

Հորձանք ե ավել, յեղել ե սիրտս,
Վազում ե առաջ անիվն իմ կյանքի,
Քս յերգն ե ալցպես, վոր յերգում եմ յես.
Անի՛վ իմ, անի՛վ, կյանքին տանք նոր թափ:

ՅԵՐԳ ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻՆ

Մենք դուրս յեկանք մեր շարքերով բաղմահաղար ,
Վողողեցինք հեղեղի պես քաղաքը մեծ—

Մեր սրտերում հրդեհի պես պայքարն յեռաց .
Հոկտեմբերն եր , Հոկտեմբերն եր , վոր բռնկվեց :

Հորձանք տվինք ու բարձրացանք ծովի նման ,
Հողմերի պես մենք միշտ հզոր ու վիթխարի .
Այնքան դավեր ու կռիւներ յեկան անցան ,
Ո՞վ կարող է մեր բանակը հաղթահարի :

Թող վորոտան թնդանոթներ մահառարսուռ
Ինչքան կուղեն՝ դրահապատ տանկեր թող դան ,
Մենք միշտ պատրաստ , մենք անսոսան , մենք միշտ
արթուն ,
Բարիկաղներ կբարձրանանք վերջին անգամ :

Ու ծովերից , ովկյաններից ռազմանավեր
Վորքան կուղեն թող արչավեն ու թող ճչան ,
Արյան փայլով անգամ ողբ թունավորեն—
Նրանք մեր դեմ ճակատ ճակախ չեն կարող դալ :

Մեր սաղմը թե քարին ընկավ՝ ելի կաճի ,
Զուր են փորձում աշխարհավեր հրդեհն փառել ,
Կրազմանանք առանց արե , առանց ջրի—
Թող վորոտան , թող չսպասեն հրանոթներ ,

Վորքան կուզեն սե բանակներ թող նորից զան ,
Ինչքան կուզեն թող վոր մեր զեմ լարեն դավեր
Մենք պատրաստ ենք , ինչքան ել վոր մեղ սպառնան .
Մենք պատրաստ ենք , մենք հզոր ենք , մենք աներեր :

Մենք ենք , մենք ենք , ապագայի անպարտ բանակ ,
Մենք ենք , մենք ենք , վոր ամենից հզոր յերանք—
Վազը նորից կոխվ ու մահ պիտի լինի .
Մենք ենք , մենք ենք վերջին անգամ , վոր պիտի զանք :

ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

1.

Ահա նորից դարձա, յեկա,
Հեռուներից ձեզ կարտաձ .
Խնդաց սիրոս այս առաւիտ,
Ինչպէս մանուկ թեթե ու բաց :

Ինչո՞վ, ինչո՞վ ձեզ վողջունե
Առաւիտան ու վերադարձս,
Իմ ընկերնե՛ր դորձարանի—
Յերգէնք ուրախ, յերգէնք բարձր :

Կուղեմ այնքան արագ դառնան
Քո անխմբերն այս առաւիտ .
Իմ բարեկամ՝, իմ մեքենա՛,
Կանաչ ուղի՛ս և արեւոտ :

Վորքան արագ ու շուտ անցաւ
Մեր բաժանման յերկու տարին .
Ընկեր դարձաւ ինձ հրացան
Յեւ վողպատե սատը սվին :

Կարծես յերբեք դու չես փոխվել,
Ելի, նույնն ես, ինչ վոր կայիր .
Տե՛ս, ինչքա՞ն եմ յես բոյ քաշել,
Տե՛ս, բացվել եմ վոնց վոր մայիս :

Յես չգիտեմ ի՞նչ ե ուզում
Ալեկոծվող սիրան իմ հիմա,
Դու յես զգում յերգն իմ հոգու,
Յերկաթաթիկ իմ մեքենա:

2.

Բարո՛վ Մա՛նյա, բարո՛վ, բարո՛վ,
Քեզ ել տեսա այս առավոտ.
Սիրտս զսպեւ ել չեմ կարող,—
կարոտադին բարո՛վ, բարո՛վ:

Ինչքան շուտ ես հասակդ առեւ,
Ու թրծվեւ ես զործարանում,
Գիտեմ, ճամբես շատ ես նայել,—
Մանյա՛, բարո՛վ, բարո՛վ, բարո՛վ...

ՅԵՐԿԱԹԻ ԿԱՐՈՏ

1.

Վեր կաց .—

Ո , վեր կաց , մա'յր իմ ,
Քո դռնակը բաց :

Արշալույսն ե , տե'ս ,
Արշավում արագ ,
Գալիս ե ահա
Վոսկի արշալույս
Գյուղերին հոգնած :

Հոգնած եմ այսօր ,
Կարոտից անքուն ,
Ախ , ինչքան լա'վ ե ,
Միշտ նայել այսպես ,
Յերբ արշալույսն ե
Վոսկեզոծ վառվում :

Ահա բռնկվեց ,
Վոսկե ծիրանին .
Վառվում ե կանաչ
Դաշտերի վրա .—
Հասկերը որոր ,

Կամաց ժպտացին .
Գալիքը թևազոր ,
Գալիքը կգա :

Հիմադ ևն կարծես
Տնակներն այս հին ,
Ու վարքան հողե
Խրճիթներ կան դեռ .—
Դեռ կապրեն նրանք ,
Կշնչեն կրկին .
Մինչև չաիրի
Յերկաթն ամեն տեղ :

Յեւ ահա յեյսով ,
Արեն հրաշեկ ,
Գարնան մի համբույր ,
Տվեց դաշտերին .
Կվառովեն ելի .
Շատ արչալույսներ ,
Մեր բազմայերանդ ,
Մեր անծիր յերկրին :

2 .

Յեւ ահա են կողմ ,
Մշուշում կսրած ,
Սև ամպի նման
Քաղաքն և շարժվում :
Հեվում է , մխում ,
Մխում է , հեվում ,
Վաղուց արթնացած :

Ա՛խ, դուցե հիմա,
Գնացճեր անցան
Բաղաքի մոտով .—
Կամ թե ավտոններ
Ձեն տվին իրար
Ու անցան թափով :

Ա.խ, ենտե՛ղ,
Ա.խ, ենտե՛ղ,
Միշտ ենտե՛ղ
Աղմկում ե կյանքն
Ու վառվում .
Հրաթե . . .

Կանչում են հիմա,
Շչակներն անթիվ .—
Փողոցները, լիք,
Փողոցներն յետուն ,—
Խոսում են տեղ
Թե ինչն յերկաթե—
Ինչպե՞ս յիս ու դու :

Կանչում ե ահա,
Կանչում ե նա ինձ
Իր հաղթ թեկերով .—
Սրտով դրկաբաց
Կանչում ե, կանչում .
Կանչում ե հեռվից :

Ախ, ենտե՛ղ,
Ախ, ենտե՛ղ,
Միշտ են տեղ
Աղմկում ե կյանքն՝
Ու վառվում
Հրաթի :

1928

ԱՊԱԳԱՆ

Կրարձրանան վաղը քաղաքներ նորից ,
Քաղաքներ հսկա , վիթխարահասակ ,
Յեւ ծխնելույղներ դործարանների
Կը յերգեն թափով վերջին հաղթանակ :

Յերկիրն իմ կելնի հրաւառ շնչով ,
Յերկաթե կրծքով զրահավորված .—
Մեր վերջին գյուղը սողսկատե դեմքով
Պիտի բարձրանա լեռների գիմաց :

Քաղաքներ անթիւ , քաղաքներ հսկա ,
Փողոցներ անծիր ու բազմամիլիոն .—
Յերկիրն իմ հզոր— յերկիրն իմ վաղվա ,
Վոր սիտի դառնաս ապագա Նյու-Յորք :

Գալիս ե , գալիս , հրավառ յերգերով ,
Մեր վառ ապագան , գալիս ե , կլա .
Սիրտն իմ հեզում ե խելադար , գինով ,—
Հենց հիմա այստեղ բարձրանում ե նա :

—————

ԲԱԺԱՆՄԱՆ ԿԱՐՈՏ ՅԵՐԵՎԱՆԻՆ

Կարծես փոխվել է քաղաքն իր տեսքով,
Ուղում է մոր պես ինձ ճամբու դնի.—
Բացել է գիրկը կանաչ թևերով,
Ուղում է գրկի, ինձ բաց չթողնի:

Ուղում եմ չըջել փողոց առ փողոց,
Ումեն ինչ քաղցր է բաժանման ժամին,
Նստել է հոգուս մի ծանր քողոք.—
Ինչքան անուշ է ախորժա քամին:

Յեկել է դնացքն ինձ փախցնելու,
Ինչպես մայրական ծոցից հարապատ,
Լցվել են աչքերս— պատրաստ են լալու,
Զորցել է համբույրդ ճակտիս, Յերեան:

Կարծես փոխվել է քաղաքն իր տեսքով,
Ուղում է մոր պես ինձ ճամբու դնի,
Բացել է գիրկը կանաչ թևերով.—
Ուղում է գրկից ինձ բաց չթողնի:

ԳՆԱՑՔՈՒՄ

Կայարանն ե յերևում ,
Մեկ ել դառնանք յետ նայենք—
Ինչքան արագ հս վազում ,
Վերջին անգամ բարեկեք :

Մեր հետևում հաղթական ,
Տես , քաղաքն ե բարձրացել—
Եխ , յերկաթե բարեկամ ,
Սուլիւր , սուլիւր , ախ մեկ ել :

Ինչքան ուրախ ե փչում ,
Քո վառ քամին կարոտից .—
Յերգղ ուրախ ե հնչում ,
Սուլիւր , սուլիւր դու նորից :

Կայարանն ե յերևում ,
Մեկ ել դառնանք յետ նայենք—
Ինչքան արագ հս վազում ,
Վերջին անգամ բարեկեք :

ՂԵԿԱՎԱՐԻ ՄԱՀՐ

Գնում եմ յես արագ սովնարկոմ,
Յե՛վ նորից Լուսժողկոմ ու Յեկա,—
Մտնում եմ կուսհիմնարկ ու դավկոմ,
Փնտրում եմ ամեն տեղ, բայց չկա:

Տխուր ե ու լուռ ե հոժ մասսան,
Հուզվել ե բանխորը ծովի պես,
Տալիս ե նա քեզ կարճ պատասխան՝
—Նա դնաց, նա չկա այլևս:

Մնում ես քարացած վոնց արձան,
Ու հանկարծ հուզվում ես խենթի պես,
Սկզբից չես կարող հավատալ,
Բայց չե՞ փոր առել ե Յեկան:

Այն յե՞րբ եր, վոր տեսա յես նրան,
Այն յե՞րբ եր վոր ամբիոն բարձրացավ,
Յե՛վ կարծես խոսում ե նորից նա,
Բարձրաձայն:

Թվում ե, թե հիմա նա կղա,
Կը տեսնեմ ժպտաղեմ, գլխաբաց,
Յե՛վ հանկարծ տեսնում եմ յես նրան
Դադաղում՝ սնարտունջ, լուռ պառկած:

Սգում ե քաղաքը դառնորեն ,
Սգում ե կորուստը մեր հսկա .—
Մեր վիշտը այնքան դառն ու խորն ե ,
Զի կարող ե սիրտն ել չսդա :

Յեվ ահա նորից եմ յես դնում ,
Իմ դեմքին խստություն ու թախիծ .
Յելնում եմ , հուզվում եմ , մտածում .
Շրջում եմ , փնտրում եմ յես նորից :

Գնում եմ յես արագ սովնարկոմ ,
Յեվ նորից Լուսժողկոմ ու Յեկա ,—
Ահա՛ նա .— ժպտում ե վառ դեմքով
Ահա՛ նա՛ .— շրջում ե ու նա կա . . .

ՄԵՌՆՈՂԸ ՅԵՎ ԱՃՈՂԸ

Նստել ե տխուր իմ պառապ նանին ,
Աչքերն արցունքոտ , դլուխը խոնարհ ,
Դատնացած հոգով նայում ե ժամին ,
Ժամի պես պառամ իմ պառապ նանին :

Վտակրացած դեմքով , վարսերն ալեհեր ,
Թառամել ե նա վոնց աչնան տերեւ ,
Աղոթում ե լուռ՝ ձեռները միշտ վեր—
Ժամի պես անդոր մեռնում ե նա յիւ :

Դարձել ե խեղճը մտնական պես անդոր ,
Վտաները անուժ ու ծնկները թույլ .
Իսկ նրա դիմաց մի մանուկ աճող—
Վաղում ե , ժպտում անհոգ ու անդուլ :

Ամեն որ բախում նստում ե հոգնած ,
Հիվանդ կողերն ե տալիս արեին—
Ինչպես մայիսյան ծաղկեփունջը բացված ,
Յեւում ե հզոր սլիոներ Ալին :

Աչքերը հիվանդ դեմքը խորշումած ,
Դողդողում ե լուռ իմ մեռնող նանին ,
Շատը անցել ե , արդեն քիչ մնաց ,
Վոր մեզնից արդեն նանին բաժանվի :

Հիվանդ ու դառամ իմ խղճուկ նանի՛ ,
Մեռնում ե քեզ հետ մի ամբողջ աշխարհ ,
Յեվ կան մեռնողներ դեռ քանի-քանի՛ ,
Վոր պիտի մեռնեն քեզ հետ այս աշխան :

Գյուղից քիչ հեռու մի բլրի գլխին
Նստած ե տրտում սգավոր մի դեմ ,
Միշտ արյան ծարավ ու վրեժխնդիր .
Յեկեղեցին ե , վոր հագել ե սե :

Վորպես դարերի մի հսկա պառավ ,
Հեծեծում ե նա ու սգում ե լուռ ,
Սրբուն ու վրեժ իր սրտում գամած՝
Սգում ե դեռ նա իր աչքերով կույր :

ՀԵՐՈՍՈՒՀԻՆ

1.

Պոետը լուռ շրջեց դաշտերում
Յեւ յերեց մի կոխող աղջկա. —
Հիմա նա կարոտով և հիշում
Շիկահեր աղջկան, վրը չկա :

Նա սիրեց դաշտերը գեղեցիկ,
Յեւ յերեց ձեզ համար շատ յերգեր,
Դուք նրան այնպես շուտ գերեցիք,
Յերգում և ահա նա յերգը ձեր :

Պայքարեց նա ձեզ հետ միասին,
Յերբ յերաք վճռական պայքարի. —
Յերբ ընկավ ահարեկ թշնամին,
Նա խիեց ծիծաղկոտ քնարին :

Յերբ տարաք պայքարում հաղթանակ,
Նա սիրեց մի աղջիկ շիկահեր,
Կարոտով հետ դարձավ նա քաղաք,
Իր սրտում կրելով սիրո բեռ :

Յեւ հիմա խոհերովն իր բազում,
Լսում և նա յերգը անխփի,
Նա մաքով դեպի գյուղն և վազում . . .
Սիրում և յերկունքը սև հողի :

Գլուղից զուրս , լաշնարձակ մի այգում ,
Տեսնում ե ծաղկապարդ մի շիրիմ .—
Կարգում ե Վերգուշի անունը—
Յեզ շիրիմն ասում ե՝ ինձ հիշիր :

2 .

Մոտ արի , սիրելիս , ոտար չեմ ,
Այգպես շո՛ւտ մոռացար Վերգուշիդ .
Դե նստիր ինձ մոտիկ , վոր պատմեմ ,—
Կախվում են աչքերից յերկու շիթ :

Այցի յես յեկել ինձ , բարեկամ ,
Դե պատմիր , թե ի՞նչ կա քաղաքում ,
Ի՞նչու ինձ ողնության չեկար շուտ ,
Յերբ ընկա յես ախտեղ պայքարում :

Մի մոռալ անձրևոտ զիշեր եր ,
Ժողովից զուրս յեկա յես հոգնած .
Վոնց հիմա՝ յես այնպես կհիշեմ ,—
Հետեւից ձայն տվին ինձ հանկարծ :

Պսևտր դայրույթից սարսափեց ,
— Լսում եմ , պատմի՛ր ինձ , դե խոսի .—
Ուղեղն ու կամքը նա լարեց՝
Վսճիրի մասին այն լավ լսի :

— Յես հանկարծ ահաբեկ դողացի ,
Ուղեցի հետ դառնալ , բայց ուշ եր .
Ո՛ր , չար դեպ , ինձանից հեռացիր ,—
Դիխիս մեջ տաղնապ ու մշուշ եր :

— Հապրիկդ ե , Վերդուչ ջան , մի վախի՛ր ,
Մոտ արի , ասելիք ունեմ քեզ ,—
Աղջիկս , վատ ճամբից հետ դարձիր ,
Քեզ համար նորից եմ յեկել յես :

Ի՞նչ ունեա արդու կոլխոյում ,
Յերբ վոր մեզ աքսոր են ուղարկել .
Ի՞նչ կասի ամեն մի չար լեզու ,
Յերբ դու յես յեղբորդ բանաարկել :

Վորդի՞ն ել գտնա հոր դավաճան ,
Մոտածիր , թե ի՞նչ ես արել դու . —
Մի՛ գտնա մեզ համար նոր տանջանք ,
Մի՛ լինիր թշնամուն մեր հլու :

— Ինձ համար արդեն դու ոտար ես ,
Հեռացիր , յեթե վոչ կճչամ . —
Յեթե դու ինձ հանդիսա չթողնես ,
Քեզ խելքի կրերի մեր Ձեկան :

Վազրի պես դադազած ու մոլի
Ծերունին հարձակվեց ինձ վրա .
— Ախ դու լիրբ , թշնամուս չեմ ների .
Վորդին ել իր հորը մոռանա՞ :

Անձրևոտ դիշեր եր , յես անդեն ,
Թարդակեր բորենին ինձ ճանկեց . . .
Ճակատիս դեմ արեց հրազեն ,
Վոր հանկարծ սգնության չկանչեմ :

Դիմացի կտուրից մի ծեր շուն
Մեզ հանկարծ նկատեց ու վռնաց ,—
Յերբ հանկարծ ժանդոտած մի դաշույն
Բարախող կրծքիցս ներս սողաց :

ՎերաՎոր՝ յես ընկա փողոցում ,
Հոհոաց ծեր շունը կատաղի . . .

— Տեսնենք վո՞նց կմնաս կոլխողում ,
Հիմա նոր արժան եմ աքսորի :

— Կարծում եմ՝ հիշեցիր Վերդուշիդ ,—
Նա սեղմեց իր ձեռքը չոր վերքին ,
Կախ ընկան այդերից յերկու չիթ ,
— Յես ընկա պայքարի վերելքին :

Ինձ ասա , սիրելի բարեկա՛մ ,
Յե՞րբ կգաս դու այցի իմ շիրմին ,
Ինձ այցի միշտ արի դու դարնան ,
Յե՛վ յերգիբ իմ վիշտը բոլորին :

Այցի յես յեկել ինձ , բարեկա՛մ ,
Դե պատմիր , թե ի՞նչ կա քաղաքում .
Դո՞նչու ինձ ոգնության շուտ չեկար ,
Յերբ ընկա յես այստեղ պայքարում :

Պոեար լուռ չըջեց դաշտերում ,
Յե՛վ սիրեց մի կոլխող աղջկա .—
Նա հիմա կարոտով ե հիշում ,
Շիկահեր աղջկան , վոր չկա :

ՏՈՒՖԻ ՅԵՐԳՐ

1.

Են որը սւրիշ էր ,
Են որը չեմ կարող մոռանալ ,
Են որը վռսկեթել մի հուշ է
Ինձ համար :

Քաղաքից գյուղ յեկան նոր մարդիկ ,
Անծանոթ դեմքերով չորս հոգի ,
Շրջեցին մեր սարերն ու յետ գնացին ,
Վոչ մի բան չատեցին վոչ վոքի :

Մեր գյուղի ծերերը տխրեցին ,
Յերբ նրանք մեր սարը բարձրացան ,
Քաղաքից գործիքներ բերեցին ,
Չափեցին մեր սարերն ու տնցան :

Անցավ մի շաբաթ :
Քաղաքից գյուղ յեկան նույն մարդիկ ,
Յեկան ու բարձրացան լեռները ,
Ես անդամ սոլեղի շատացան—
Բանավորները և ինժեներները :

Քաղաքից յեկան բանվորները ,
Յեկան ու մեր սարը փորեցին ,
Ամեն տեղ գինամիտ հորեցին ,
Դողացին մեր հսկա լեռները :

Զնգացին մուրճերը ,
 Զնգացին ,
 Բանվորներն ուժերը
 Լարեցին ,
 Տնքացին ժայռերը
 Զնգացին մուրճերը :

Ու նրանք քանդեցին մեր լեռը ,
 Հարթեցին մեր լեռան փեղերը ,
 Քանդեցին ցերեկը ,
 Քանդեցին գիշերը :

Քանդեցին արագ ,
 Քանդեցին անդուլ ,
 Մուրճերն յերգեցին
 Լեռների սրտում .
 Գիշերում այն մութ
 Բանվորներն արթուն ,
 Գտան մեր յերկրի
 Սիրտը վարդազույն :

Են որը ուրիշ եր ,
 Են որը չեմ կարող մոտանալ ,
 Են որը վոսկեթե մի հուշե
 Ինձ համար :

Քաղաքից բերին անխի ու մատու ,
 Դողացին ծառի տերեւը , թուփը . —
 Զնգացին մուրճերն ու գնացին խոր ,
 Յերևաց հանկարծ վարդազույն տուֆը :

Ամօթխած հարսի սկես հանկարծ ժպտաց
Վարդապուշն դեմքով առաջը մեր սարի ,
Մուրճերը մի սառ հանդ առան հանկարծ ,
Վայրկյանը թվաց մի վոսկէ տարի :

Նայեցին իրար բանվորներն ուրախ ,
Բոլորի դեմքին ժպտոք խաղաց ,—
Վառվեց խնդության մի հսկա Ուրալ :
Նրանց սրտերում արշուներ յետաց :

Վայրկյաններն ուրախ՝ ժպտոնք վոսկի՝
Մահեցին նրանց դեմքերից անաս ,—
Յեւ նորից անցան փողեշտնէ դործի՝
Պայքարում արդեն հաղթանակ տարած :

Մուրճերը նորից հպարտ զնգացին ,
Գործեցին ուրախ անիւլ ու մատոտ ,
Լեռները հուզված ծանր տնքացին ,
Զնգացին մուրճերն ու զնացին խոր :

4 .

Քաղաքից յեկան բանվորները ,
Բանվորները մեր սարը փորեցին ,
Ամեն տեղ դինամիտ հորեցին ,
Դողացին հնամյա լեռները :

Մեր դյուղի դժգոհ ծերերը լացեցին ,
Նրանց հետ տխրեց հպարտ Մանթաշը .
— Մեր սուրբ կուսական սարը քանդեցին ,
Փոխեցին սիրուն Շիրակի դաշտը :

— Մեր սիրուն ու սեղ լեռներից փախան ,
Փախան թռչուններ , Մանթաշը լռեց ,
Ժամանակն անցավ , փոխվեց ամեն բան ,
Յավերիս վրա մի նոր ցալ դիզվեց :

Մեր սարի սիրուն առվակներն ափսո՛ս ,
Զբացան սարից ծաղիկն ու խոտը .—
Դժբախտ մարդիկ ենք , տիրացու Վարոս ,
Լեշարհն ել հալբաթ վախճանին մոտ և :

Յոթ պապիս շարած սլատը քանդեցին ,
Սեփական կալս դարձրին ճամբա .—
Ի՞նչ ասեմ , գիտես , հողիս հանեցին ,
Մեզ մահից բացի փրկություն չկա :

Են ցածի արտն ել ձեռիցս առան ,
Մաշինի համար ճամբա յին շինում .
Սմեն ինչ գլխիս դառնում ե հարամ .
Սրտիցս կարծես արյուն ե դնում :

Քանդում են դաշտը , բերում են ուխտեր ,
Հերթը գալու յի շուտով իմ արտին .—
Յերկաթ գծերը սիրտս կկիսեն ,
Ել տեր չենք լինի մենք մալ ու հանդի :

5 .

Դղրդում եյին լեռները անդուլ ,
Դղրդում եյին ահալոր ու խոր ,
Զնդում ե մուրճը , բանվորն ե քանդում ,
Բացում ե նորից մի նոր տուֆահոր :

Մեր գյուղում հանդես կար ,
Մեր գյուղում տոնվում եր ,
Մի մեծ տոն ,
Գնացքը պիտի դար
Դաշտերի միջով :

Յեկեկ եր ամսոն մոտիկ քաղաքից ,
Բերեկ եր վողջույն ու կարմիր բարե .
Ազվեկ եր դաշտում յերկաթե գիծը ,
Վոր պնացքը դար վաղքով հրաթեով :

Աշուն եր , աշուն , և ո՛վ չի հիշում
Դաշտերը դեղին , առվակներ նիհար ,
Հաջում եր հոգնած , անատամ մի շուն ,
Յերբ դաշտում հնչեց կյանքի նոր քնար :

6 .

Բուրբո հուզված նայում ենք ճամբին ,
Ամբոին եր հառեկ իր աչքերը սուր . —
Բաց հորիզոնում յերեսաց մի գիծ .
Զգում եյինք մենք մի քաղցր սարսուռ :

Բարձրանում եր դորշ մշուշը ծխի ,
Ու տարածվում եր դաշտերի վրա ,
Արշավում եր զիլ յերկաթե մի ձի ,
Արշավում եր նա . . .

Նայում ենք ուրախ , տեսքից դողում ենք ,
Նա արագավազ , թավով գալիս է . —
Շարքի յենք կանգնեկ , սպասում ենք մենք ,
Մեկը ահաբեկ կարծես լալիս է . —

Նա մոտենում է .

Դողում է

Գետինը .

Զնդում են ուկսերը , —

Նա մոտենում է՝

Յերկաթե այն ձին ,

Յերկաթե սերը :

Դողում են ահից խրճիթներն ասես ,
Պատի վրայից ցած ընկալ մի քար .
Դողում է մայրս , ծիծաղում եմ յես ,
Գայիս և դեմից յերկաթե մի սար :

Ա՛խ , ո՞վ և աղպես յերկաթը հյուսել ,
Ամեն կտորին տվել մի խմաստ . . .
Ել դուր և ապրում հնամաջ սելը .
Ահա զնացքը յերկաթաիրան :

Ել չի ճոռարու մեր զաչառում սելը ,
Վոչ ել կոնքան յեղները հողնած —
Ահա շարժում և յերկաթ ուտերը
Յեվ նա դալիս և մեր զաչտերով բաց :

Մեր զյուզի ծայրին խաբխրված մի տուն
Յերերաց հանկարծ , փուլ յեկալ դետին ,
Իսկ նրա գիմաց նոր տներ ժպտուն
Նայում են ուրախ զնացքի ճամբեն :

Ահա դալիս և
Աչքերը կրակ ,
Բիբերը հրդեհ . . .
Մայրս լալիս և .
Մայրս ի՞նչ գիտե ,
Վոր նա գալիս է՝
Մեզ պիտի փրկե . . .

Մլաժկեց կանոուն , չունը կաղկանձեց ,
Տանիքի հողը ներս մաղեց քամին ,
Մի զառամ ծերուկ տան դուռը փակեց ,
Ու իսկապիտույս ցած ընկալ դետին :

Նա մոտենում է
Դողում է գետինը .
Մեռնում է հինը .
Զնդում են ուխտերը ,
Դողում են սրտերը .
Նա մոտենում է՝
Յերկաթե կարտար ,
Յերկաթե սերը . . .

7.

Նա ծխահանից դուրս վառեց ծուխը ,
Շչափը կանչեց , չչափը ճչաց . —
Ահա կայանը , ահա մեր դյուղը՝
Իր խրճիթներով դորշադույն ու ցած :

Յեղները հոգնած . սալապանը ախար ,
Նայեցին նրա արտդ թռիչքին .
Արշավում է նա զնդակի սկստուր
Մինչև հասնում է կայանը վերջին :

Առվակի ափին մի քանի դառներ
Վախկոտ հայացքով նայեցին նրան ,
Բայեցին ախարը ինչպես կլարնետ ,
Նայեցին մեկ ել ու չչած փախան :

Դողդոջ քայլերով դառամած մի կին
Սափարով ջուր էր տանում աղբյուրից —
Ուսից գլորվեց սափորը գետին ,
Յերբ փոքր դնացքը դորդաց գեմից :

Շչակը ճչաց, չչակը կանչեց,
Յերկաթե դեմքով նա գյուղը մտավ,
Ֆուլը կապ կտրած գոմում բառաչեց.
Իր անդորության վտանգը զգաց:

Նա ծխահանից դուրս մղեց ծուխը,
Շչակը կանչեց, չչակը ճչաց.—
Ահա կայանը, ահա մեր գյուղը
Իր խրճիթներով գորշադույն ու ցած:

1929 թ.

Որորովում երևի խոր հեզում,
Շողեղնացքը սրընթաց.—
Նրանց այցի եյի դնում,
Լճերնեքին իմ կարոտած:

Սիրաս ե ծփում կարոտով լի,
Դիչերվանդ պես պարզ ու հստակ,
Դեռ չատ յերգեր ունես, Լուի,
Յե՛վ վառ դալիք, ե հաղթանակ:

Յես լեռներիդ չեմ կարոտել,
Վաչ ել անքուն գիժ Դեբեթին.
Նրա՛նց այցի յեմ յես յեկել,
Վոր քանդում եմ հանքը դեղին:

Լեռներ, լեռեր ու կրկին,
Սնոտառապատ ու մռայլ,
Դեմս փոված ե Լուին,
Վաղվա Լուին վոսկեփայլ:

Մեզ նայում եր հեռից շախտը լայնացերախ,
 Սկիզբ առած լեռան կրճաքից զեպի խորքը.
 Այնպես յելավ ու փոթորկեց սիրտն իմ ուրախ,
 Յերբ լսեցի խորքից յեկող խուլ վարտար:

Վարտացին իրար հետքից շախտերն անդուլ,
 Ինչպես հողնած թնդանոթներ ուղմադաշտի,
 Յեմ ահավոր կրկնեցին լեռները խուլ.
 Նորից ձայներ, նորից աղմուկ լսվեց շախտից:

— Լույսը վառիր, մութն ե արդեն,
 — Կամաց գնա յես տենդում եմ.
 — Ի՞նչ դիզդապ ե շախտի ճամբեն,
 Նրանք անաչ տես քանդում են:

— Ես ո՞ւր, ես ո՞ւր, ո՞ւր ենք գնում,
 Մենք մոլորված ճամբորդի պես.
 — Ահա անցքը դարձավ յերկու,
 Կաթկթում ե ջուրն արնատեսք:

— Գնա՛, գնա՛, միշտ զեպի ձախ,
 — Ահա հեռվում լույսի բծեր.
 — Ի՞նչ պատահեց, ա՛խ, դու ընկար,
 Իսկ յես գտա յերկաթ դիժը:

—Դու լսում ես՝ մտաւնում ենք,
Ահա նրանք վոնց են քանդում .
—Բարե , բա՛րե , իմ ընկերներ՝ ,
Վողջույն բարե , սեր և խնդում :

Ախ՛րա իմ , սխ՛րա իմ , դու զգո՛ւ մեռ ,
Վար հաղթող են ուժն ու մկան .—
Ի՛նչպես յերգեմ ձեզ , ընկերներ՝ ,
Յերգս ձեր գեմ թույլ ու աղար :

ԿՅԱՆՔԻ ԴՌԱՆ

Տարիքս չատ չեր, հազիվ տասնըվեց,
Առաջին անգամ դործարան մտա.—
Այն որը դանդաղ ու ծանր սահեց,
Յերբ կյանքի բեմը հպարտ բարձրացա:

Յերկաթի պես սև, պողպատի պես պինդ,
Տեսա յես աշնտեղ կոշտացած ձեռներ—
Տիրեց մի պահ ինձ և թախիժ և խինդ.
Աղմկում եյին սև մեքենաներ:

Յես կյանքիս համար չափահաս դարձա,
Բաժանվեցինք մենք— մանկությունն ու յես,
Տեսա պայքարող յերկու դատակարի,
Հոգուս մեջ հնչեց բողոքի մի յերգ:

Տարիքս չատ չեր, հազիվ տասնըվեց,
Առաջին անգամ դործարան մտա.—
Այն որը դանդաղ ու ծանր սահեց,
Յերբ կյանքի բեմը հպարտ բարձրացա:

ՅԵՐԳ ԼՐԱԺԵՇՏԻ

(Բանփակին)

Յես յե՞րբ եմ անցել այսքան ճանապարհ,
Այս հսկա սարը յե՞րբ եմ բարձրացել.—
Յեղել եմ յես ծուլ, յեղել եմ .և չար,
Բայց ճանապարհից յես հետ չեմ դարձել:

Վաղել եմ յես միշտ, յեղել եմ համառ,
Վերելքի համար յերգեր եմ յերգել,
Յես մի քիչ խենթ եմ լավ յերգի համար,
Բայց ո՞վ չի սիրել, ո՞վ չի դեղերել:

Քնար տնեմ յես իմ սրտից հյուսած,
Ինձ համար յերգն ե ամեն ինչ՞ հիմա.—
Կը պնտմ հպարտ քնարս ուսած,
Իմ բռնած ճամբից յես հետ չեմ դառնա:

Գուցե յես մի որ «Հանցանք» եմ գործել,
Չեմ փնտռել իքսը, չեմ լուծել խնդիր,—
Բայց վո՞ր պոետն ե թեոյեմ կառուցել,
Վոր յես ել սիրեմ խնդիրներ խրթին:

Թող Բահաթուրը եւ չբարկանա ,
Թվերն ինձ համար կմնան ոտար ,—
Միայն նա կարող ե ինձ հասկանալ ,
Ով վոր յերդում ե , ով ունի քնար :

Ախ , յես յե՞րբ անցա աշտքան ճանապարհ ,
Սյս հսկա սարը յես յե՞րբ բարձրացա ,—
Յեղեկ եմ յես ծուլ , յեղեկ եմ ե չար ,
Վերջին կամուրջն եւ տհա յես անդու :

1930 թ . Յերևան

Յ Ա Ն Կ

Սնովի յերգը	3
Սիրո և աշխատանքի յերգ	5
Յերգ Կարմիր բանակին	6
Վերադարձը	8
Յերկաթի կարտա	10
Սպաղան	14
Բաժանման կարտա Յերեվանին	15
Դնացքում	16
Ղեկավարի մահը	17
Մեռնողը և աճողը	19
Հերոսուհին	21
Տուֆի յերգը	25
Այց	33
Կյանքի դուռն	36
Յերգ Հրաժեշտի	37

(084)

2

Handwritten notes in Armenian script, including "14/12/31" and other illegible text.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ

ԽՈՐԵՆ ՌԱԴԻՈ

ԺԱՆԳ ՅԵՎ ՄԵՏԱՂ

(ԶԱՓԱԾՈՒ ՎԻՊԱԿ)

Handwritten mark or symbol.

Handwritten text "A 9515" with a horizontal line above it.

ՀԱՅԳՈՒԼԻԳՐԱՖԻ ՏՊԱՐԱՆ
ՊԱՏՎԵՐ 504
ՊԵՏՏՐԱՏ № 1447
ԳՐԱՌԵՊՔԼԻԿԱՐ 6000 (Բ)
ՏԻՐԱԺ 2500

Դեմը դաշտն և Արարատյան,
 սխալ-դունատ մի դաշտ,
 սառնամանիքը այրում և—
 վորպես տոթ յերաշտ,
 ու ձյան դաշտով, ծանր ընթացքով,
 անցնում և մի վաշտ:

Դաշտն ընկել և լայն ու անկր,—
 ձնեղեն մի ծով.
 Վովել և մի իրիկնամուժ,—
 բիլ-կապույտ մի ցուք,
 ընթանում և մութը անձև՝
 համր, համառ դժով:

Դաշտի ծովում ծառաստաններ
 (կղզիներ մթին),
 ասես այրված վոսկրակույտեր
 կիտված ամեն դին,
 վոսկրակույտին՝ անգղ ու աղ ու
 ու գիշատիչ ցին:

Բարդինները՝ սպիտակ-սպիտակ,
 կերոններ լուսե,

Վորոնց վրա արագիլը
իր լուռն եր հյուսել,
արագիլը՝ թախծոտ թռչուն,
լուռ ու մենասեր:

Վարթատունկեր՝ ցրտի ահից
թաղնված խողառ,
աչնաճ ծանր յերկունքներից
հոգնած, ուժասպառ,
ու վողջ դաշտում ասեռ դաման
ավեր ու սպանոյ:

Սպանոյ, ավեր... համառարած
լուսթյուն ու մահ,
միայն ահից կոնչում են
ապուսպներն ահա,
ու քամին և ցնցում ձյունը՝
հոգնած ու վհատ:

Այս լայն դաշտն և Արարատյան,
բիւ-կապույտ մի դաշտ,
ուր կանգնել և սառնամանիքն՝
ինչ ալբոլ յերաշտ.
իրիկուն և: Դաշտովն ահա
անցնում և մի վաշտ:

Խլրտում և սմբակի տակ,
ձյունը՝ փուխը, արծաթ,
հեթհեթում և վաշտը լարված
հոսուն գետ դարձած.
լուս... լսում ես... հնչեց ահա
հրազենի հարձատ:

Նորից ճարճատ , վայրի աղմուկ ,
Հետո՝ խանդավառ՝
յերկաթեղեն մի կոկորդի
չաչյունը զվարթ ,
բոցի լողու և պայթյուններ . . .
Ու նորից խավար :

Զրահապատն եր այդ վտրտում
Հեռու խավարում ,
յերարիներից հուր եր թափում
խավարը վառում ,
ու տալիս եր կարմիր վաշալին
նոր թափ ու նրյուն :

Յեւ սպիտակ այդ գիշերով
ձյան ավազուտից ,
ինչպես քարվան , հողմից խփված ,
հոգնած ու նոթի ,
ընթանում եր վաշտը համառ—
դեպ գյուղը մոտիկ :

Նորից աղմուկ , վայրի թնդյուն
ու թևեր արնե ,—
դաշտի վրա սավառնեցին
բոցոտ սավերներ ,
Հետո խավար .— լուսթյան մեջ
յերկաթե համերգ :

Ընթանում եր վաշտը լարուն ,
Հեալով թափից ,

բանալով լայն մի սալուղի
իր անցած ճամբին,
դիտին կիտած շոգու մշուշ,—
կոհակներ ամպի:

Ու տալիս ե վաշտապետը
վազքի հրահանդ.
հորձանքվում ե վաշտը վորպես
զարնան ձնահալ,—
փրփուր կապած, սելավ ինչպես,
բուռն ու աննահանջ:

Վաշտի դիտից ընթանում եր
վաշտապետը զոռ,
իսկ յետեից՝ վաշտի վոգին,
Սրտեմը զինկում,—
թոքախտավոր, դալուկ մի դեմք,
բահաճև միրքով:

Նա թոքում եր ու թքում եր
ձյանը սպիտակ,
ու սևին եր տալիս ձյունը
իր վոտների տակ,
այդ խորխի մեջ ախտ ե մխում,—
ածուխ ու մետաղ:

Բայց վազում ե, ու վազում են
ամենքն հողմատար,
շուրջը՝ արնե մուխ սուվերներ,
ձնեղեն պատանք՝

նրանց գեմքին հողմն եր շաչում
ու տալիս ասլտակ :

.
.

II

Դեմից գծվեց ահա մի գյուղ
մութ, անձե ուրու,
տարտամ լույսեր ու ճրագներ
վառվում են, մարում,
վաչան տնցնում է լուռ ու անխոս,—
գյուղը պաշարում :

Լուսթյունը, վոր տերեւ եր
յերկաթի պես կարծր՝
տսես թե մի ակնթարթում
կործանվեց հանկարծ...
Լուսթյունը ճեղքեց մի ճիւղ՝
տաղնապած ու բարձր :

Այդ պահակն եր : Ու նա ճչաց
սթափված նիրհից,
հետո ճիւղ խեղդվեց ասես...
նա քնեց նորից,
խոկ վաշտը գոռ մի «ուռա»-յով
անցավ դրոհի :

Յեւ նույն պահին՝ ճարճատեցին
հազար հրագեն,
սարսափի և մահվան ճիւղեր
վառվեցին ասես,

ու զեզերէ՛ր րոտոր լեզուն
յերկինքը լիպեց :

Իսկ խաւարում՝ վարպետ մոլի
վայրի շուրջարում ,
խառնակեցին հրդեհ ու ծուխ ,
մահվան դալարում ,—
և՛ մարտական շփնդ ու շաշ ,
և՛ խինդ և՛ արշաւն :

Հնչեց հանկարծ խմբապետի
ձիւն մուկին ,
— ցեպ կապեք , ցեպ , հեշ միք վախի ,
դրանց հար հոգին ,
վրա՛ տվեք . . . — դիմում եր նա
հեծեւորքին :

Բայց չզխան այդ կտրավել եր
ողակ առ ողակ ,
մինչ ծերուկ մի բարձրացրել եր
անհույս աղաղակ .
— Հայե՛ր , ե՞ր եք իրարու դեմ
բաց անում կրակ . . .

Ու ցած ընկավ առաքյալն այդ
զլուխը ցրիվ ,
դյուզը մտան բրնձիկ դեմքեր ,
ծխուն բացերով ,
իսկ «մաքսիմը» դեռ մաշում եր
հրաչեկ անձրե :

— Առա՛ջ, առա՛ջ,—վաշտապետը
տալիս եր հրահանդ,
խմբապետը դեռ ճշում եր
«հոր հողի», «հավատ»՝
մինչ սպիտակ իր նոսր-դեղին
նաւը կալ ահա :

Չե՛վ փախչում ե խելակորույս
խումբը հո՛ծ, կործան,
դիչերվա խիտ խավարի մեջ՝
զատնում ե ցիր-ցան,
խոկ մեյդանում թափվեց դյուղը,—
խաժամուժ հորձանք :

ԳԼՈՒԽ Բ.

I

Վաշտապետը դեռ չըջում է, ստուգում է
աւանակներին,
վորոնք կանգնել են լուռ, զգաստ, գորշ շինելները
հազերին .
Հենված մոտին հրացանին, աչքը դեպի մութ խավարը
նրանք հսկում են... — այս գլո՞ւղը... վո՛չ, յերկիրը,
վողջ աշխա՛րհը :

Լռություն է, անդորր ու նիրհ, վոր տիրել է գյուղի-
հիմէ,
բայց ահա դեռ ցած խրճիթում աղքատ ունչալար
Իբրահիմի
դույզ ճրագներ վառվում են մառ... Թախտի վրա
լուռ, մտախոհ
նստել, զրուցում են նրանք, — Իբրահիմը, Արտեմ,
Միոն :
Ու պատմում է Իբրահիմը գյուղի մասին աղքատ,
ապեր,
վորը քանի՜ խմբապետից ավերվել է ու թալանվել՝
ու սպասել է անհամբեր կարմիր դրոշին ու զինվորին,
ու սպասել իր փրկության ետորվա մեծ ու վառ ուրին :

Ողան լցվում է նորերով, — ապուսով, ջահել, կին,

տղամարդ, —

ամեն մեկը մի ցավ ունի, գանգատ ունի իրա համար:

Մեկը հախն է ուղղում իրա, վոր կտրել է մուլեն ձեռքից,
մեկը գանգատ անում աղից, վոր խլել է հողն ու այգին.

մեկը լալով պատմում է, վոր խմբապետն իր յեղը

մորթեց,

մյուսը թե՛ իր միակ ձին առան—տարան, չգիտե

վորտեղ:

Ու վճիռ է տրվում նրանց գանգատներին ու ցավերին...

Գյուղը աղքատ հուլավում է դեռ, ու ավելի, ու ավելի
նա թափում է սրտում կիտած ցավն ու մաղձը, հույս

ու բաղձանք,

ու լսում են նրանց ձայնը բայլչեկներն արձանացած:

Բացատրում է քաղղեկ Արտոն, վոր ամեն բան լավ

կլինի, —

դյուղը՝ ընկած արնում, փոշում, վաղը հզոր վոտքի

կեննի, —

յիթե միայն հաղթանակի մեր այս ուժը

բայլչեկյան,

վոր բերում է հարստին մահ, իսկ քյասիբին ե՛լ ուժ,

ե՛լ կյանք:

Եթե միայն հաղթանակի... դրա համար ել ամենքը
թող միանան կարմիր դրոշին ու պաշտպանեն կարմիր

ձեռքը:

Վաղը հոսե՛կու մի դրոշով նրանք կառնեն կայարանը,

կը դրավեն դիծը ամբողջ, ուր տիրում է ախոյանը, —

հետո՛ ուսղիւռ—ալիքներով դեպի կարմիր թիֆլիս,

Բազմե

Կհասցնեն իրենց ձայնը ու կխնդրեն նոր ողնություն
մինչև վոր դան նրանց վաշտերն արդեն կոփված կուս
և ամուր
ու փշրտեն, փռչի դարձնեն սև վոհմակները թշնամու :

Ու վառվում են հրով պայծառ խափուժ աչքերը
քաղղեկի,
և այդ հրով հրահրում ե սրտի կրակը ամենքի :
— Վաղը պիտի այս գյուղը վողջ ու այլ գյուղերը
չքջակո
պատրաստ լինեն մեծ դրոհին, — մեկնեն դեպի կարմիր
ճակատ :

Մինչդեռ հենված հրացանին, աչքը դեպի մութ
խավառ
պահակն զգաստ դեռ հսկում ե գյուղը, յերկիրն ու
աշխարհը :

II

Դեռ յերկար պիտ արմկեր բազմությունն աղմկահույլ,
դեռ յերկար յեռաբ,
բայց ճրագն ահա—ահա բոցկլաաց, դողաց անհույս,
ասես հեվասպառ :

Հենց այդ նույն ճրագի պիտ Արասյի մութ հայացքում
դողաց հողմությունը,
ցավը նրա կուրծքն եր սեղմում, ծաղոտում եր
խաղացկուն սև հազի թույնը :

Յեւ զբոլեց բազմաթիւներ ու Արտոն կիսակենդան ,
միտքը մշուշատ—

բնկալ չոր թախտին պատկեց :—Վաղը չուտ պիտ վեր
կենալ, դէ քնի՛ր Մուշո :

.
.

III

Իսկ Մուշոն չի քնում... Ի՞նչ քուն կգա մարդուն ,
դիշերվա այս ժամին... այս թուրքի գյուղում .
նա չի կարող քնել , նա կմնա անթուն
ու կքամի մոտի բոթիլը ողու :

Ու լցվում ե ողին իր մտքերին բորբոք ,
ինչպես վոր բենդինը կրակի վրա ,
իւ սիրտը կծկում ե մի անորոշ մորմոք ,
մտքերն են խոնվում հորձանքով վարար :

Այս ուր... արշավը... և գյուղերը թուրքի...
Կռիվն այն , վոր տվին այնպես հաղթական...
Հեռո հրդեհ , բոցեր , ճիչերն արհավիրքի ,—
ճիչերն ու անցյալը...
Վաղը... ապագան...

Այսօր նորից—նոր նա մահու չափ դիվիսոր ե ,—
նա հաճախ ե այսպես դառնում սևակնած :
Կը՞ն և արդէոք հիշում , թե՞ կորցրած մորը ,
թե՞ անցյալն ե լարում նրա պէմ ակնատ :

Ու լարվում, ձգվում ե Մուշոն իրա տեղում,
փշաքաղվում ե նա ինչ-վոր տեսիլքից...
Հենց խրճիթի դռան մի ստվեր եր դողում,
մի ճերմակ կերպարանք,
մի թրքուհի, կին...

.....

ԴԼՈՒԽ Գ.

I

Յեւ ժինչ Մուշոն ուշքի կգար՝
կինն ահա շարժվեց առաջ,
այնպես յերեր, այնպես տկար,
այնպես վշտոտ, լալահառաչ:

Հանկարծ ընկավ նա հատակին,
— Աղա՛, աղա՛, — հեկեկաց նա, —
լսի՛ր խեղճիս աղաչանքին,
ու իմ ցաւին մի ճար արա:

Են որից՝ ինչ իմ Ասադին
սպանեցին դաշնակները, —
միմեց վրե՛ս յերկինք-դետին,
խոռով կացավ գլխիս տերը:

Աղա-Մահմուդն առավ-տարավ
մեր դույզ կովը, խլեց այգին...
Հետո ուղեց ինձ տիրանալ... —
Յեւ նա խեղդվեց հեկեկանքից:

Նա կարկամեց... Հետո կրկին
ճչաց բարձր, ցավազալար,

ու պարզվելով դեպի յերկինք
աղաղակեց, — ալլա՛հ, ալլա՛հ :

Թե ձեր դինն աղքատին է,
թե վոր տեր եք դուք աղքատին, —
աղա, — վոտքիդ հողը լինեմ, —
ես աճութից ինձ աղատի :

Վաշտապետը, վորպես արձան,
քարացել էր կարծես տեղում...
Խակ կինն ընկել էր հերարձակ
և արցունք էր թափում աղու :

Ու կախարդվեց ասես հանկարծ
Մուշոյի սիրտն ամպոտ ու մառ.
տ'իս, այդ կինը գետնին ընկած
գեղեցիկ էր, ինչպես ամառ :

Ինչպես թեժ տոթն Արաբատի,
բերքուն ամառն ալգեստանի,
կամ ուռճացումն հասուն արտի,
նա չքնաղ էր ու գեղանի :

Յեվ հայացքն իր տառապանքի
մութ ստվերի ծածանումով
և կուրծքը, կուրծքը անհանգիստ
աշնպես հուզված, աշնպես խուռ :

Յեվ մազե՛րը՝ թափված գետնին,
վի՛ղը, և ուսերը մարմար, —
փոթորկեցին վաշտապետի
սիրտը մռայլ, վորպես քարայր :

— «Վե՛ր կաց քույրիկ, —ասաց գունատ,
ու նրա ձայնը կտրվեց .
— վե՛ր կաց և քո տունը դնա,
վաղը մյուսքդ քեզ կարվի» :

Կինը սրբեց աչքերը խաժ,
տեսն վշտից դարձած մոխիր .
նորից հուրը մոխրից խաղաց,
նորից վառվեց հալսի շողից :

II

Մինչ կինը յետ դարձավ, գեպի յուռը ուղղվեց—
նոր սթափվեց Մուշոն իր կախարդանքից .
նրա հայացքն տեսն հանկարծ մծվեց, շաղվեց—
տեսն թե վազողվեց ալիքով կրքի :

Գաղաղած հույրերը, վալրվաբու, խռիվ,
բռնեցին ուղեգում արագ շուրջպարի .—
ուղեց նեավի խակոյն, հասնի նրան, բռնի,
դրկի, քաշի ախուռն ու բռնարարի :

Բայց նա գնաց . . . ի՞նքը . ի՞նչ պիտի անի ինքը . . .
Ողի՛, քամի՛, չկա՛ . ողին սղառվեց .
այս ուշ, կես գիշերին ո՛ւր թափի նա կիրքը,
վորն աշնակն մութ ուժով բռնկվեց, վառվեց :

Ի՞նչ, ի՞նչ անի ինքը . . . Ողի՛, սղի՛, սղի՛ .
ո՛, դեռ ուշ չե՛, գնա՛, հասիր ու բռնիր . . . —

Նա սոսկ յեկավ տեղից, թառանջեց կառայի
ու գուրս նեաեց իրան խրճիթի դռնից :

Նա գայլի վարժ աչքով խավարը խուզարկեց, —
ահա ճերմակ ստվերն անցնում ե արագ.
ահա կանգնեց, մտավ անտես մի դռնակից
ու կորավ աչքերից, ինչպես մի միրափ...

Ահա այդ խրճիթը, ահա և դռնակը...
Նա հիմա փակված ե յերկաթե նիզով,
այս դռնակի յետև, — այս ցած հարկի տակը
ապրում ե այն կինը, իրա մահկնկոյ:

Այս դռնակի յետև... մի քանի քայլ այն կողմ, —
ինչքան մոտ ե լինում մեզ բախտը յերբեմն,
և վորքան ել հեռու...
Թեկուզ մի դռնակով,
վորը սակայն անցնել չես կարող յերբեք:

Յերբե՞ք...
Ինչո՞ւ համար,
ինչ մի դժվար բան ե,
տիրանալ մի գիշեր այրի թրքուհու...
Թե Մուշոն չի՞ ինքը — գյուղի տիրականը,
վոր բորբոքեց գյուղում հրադեն ու հուր:

Եդ չե՛, եդ չե...
Ամա՛ ի՞նչ կասի Արամբը.
չե՞ նա բայլչեիկ ե, վո՛չ թե ավաղակ,
դաշնակ բանդիտ,
վորը ինչ դուռ տեսնի դեմը՝
ջարդի ու փշրաի, ներս մտնի ազատ:

Հը՛մ , մազալու բան ե .—

Մուշոն բայլչեիկ ե ,

հետո՞ .

բայլչեիկը գոմե՞չ ե կոտած . . .

թ՛քա՛ծ .

եղ սիրունը շուն—թուրքի կնիկ ե . . .

եւ ի՞նչ .

միտք անելու ժամանա՞կ գտար :

Մինչդեռ , յերբեմն , յերբեմն

այն անցած որերում ,

ի՞նչ չեր անում ամեն

մի քոտոս զարիթ ,

այս լեռներից այն կողմ ,

այն մութ յերկրում հետու ,

արնոտ հայրենիքում մահի , սարսափի :

Իրենց գյուղում քանի՛ աղջիկներ լիկեցին—

թուրքի զինվորները . . .

Յեւ այն մի գիշեր . . .

Իր սրտի սիրածը ,—կուրաթը գեղեցիկ . . .

Նրա վերջին ճիշը . . .

Ո՛ւս՛ . . . Ձհիչե՛լ . . .

Ինչո՞ւ հիշեց նա այդ

այս տարածամ պահին ,—

այդ սղի՛ն ե վատել ուղեղում հրդեհ ,

ողին ե բորբոքում տեսիլներն այն մահի

ու կիզում ուղեղը չչով յերկաթե :

Մեկն իր ուղեգրւոյ քննութեամբ և անդուլ,
քննութեամբ և անքուն իր քունքերի տակ,
փորութեամբ և իր կյանքը, ժամանակը քանութեամբ
ու դուրս հանութեամբ հազար գծերի հիշատակ:

Քննութեամբ և ամբողջ իր կյանքն ու անցյալը,
ուղեգրութեամբ հանութեամբ և թանձր մի փոշի...
Ի՞նչ աղոտ և հնչում նոր որերի ձայնը:
... Մուշոն գերի ընկալ անցյալի հուշին:

Ուղեղը ծածկված անթափանց մշուշով,
գեմ տալով մտքերը սառնամանիքին,
սրտը-մոլոր քայլով լուռ գնում և Մուշոն,
չմած իրեն վարող, քշող ալիքից:

I

.

 Նա արթնցավ, յերբ տազնապր
 դյուղն եր վալարում ,
 յերբ հորիզոնը պատեւ եր
 բոցեղեն արյուն—
 ու շաչում եր ոսպմի կանչը
 լեռների հեռվում :

Նա արթնցավ, յերբ վոր վայրի
 բանդաներն ահեղ
 դրոհ տվին կես-գիշերին ,
 վորպես մի հեղեղ ,
 յերբ սկսվեց կոտորածը
 կույր ու արնահեղ...

...Քսանհորս ժամ նա պահ մտավ
 լքված ամբարում ,
 տեսավ վայրի մոլեղնաթշուկ
 ու բռնաբարում ,
 լսեց կանչեր որհտաղան
 ու տեսավ արյուն :

Կես գիշերին նա դուրս յեկավ
իր Թագստոցից
յերբ գլուխն իր մոխրացել էր
անհուն կսկծից,
յերբ Ֆլշում էր իր կրծքի տակ
վոխը սև ոձի:

Ու նա վախճավ լեռները ժեռ
վորպես մի հովաղ,—
հովաղի պես, վոր տեսել է
արնամուշն սրհաս—
ու մոլեղնած վոգորում է
մահվան դեմ ահա:

Իսկ մութ սրտում անթաղ դիյեր
սիրելիներն,
ու դիյերին նստած սև բուն
վրեժի, քենի
վայում էր սուր, վողբում անդուլ
իր սև մտքերին:

Նա միացավ խմբերի հետ
ինչպես ջանքալար,
կովի քշված զինվորներին
հաղար ու հաղար,
ու արնոտեց քանի անգամ
իր Թուրը սուրսայր:

Այսպես, յերկու ձիգ տարիներ
ուրա բանակի հետ,

կովեց անդուլ ու խելահեղ—
ու դիզեց դիշեր,
ու ապստամբ բանակի հետ
նահանջեց նա յետ :

Նա չիմացավ՝ ի՞նչ կատարվեց
հետո Հյուսիսում,
ինչո՞ւ եյին պատերազմը
անվանում իզուր,
ի՞նչ փոտայններ եյին հյուսվում
աշնտեղ՝ Թիֆլիսում :

Եղպեա՝ ծովի նման քաշվեց
սալդաթը «սոխի»,
նա սպասում էր հայ զորքով
դալ նրանց հախից՝
հանելո՛ւ իր սև վրեժը
թուրքից—վստիսից :

Նա չըջում էր սպասողեն,
մափղերը կողքին,
փողոցներով գորչ ու փռչոս
բերդաքաղաքի՝
հետք զցած իրեն հանձնած
հեծելազորքին :

Ի՞նչ իմանար՝ թե ախրը փո՞նց
և ինչո՞ւ հանկարծ
հայ ազգի եղ իգիթ զորքը
հոգնած ու խաբված՝

չցեց զենքն ու թողած բերդը՝
փախալ տազնապած :

Եսպես թողին շատ քաղաքներ
ու գյուղեր անթիվ .
Թողին Ղարսն եւ : Յեկան հասան
Սարդարաբադին . —
Թուր խրեյիւր Մուշոյի սիրտն —
արյուն չէր կաթի :

Սարդարաբադ . . . Եստեղ նրանք
կանգնեցին հանկարծ —
և մի մթին կատաղությամբ
թշնամուն ընկան .
Եստեղ Մուշոն վերք ստացալ ,
ընկալ արնաքամ :

Քաղցի բերնում դանդաղ ծամվող
չոզ այն քաղաքում
յերկար պառկեց նա մառ-մուսլ
սրտում վիհ , անկում ,
ու կտրվեց իր աչքերից
թե հանգիստ , թե քուն . . .

II

Նրան թվում էր՝ ինչ պատահեց՝
մի սև ամոթ էր ժանտ . մահացու . —
վոնց վոր պսակը քո կատարվեր
և պսակի յեւ հենց գիշերին

ուրիշի ծոցը քո հարսնացուն
քնացնեցիր դու...

Յեղ գարշելի

ու մորմոքող այդ տեսիլներից,
յերկար նվազ նա ու զառանցեց
մինչև յելավ նա վոտքի նսրիչ
դուռնատ, տժգույն ու լուսնոտ կարծեն:

Դրսում նոր կարգ կար, նոր Հայաստան,
ու թաղավորն եր միայն պակաս.
նա ծիծաղեց դառն. գնաց շտաբ
աֆիցեբներն են եստեղ ընկած:
Նրանք ծխում ու ծիծաղում են,
նրանք խոսում են խորթ, «ոսեվար»
ու չեն նայում իսկ նրա վրա:
Նրա աչքերը մութ շաղվում են,
ու նա առնում թուղթ՝ գնում և գունդ:
Եստեղ աճչնում են որեր նորեն
ու նա մեռում և մռայլ, անքուն...

Ամեն, ամենուր խոսում եյին
վոր հայրենիքը վաճառեցին,
ծախեցին Ղարսը և Կովկասը՝
լրացրեց քաղցը ինչ պակաս եր...
Յերկիրն ընկավ ես տխուր հալին.
ու նա լսում եր շատ անուններ,
ինչ վոր Սեյմ, կամ թե Ջխենկելի...
Բայց նա լսեց և հայ աղքատուն,
վորն իրա սիրտը մաղձով կիզեց:
Ո՞վ կհասկանար նրա անհուն

կատաղությունը, վոր հայ մի շուն,
վորը ուզել ե վոսկի դիզել՝
իբ հայրենիքն ե ծախել թուրքին...
Տեսնես թե ո՞ւր ե հիմա մաշում
եղ սե հրեշք առած վոսկին:

— Հե՛-հե՛... Մուշոն դեռ ի՞նչ անմեղ ե:
Հենց իմանում ե թե նա դող ե
ե կամ ժուլիկ ե մի հասարակ
վորը ծլկվում ե ուրիշ քաղաք...
Նա մեծ դաշնակ ե, հետո մինիստր,
գլխե ճառել նա ու լալ նույնիսկ
բախտի վրա իբ հայրենիքի:
Այն մեծ սե շենքն ե տունը նրա
ուր չաաւվոյ կա կանգնած դռան.

... Նրանով անցավ մի սառը ցնցում...
— Մուշո՛, մտքովդ ի՞նչ ե անցնում...

— Թե լիներ մեկը՝ խփե՛ր նրան...
Իբ դեմ նստել եր լղար սպան,
վորը դիտում եր իբա դեմքը՝
«Ի՞նչ ե նայում եղ քոսոտ ափամ»
խորհեց Մուշոն քիչ ջղագրգիռ:
Ու նա լսեց.

— Դո՛ւ...

Դու այդ կանե՞ս...

— Յե՞ս... Այսինքս դե... ինչի՞ հենց յես...
Ու հետո... թե վոր դավաճան ե,
ինչի՞ չանեմ վոր...
վարձքի բան ե...

Սպան խփեց պինդ նրա ուսին.

— Դու քաջ աղա յէս, անվեհեր ես...
Ձգուչ՝ վոր վոչ վոք մեզ չլսի...
Թե դու եղ զործը գլուխ բերես,
ա՛յ կլինես մեծ աղդի հերոս...
—

— Ձե, դու գլուխս գուր մի յեղի,
լափն և, ասես թե ինձ կկախե՞ն
թե՞ հենց գնդակը կտան սրտիս:
Սպան թռավ վեր.—

— անխելք, անխել...
—

Են ել՝ եղպես չո՞ն մի մինիստի...
Ով կխմանա թե՞ դու մի գիշեր...
— Գողի պե՞ս, վոնց նա՞.

չե յանդիլիչ ևս...
—

Տղամարդ զործը եղպե՞ս կանեն:
Լավ և մանեմ աուն, սր-ցերեկով,
քաշեմ մաուղերը և սպանեմ
ու հանձնովեմ հենց իմ ձեռքով:

— Յես ել հենց եղ եմ ախր ասում.
դու ախպակ չես, ալլ մեծ սրտով
հայրենասեր ես, վոր չի ուզում
իր հայրենիքը...

— Թո՛ղ. և հետս—

լալոր մեծերը նրա կողմն են...

— Բաս թշնամ ինե՞րը քանիսն են.—

մինչև իսկ մեջներ կան մինիստրներ...

— Թ՛քա՛ծ. դու շման են—նախանձում են.

— Բա գենեբա՞լը.

— Նա՞ յել.

— Բա վո՞նց...

Նրա կոկորդը սուր խանձվում է,
սիրտը խփում է պինդ անսովոր:

Իսկ գեներալը—դա ի՞նչ մաքուր էր.—
գեներալ չէր դա,—մեղր ու շաքար,
նրան չինեց իր աղյուտանտը,—
դեցեց իրեն են մարդկանց շարքը,
վորոնց անունն էր «Գրիչկա-Միչկա»,
վորոնք՝ կյանքում դեռ չեյին տեսել
պատերազմի դաշտ.

վորոնք միայն

նստած շտաբը, —տաք-տաք տեղեր
սևաաղիւրներ են վոսկեթելել
և համադգեստով միայն վայելել:
Ծեր է արդեն նա,—գեներալը,
եւ չէր սաղում նրան կապել հրապեն
և հրապենի տեղ հիմի նա՛ յե յեւ
տվեց Մուշոյին մի մասուղեր,
սկսեց իր հետ նրան ման ածել:

III

Սարգսի բաղն էր: Մի զով գիշեր.
եղտեղ մեծ քեֆ կար ու խրախճանք.
են ի՞նչ ուտեստ էր, ի՞նչ հին շեր...
Մինխտորներն էյին, նրանց կանայքն
ու Թիֆլիզից էլ բերած աղջկերք,
և սաղանդար կար և պար ու յերգ:
Չե՛, լավ գիշեր էր. ամառ անուշ,
եղպես սիրուն, բաց մատուշկաներ.—
(ափսոս վոր գինը թանգ էր անում՝
մեկին մեկ՝ ու հան մի հինգ մանեթ):

Սաղանդարներն ասես արնում
տրորում ելին նրա հոգին
ու միշտ հոսում եր ֆինչամպայնը,
հոսում եր դետը ճառի, խոսքի,
լուել եր դետը՝ անքուն Ջանգին,—
ու լայնանում եր դեռ կամպունիան:
վեկան նորերը:
Յեվ ահա նա՛:

Մուշոն լարվեց ու զգաստացավ,
յերկար նայեց ու սառեց մնաց:—
կնճոռա թուխ դեմք եր. բեխեր ցանցառ
միրուքն ալծի յեր.

նրան թվաց,

վոր նա վոչ լավ եր և վոչ էլ վատ
մյուսների հետ համեմատած:
Բայց յերբ բացվում եր լուսադեմը,
յերբ վոր հոսում էր դեռ «մաղեր»-ը,
և յերբ խոսում եր ժիր թամաղան
նրա կենացը, թափում խոսքեր
հերոսական ու հայրենասեր՝
կատարվեց այն, ինչ սիրտը յերկար,
լուռ խորովել եր շշով յերկաթ:
Նա վեր կացավ ու մոտիկ յեկավ
—Պարոն Մինխտր...

Եկեք խմենք.—

առաջացավ նա մի ձեռքին դավ
և մյուսումն էլ պատյանաղերծ
մերկ շողջողուն մի մաուղեր:
—Միայն մի հարց տամ... ձի'շտը կտսեք...
Քանիսով Ղարսը ավիք թուրքին...

—Պար—բո՛ւն . . .

—Պարոնը քո հերն ե չո՛ւն .

—Տըա-րա՛-րա՛-րա՛-րա՛խ . —մառուկերը :

Ցրվող ծխի այն թանձր մուգում ,
ընկել եր մեկը արնադալար . . .

Կանաչքը բարձր սկսեցին լալ . . .

Իսկ գեներալը շրջեց .

—Ֆինա՛լ .

Նրան յերկար-ձիզ տարան-բերին ,
բանտից ատյանը , ատյանից բանտ :
Բոլոր թերթերը , փրփուր բերին ,
յերկար դեմքերը սևով կապած
ողացին մեծ ու սրածառ հայի
կորուստը մեծ և համադրային :
Կատաղությամբ մի բեռնափորված
թափեցին մաղձը Մուշոյի վրա ,
վոր դափաճան եր , կամ խելադար
կամ կուրացած եր ազդի մուսյլ
պարտությունից այն աղետաբեր ,
կամ թշնամուց եր գուցե խաբւիւ
ու լալչեիկ եր դարձել հանկարծ :

Այսպես ձգվեց այդ դատը յերկար .
վերջում ատյանը բարեհոգի՝
հանցաւորին վոչ հանեց թողին ,
վոչ ել զնդակը տվեց ճակտին
և վորոշեց լուկ ցմահ նրան
բանտաբկություն տալ :

Յեւ վ նա մոռայ

յերկար շրջում ձր բանտի բակում

և մատած ում եր վողջ աշխարհի
կյանքի, մարդկանց շատ լավ ու վատից,
թե իր կյանքի մեծ ճանապարհին
ինչե՞ր կրեց նա, ինչեր տեսավ,—
վորոնցից ա՛յժմ ել քեն ու խանդից
մազերն աճում են ու ասղանում
և թե ճամբով եղ՝ նա ո՞ւր հասավ...

Թե ինչ տանջանք և, խոր ու անհուն
բանտի կյանքի այս տառապանքը՝
ուր հորիզոնը այնքան փակ է
և փութանցիկ է արևն անուշ
և մինչև մահը, մինչև մահը...
Ո՛ր, նա լալիս եր հաճախ համբըր,
կամ ատամները սուր կրճտում,
յերբեմն սրտիցը վորսկես ճայթյուն
յեղում եր ճիչը նրա ցաւման:
Ո՛ր, յեթե հանկարծ նա կարենար
յեղնել, փրկվել մութ բանտից այս մաս,
թե կարենար նա խփել նրանց
բոլոր մինխտար այն շներին,
փախչել աղստ են բեռների վրա...

Այսպես որեր ու որեր նորից
ու հանկարծ այդ բանտն աղմկեց.
չառաչեցին վողջ կամերները:
Յեկան մարդիք նոր, վորոնք իրար
կանչում էին պարզ,—ասում «ընկեր»,
յեկան բռնված այն կարմիրները՝
վորոնք դրսի սոյն լայն աշխարհում
սովել էին կյանք, սովել արյուն,

պարզել զբռնէր վաս ու ապստամբ
մինիսորների դեմ .

բայց հիմա տե՛ս .

խառնախոլով ու չզթալակապ
բերվում եյին նրանք , բերվում ելի
դեմքերով բոբր ու անընկճելի :
Բերվում . . .

Տարվում են մուկ գիշերին .

նրանք տարվում են ու մուկ ձորում , —
համազարկներ են թնդում , հռի՛նդ :
. . . Նրա՛նց են , նրա՛նց են կստորում . . .

Ու նա լալիս եր , լալիս Մուշոն ,
կատաղութ յունից եր նա լալիս .
կծում բուռնցքը ամբողջ ուժով
կամ մոնչում ձր ցատումնալից :

ԳԼՈՒԽ 36.

Շատ չքաշեց ու գըրնդաց
 յերկրով մի նոր ձայն,
 յերկրի բանսրն ու գյուղացին
 վոտքի բարձրացան.
 զեպի բանտը խուժեց ահա
 խաժամուժ հորձանք:

Ու հա յեւով իր գորչ, զժնի
 և շցմահ» բանախց,
 մտավ շարքերը պայքարող
 կարմիր ջուհատի,
 յերբեք թիկունք չեկավ դորձող
 սաղմահաւորից:

Վաշտապետ և հիմա կարմիր
 կովում անվեհեր.
 հա կովում և յեղով, խանդով,
 բուռն ու խեղճեղ
 չի խնայում կանաչ կյանքը,—
 կյանքն իր ջահել:

Բայց չգիտե վոչ-վոք, վոչ-վոք
 և անդամ ինքը,

դեռ չգիտեր մինչև այսօր
սրտի գաղտնիքը
այն անցյալի սև կակիճն ու
վրեժի կիրքը :

Չգիտե վոչ-վոք, ախ վոչ-վոք
վոք հեռու, այնտե՛ղ,
ուրվաղծվող մուկ լեռների
չղթայի հետև՝
ունեցել ե սիրած աղջիկ
ջահել ու թեթև :

Ու նա սիրում եր այդ աղջկան—
առաջին սիրով
ու նա լսեց իր սիրածի
վերջին ճիչն այրող .
... Հանձնեց նրան արու դահճին
իր իսկ աչքերով :

Ընչու՞մ ե նրա սիրտը
լցված մաղձ արյուն ,
տվելի կույր, մոլի ու խենթ ,
ավելի անհուն
և հրաշեկ լեզուներով
ուղեղը այրում :

Այնտեղ, նեղլիկ այն փողոցում
կա մի տուն մթին ,
Այդ տնակում ննջել ե այժմ
դեղեցիկ մի կին ,
այդ դուռը չստ արժանեք են
բաղխել մոլեղին :

Բաղխել ե և մառախելստը
և սո'ւրը, վոսկի'ն,
բայց նրանց դեմ՝ անող, աղքատ
բայց չքնաղ մի կի՛ն
չի բաց անում իր ցանկության
դուռը վայելքի :

Բայց նա կգնա, կտիրանա
նրան այս գիշեր .
թե չեն բացվի փակ դռները
պետք ե փշրտել՝
պետք ե փշրել այդ դռները
և ուժով խուժել :

Պետք ե փշրել այդ դռները
և ուժով խուժել,
ինչպես հեռու, ահադարձուր
անցած մի դիշեր . . .
Նա բռնում ե իր գլուխը
Ո՛ր, վո'չ . . . չհիշե'լ . . .

ԳԼՈՒԽ Զ .

Կես դիչեր ե , կես դիչեր . . .
 Լուսնի լուսը մշուշվել
 փռվել ե դյուպին ,
 չուրջը շող ու աղամանդ ,
 ձնե չեղջեր կաթնամած ,
 փայլեր բյուրեղի :

Ու դիչերում պարզկա ,
 կանդնել ե լուռ ու հսկա ,
 մի սառնամանիք ,
 սաղսում ե ցուրտը թեժ ,
 սլաքներով իր անտես ,
 շունչ ու կենդանի :

Կես դիչեր ե , կես դիչեր . . .
 Ո՛ր , մոռանա՛լ , չհիշել
 անցյալն ու ներկան . . . —
 խորհում ե լուռ մի ստվեր ,
 ու շրջում ե դեռ աշատեղ ,
 վորպես ուրվական :

Ոհա տեսավ նա մեկին ,
 դիրքում կանգնած պահակին .
 — Հր՞ . դո՞ւ յես Հարեթ .

—Հա՛ . . . կանգնել եմ . . . մտածում . . . :
կեսեղ զուրտ ե , ինչպե՛ս ցուրտ ,
ընկեր վաշտապետ :

—Յո՛ւրտ ե , — խմիր տաքացիր :
Պահա՛կն ապչած , մտացիր ,
կանգնած , լուել ե
ու լսում ե նա ապա ,
— կանգնիր թուրքին պահապան . —
դրանց մեռելը . . .

Ու անցնում ե սովերը ,
սրսր-մոլոր քայլերը
սուղած գլուղամեջ .
ահա ցածիկ մի սնակ ,
կաուրը հարթ ձյունածածկ
— Ո՛վ կա նրա մեջ . . .

Այնտեղ ողի կա , ողի ,
ու ամեն հարբեցողին
զբաղում ե նա .
ողեմորը սրբուն ,
տես նրան ե մոտենում
ծաբախով անհաղ :

Փակ ե դուռը : Նա գիտի :
Բայց սնակի տանիքին
ահա մի յերթիկ .
նա մագլցեց տանիքին
աչնպես արագ , տեղագին
կատմի պես ճարպիկ :

Յեվ սովերը յերթիկին
ահա շարժվեց համրադին
ու հետո անձայն
թեքվեց, սահեց աննկատ,
և տան խավարում հանկարծ
նա անհետացավ :

... Ով արթուն եր տեսավ, ով արթուն եր տեսավ,
իսկ արթուն եր միայն լուսինը սառցե.
նա նայում եր ներքե բորբոք, խառն յերեսեւ,
ուռած քաւ-քաւ բերնին ու հարբած կարծես:

Ստոյեղէն չողերք պարզած այդ տնակում,—
նա տես չոյում եր կնոջն այն քնած,
վորն եւ չեր դրում վոչ ցամ, քաղց ու անկում,
վորն այնպէս եր հոգնած, այնպէս եր հոգնած...

Ու թեպէտ քնել եր ու չնչում եր հազիւ
սակայն լուսնի լույսից տենդոտ ու արթուն
անհամդիստ եր նրա աշխարհը յերսդի,
վորն յերբեք չի նիրհում ուղեղում մարդու:

Դըմնից եւ ահա նրա պարզ հայացքին
տաղնապի և ահի ստվեր կար ընկած.
կամ թոչում եր մեկել կանչը գտտանցանքի
և սուր մի ճիշ կրծքից պոկվում եր հանկաքծ:

Ով արթուն եր տեսավ... Յեւ այդ լոկ լուսինն եր...
հետո նա արթնցավ քնատ, ահաբեկ,—
դպաց վոր հասավ այն, ինչ զարհուրելի յեր,
ինչից յերկյուղել եր, ցամախ տաղնապել:

Ձգաց կուրծքն իր հզոր, վայրի ճիրաններում
և հայացքին զգաց կրքի, ոգու բույր
ու մոլեղնած փորձեց ճշալ ահից ներում,
քայց իր ճիշը փակեց մի խեղդող համբույր:

II

Մինչ նա փորձեց ճշալ
դարհուրանքից հանդած,—
մոլտաց վոխը չար,—
«սո՛ւս, կխեղդեմ քա՛ծ»:

Իսկ յերբ մութ բնազդով
սեղմեց ազդերն իրար,
կիրքը խոստտ, ազդու
դոտաց,—«բաց արա...»:

Ու սարսափից հանգած
անհուշ կնոջ մարմնին
զազանի պես ընկած
վոխն ու կիրք, կարմիր...

Լուսինը կարծես թե
իբր լույսերն արծաթե
յերթիքից դեն թեքեց
ու փակեց իր դեմքը:

.
.

Լավեց հանկա՛րծ մի ճիշ,
այնպես հատու, զարհուր,
որորոցի միջից,
տապնապով մի անհուն:

Այդ մանկիկն եր ճշում ,
յերկյուղի քնադդով ,
ճշում եր նա հնչումն ,
մանկական մուկ խանդով :

Նա ճշում եր մոլի ,
սքնալես սուր , հեղակարծ
և մերթ յերկյուղով լի
խեղդվում եր կարկամած :

Մինչ հեռում եր մայրը
կտտադուլթյամբ անդոր . .
կնոջ անկման խառն եր
և անարդանքը մոր :

Հետո նա շնջաց
ուժատապառ ու անկամ ,—
« թող ինձ , խղճա՛ , խղճա՛ »—
ու աղի հեկեկած :

III

Վռոնում եր հովազը , վռոնում եր խոր ու խուլ ,
Մուշոյի մառ սրտում ,—միթին քարանձավ ,—
այդ վռոնոցում վոխ կար սեւ ու անդնդախոր ,
կարճ և անհազ մի կիրք , արնախում ծարավ :

Յեւ մինչ սուր տապնալով ճշում եր մանկիկը ,
և կլնը սառել եր ցավից կարկամած ,
դադանի ծանր թաթը , ծանր լնչալես լինդը
իջավ տրորոցին , փշրտեց մանկան :

Ու ճիշը դադարեց . . . Ու լռեց ամեն բան ,
հադեցած վոխն այլևս ծարավ չի հեռում .

հիմա էիրքն ե միայն խնդում ու հաղթական
կսիում իր դունչը ալ վայելքի գալում .

... Ու շէո յերկար տեղեց վայրի ու առհի
կրքի խրախճանքը հեզ գահի մարմնին...

Կինն ընկել եր անհուշ, ասես պարկոված մահից
գոռանցանքի բորբոք մշուշում Լարմիր

IV

Ու վեր կացավ Մուշոն ուժատ և սպառված,
խարխափելով գտավ նա դռն նիզը,
դուրս յեկավ ու տարավ խավարում կատարված
այդ մթին յեղեռնը, այդ սեւ վաղտնիքը:—

Ու խորհեց, չգիտես՝ թե վորտեղից—վորտեղ,—
վոր մտավ յերթիկից—դուրս յեկավ դռնից,
իսկ թողած տնակում լուսե արյուն հորդեց,
մի կին բնկավ,— բերնին փրփուր ու հոխոյ:

Հաղիվ մտավ Մուշոն Իրրահիմի տունը
հազիվ սողաց նա իր հաստ շինելի տակ,—
յերբ աչքերին իջավ խոռվահույզ քունը
և մարեց ուղեղում ամեն հիշատակ:

Ու նա յերայ տեսավ:—

Հայրենիքում նորից

նա տեսավ իր տունը գորշ ու սիրելի,
դառներն եյին մայրւմ և ձորերի խորից
հոսում եյին ջրեր հորդ ու փրփրալի:

կերեն ահա հեռւում լույս ամսերն և լծում ,
անցնում և արտերով հողնուկթյան մի հեվք,—
ահա նորից մայրը.— նա դուլլալա յե գործում
և հեկեկում և մի մեկամաղձիկ յերգ :

Ձե' . այդ ձմեռ և . բուք .

ազոտ մի յերեկո .

ու պատմում և մայրը տաք թոնրաչրթին
նա հեքյաթ և պատմում—լուսեղեն մի յերգով
ու թմում և , թե չկա վերջը հեքյաթի . . .

թոյում և , թե ինքն և հերոսն աչն անդիջող ,
այդ հրաշք հեքյաթի ,—վորն ահա հանդուգն
անցնում և բոցերի ու ծովերի միջով ,—
բերում անմահական խնձորը մարդուն :

Յեւ համառ կրկնում և մայրն իր աղանջին ,
«Բո յետեմից պիտի դուռն , «դարձի'ր , խե'նթ» ,
բայց դու , վորդի , յերեք չսես այդ կանչին ,
յերեք հետ չդառնաս ու չնայես յիտ» :

«Յեա չդառնաս վորդի , թե չե' կքարանաս ,
կկորցնես խնձորն ու ճամբեն քո ջինջ» . . .
և հլու այդ ձայնին ահա դառնում և նա
հազար ճիւղաղների , ոճերի միջից :

Ու լսում և հազար ու բյուրաւոր ձայներ
«եհե'յ դարձի'ր , դարձի'ր , եհե'յ , հետ նայի'ր» . . .
բայց նա հետ չի նայում , անցնում և անյերբ
ու ֆշշում և չուրջը ոճերի մի նախիր :

Հանկարծ այդ կանչերը այնքան քաղցր դարձան,
Վոր թվաց նրան, թե կանչում ե իրեն
Իր քաղցրիկ Կուդրաթը, խարտյաչ ու հերարձակ,—
դաշտերի ծաղիկը, լեռների յերեն:

Յեւ նա անդոր, դյուլթված այդ կանչիցը մոգող,
հետ դարձավ կախարդված,— քարացավ մեկից,
իսկ իր առաջ տեսավ խորին դարհուրանքով
մի ճիւղված մանկիկ...
ու լլկված մի կին...

ԳԼՈՒԽ Ը .

I .

Յօրում ե լուսարացը ,
մութ ե , սառնամանիք .
ճերմակով ծածկված ե
ամեն տուն ու տանիք :

Իսկ նեղ փողոցներում
սառույցը մեռաղի
ասֆալտեւ ե տմուր
ամեն սալուղի :

Գունատ ցօլում ե սրբ ,
պահակի աչքին .
ս'րն ել ասեա որսը ե
քնատ , անհանդիստ :

Սառնամանիքն ե ցցել
իր դունչը կապտած ,
մերթ պաղ լիցում ե կարծեա ,
մերթ սալիս ապտակ :

Բայց պահակները քնատ ,
դժասա դիրքերում ,
անխռով են ու հանդարտ ,
չուրջն են դեպքերում :

Նրանք հսկում են արթուն
դեմը, թշնամուն,
լնկե՛ր, կայո՛ւն այս մարտում,
լնկե՛ր, պինդ, ամո՛ւր:

Զգո՛ւշ. հսկիր թշնամուն,
բայց ո՞վ, ով գիտի,
վոր թշնամին ներսումն է,
թիկունքում գիրքի:

Յեւ վոչ-վոք դեռ չգիտե,
չգիտե վոչինչ
վոր կատարվեց այդ գիշեր
մի դեղին վոճիր:

Յեւ վոչ-վոք դեռ չգիտե,
վոր թշնամին մութ—
դարանել է խուլ, անտես
իրենց բանակում:

II

Ահա ցրվեց, նորից, աղոտ լուսաբացի
խավարի մոխիրը հալչող լույսի հետ.
այդ վաղորդյան պահին՝ գյուղի մի փողոցից
կիսամեղի ու բոբիկ, ինչպես խելահեղ,
զգզված մաղերով, արնաթաթալ, լլկված,
խելացնոր մի կին, վազում է, կոծում,
սեղմած արնոտ կրծքին իր խեղդամահ մանկան
նա հալար է տալիս, լալիս, անխժում:

Ու նրա աղեխարչ կանչերից դարձուբած,
ամեն մի խրճիթից, անից դուրս ընկան,
գյուղացիներ քնատ,— յերողներից թռած
յերազախառն գեմքով, ինչպես ուրվական:

— Հարա՛յ, հավաքվեցեք, հասեք, մուսուլմաններ,
ևհե՛յ, հավաքվեցեք, հասեք հավարի,
տեսեք, ինչ են արել զյամուրներն այս գիշեր,
Ասադի կնկանը, Ասիային այրի:

Գյուղը մի ակնթարթ վեր թռավ հեղակարծ,
խլեց պատից կախած հրադեն, դաշույն,
ու փողոցը դարձավ մարդկանցով հեղեղված
սղլտոր ու մութ ալիք, ցասկոտ, անհաշտում:

Իսկ չոր տախտին իր, դեռ պառկել է,
գնդի քաղցեկը,— Արամը,
աչքը հառած սեւ, մութ ոճորքին
նա դեռ խորհում է վառ, տենդադին:
Այս առավոտը, վոր բացվում է
աչնքան աղոտ ու մոխրաշաղախ,
փորը թափում է լույսի ձյունը,
նեղ յերթիկիցը ասես ճաղատ,
այս լուսաբացը իր ուղեղում,
վառում է հադար—մի դրվալ, արկած,
հադար խոհեր է նա հեղեղում
և բորբոքում է նույնքան կասկած:

Այս լուսաբացը բախտորոշ է...
և նա բերում է վոչ միայն լույս.—
նա փչրելու յի շատ դրոշներ
և ալլ դրոշներ է ծածմեկու:
Վերջին ուժերը վերջին մարդու,
հրահրել է դեռ հարկավոր...

Պետք ե լինել դեռ լարված արթուն ,
վոր յերբ այս որը թեքվի՝ խավարը
բերի վաշտին իր հաղթանակի ,
խինդի զրոշները արնագին :

Ո՛ր , նա լսում ե զրինգը մետաղ ,
մարտական , կռու այդ կարմիր վաշտի ,
մակընթաց ուժը նրա անհաղթ
և այն , վոր յերգը իրենց չթին
նրանք կարող են կռվել յերկար
հորդանների դեմ դաշնակցական :
Բայց յերբ լսում ե նա վիթխարի
րանուկ շարժումը մեքենայի ,
վորպես հմուտ մի մեքենագետ ,
ինչպե՞ս , ինչպե՞ս նա չտաքնապե
լսելով ժանտ ու դժոխային
ահեղ ճութնչը չարագուշակ ,
տեսնելով նրա մեջ սպրդած ժանդ :

Այդ ժանդը՝ ախտն ե հին անցյալի , —
տտելությունն ե դա ազգամուլ . . .
վաշտում՝ ամեն մեկ կորցրած հոր-մոր
և կամ սրտի իր սիրեցյալին՝
ամեն թուրքի մեջ տեսնում ե հին
իր թշնամուն նենգ , իր վստխին . . .
Իսկ շուրջը մի՞թե թուրք գյուղերն ել
չեն կորցրել նույնքան արյուն ու ինչք . . .
Ահա արյան այդ հեղեղները
սառել—դառել են դեղին մի ժանդ ,
կանգնած վաշտի վեհ , սպասողիչ
համառ յերթի դեմ . . .

Ու նա գիտե

Ժանդը կրծում է կուռ մետաղը...

Հասունանում է այդ սեւ ախար

Ինչպես վերքի մեջ ժանտ թարախը:

Ո՛ր, նա տեսնում է վարանումը,

Վոր կայծկյալում է շատ-շատերում՝

Երբ թուրք գյուղի հետ միանում են

և դեմ դնում են հայ թշնամուն:

Իսկ վաշտապետը.—Մուշոն արի

Վորը կռվում էր խինդով, յերգով՝

Հենց դրանից, չե՞ր արդյոք նորից,

Վոր սեւ նոթերը կիտած դժգոհ

Թափառում էր մութ ու դավադիր,

և հայհույսում էր «նրանց» հավատին...

Միշտ հեշտ է, հեշտ է հոգեվարքող

Ետագույն դրոշը փոխել կարմրի,

Բայց փոխել աղզը դառակարգով—

այդ աշնան խորն է ու դժվարին...

Ու թե չկանխի նա այս աղետը,

Իհն ճգնաժամը չհաղթվի՛,

կուռ մեքենան այս,—ուղմիկ վաշտը

կիտաճամբին իր կկործանվի:

Այսպես, խորհում էր վառ, տենդադին,

դինկամ Արտեմը իր չոր տափտին,

և հուզմունքից խոր, կրճքում կրկին

Ետաց սեւ ցավը սլալաբախտի:

Ու նա հազում է, հազում է չոր

և հառած աչքը դեպի ոճորք

Հիշում է սրն աշն, յերբ վոր բանալից

նա ազատվեց ու նետվեց ճակատ ,
 բանդաների դեմ Մուսավաթի...
 Իսկ այս աշունն ել դենքը ուսին ,
 նա շարքերի հետ մարտագնաց ,
 յեկավ յերկիրն այս հետամնաց ,
 ուր վոր շաչում եր դաշնակ դամչին ,
 ուր վոր դեռ կամքն եր բռնակալի
 և ընդվզում կար հերոսական ,
 ուր զրահապատն հրակարմիր ,
 հորդաններով բյուր , շրջափակված՝
 դեռ մաքառում եր այս դաշտերում
 ու նետած կանչն իր դեպի հեռուն ,
 դեպի յերկիրը խորհուրդների ,—
 նա սպասում ե , վոր դան նորից
 այն կուռ շարքերը հերոսական ,
 յերբ վոր պայքարն այս որհասական ,
 կպսակվի վառ հաղթանակով ,—
 յերբ հորդաններն այս կկործանվեն ,
 յերբ արնավառ այս յերկրի վրա
 կարմիր դրոշը կծածանվի :

... Միայն չուտի այն ժանդը դեղին
 փաղփուռն մետաղը ոտքիկ վաշտի ,
 և զդացումը քենի , վոխի ,
 վաշտի կուռ կամքը չփշրտի ,
 միայն շարքերը և՛ թուրք և հայ
 միշտ համերաչխ և անարկած ...

... Այն ո՞վ ե , ո՞վ ե ճշում հարայ...
 Այդ ինչ դղիրդ ե հորդեկ գյուղով :
 Այդ թշնամի՞ն ե գուցե հանկարծ

դարձել յեկեւ ի հակադրոհով...
Այնքան ցնցող են կանչերն այդ բառն
այնպես չարդուծ, այնպես հախուռն...
Յնցվեց Արտեմը միանգամից,—
անցավ մարմնովը մի սառն ալիք...
Կուցե հասե՞լ ե ճղնաթամի
դաժան վարկյանը սպառնալից...:

ԳԼՈՒԽ Թ.

I

Մի վայրկյանում վաչաւ ցրիւ ,
 ահեղ խուճապով ,
 հորդեց զեպի գյուղամեջը ,
 այն վոլոր ճամբով ,
 վորով յերեկ նա գյուղ մտավ
 մարտական թափով :

Մուտք բնադդը ասես նրանց
 շնջաց հանկարծ՝
 վոր արշավն այն հերոսական
 կործանվեց անդարձ ,
 ու այժմ նորից պիտի դառնան
 նույն ճամբով յեկած :

Գյուղավերջին , ուր կանգնել է
 պահակը արթուն ,
 այդիներով շրջափակված
 այն լայն , բացատում ,
 հավաքվեց վաչաւ գունաթափ ,
 տաղնապը սրտում :

Դեռ փովել է շուրջը թանձր
 վաղորդյան մրափ ,

սրտանեշտիկ ե հայացքի գեւ
մշուշը մօռայլ —
տատանվում արծաթ մի քող
սիւս գաշտի վրա :

Մատախուղում դծվում ե մառ,
աղոս մի սիւվեո,
վերն տակս թե, մշուշի մեջ,
լողում ե վեռավեո,
քաշած գլխին ամսամշուշ,
վորպես մի փաթեթ :

Արարատն ե այն վեթխարի
լյառը ամեհի,
այնպես չարչուք, ահասարսուռ, —
ինչպես շուք մահի,
կեխած գլուխը ամսերում
յերկնակամարի :

Ողբում հյուսվում են հաղարածե
սպիտակ սարկեր,
ձնեղեն ծովը ծփում ե,
յեղնում կարծես թե,
ե ցնցում ե իր լաշերը —
փայլ ու արծաթե :

Ու ցցած սպաղ, կապտած գունչն իր՝
սառնամանիքը՝
լիզում ե սառ շթունքներով
մարդկանց ալիքն այն,
վորը գալիս ե գեմքերին
ահի կնիքը :

Ու միտին տալնապով, չչնջում են իրար
զինավորները բոլոր յեղածի մասին,
ու բոլորի դեմքը զայրագին և ու չար,
անձկություն և տիրում նրանց ամենքին:

Ի՞նչ... Մտնել գիշերով անաշտական այրու մոտ,
բռնաբարել նրան ու խեղդել՝ մանկան...
Ճնշում և ամենքին զայրագին մի ամոթ,
վորը սակայն անգոր, անկամ և այնքան:

Մի քանիսը սակայն քրթմնջում են կամաց...
— Դե ինչ մեծ բան և վոր.—մի թուրքի քածի...
— Մինչդեռ նրանք քանի հայ մանկանց ու կանանց...
Ու լռում են իսկույն վառվող կասկածից:

Յեկավ վաշտապետը. դունաթափ և դալուկ,
որորվում և ասես ողու որբանում.
բայց հայացքում ելի մի յերկյուղ կա անլուր:
...Այն խեղդամահ մանկան նա չի մոռանում...

Ու ասում և նա խորթ ու խանձրված ձայնով...
պետք և ճշել ետուց... Պիտի յետ դառնալ...
Մինչ լսվում և ահա ծանր հաղը ծանոթ,
յեկավ և Արտեմը լուռ և վարանած:

— Ի՞նչ և յեղել... ասա՛.—նետեց նա Մուշոյին,
հարցն ասես նազանից արձակված զնդակ...
նա խառնեց իր քիթը.—հե՛... Մի դատարկ ուրիշ
ասում են լիկել են մի թրքի կնկա:

— Ու խեղդել են հետո որորոցի մանկան, —
արյունակոխ աչքով մեջ մտալ Միխոն,
ու նա թքեց դենը կատաղությամբ անկար,
ու շրջեցին դեմքերն ամենքը մի կողմ:

Ու արձանի նման բրոնզաձույլ ու կուռ
կանգնել և Արտեմը քարացած, ու ցուրտ...

Բոպեն բախտորոշ և...

Նա բերում է անկում

և կամ բայլչեիկյան դաժան հատուցում:

Կամ սրված այս ախտը, ճշնաժամն այս ժանտ,
կկործանի նրանց, բայլչեիկներին...

Կամ կհաղթեն նրանք անողոք ու դաժան
այդ սուր ճշնաժամը—այդ ժանդը դեղին:

Ու նա հանկարծ ձգվեց և դողը չթերին
դուստը—պետք և գտնել այդ հանցավորին.
յուեց հետո: Ե՛լ բարձր նա վորոտաց ահեղ.

— Պետք և հանցավորին զնդակահարել:

Ու գունատվեց Մուշոն... Բայց մեկը յետեից
սուր հեղնանքով սուլեց և նույն վայրկյանին՝
ձգվեց Մուշոն հպարտ ու նետեց Արտեմին—
— Յես եմ լիկել թուրքին — ի՞նչ կարաս անի...

Ու ցնցվեց վողջ վաշտը, ցուրտ դողով սրսփաց,
Արտեմն ել գունատվեց հզոր ցատուձից.
վայրկյան—և Մուշոյին աիրեց մութ սարսափը,
թվաց, վոր վողջ վաշտը գլխին կործանվեց:

Մինչ Արտեմը զգաց դեպի իրեն խուժող
վաշտի խոր ցատումը և ահա նորից —
խլել նրանից զենքը, — վորոտաց նոր ուժով
և ինքը մոտեցավ լուռ հանցավորին:

- Ծիշտ ե , խլե՛լ
- Վիշ ե . պետք ե խփել շան պես :
- Ի նչ . մի թուրք շան համար . . .
- Կամ թե մի քածի՞ . . .
- Ձե նք տա վաշտապետին .
- Հայե՛ր . ամոթ ե ձեզ .
- Ա՛յ , լա՛վ յեզ ե քոեյ դաշնակի հացին :

Ու մի ակնթարթում վաշտի պղտոր գետը
խլրտաց խոր , հախուռն , ասես փրփրեց .
ահա մի խումբ դիմեց դեպի վաշտապետը ,
մյուսը գինկոմի թիկունքը բռնեց :

Ակնթարթը մեծ եր .
հանկարծ պոկվեց ժանգը ,
ժանտադեղին ժանգը փաղփուռն մետաղից .
տե՛ս , կանգնել ե վեց-յոթ գինվորներին շարքը
վաշտի դիմաց վորպես մոտիկ կատաղի :

Ու նայեց գինկոմը գինվորներին յերկար ,
դեմքին ատելություն ու ցուրք վշտի . —
ահա ժանգն այն մութ , վոր կրծել եր յերկաթ
ու անխորտակ կամքն ամբողջ մի վաշտի :

Յեզ նա ասաց խոստա , մոռալ ու համբալին
— խլեցեք նրանից զենքեր բոլոր . —
ու մինչ մեկը փորձեց կռվել զենքը ձեռքին ,
կամ թե փախչել վաշտից թավալի գլոր . —
վաշտն ողակեց նրանց յերկաթե ողակով :
— «Ձեռքերը վեր» թնդաց և միանգամից
վաշտի սեղմ ողակում կանգնեց լուռ , գլխակոր
գինաթափ խմբակը — գերզամ թշնամին :

Նստատառանի այն լայն բացատում
 հախուռնանում և ամբոխը խուռն ,
 վորի աչքերից վոխն և ցայտում ,
 ասելու թշուհը ասես մխում . . .

. . . Նրանք գինվել են ինչով ասես ,
 ինչով կարող են փշրել մի գլուխ ,
 բայց նրանց գեմն սպասողեն՝
 ահա կանգնել և վաչար հլու .
 նա վոչ կբաղում և նրանց վրա ,
 վոչ ել փախչում նրանց սոջից .
 թվում և չի՛ յեյ տեսնում նրանց ,
 վոր հարձակվի և կամ նահանջի :

Այնտեղ ամենքը գեւ հոգեցունց
 հիմա սպրում են վեհ մի վայրկյան ,
 յերբ վոր թվում և նեղ ու անձուկ
 թեկուղ և մահը փոքրիկ մանկան :
 Այնտեղ վրեժն և դեռ ուռճանում ,
 վրեժն ու վոխը դառակարգի ,
 վորը տեսել և իր թշնամուն
 և հիմա չար ու քենախնդիր՝
 դադած սրբոտումն իր ամեն ցնցում ,

ձեռքում սեղմել և զենքն ամուր
և սպասում եմ մի նշանի,
վոր տա արնոտ ու վառ հատուցում
և իր վրեժը նրանից առնի:

Ու խաղաղվում եմ ամբոխը հոժ,
զանդաղ սահում և դեպի բացատ:
Ողից իջնում են բաճ ու բրոց,
և բռունցքները նրանք բացած,
չբժախակում են ծառաստանը
և քարանում են իրենց տեղում,
մինչ ժամանակը խտանում և
ողը ճնշվում և ու թանձրանում:—
Ողը դառնում և ծանր, յերկաթյա,
առես մտնում և մի խուլ պատյան:

II

Ծառաստանի այն բացատում
զինվորներ վեց-յոթ
կանգնել են խառն ու գլխահակ,
յերեր, ու դողդոջ,
խոյ նրանց դեմ զինված վաշտը
կուռ ու անհողողող:

Ի՞նչ պատահեց, վոր բախտակից,
մոտիկ ընկերներ,
ընկերների՝ իսկ ձեռներով
պիտի այժմ մեռնեն,—
պիտի ընկնեն այս դաշտի մեջ,
հոշոտ, արնաներկ:

Ու հասկացա՞ն նրանք արդէ՞սք ,
վոր հաճախ , թեկուդ.—
թշնամու հուր ու կրակից
դեմք չեյին թեքում ,
բայց դնում եյին սկամա ,
բոլորի հետքով :

Ու հասկացա՞ն , վոր սաար եր
յերթը նրանց համար
սոյքարների դժնի ուղին ,
մութ ու արնամած
վողորումները հերոսական ,
դրոհներն համառ :

Նրանք դնում եյին առաջ ,
անհեռանկար ,
հայացքն յետ , միշտ վարանոտ ,
միշտ զգոհ , առկախ ,
և կես համբին , ահա այսոր
սկիտ մնան ընկած :

Ու քորացած , կամ ահագնած ,
կամ խեղդված վոխից
նրանք նայում են վայրենի
հրազենի վողին ,
մինչ սարսափը նրանց դեմքին
ցանում ե մոխիր :

Հեկեկում ե հանկարծ մեկը
սարսուռով մահվան ,
և տակ թե գլխին առած
մի հուժկու հարված ,

ընկնում ե ցած , քանդում ձյունը ,
խոլ ու ցնորված :

Մինչ խեղդում ե վայրի վոխից
վաշտապետ Մուշոն ,
ու դռում ե վերջին պահին ,
վերջին մի ուժով ,
— Յես իմն արի՛ . յես արյունը
սրբեցի վրեժով :

Յեւ նա փակեց իր աչքերը :
Վայրկյան : . . . Յեւ մոռալ
հնչեց հրահանդը սուր , հասու , —
բաց անել կրակ . . .
Յեւ արնածիլ ճակատներով
ցած ընկան նրանք :

III

— Տրա՛-տա՛-տա՛-տա՛-տա՛ տա՛-տա՛-տա՛-տա՛
հնչում ե . սի՞րտ ե , թե չեփոր ե ,
տյնքան խանդոտ ե ե հպարտ ե
այդ հրե կանչը , այդ ներփողը՝
վորն ափետում ե հաղթանակը ,
նոր հաղթանակը կարմիր վաշտի՝
մի սև ախտի դեմ , մի հին ժանդի ,
վորը կրծել եր նրա կամքը :

— Տրա՛-տա՛-տա՛-տա՛-տա . . . Ժամանակն ե .
Ահա դառնում ե վաշտը նորից .
դառնում ե ձույլ ու մետաղակուռ
և նրանց դեմը ամբոխների
կատաղությունը հզոր ե կույր ,

իջնում , մեղմվում ե ու խաղաղվում
և հիմա այլ մի բոց ե վառվում
Հայացքների մեջ , այն կայծկլառել ,
վորոնք տեսան այն հաստուցումը ,
այնքան դաժան ու բայլչեիկյան
և զգացին այդ մեծ ցնցումը
ու հիմա ե' ուժ , արյուն և կյանք
նրանք պատրաստ են տալու վաշտին ,
նրա հաստատ ու հսկա մարտին ,
վորը ուղում ե մաքրել ժանգից
ամբողջ յերկիրը :—

Ու շարք-շարքի ,
վաշտը անցնում ե , դուրում գետնին ,
լսում հրահանգը նոր պետի
և իր դուրյունը հուժկու ամուր ,
սրձաղանքներ և գլուզից հանում ...
Նրանք անցնում են առաջ անա'հ
ձնադնդի պես լեռնառահող ,
նրանք տճում են , դառնում անհաղթ ,
վորպես յերկրի ուժ ու սեահող :
Նրանք անցնում են ռազմի յերթով ,
գրոհներով հաղթ ու անընդհատ ,
տալիս են կյանքն ինչպես գնդակ ,
անցնում են վառ ու պայծառ խինդով :
Հաղթանակի մեծ այն ծաղավով ,
վորից ստես թե հրավառվող
այս գլուզառտանն իսկ զգում ե' վոր
բացվում ե կյանք մի բոսոր ու նոր :

.
.
.
.

Կեսորվա դեմը ցրվեց ամուլը,
 յեւալ արեւը թույլ ու տամուկ,
 բայց ավետեց նա ջերմությամբ իր
 մի նոր, սլայծառ մի գարնանամուտ:
 Ու բռնկվեց վառ հորիզոնը,
 իր գույներով շեկ, հրակարմիր
 և վոսկու շառ այդ յերիզո՛վ ել
 բացվեց յերկնում մի սլայծառ կամար:
 Իսկ իրիկվան դեմ, յերբ ալ հաղած
 յերկինքը վառ եր ու վոսկեգույն՝
 վաշտը գրոհո՛ւմ մի հերոսական
 մտավ ասես թե... Կարմիր Բազու:

1927-1930

Մասկվա-Լենինգրադ
 Յերևան.

(134)

Հրապարակված
14/11/77
Հրապարակված
14/11/77

№

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

№ 4

ԱՐՄ. ԹԱՄԱԶՅԱՆ

Հ Ա Յ Ա Յ Ք Ն Ե Ր Ը

(Պատմագիտության հավաքածու)

A 9516
I

ՊԵՏՏՐԱՆ 1980 թ.

ՀԱՅՊՈԼԻԳՐԱՖԻ ՏՊԱՐԱՆ

ՊԵՏՆՐԱՏ № 1446.

ՊԱՏՎԵՐ 503

ԳՐԱՌԵՊԳԼԽՎԱՐ 6001 (բ)

ՏԻՐԱԺ 2500

ԳՐՔՈՒՅԿՍ ՆՎԻՐՈՒՄ ԵՄ
ԱԼԼՍԶՎԵՐԴՈՒ ՊԼՆՁԱԳՈՐԾԱՐԱՆԻ ՅԵՎ
ՇՆԽՏԵՐԻ ՅԵՐԿՈՒ ՀԱԶԱՐԱՆՈՑ
ՊՐՈԼԵՏԱՐԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ՝

ՀԱՅԱՑՔ ՆԵՐԸ

«Նրանք արդեն սկսել են
ստեղծագործական կըրա-
կով վառվել»:

Ա. ԿՈՍՍԱՐԵՎ

ԴՐՍՒՅ, ԴԻՇՆԵՐԸ

Գործարանի մոտ ուր ու գիշեր թշուա՛մ եւ գալարվող
գետը, լիդում, հզկում ավերի քարերը: Յե՛վ յերբ սու-
լիչը ծորում եւ յերկար ու դուրալի, ասե՛ս քաղցրու-
թյուն եւ հոսում խալար ձորով:

Յերեկոները, յերբ մութը ձորն եւ մանում, քայլում
ես գործարանի ու գետի միջև ձգվող յերկաթուղիով,
քեզ թվում եւ, թե չուրջդ մի աստապեւական վայր եւ,
մի հեքյաթային գիշեր...

Մի կողմից լավում են ասանյակ մեծ ու փոքր մե-
րենաների, պղինձ հալող հսկա կաթսաների մռնչյունը,
մյուս կողմից՝ փրփրաբաշ ալիքների շառաչն ու միո-
րինակ թշուրը:

Բանխորական ավանի հարյուրավոր բնակիչները
սովորել, մտերմացել են այդ ձայներին: Յերբ նրանցից
մեկը գուրս եւ գիււմ ավանից, ասե՛ս ինչ վր մի բան

պակաս ե զգում—ականջներն ել շեն լսում ջրերի ու մեքենաների յերգը :

Յերկաթուղու աջ կողմը՝ բարձրություն ե ձորի յերկարությամբ, վոշին աչքդ հազիվ ե կտրում : Դենը, բարձրությունից ել են կողմը, ցերեկով դու կռեսնես լայն դաշտերում շորորվող հասկե՛ր, հասկե՛ր ե հասկեր... Իսկ դիշերը, հեովից, ջրերի վրայով միայն կլես շների տխուր վռոնոցն ու գայլահաշը : Հասկերիցն ել դենը սարեր՝ ստորոտները փաթաթված խիտ անտառների դոտիով : Զորում, գործարանի շուրջը, այգիներ կան շատ. ծառերը բերքից տնքում են, ճյուղերը չոքում մինչև գետին :

Յերկաթուղու ձախ կողմը՝ գործարանն ե փռված : Կան շարքով կանգնած հանրակացարաններ, շենքեր, իրենց բնակիչների հատուկ կենցաղով ու սովորություններով : Վեց նոր շենքեր կան շարքով. նրանց բազմաթիվ սրահահաններից յերեւում են առատ լույսեր : Լույսերը վառ են ե բազմաթանգ, —կանաչ, կարմիր, կապույտ... Ասես դիշերվա խավարում փեց շենքերում հրդեհ ե մխում ե տարբեր դույնի լեզուները դուրս են մեկնվել պատահաններից : Յեթե ցերեկով արևի լույսի տակ դիտես շենքերը, կնկատես, վոր պատերը նոր են բարձրացել ե դեռ թարմ են քարերի տաշած տեղերը ու արևը դեռ չի կիզել տանիքների թիթեղների մուգ կարմիր դույնը :

Նոր շենքերի արանքում, պատերի տակ հոգե ցածր տներ կան պղպած : Նրանց բնակիչները բողբոսում են, վոր այլևս ներսն արևի շողեր չեն բնկնում, խոնավ ե...

Ասում են, վոր այդ հոգե տները չինել են հույները, այն Ժամանակ, յերբ առաջին անգամ ձորում հոգը

արանջացել և բահերի ու քլունդների հարվածից և ձին
բաշխել և պղնձահանքի առաջին բեռը :

Հանրակացարաններից և զործարանից են կողմ ,
հեռվում , պղնձահանքի սարեր կան զորչ ու կարմրա-
վուն քարերով :

Նրանք չեն յերևում զիշերվա թանձր խալարի մեջ :

Գիշերը յերկու անգամ վերվում են հերթերը :
Սուլիչի առաջին կանչին բացվում են հանրակացարան-
ների դռները և բանվորները քարքարոտ արահետներով
չառպում են զեղի ցեխերը : Ուշացողը պիջակի մի թիւը
հագնելով և անից զուգո զալի , աչքերը արտրելով համ-
բում :

Մի յերկաստարգ սուլիչի վերջին կանչին իջավ
հանրակացարանի յերրորդ հարկից և արագ ու թրմի-
թմիացող քայլվածքով անցավ հին , հողե տնակի մո-
տով : Տնակի խարխուլ պատերն զգացին ամուր վաղքը ,
և առաստաղը հող մաղեց :

— Ա՛յ թաղեմ քու արևը հա՛... Տեհառ ո՞վ եր ,—
ներսից քահարամ թոնթորաց մի պառավ ձայն :

ՈՂԱԿԸ ՍՂՄՈՒՄ Ե

Ձորի ալպիներում գետ առաջին մոշահաղը թեվին
չեր խմել ծառերի արանքում , յերբ բացվեց մեխանի-
կական ցեխի դարպասը :

Հեռոհան հավաքվում են ցեխի վարպետներն ու ա-
չակերանները ,— ծիծաղով , կատակով :

— Ես սրն ել շուտ անց կացնենք ,— հորանջեց ծե-
րուկ վարպետ Մխոն ,— ե՛հ , ծերացա , ջահելությանս
սրերից մի բան չհատկանալով :

— Ախր ծերուկ , եդ միբուքդ վո՞ր աչխարհում ես
սպիտակեցրել , վոր կարգին որ քաշեյիր ...

— Յես եւ հենց եղ եմ ասում, վորդիս: Մենք, ծերերս եւ հաշվի մեջ չենք. հիմա հերթը ձերն ա...

— Մխո ջան, — թուխալով մեջ մտալ կոմյերիս Մուկուշը, — վո՞նց ա, քս կարծիքով յես «հաշվի» մեջ եմ, թե չե...

— Տո, ախմախ, — կատակեց աչքը չիլ Գարսն, — վոր կիմոն «հաշվի» մեջ ա, բա դու դո՞ւրսն ես...

— Հա՛... հա՛... հա՛... — քրքջացին բոլորը, — ինչ անուն տվիր ե՛:

Դեռ հնչում ե սուլիչը, ու բանվորներին կանչում կարոտով... և նրանք վազում են ձեպով:

Սկսվում ե մեծ առերյան:

Մեքենաները, փոկերն ու անիվները նրանց ձեռքերի տակ շունչ ու թափ են առնում և սկսվում ե տենդազին աշխատանք:

Վաղ առավոտից մինչև յերեկո դողում ե վենտիլատորն ու թարմ ոդ սալի ներսը: Իսկ մոտիկ ցեխում, կոմպրեսորները համերդ են սարքել...

Մեխանիքական ցեխի վարպետ Վանոն մի քանի անգամ աչքն ածեց արհեստանոցը և տեսնելով, վոր կիմոն բացակայում ե, գլուխն ուրրեց... Այդ ըսպելին վարպետին ուշադիր նայողը կնկատեր, թե ինչպես նրա աչքերում խաղում ե մի անհանդատություն և ճակատի կնճիռները մի պահ շարվում են կողք-կողքի:

— Տեսնո՞ւմ եք ընկերներ, — մռայլված խոսեց վարպետ Վանոն, — շուտով նախաձաշի սուլիչը կհնչի, բայց դեռ կիմոն չի յեկել: Ըսե՞նց ենք դործը սանելու:

— Ախր մենակ կիմոն չի: Մյուս ցեխերում եւ կան լադիեր: Յես ասում եմ, դրանց հարցը կտրականապես

զնենք յեկող արտադրական նխառում. թե չե ըսհենց
բլիլ չի: Պաի հուպ տանք դրանց, — վոգեւորված խո-
սում ե Մուկուչը:

— Կիմոն հենց դիտի, — գլխարկը հետ դնելով վրա
բերեց աշակերտ Սրապիոնը, — թե ետեղ գլուղն ու,
վոր կամի վրա ննջալով խուբճը կալի: Եհե՛յ...

— Կարիք չկա իդուր խոսել. Կիմոն հեչ, հաշվից
դուրս ա, — առեց Միտն:

Յերիու վոաքեր ներս յեկան թույլ, դետինը քըս-
տելով: Կիմոն եր, — անլվա յերեսով, գլխարկը հետ ե
ծուռ ծածկած, ծխախոտը բերանին, ու մի փուռնջ
խճճված մաղեր՝ կոյրերակի աակից կախ ընկած: Ամեն
որվա պես ելի արձակած են բլուղի կոհակնեբը, ու
աակից յերեւում ե կեդտտ շապիկի վիղը...

Իսկ մինչե նրա ներս գալը, մեքենանեբը քանի՛-
քանի՛ պտույտ եյին դործել: Դանդաղ քայլերով մոտե-
ցավ վարպետ Ալեքսանին.

— Ե՛յ, բան ու ման կա՞ անելու, աուր:

— Չե՛ «չըկա», բաշրոյադ: Փոխանակ ուշ դալուդ
մասին վարիչին բայատրություն տալու, ծաղրանքով
ես չբան ու ման» խնդրում:

— Դե՛ լավ դու յի: Յույց մի տուր, վոր մեծ ես.
Ետեղ խաղայինության տեղ չի:

— Յե՞ս եմ խաղեյինի նման, թե դու: Ախր դու
յիլ դիտես, վոր դործ շատ կա անելու, համա ելի հար-
ցնում ես: Կոնաբարի համար շինուդ վինտիկնեբը կի-
ստա ա, վերջացրե՞լ ես:

— Վո՛չ:

— Դե վերցրու ե աշխատի:

Կիմոն արհամարհական հայացք ձգեց Ալեքսանի

վրա և դանդաղ շարժվեց, ասես «գիշերը կարճ զարի լինելը հնձած»:

— Անունդ ել կոմսոմոլ ևս դրել, ու մեծ-մեծ բլր... դում ևս ժողովներում: Միայն խոսելը չե բանը, — կիմոյի հետևից ձայն տվեց Ալեքսանը:

Արհեստանոցի վարիչ Վանոն հանկարծ հեռվից նրա կատեց կիմոյին, վրա գողնոցով բերում և վիճարկները:

— Նոր ա յեկել շան վորդին, — մտածեց նա, — մտի՛կ վոնց ա ման պալի, վոնց վոր շան բերանից խլած փալատ լինի:

Ապա վարպետ Վանոն մոտեցավ կիմոյին, սպասեց, մինչև վոր դատարկի գողնոցը... Կանգնեց ուղիղ, անշարժ, ձեռքերը հետևը դրած: Նայում եր այնպես, վոնց վոր դեմքի վրա դառն ծիծաղի հեռքեր լինելին ստոած: Աչքերը կկոցեց, — ասես դիմացից արեւ ծաղում եր, — ու անթարթ հայացքը մեկնեց կիմոյի աչքերին. նա ասում եր մտքում.

— Խեղճ ևս, նաև հպարտ, գոռոզ: Մի՞թե վորոշել ևս դիտավորյալ ուշանալ: Քեզ ցուցց կառնք մեր ուժը, վոր աշխատես, լինես մեզ հետ, յեթե վաղ, կրթագնես դործարանը...

Սուր, ուղղակի խայթող եր վարպետի հայացքը կիմոյի վրա: Ավելի քան չե՞ր, խոսքով նախատեր, հայհոյեւ, միայն թե իրեն չնայեւ այդ նշտարի սկսածակող հայացքով:

— Կիմո, — վերջապես խոսեց վարպետ Վանոն, — բառն րոպե ուշացել ևս ու համարյա միշտ ուշանում ևս (ու ճկութիւն ծալեց): Քանի որ ա, վիճարկները չես պատրաստում, ձգձգում ևս. դա յեւ առաջի գեղարք չե (ծաղկեց յերկրորդ մտքը): Չգիտեմ ել վորն ասեմ: Չի՛

կարելի այդպէս : Ձե՞ վոր յիս ել գործի պատասխանա-
տու յիմ : Յեա ել ձեռքանով եմ գործ անելու , ձեզանով
պատասխան տալու : Մեկն-յերկուսը լալ աշխատելով՝
հէչ , բան չի դուրս դա , պետք ա բոլորս ել լալ աշխա-
տենք : Ախր դու կամ յերիտ ես , քո վրա ավելի մեծ
պարտք կա դրած : Համա դու՝ հէչ : Թե քեզ ասած , թե
մի յիս քարի : Մի լալ թամաշա արա քեզ , տես վոնց
ես հաղնված , վոնց ես ժամ պալի արհեստանոցում , ա-
սես թմբած լինես :

Այս խոսակցությունը կատարվում էր վարպետնե-
րի և աշակերտների աչքից հեռու—արհեստանոցի
մյուս ծայրում : Կիմոն ցանկանում էր «վտարը քաշել» ,
ապառովել այդ նշույթ խոսակցությունից :

— Դե , ինչ անեմ , —աշխատեց արդարանալ Կիմոն ,
վտարի մի ծայրով քանդելով հողը , —մեկ-մեկ դյուղ
եմ գնում , ժողով ա լինում , ես ա , են ա...

— Ի՞նչ... միթե մյուսներս ժողով չենք գնում :
Բոլորը բողբոսում են , պահանջում , վոր յեթե այդպէս
չարտանակես , քեզ պետք ա ուղարկել «բաղնի» կամ մի
ուրիշ ցեխ :

Կիմոն խելույն պատկերացրեց «բաղնի» ցեխի աշ-
խատանքները : Այնտեղ բանվորներն ամբողջ որը քար ,
հող , ցեխ ու կիր են կրում , ձեռքերը չանդովում , ջար-
դվում , արյունոտվում , քրտինքի մեջ լողում են...
«Ձե՛ , չե՛...» մտածեց Կիմոն ու սարսափ վրաց «բաղ-
նի» ցեխը գնալու մտքից :

Վարպետ Վանոն նորից պնդեց .

— Լո՞ւմ ես , ել գործից չպետք ա ուշանաս : Պետք
ա յեռանդով աշխատես , վոնց վոր սեփական գործի
վրա : Չպետք ա հետ մնաա քո ընկերներից :

— Ընկերներս, հա՛— շրթունքները աղմեց կիմոն, —
յես դիտեմ, թե նրանք ինչպես նախանձն են... Դու յեւ
ես նախանձ, բյուրոկրատ, ու եւ շղիտեմ թե ինչ, —
վաճականություն գործողի պէս ասեց կիմոն, — բոլորդ
ուղում եք ինձ վոտի տակ տալ:

— Հը՛, — դառնորեն ժպտաց վարպետ Վանոն, —
իմ մասին յես վոչինչ չեմ պատասխանի, բայց դու
ստում ես ընկերներիդ մասին: Նրանք աղնիւլ տղերք
են, իսկական բանվորներ: Յեթե դու լողր ես, սիմուլ-
յանտ, բոլորն եւ իրավունք ունեն վրադ բողոքել:

— Հեքիաթներ մի պատմի և քարոզներդ նրանց
ասա...

— Ե՛, — հառաչեց Վանոն, — դեռ ջահել ես, կը դա-
տիարակենք. դու վոչ առաջինն ես, վոչ եւ վերջինը
կլինես:

— Ինձ պետք չե, նրանց դատարարակեք:

— Քե՛զ եւ, նրանց եւ, բայց դու դրա կարիքն ա-
վելի չատ ես զգում...

ՀԱՅԱՏՔՆԵՐԸ ԽՈՒՋԱՐԿՈՒՄ ԵՆ

— Լսի՛ր, կիմո, — շարունակեց վարպետ Վանոն, —
դիտե՞ս, վոր մենք սոցիալիստական մրցման մեջ ենք
մտել պրավկայի ցեխի հետ: Մեր ցեխում եւ պետք ե
ներքին մրցակցություն լինի: Մեր մեջ ով հետ մնա,
վայ նրա մեղքը հա՛: Նամուսի խնդիր ա, ինչո՞ւ
չպետք ա մենք պատվով դուրս դանք: Պետք ա դու յեւ
քեզ մի լավ թափ տաս, եւ լողրություն չանես:

— Յես լողր չեմ, կարգին խոսա, — վիրավորեց
կիմոն, — յես քո յերեխան չեմ. դու իրավունք չունես
բանվորին վիրավորելու:

— Ի՞նչ չուտ ես նեղանում : Իսկ դու իրավունք ունե՞ս աշտակ , գործարանում ավելորդ տեղ բռնել և չաշխատել աշտակս , ինչպես մյուսները , քո բնկերները :

Կիմոն միայն տապ .

— Լա՛վ . . .

Նրա ներքին շրթունքը սղմվեց ատամների արանքում :

— Տղերք ,— բարձրաճախ գոչեց Մուկուչը ,— դու գուցե վար խփի , ղնանք գործարկում , ասենք Կիմոյին «սե տախտակ»-ում մի լա՛վ «մուշամբի» , դուքե խելքը գլուխը դա : Թե չե դա՛ . . .

Կիմոն մի ծուռ հայացք՝ ձեռք Մուկուչի կողմը և ինքն իրեն փնթփնթաց .

— Շուն չան վորդի , հարկ բահը գործարանի հիմքը փորելիս կտալվեց ա՛յ . . .

— Ե՛հ ,— հառաչեց ասկար Սերգոն , յերկաթը «պրեսի» տակ կտրելիս ,— վո՛նց ել «ԿԻՄ»-ը խփել ա կրծքին :

— Կիմո , այսօր վինտիկները պեռք ա պատրաստես , ինչ զնով ել լինի ,— ցածր , բայց խրոխտ տոնով գիմեց Սերգոն :

— Այսօր չեմ կարող վերջացնել ,— համառորեն խոնթորաց Կիմոն :

— Լսիր ,— գիմեց Սերգոն ,— ի՞նչ ես փալաս դարձել : Տեսնո՞ւմ ես բնկերների պղծեն բողոքում են , ծաղրում , փաղն ել հարցդ կզնեն .— քչե՛լ . . . Մեկն ել յես՝ կհամաճայվեմ : Ինչո՞ւ յես համարյա ամեն որ ուշանում : Այնպես ես աշխատեմ , վանց վոր թշնամու գործ լինի :

— Լա՛վ, Լա՛վ, դու յեւ նրանց նման փեշս մի բռնի, ու քարոյ կարգաւ: Դու յեւ ես սկսում հալածել ինձ:

— Հալածե՞լ... Ե՞ղ վարակից հնարեցիր: Մենք բոլորս եւ խոսում ենք զործարանի շահերից: Հասկացիր, վոր մրցման մեջ ենք մտել պլավկայի ցիխի հետ. այժմ ամեն մեկս ավելի՛ յարված և հողատար պետք ա աշխատենք: Կերակի օրը պայմանագիր ենք ստորագրելու: Դե՛, շուտ անցի վիճակների զործին:

— Այդտեղ թողեք քարոյը, աղերք, եղ հետս, շուտով սոցմրցում ա գալու, — նկատեց մեկը:

Աշխատում և Կիմոն, բայց ինչ վոր վատ և զգում իրեն, ինչպես դրեթե միշտ: Տրամադրության չկա աշխատելու: Կոտնայիս, ասես ճարձատում, կտարովում և վոլնաշարը: Վերջապես ինչո՞ւ յեն ստիպում իրեն տրադ, չարխի պես չարժվել... Թամամ շան կյանք և քաշում:

Ափսո՛ս չեր դյուզը: Խաղա՛ղ, հանդի՛սա: Որը ճաշ եր դառնում, վոր արթնանում եր... Ի՛նչ արժէր կանաչ սարերում ման գալ, սաոր չրով սիրա հովացնել: Իսկ այստեղ, (սղմիում են տատմները) սատանի պես հուպ են տալի չորս կողմից: Ո՛հ, այստեղ զժվար և, շա՛տ և դժվար:

Մտածմունքներից սթափվեց Կիմոն: Ծխնելույզից բարձրացող ծուխն իջել, անդամ մտել և արհեստանոց և նա շնչում և ծծմբախառն ոդր: Իսկ արեւը ներս և լնկել լայն պատուհաններից ու դռնից և ներսն ամեն ինչ, — մեքենաները, ոդր, սաստիկ տաքացել են: Միայն վիճակը արտորն և դռդռում և փոքր ինչ մաքրում ոդր: Շուրջը նորից փոկերն են պտտվում խելաղար

թափով, իսկ «պրեսը» հանդարտ ու հաղթական թափով իջնում և և կտրում բերանում դրած յերկաթը, սկսի հաստությամբ:

Ժամը յերկուսին սուրիչը ճշաց Կիմոն իսկույն վեր թռավ, ուղեց վայր ձգել ձեռքի գործիքը և դուրս գնալ, բայց հանդիպեց աչքը չիլ Գարոյի նախատինքով ուղղած հայացքին, վոր ասում էր.

— Կը մեռնե՞ս, յեթե մինչև վերջ աշխատես...

Կիմոն մի քանի րոպե ևս աշխատեց ու բարբի հետ միասին դուրս յեկավ արհեստանոցից:

Դրսում պլավկան և մռնչում, ճշում և իր թափի գիմաց մրցման կանչում անխմեներին ու վռկերին:

Յերբ քարքարոտ արահետով Կիմոն բարձրանում էր գեղի հանրակացարանները, նա աշնուղից նայեց իրենց դյուղի կողմը, տեսավ մանկությունն անցկացրած սարերը, հիշեց անհող սրտառնեկությունը... Հրեն, հեռվում, «Ստանադրայոք»-ի կանաչուտներում յերևում են բինաները... Հիմա աշնուղ տաշուերը լի յեն մածունով, կաթով, արածանով... Ու Կիմոն մի խոր հոգսց բաշեց, քթի ծակերից բաց թուփնելով ծխախոտի աստուծուխը:

Հետեյալ առավոտ, բնդմիջումին, գործարկումի դրասենյակի առաջ բանվորները խանվել էյին:

Պատից կախված էր «սե տախտակը», վորի մեջ պախարակվում էյին հինգ բանվոր: Դրանց մեջ յերկրորդ տեղը բռնել էր Կիմոն.

— Կիմո Պեպանյան, կոմյերիտ, ունի անհաշիվ պրոդուկ, սիմուլյացիա, գեղի դործն անփուլթ վերա-

բերմունք. արվում է վերջին նկատողություն. կրկնախ-
լու գեղեցում վանդել գործարանից :

Կիսապրապեաները տառետառ, գրապեաներն էլ
վարժ կարգում են, վարը ծիծաղում, հայհոյում, վարն
էլ խզում է :

— Ե՛հ, ջահել ա, կրդբասովի, վար վանդես, բա
խնջով կապրի...

Կիմոն էլ գուգոսիին արհեստանոցից դուրս յեկավ :
Տուն էր գնում : Տեսավ, վար «սե տախտակը» չըջա-
պտալած է բարձրաթիվ գլուխներով, ուրիշ ճանապարհ-
ով տուն գնաց :

— Ինչո՞ւ տեսնեն ու վրես ծիծաղեն, — անցավ
մաքովր :

Կոմսամուլի չըջկամի համար նոր քարտուղար էր յե-
կել : Նա գլխարկը վերցրած, գանգուր մաղերով գլուխը
թեքել էր սեղանին ցրված թղթերի վրա, գործերին էր
ծանոթանում :

Կիմոն յերբ իմացավ նոր քարտուղարի գալու մո-
տին, սուլիչին քայլերն ուղղեց գեղի աջնակ, մտավ
դրասենյակ է մի քանի րոպեյից հետո նստեց քարտու-
ղարի մոտի աթոռին :

Քարտուղարն ուշագրությունը դարձրեց Կիմոնին .

— Խնդրեմ, բնկեր ջան, առա :

Նրա աչքերից ծորող ժպիտը սիրտ տվավ Կիմո-
նին...

Սկզբից խոսում էր յերկչոտ, բայց հետզհետե վա-
ղեսրվեց :

— Յես, բնկեր քարտուղար, աշխատում եմ մեխա-

ի իրական ջեխում : ուզում եմ մի բանի խոսք աւել մեր
ջեխի մասին :

Այստեղ կիմոն տեղում թեթեւ շարժվեց , գլխարկը
պտտելով ձեռքում . . .

— Մեր վարիչը հին դեյ ա . նա ֆրանցուզների ժա-
մանակ ել ա մեր գործարանում յեղել . ասում են , վո-
րանվորների հոգին հանելիս ա յեղել . . . Հինը հերիք չի ,
հիմա յեկ գլխներին նստել ա : Կամոսմոլիսաներին ծու-
աչքով ա նայում : Հենց որինակ , ինձ : Քիչ ա մնում ,
վոք քթիցս ջուր մղի : Նա ուզում ա , վոք ինքը լավա-
մարդի գտնա գործարկումի ասաջ : Նրանք ծաղրում
են ինձ , հարածում , վորովհետեւ միայն յես եմ վոք-
պետի սխալներն ասում , քննադատում :

— Շատ լավ , յես կաշխատեմ պարզել այդ խնդիր-
ները : Բայց ի՞նչպես , թե «վարպետը ճշշում ա բան-
վորներին» . դժվարանում եմ հաժաաաղ : Ձեր ջեխում
բոլորը պետք ե վոք վորակյալ , գիտակից բանվորներ
յինեն :

— Ձեմ ասում բոլորին ա ճշշում ,—վրա բերեց
կիմոն ,—մի քանիսին , ու գլխավորապես ինձ : Նա ու-
տա մարդ ա , գիտի իր բանը . հենեց ա ճշշում , վո՛ր . . .

— Լա՛վ , իսկ վարպետն ինչո՞ւ յե «գլխավորա-
պես» քեզ ճշշում :

— Յես ի՞նչ դէտեմ ,— ուսերը թոթափեց կիմոն ,—
հալրաթ աչքին մին ու մին դժվար եմ յեկել : Հա՛ , մի
անգամ սրտի թերթում «կոթել» եյի , կարծեմ եզ բա-
նից թշնամացալ . . .

— Լա՛վ , դու գնա , սուլիչը խփեցին , ինչ վոք հար-
կավոր ա յես կանեմ ,—ու իր կկոցած աչքերի խոդար-
կու հայացքն ուղղեց դիմացինի աչքերին . . .

— Չե՛, բնկեր քարտուղար, յետ խո քեզ չեմ խա-
րում,—խոտում ե գիմացը՝ պատին նայելով,—ա՛յ,
խնդրում եմ, վոր ուղղակի շրջկամի կողմից մեր ցեխի
յերկու կամ յերեալին, են աչքը չիլ Գարսյին ու չառա-
խոս Մուկուչին նկատուլաթյուն անես, վոր խելոյ մը-
նան, գիացիպլինը խանդարեն վուչ: Իսկ ցեխի վարիչին
կանչի, աղմի «կամսամոյի գծով», վոր ատամները չառ-
չը շանց տա...

Քարտուղարը թեթե յոտաց...

— Հը՞, բնկեր քարտուղար, լահենց կանես չե՞...

— Դու գործիդ գնա, աչանում ես, յետ ամեն ինչ
կանեմ:

— Այս մարդի մեջ մի վարացտի կա,—մտածեց
քարտուղարը և ցանկացավ իր սուր հայացքով ամեն
ինչ գանել Կիմոյի աչքերում: Յեվ նրա հայացքը, ա-
սես գիտով «նպատակին», ինչ վոր թույլ տեղ չուշա-
փեց... Կիմոն շխտիկեց, նորից նայեց պատին... Ահա՛,
այնանգից մեկը լայն ճակատով ու ժպիտով գիտում և
տեսն նա յեւ և գննում, ստուգում իրեն:

Կիմոն եւ վուչինչ չխոտեց: Բլուզի փեշերը մտաների-
ծայրերով արտերով դուրս յեկավ, իր վրա սեփեւած
տաներով մի կտակածամիտ և խուզարկու հայացք...

ՉՈՐԱՅԱԾ ԱՅՏՆԵՐԻ ԲՈՂԱՔԸ

Բանթոյին Կիմոն բռնեց դյուլի ճամբան: Նրանց
դյուլը չորս վերստ հեռու յեր գործարանից, բնկած
կարմիր ու փխրուն քարերով սարի փեշերին:

Մի ամիս եր, ամենը չեր յեղել: Գնում եր, բայց
սիրտը չեր ուղղում գնալ, վրաքերը քայլում ելին, բայց
ստես դուռով ելին քայլում: Ութ ամիս աշխատել եր

կործարանում, բայց չէր կարողացել մօրը կոպեկ ցույց տալ...

Ախ, այդ բանկոտալի ճաշարանը... Տղերանցիդ վո՞րն էր, վոր մի քանի անգամ սովորեցրել էր կոկորդը թաց անել «կախեթի» կարմիր գլինիով: Հետո դժիպես սիրեց գլինին: Են որը սբ չէր լինի, վոր գլինով չկոտրեր ծարավը: Ծաշարանից կարմրած աչքերով գուրս գալիս տղերքը չատ էյին տեսել, զգուշացրել, վոր լավ բան չի սկսել, թող յերես դարձնի գլինուց, բայց ո՞ւմ կասես...

Յերկաթուղուց մի նեղ կածան ձորի միջով ոճաւալար բարձրանում էր դեպի դյոււլը: Կիմոն առաջ տեսաւ թլրի վրայի վերի թաղը, հետո ձորի տները կարմիր կղմինդներով: Կոտւրներից ծուխ էր բարձրանում վարդակերով: Գյուղը հանդիսաւ էր յերևում. վոչխարը հանդից տուն էր դարձել ու կալերում փռած խոտն էր վարսում:

Կածանի մոտով թշուալով իջնում էր նրա մանկութեան ընկեր գետակը: Կիմոն նայում էր ծնկահաս կանաչին, ժայռերին, ջրի վազող ալիքներին, ու իր մանկութեանը հիշում... Քանի՛-քանի՛ անգամ է ընկերների հետ լողացել այդ գետակում և անհող որեր անցկացրել ձորի ալիքների կանաչներում ու ծառերի տակ: Ի՞նչ լավ էր ամառն այգիներում... Ծառերի տակ հովես անում, հեռու պեծ ու կրակ շոգից, իսկ չորս կողմից ծառերի ճյուղերը գետնին չսքած անջում են մբգի բեռից: Յերանի հիմա յեւ այնպես փոքրահասակ ու անհող լինի, ապրի առանց ցավ ու հոգսի, վոր չասեն թե ինչու գործդ ժամանակին չես կատարում, անպարտաճանաչ ես:

Աւրիշ և զործարանը: Աորս կողմից յերկաթ, յերկաթ, կրակ և խոտաղէմ ու խոտաղահանջ մարդիկ: Մանավանդ ամառը: Անդ ձորի մէջ զործարանի շունչը մի կողմից, արեւը մյուս կողմից, քրտինք և, վոր քամում են մարմնիցը: Բայց դե լալն են և, վոր ամսի վերջում դանձաղահի մոտից դուրս ևս դալիս ազատ շունչ քաշելով և ուրախանում, վոր դեն կշարտես ծակված արեւիներդ, մաշված օրջակդ ու նորերը կառնես:

Կիմոն մոտեցավ իրենց տան դռանը. մայրը տունն էր կարգի բերում, հատակի թոյն ավելում: Առատուղից շարունակ հող էր մաղվում: Տեսավ վորդուն ու դեմքին մի ժպիտ ծլեց գունատ: Ասես տաս տարվա «սարկաթ» տղեն էր իր առաջ: Ուզում էր առաջ վազել, վաթմաթվել հարազատ վորդուն, բայց Կիմոն միայն սառը դուրս տվեց ու նստեց թախտի ծայրին... Մոր դուրսը թեքվեց ուսին կիսահատ ծառի ճյուղի նման, ձեռքից բնկավ ավելը ու կրծքից թռավ խո՞ր հատաշ...

Քիչ հետո մայրը վրտքերով գետինը քտաքտացնելով դնաց խրճիթի պաւհալը և լուսեթյամբ յերկու ձկնից ձվածեղ սլատրատեց: Կիմոն ձվածեղը կերավ, ցանկանում էր դուրս գնալ.

— Կա՛յ, վորդիս, դրից ունեմ տակում, — ցածր ու ծանր տոնով խոսեց մայրը:

— Ասա...

Պառավր նստեց թախտի ծայրին, վրտքերը գիմհար անելով:

— Կիմոն ջան, վորդի ջան. սկի գիտե՞ս, թե քեզ վրանց եմ եղ որը հասցրել: Թխտի ճուտի պէս միշտ թեւալիս տակ ես մեծացել, — մոր ձայնը դողողովում է և մաշված գոգնոցով սրբում աչքերն ու չորացած ալտերից

կախում արցունքները, — յեկած վախալ եւ չեւ
ասում, թե ի՞նչ հալի յենք, ո՞ւմ պարտք ունենք :
Եւ ի՞նչ ես ասում քո խղճին՝ եւ քոտացածն ինչո՞վ աս
ողրում. խո չեմ ասում բարձած ուղտեր բեր, քե՛յ
մատաղ... Ա՛յ, — ու բարձրացրեց ծվեն-ծվեն դարձած
չրջաղղեստը, — արուս կորել ա, անից դուրս չեմ դը-
նում :

Յերկուսն եւ շունչներն իրենց են քաշել : Խրճիթում
լուսթյուն ե : Կիմոն գլուխը կրծքից բարձրացրեց, աչ-
քի տակով նայեց մորը, վոր լամպն եր կպցնում : Սպի-
տակե՛լ, բարակել եր մոր դեմքը, պսպղում եր կաշին,
ասեա մեղրամոմ լինեք քսած :

— Ապրեն կսմսմոլները, նրանց մաջեն պինդ լինի.
Համ իրենց ոջախն են վառ պահում, համ չքավորին ու-
րախացնում : Մեր մի արտն եւ հնձեցին, սկի խա-
րա՞ր ես...

— Տղերքն ասին...

— «Ասին»... Համա դե ի՞նչ... Յես ասում եմ
ծուխը մեր ոջախից լինի, — աչքերը նորից լցվում են
արցունքով, ձայնը խեղդվում ե :

Կիմոն զգաց սրաի խորքում, վոր մայրն արդար ե
խոսում. վերջապես նա հարադատ մայր ե, իր հույսին
ե թողած : Ու, ինչպես դատարանում մեղադրվող, զը-
լուխը քարշ արեց : Մաքուր ավելած գետնի վրայով
նամահողի մրջյուն ե չարժվում : Յերեվի կերակրի յե
ցնում : Իսկ ո՞ւր գնա իր մայրը, ո՞ւր չարժվի : Ու հա-
յացքը դանդաղ հոսում ե մրջյունի հետ :

— Գոնե ենտեղ նոր ոջախ ծխեցնեյիր : Խաբարը բե-
րում են, թե դու ի՞նչ թուք ու մո՞ւր ես ուտում զավո-
դում : Լա՛վ գիտեմ քո բոշ տեղը, ա՛խ...

— Գէղ խորե՛լ էն մեր աղերբը, — անխտա՛հ առնը-
կեց Կիմոն :

Դեռ լալում է մօր լացը : Նա ջրակարած աչքերի
պզտոր հայացքով տեսավ, վոր մի ստվեր դանդաղ
չարժվեց : Կիմոն եր, դուրս գնաց : Մի ծանրություն
քարի նման ընկավ Կիմոյի սրտի վրա, վոր կրծում եր
նրան անկշտում : Դրսում ասեա ամեն ինչ խոտվել եր
նրանից ու սիրտը մթնել գյուղի նեղ ու մութ ճանա-
պարհների նման : Գնաց դեպի խրճիթ-ընթերցարան :
Այնտեղ խոնվել էյին կոմյերիտները, յերիտասարդնե-
րը : Քիչ հետո բջիջի ժողովն սկսվեց : Գործարանի շէ-
րջիջի անդամը, — պլավկոյի յեխի վարպետի ոգնա-
կան Ծատինովը, — սկսեց ազատոված հայերենով դե-
կուցել բջիջի աշխատանքների մասին : Զեկույման առ-
թիվ մի շարք հարցեր տրվեցին : Մեկը հարց տվեց. —
Գործարանում կա՞ն կոմյերիտականներ, վորոնք աչքի
յեն ընկնում պրոպուլով, արտադրության բարձրացու-
մը խանգարելով և այլն : Դեռ հարցին չեր պատասխա-
նել Ծատինովը, վոր մեկը նստած տեղից արագ վեր
կացավ, — ասեա ինչ վոր կարեւոր բան հանկարծ հիշե-
լով, — մարդկանց շարքերը ճեղքելով ու մի քանիսի
վտաքերը տրորելով՝ շտապ դուրս գնաց : Կիմոն եր :

Դուրսը լուսնյա՛կ, ճրգճրգան դիշեր եր : Իսկ ներ-
սից, ժողովից, նախ ինչ վոր ձայն յեկավ, ապա նրա
յետեկից լավեց ճայթող ծիծաղ :

— Զլինի՞ թե շան վորդի Ծատինովն ինձ բամբա-
սեց : Սատանի պէս վո՞նց ել հենց Լսոր յեկավ, — մըտ-
մըսաց Կիմոն : — Բայց դե ո՞վ գլխի, դուցե ուրիշ բանի
համար ծիծաղեցին :

Յերկնքում լուսինը սահում է արևը և Կիմոն նա-
յում է անհանգիստ...

Կիմոն վերադարձավ տուն։ Ներս մտնելիս գլուխը
գիպավ ցածրիկ դռան փայտին։ Պատկեց քնելու, բայց
քունը չի տանում։

...Առաջ, յերբ գյուղումն եյի,—մտածում է Կի-
մոն,—ելի հաղար ու մի ցավ ունեյի. հա՛յ հոգն եր վա-
րելու, արօը հնձելու, կալսելու, հա՛յ ձորում ալիքին
եր ջրելու, անտառից փայտ պետք է բերելի... Գործա-
րանում ել բաներն ուրիշ տեսակ են։ Ենտեղ դու քո
գլխի տերը չես։ «Ինչո՛ւ տաղը բոլե դործից ուշացար,
ինչո՛ւ աշխատանքը ժամանակին չես կատարել, ե՛ս չես
արել, ե՛ն չես արել»... Շոգ որերին ել արհեստանոցում
փոնց վոր կրա՛կ լինի վստած։ Տոթն ու արեվը գրսից,
քուրաները ներսից քրտի՛նք և, վոր քամում են մինչև
պճեղներդ։ Ու դեռ մտածում է Կիմոն։

Դրսում շունը դայլահաջ տվեց, հետս կլանչեց...
Կիմոն շարժվեց տեղում.

— Այտե՞ղ ե լավ, թե՞ այնտեղ...

Դադարեց մտքերի սրտը։ Բունը հաղթեց, իջան
կոպերը և հարցը մնաց անպատասխան։

ՀԱՐՑԵՐԸ ԼՈՒԾՈՒՄ ԵՆ ՊԱՀԱՆՋՈՒՄ

№... Հանրակացարանի դուռը թխկ-թխկացրին։

— Ո՞վ է,— ներսից ձայնեց հանրակացարանի
ընակիչներից մեկը։

— Յես եմ, Սերգոն։ Բա՛յ արա դուռը։

Դուռը բացվում է, Սերգոն ներս է մտնում։

— Դեռ քնա՞ծ ե Կիմոն։

— Են ել վո՛նց...

— Վե՛ր կաց ա՛յ ազա, չուտով սույիչը կխփի, —
ու Սերգոն կամաց քաշում և վերձակից .

— Ը՛ր՛ը՛, — ծրբում և Կիմոն, ու մյուս կողի վրա
չուտ դալով, գլուխն ավելի և խոր թաղում վերձակի
առեւ: Այս անդամ Սերգոն ուղղակի հրեց մի բանի ան-
դամ .

— Վեր կաց, ախր ուշանում ևս գրծից :

— Դո՛ւ յես Սերգո՛, — և աչքերը արտբեց :

— Հա՛, յես եմ . չուտ վեր կաց : Ես վո՞նց ա . . .
դու ելի քոնն ևս շարունակում :

Յերեկոները դատարկ ման ևս գալի, այգիներում
մոշահավ խրանեցնում . . . Յերբ մողով, կամ արիչ
գործ չի լինում, չուտ քնիր, վոր առավոտները վաղ
վարթնես :

Հինգ բաղեյից հետո նրանք քարքարոտ արահե-
տով ցած լիջան : Ամառն իր վեհերը կամաց քաշնէ և ք
ճորերից, և արեն ել կրակի խուրճեր չեր թափում
պղնձի սարերի, այգիների ու գործարանի վրա :

Մի քանի բանվոր էյին յեկել—սույիչից բախակոն
ժամանակ կար :

Ալեքսանը Կիմոյին նայելիս հոնքերը վեր քաշեց
և մըմնջաց Մուկուչի տկանջին .

— Ես վո՞նց ա, վոր ևսոր չուտ ա յեկել :

— Հալբաթ կամաց դրստովում ա :

— Տեսնենք . ո՞վ չի ուղեհալ : Խելքդ դրանից ի՞նչ
ա կարում, Գարս :

— Այս փսնքատից բան չի դուրս դալ, — պատաս-
խանեց աչքը չիլ Գարոն : Մուկուչը խայթող հայացք
ձգեց Գարսյին . — Տո՛, երեզվա ինանլիգենա, վաղուց
ա՞, վոր կաշիդ փոխել ևս . տեղը վոր դալիս ա, սրա-

նրա վրա հարձակում ես վազեա նման ու վշերդ ևս
ցուցց տալիս :

— Յեա գլուխ չսնեմ քեզ հեա խոսեկո :

— Դե՛ իհարկե , դու ինտելիգենա , իսկ յես՝ բան-
վոր : Յերեվի մասածում ես , թե ես «հիմար» բանվորներն
ինչպե՞ս են համարձակվել «Պարեգինը» դարձնել «աչ-
քը չիլ Գարո» : Ինձ ել շատախոս են առում : Ըտհենց են
բանվորները , սիրելիս , պարզ ու հասարակ : Դու յեյ ես
բանվոր , բայց թե ինչպիսի՛ բանվոր , հարցը հենց դա
յա... Ե՛հ , «սոցխալական ծագում» , անտե՛ր մնա...
Գործարկումի նախապահը «հայտարարություն»

փակցրեց արհեստանոցի դռանը .

— Տղերք ջան , ձեզ զայիմ պահեք հա՛ , թե չե գի-
տեք ելի , մեր վերոչումը՝ վերոչում ա . քարն յերկու
կտոր կանի :

Չորս կողմից բանվորներն ու վարպետները գլուխ-
ները ձգեցին և սկսեցին կարգալ .

«Ով վոր գուգոկից Լ՛ն բալե ուշանա՝ իրեն իրա-
վունք չալտի համարի գործի անցնել մինչև շաբաշը ,
ժամի 10 ր : Մին ել ես , վոր յերեք տնգամ անհարգելի
պատճառով ուշացողի հարցը , առանց դեռ ու գենի ,
գրվելու յա աշտապրական խորհրդակցությունում :
Չաչխատած ժամերի համար ժալով չի տրվելու : Իսկ վո-
րոնք հաճախակի ուշ գործի դան , գործարկումն ու վար-
չությունն իրավունք ունեն նմաններին հանել աչխա-
տանքից» :

«Հայտարարությունը կարգում են շատախոս Մու-
կուշը , Ալեքսանը , բրոնիա Սրապիոնը , աչքը չիլ Գարոն
և պլավկայի ցեխի վարպետներն ու բանվորները : Մի
քանիսը կուշա-կուշա ծիծաղում են .

— Համա լազաթով վորոչում ա հա՛... Տո՛, վա-
ղո՛ւց պո՛ր եւ վորոչումը բլեր : Սաղո՛ւ գործարկում : Ա՛յ
հմի սոցմբցումը գլուխ կղա՛...

Մերուկ Մխոն վաղցրած սպիտակ «թղթին» և նա
յում :— Խե՛ղճ Մխո, — ուսին խփեց Մուկուչը, — ան-
գրագետ ես, չես խմանում հա՛ կարգալ, վիզդ ծուռ նա-
յում ես :

— Ե՛հ, ի՞նչ անեմ, հիմի դարը ձերն ա, դուք եք
«հաշվի» մեջ...

— Ելի՞ր դու քո «հաշիվը» մեջ բերիր :

— Ընկերներ, լսեցեք, — դարձած յերկաթների վրա
բարձրացավ բրնձա Սրապիոնը, — ով համաձայն ա,
վոր եղ «հայտարարությունից» մի հաս ել կիմոյի ճա-
կատին կպցնենք, թող մտա բարձրացնի :

Մի քանիսը լիաթոք ծիծաղեցին, իսկ Սերգոն ու
Վանոն նախատեցին :

— Զե՛նդ կարի և բերանիդ չափը ճանաչիր...

— Դա անոխայել ա կամյերիաին. պետք ա հալա-
ծե՞նք նրան, ինչ ա, — աչքերը խեթեց Սերգոն :

Այդ որն աշխատանքն արհեստանոցում. ընթանում
եր, ինչպես միշտ : Լսվում եր աղերանց կարճ և աշխուժ
գրույցներն ու սրախոտությունները : Իսկ կիմոյի զեմքի
վրա, մի ախրություն եր նստել, թեև ամեն որվա պես
զլխարկն էլի թեք ու ծուռ եր ծածկել և կոճակներն ար-
ձակած բլուզի տակից յերեսում եր կեղտոտ չափիկի վի-
զը : Մոր հեկեկիանքը, արտասուքը, չոբացած ալտերը,
պտակերի նման միշտ յերեմում էյին աչքերի առաջ և
պատասխան պահանջում իրեն հարցերին :

...Ահա մայրը, բարձրացնում և ծվեն-ծվեն դարձած

չըջաղեալստը, լացով զանդատում է, — անսիրտ, անարեւ, դու ինձ համար զախակ չծնվեցիր...

— Հապա աշտորիս «հաշտարարությունը» — սխալվեց Կիմոն, — ա՛յ, թե վսրահդ և տնաքանդությանը: Զե՛, Կիմոն, կամ զյուզի ճամբեն պիտի բռնես, կամ նամուսով աշխատես: Բայց Կիմոն ի՞նչ յերեսով զյուզ դնա, նայի ու խոստ մօր հետ, ընկերների հետ: Կիմոնան, թե ինչու յե զյուզ վերադարձել, այն ժամանակ կծրծաղեն, կթփեն յերեսին:

Գանդուր մայերով մինչև կեսը ծածկված ճակատին շարվեցին կնճիռներ: Հարցերը սուր մեխի պէս ցցվել են Կիմոյի մաքում և լուծում են պահանջում:

— Քնում ես, ա՛յ սղա, — հանկարծ ձեռքն ուսին գրեց վարպետ Վանոն:

Կիմոն սխալվեց:

— Յես... յես... չե ընկեր Վանո... աշխատում եմ...

— Հա, դե լավ աշխատի...

ԲՅՈՒՐՈՆ «ԿԱՐՄԻՐ ՊՂԻՆՁ» Ե ԶՈՒԼՈՒՄ

Պղինձ հարդ յերեք կոնվերտը տհեյ բառաչում են: Վարպետներն աշխատում են կրակի լեզուների տոաջ և գեկավարում վարդապետին, հարվող պղինձը: Նրանք միմյանց ուղնում են լուս, խոսում հատու հաշտեքներով:

Վարպետ Սրապը կոշտացած ձեռքի ձողը կոնվերտերի ներսն է մեկնում: Պղինձի թեթ բոցը խոր շանթում է գեմբը և առատ քրտինք քամում: Նա յես և կանգնում լուս, չրթունքները սղմած՝ քրտինքը չթափելու բերանը: Կարմիր զանգվածը յետում, զալարվում է ներսը և ուղում է ուժով ջարդել կոնվերտերի հսկա կողերը: Վարպետ Սրա-

բը նայում ե յեռացող, կառ-կարմիր կտրած պղնձին :
Բոցալուծում են աչքերը ե ընդունում վառվող պղնձի
փայլը . . . Քանի՞սն են իրենց ուժը միացրել պղնձի ու-
ժին . . . Ինքն ել իր ուժը կձուլի նրան . . . Թող յերկաթու-
ղին պղնձի բեռներով դնա, մանի իր յերկրի բոլոր յե-
րակները . . . Թող ամեն տեղ լավի պղնձի զրնդան ձայնը :
Զգացվի՛ նրա ուժը : Յեւ ո՞վ չի իմանալ, վոր այդ մար-
դու, բանվոր մարդու ուժն ե, նրա ձայնն ե զրնդում . . .

Նորից յերեք ձուլեր շեշտակի մեկնվեցին յերեք կոն-
վերարի ներսը ե սկսեցին զեկավարել բորբոքվող դան-
դվածը : Դեմքերը վառվում են ե ծածկվում քրտինքի ա-
ղի կաթիլներով :

Քրանած մարմիններն ելի առաջ են մղվում, ձու-
լերը մեկնվում են ե քրտինքը հոսում ե . . .

Կարմիր պղինձ են ձուլում :

Մուխը կամաց ծվարում ե ձորում ե նրա ծոցում
կորչում են ալգինները, ծուխը, քարայրերը, պղնձի սա-
րերը, ե ամեն ինչ . . . Միայն լավում ե յերեք կոնվերարի
ահեղ բառաչը : Յերբեմն այդ բառաչին են խառնվում
սրընթաց պնացքների աղմուկն ու սուլոցը ե շունչ ե առ-
նում ձորը, արձագանքում են ալրերը :

Հանրակացարաններից մի փոքր դենը, քարքարոտ
լեռան լանջին, բան-սկումբն ե հաղթանալու շենքով :
Կոմսոմոլի բյուրոյի ժողով ե : Մի շարք հարցեր են
դրված քննության :

— Գիտե՞ք, վոր սոց-մրցման ենք անցել, — հարա-
լով սկսեց բջիջի քարաուղարը, — համա գե եզ մրցու-

մը ծեր չի հասնիլ, յերբ մեր կամ յերիտնեքից մի քանի
որ լուծը դրսի վրա յեն ձգում :

— Կոնկրետ, — ձայնեց մեկը :

— Այո՛ կոնկրետ, ում հարցը դրված ա, խնդրում
ենք նրա մասին ել խոսես :

— Աղասե՛ք, ընկերներ, յես կոնկրետ եմ խոսում :
Պետք և հարցը մի քիչ հիմնավորե՞լ թե չե : Նրանք,
վերոնք գյուղից են յեկիլ, դեռ լավ չեն զգում . վոր ար-
տադրության մեջ վորակ և ավելի շատ ճշտապահու-
թյուն ու զխցիպլինա յե հարկավոր :

— Պաի հուպ տանք դրանց, գրասե՛նք կուշտ ու կո-
պիտ տեղերը :

— Պաի հուպ տանք, բա՛ :

— Ախր տանց ձայնի մի խոսեք : Որակարգի այս
հարցում առաջին հերթին քննում ենք ընկեր Կիմո Պե-
պանյանի հարցը : Ով վոր նրա հետ միենույն ցեխում և
աշխատում, թող խոսի :

Բրոնիա Սրապխնը Կիմոյին նայելով, սկսեց խո-
սել, թե ինչպես նա կոպիտ և վարվում վարպետի և ըն-
կերների հետ, շարունակ ուչ և աշխատանքի դալիս,
հոգեմարտած գործն օրերով ձգձգում և և այլն :

Իսկ յերբ տակար Սերգոն եր «Հուպ տալիս» Կիմո-
յին, մի քանիսը կատակով նկատեցին .

— Դու յե՞լ . . . ախր դու նրա խնամակալն ես :

Կիմոն պոչները կրծտակով նայում եր Սերգոյին .
Չի՛ ամաչում, վո՛նց ա խոսում : Բա ասում ա, թե իմ
մասին մտածում ա . . .

Խոսում և Մուկուչը :

— Կիմոն բնգունակ տղա յա, համա ուչքը գործու-
մը չի, նեղություն չի կրում սովորի, վորակավորվի :

Յեկեք ես անգամ Կիմոյին զգուշացում անենք ե նրա ու մի քանի բնկերների գործի շուրջ ազիտ-գատ կազմակերպենք : Դա ամենալավ գտար կլինի նրանց :

— Ճիշտ ա ասում Մուկուչը , աչդպես ել վարուչենք : Կիմոն կանգնել եր բյուրոյի սեղանի առաջ ե լսու լում եր աչդ բոլորը : Իրեն վստ եր զգում , սիրան անհանգստանում եր , յերբ լսում եր իր անունը :

Աչդպիսի բողոքներին նա ձեռքը շտապով հասցնում եր բռնկի փեշերին , ուղղում կամ գլխարկն առաջ քաշում :

— Յես ասում եմ գուրս անենք կոմսոմոլից , ու ելի գյուղ քչենք , — նկատեց մեկը :

— Այո՛ , գուրս անենք , — աեղից վեր թռավ աչքր շիլ Գարոն , բուռնցքը խփելով սեղանին , — նա մանր բուրմուռկան միջավայրի ելեմենա ե , զժվար ե նրան ուղղել մենք ժամանակ ենք կորցնում :

— Վո՛չ , բնկերներ — զայրացավ Մուկուչը — դա ի՞նչ տակտիկա յե , այո՛ , գյուղից ենք բերելու մեր կադրերը , ուրիշ վո՞րտեղից : Մենք պարտաւոր ենք ե մեր պահանջն ե , զբաղվել նրանցով , նրանց գոտարակութեան գործով : Նույնիսկ յերկար , յեթե կարիք կա . . . Մենք պետք ա Կիմեյին վերափոխենք զարձնենք իսկական բանվոր :

— Կեցցե՛ն Մուկուչ , գուր չես կուրսեր դնացել , պրո յետարիատի իդիոլոգ ես դառել , հա՛ , հա՛ , հա՛ , — հրդհուայ Գարոն :

— Ձեռդ , իրր , — պոտաց Մուկուչը , — Կիմոն ծուլլ ա , իսկ դո՞ւ . . . Դու ել ժողովները թողած աչդի ներում , թփերի տակ , մաշինիստակաների փեշերի տակն ես մանում , նրանց յերևար լիզում :

— Աչդ քո գործը չե , մեծամիտ , շտախոտ :

— Իսկ դու՝ կնամուլ, չկուրնիկ :

— Այստեղ ձեր հարցը չենք քննում լսեցե՛ք, — միջամտում ե չբջկամի քարաուղարը, լսեցնում նրանց ե սկըսում ե խոսել, թե ինչպես յերևա ըանձորը պետք ե ուրինակելի յինի իր աշխատանքով, վերաբերմունքով, ու կենցաղով . . . Դատապարտում ե Կիմոյին, վոր մի քանի ամիս առաջ իրեն սխալ տեղեկություններ ե հաղորդել արհեստանոցի վիճակի մասին, իրր թե այնտեղ կամ յերևանքներին ե առանձնապես իրեն, հալածում ե վարպետ Վանոն :

Կիմոն սիրիժնած նայում ե քարաուղարին ու մտածում սևաուրտած . . .

— Սա յեւ, վոր ետպես ա մտածում, յես կորած եմ :

— Այժմ, — շարունակում ե քարաուղարը, — ինձ համար պարզ ե ամբողջ դրությունը : Բայց պետք ե մի քանի ընկերների զգուշացնել, վոր հաճախ ծաղրել, արհամարհել են Կիմոյին : Նա պետք ե միտ մեր շարքերում : Ձե՞ վոր ջոհաբն եւ մաքուր չի լինում, լայց կոնվերտի թե՛ բոցերում վառվում, հալվում ե տրանջարով ե վերջում ստացվում ե մաքուր պղինձ : Միայն թե պետք ե աշխատենք Կիմոներից անպատճառ ե չուտ ստանալ այդ «մաքուր պղինձը» : Գիտե՞ք ընկերներ, — դուք, — բյուրոն ու ախտիվ, — այն վարպետներն եք, վորը վեկավարում եք վառվող կոնվերտը — բջիջը, յերևաաարդությունը, ե դուք, յեթե ճիշտ չիմանաք ձեր գործը, «կարմիր պղինձ» չեք ստանալ :

Կիմոն սիրտ առավ — կուրծքը բարձրացավ ազատ շնչելուց :

— Մի քանի կամ յերիտ առում են, — խոսում ե բջիջի քարաուղարը, — վոր Կիմոն ձեր մորը չի ողնում : Բայց

միայն կիմոն չէ աղղղես : Բանկոտոյի ճաշարանի գինին շատերին եր հաղորդել եղ որին : Արդեն մի շարաթ ա , վոր արդեւլած է գինու վաճառքը :

Կիմոն լո՛ւու , հանգարտ նայում է խոտողներին և թուքը կուլ տալով լսում նրանց : Ճակատին ցոյի պէս բարակ քրտինք եր գոյացել . որեւց կոշտ ձեռքի ամոյ : Տղերքը նայում , հասկանում են նրան և բարեկամութար ժպտում . . . Վո՛նց է լսել և ձայն չի հանում : Հաղորդին^ս , աչխատանքի ժամանակ ել աղղղես « համեատ » չես լինում : Ա՛յ , թե վոնց « կարմիր պղինձ » կղտնք րկյանից :

Բյուրոն Մուկուչի յերկու առաջարկն ընդունեց վորոշում : Կիմոն ցանկացաւ գորսս գնալ , բայց ժողովի նախադահն առաց .

— Նայիր և լսիր , թե ինչպէս անխնա յեւք նաե գեպի մյուսները :

Պատուհանը բացեցին . աշխնային զով ողը ներս խուժեց . ծուխը չեր չոքել բնակարանների , աղղղների ու ձորերում խաչաձեռող ճանապարհների վրա , ալ սպիտակ , բամբակե սյունի պէս ձգվում , բարձրանում եր վե՛ր , դեպի վե՛ր և այնտեղ լուծվում կապույտում . . .

Սուլիչը ճչաց . — գործի եր կանչում յերեկոյան հերթի աշխատողներին : Սուլիչի հնչյունների ալիքները լուսնի լուսի տակ փռվում , տարածվում են արտերի ու բնատանների վրայով մինչև հեռունե՛րը , մինչև սարերի կատարները :

Պատուհանով լսվում է նաե յերեք կոնվերտրի ահեղ բառաչը : Այնտեղ վարպետները խոշոր աղնոցներ , կաշիսպինջակներ ու գոգնոցներ հաղած , կրակե լեզուների առաջ քրտնաթոր ու վառվող դեմքերով , դեկավարում են ալրվող ջոհարը :

Կարմիր պղինձ են ձուլում :

Ներսում բյուրոն սկսեց իր աշխատանքները . հետո
յեւ Կիմոյի փոխարեն ուրիշները կանգնեցին բյուրոյի
սեղանի առաջ և քրտնած ու կարմրած յերեսով դուրս
յեկան ժողովի սենյակից :

Բյուրոն «կարմիր պղինձ» եւ ձուլում :

ՅԵՐԲ ՔՐՏԻՆՔՆ ԵՐ ՔԱՄՎՈՒՄ

Բանվորական ակումբում ագիտ-դատ եւ լինելու :

Դատն սկսվեց բոլոր ձեւականություններով : Բեմ
կանգնեցին Կիմոն և ուրիշ յերիտասարդ ու հասակավոր
բանվորներ : Կարգացվեց մեղադրական արձանագրու-
թյունը :

Յերկար ժամանակ դատելուց հետո եւ միայն , վոր
Կիմոն լիասիրտ նայեց դահլիճի կողմը : Բերնե-բերան
լիքն եւ դահլիճը : Բոլոր բանվորները , բոլոր ծառայող-
ները , նույնիսկ նրանց կանայք աշխտեղ եյին : Ա՛յ , նը-
րանցից մեկը ժպտաց , մյուսը քրքջաց , հովհարեց զեմ-
քը , յերբ քիչ առաջ ինքն եւ խոսում : Հիմա բոլորը իրեն
մասին վատ կարծիք կը կաղմեն : Ո՞վ գիտե , զույց հենց
վաղը գործարկմն ասի .

— Սնդրում ենք սպեց հագուստդ հանես , հետո գտն-
ձապահի մոտ «րասչոտ» արա , ու զնա ձեր տունը :

Մտքերի հետ կռիվ եւ անում Կիմոն , յերբ նախա-
հը խոսեց զանգահարելով :

— Ձեզ հետ եմ , ընկեր , չե՞ք լսում :

Ոոսում եւ Կիմոյենց գյուղացի մի յերիտ բանվոր
վոր աշխատում եւ «րազնի» ցեխում .

— Յես ել են եմ ասելու , վոր ընկեր Կիմոն գյուղում
մի քանի անգամ դունչ ու պռունդս ջարդել ա :

— Ա՛յ , չատ ել լսվ ե արե՛լ . . .

— Տեղդ նստիր, — ձայն խնդրելով խոսեց մի կոմ-
յերբա, — յես շատ լավ դիտեմ եղ մասին, մեղավորը
դու եյիր. անձնական հաշիվներ ես քրքրում, ամոթ տ.

Առաջ են քաշում ծերուկ Մխոյին, վոր խոսի:

— Դե յես ել ի՞նչ ասեմ, ջահել տղերք եք, խոսքն ել ա
ձե՛րը, դիրն ել: Ամեն բանի հաշիվը դուք եք իմանում:
Ծերերս մարդամեջ չենք:

— Կիմոյից խոսա, — զանգահարում է նախապահը:

— Հա՛, Կիմոն. տղա յա ե՛լի... Արեւ ե՛, մի մար-
դաբոյ բարձրացած է լինում, վոր անլիա յերեսով դոր-
ծի յա դալիս: Մի վարպետն ել յես եմ, աշխատում եմ
դիտեցածս սովորեցնեմ մեր ջահելներին. համա Կիմոն՝
հե՛ջ. տեղից չի շարժւում: Ե՛հ, ասել եմ, ելի կասեմ,
վոր նրանից մենք հույս չունենք:

Ելի յեն խոսում: Խոսում են վարպետ Ալեքստինը,
իրենց ցեխի վարիչ Վանոն, աչքը չիլ Գարոն և մյուս
ցեխերի բանվորներից: Խոսում են սոց-մրցումից,
արտադրութեան բարձրացումից, յերիս. վորսկավո-
րումից և այդ բոլորը բերո՛ւմ, կապում Կիմոյի հետ,
դանազան բառերով ամոթահար սնում նրան:

Քրտինքը պատել է Կիմոյի ճակատը: Անհանդիստ
է, չուտ-չուտ ձեռքերը գրպաններն և չուլալում, կամ
դլխարկը դրստում... Տղերքը խոսում են բարկացկոտ,
ձեռքները ճոճելով ողում: Ահեստ ամեն մի խոսողի հա-
յացք ասեղների պես ծակում է աչքերը և ուղեղում
ցնցում առաջացնում: Խոսողները Կիմոյին ինչքա՞ն
խիստ և անդիջող են թւում: Մեկը խոսում է-ձեռքերը
թափահարելով և ասես ձեռքի այդ ամեն մի շարժու-
մը, յերկաթե հարվածի պես ծանր թափով իջնում և
վզին և գլուխը քարշ անելով, նորից լսում դահլիճից
յեկող հարվածները:

Ահա պատից կախված Լենինի մեծագլխի նկարը : Նայում ե իրեն . . . Նայում ե քաղցր ժպիտով և սուր հայացքով : Յերբ բարկանում են դահլիճում , ասես նա յեւ և բարկանում , յերբ մեղմանում են , ասես նա յեւ և մեղմանում :

Լավ չի չիշում Կիմոն , թե ո՞վ եր խոսում և ի՞նչ եր տալով , յերբ նախազահի ձայնը զնգաց :

— Ընկեր Կիմո , ազատ եք . . .

Ռումբի պես դուրս թռավ դահլիճից : Գրտինքը ծորում եր կարմրած յերեսից , ասես վառվող հնոցից դուրս յեկավ : Զսպած շնչառությանը դրսում ազատություն տվեց : Պինջակի թևով սրբեց ճակատի քրտինքը . թվաց , թե քրտինքի հետ սրբեց մի հին կուտակված մաղձ . . .

Մոտեցավ Սերգոն , ուզում եր խոսել :

— Նյ չխոսես Սերգո Զան , — ու հեծկլտալով գրկեց նրան , — յես իմն ստացա : Տեսա՞ր : Հազարի թուր ու նախատինք կերա . ել ո՞վ մնաց , վոր չխոսեր , ծիծաղով ու հպարտությամբ չնայեր վրաս : Գիշեր-ցերեկ կանեմ . . . Ձե՛մ թողնի , վոր սրանից հետո ինձ վրա ուրիշ աչքով նայեն : Ձե՛մ , թողնի , չե՛ . . . Բեմում վառվում եյի . . . Վոնց վոր թե շորերս նեղում , կրակում փոթոթում եյին ինձ :

— Ա՛յ , թե վոնց կփոխվես սիրելիս , հիմա ձեռք-ձեռքի տված կգաս բոլորիս հետ և նրանք , ի հարկե , քեզ կսիրեն , — Սերգոն ձեռքը խփեց Կիմոյի ուսին : Ուրախությունից թևեր տալով , խորապես հավատաց , վոր ընկերոջ մեջ մեծ բեկում ե կատարվում : Այդ պահին նա զգում , ճանաչում եր իրեն այդ եր կարեորը :

Կիմոն աշխուժ քայլերով բարձրացավ դեպի հան-

բակացարան: Յերբ դուռը բացեց, ներսը վոչ վոք չըկար: Ժպտաց, — բոլորը դատի յեն գնացել: Կիմոն անսովոր, յերբեք չսպրած թարմություն ու յետանդի վարար հոսանք զգաց մարմնի մեջ: Սիրտն ուռչում, բարձրանում է, մարմինը բռնվում մի քաղցր հուզումով: Ասես թե վողջ ձորը, հեռու դաշտերը և անդամ կուսույտ յերկինքը, լցվել են ինչ վոր քաղցրությամբ և իր սիրտը ձուլվել է նրանց լայնության հետ: Թվում է, թե յերակներով հալած պղնձի արյուն է հոսում: Նոր արյուն, նոր կորով: Յերբեք այդպես ուրախ սրտով ու վառ հույսերով ցած չե դիտել այդ բարձրությանից: Գետը ցածրում վոլորվում, Փշչացնում է փորսոց ոձի պես: Իսկ լուսնի ցուքերը շողշողում են գետի լայն հայելու մեջ: Գործարանի տասնյակ մեքենաները կանչում, համերգում են միարար: Նրանք պտտվում են ուժգին և որն-որին բարդանում և նրանց պտույտը: Այդ ժամանակ ինչ անուշ եր թվում ներքեից յեկող մեքենաների ու հալվող պղնձի յերգն ու մռնչյունը: Ինչո՛ւ ինչո՛ւ, միչև այդ չե՞ր լսել, չե՞ր զգացել նրանց ուժը, կարոտն ու քաղցրությունը:

Կիմոն ուզում է թռչել մեքենաների մոտ, յուլել, մի պահ փարվել նրանց սառ մարմինը: Հավատացած է, վստահ է իր ամբողջ գլխով, վոր հենց այդ նույն բուպյին, կամ մի քանի որում, հմուտ կտոփորի, կվարժվի նրանց լեզվին: Այն ժամանակ ստանոկներն ել Դոդոն ձեռքին, իսկ ընկերները կասեն թիկունքին խփելով.

— Սա՛ղու Կիմո. հալալա քո կերած կաթը: Ա՛յ, հիմա ինչ կասե՛նք... Մեր աչքի լուսն էս, մեր սիրելին: Պատկերացնում է Կիմոն, թե այնուհետև ինչպես ուշադիր ու յետանդով է աշխատելու և սիրտն ու յերակներն ավելի ուժգին են դործում, վողջ եյությամբ

լցվում է վաղվա ձգտումներով։ Ասես մեքենաները
ցածրից կանչում, համերգում են միալար։ Յեւլ Կիմոն
այդ հեքիաթային, բայց կլանող, մազնիտացնող ձայ-
ներն առաջին անգամ ե ունկնդրում սրտի նուրբ թեւե-
րով, վոր սոյնպես ներդաշնակվում են ներսից, մարմնի
բոլոր մասերից լսվող նոր ձայների ու յերգերի հետ։

Կիմոն իջավ ցած, դեպի գործարան։

Յերեկոյան մթի միջով ավելի պարզ ու ուժգին ե
լսվում յերեք կոնվերտրի միախառնված մոնչյունը։
Այլեւի՛ բարսխեց սիրտը, ուր մի կարոտ եր ծլում...
Կարո՞տ դեպի կյանքը, դեպի աշխտանքի պայքարը։

...Թող դա՛ վաղը, առաջին արշալուստս վաղը...

ՀԱՅԱՑՔՆԵՐՆ Ո՛ՂԱԿՎՈՒՄ ԵՆ

Ամիսներ են անցնում։

Բանվորները խռնվել են գործարկումի գրասենյակի
առաջ և սոց-մրցման «տախտակն» են կարդում։ Կիմոն
մի շարք կետերով սոց-մրցման ե հրավիրել Պլավկայի
ցեխի յերիտրանվորներին։ Հետևի կանգնածները բարձ-
րացել են վոտների պճեղների վրա և վիզները ձգել...
նրանք իջնելով պճեղների վրայից, ասում են։

—Մալադե՛ց Կիմո... Իսկ շատերը զարմանում են
և ուտերը բարձրացնելով հեռանում։

Կիմոն հեռվից գալիս ե. նկատեց, վոր «տախտակն»
են կարդում։

Մտքերը սահեցին, թռան դեպի մեկ-յերկու տարի
յետ... Են ժամանակ ուրիշ Կիմո եր, իսկ ա՞յժմ։
Ճանապարհը չփոխեց այն որվա պես և քայլում ե հա-
մարձակ, գլխարկը մի փոքր յետ դրած—դեպի ծոծրու-
կը։

Գնում ե չվզվացնելով։

Ամեն առավոտ, հենց վոր լույսը աղոտ աչքերով նայում ե հանրակացարանի լուսամուտից, Կիմոն վեր ե թռչում տեղից և տմենից առաջ հաղնվում: Ինչո՞ւ, միշտ զարթնելիս և շտապ հանգնելիս հիշում ե բյուրոյի ժողովը, ագիտ-դատը և ընկերների սուր հայացքները: «Ե՛հ... ինչե՛ր ե կապված այդ մի քանի որվա հետ»:

Յերբ դնում, արհեստանոց ե մտնում, ամեն կողմից աշխուժող «բարի լույս» են կանչում, կամ հենց հեռվից, ստանոկների ու փուկերի արանքից ձեռքերը թաշկինակի նման թափահարում.

— Բարի լույս, Կիմո՛... .

Մուկուչի աչքերը Կիմոյին տեսնելիս ժպտում, փայլում են վառվող պղնձի նման և փոքրանում:

— Հիմա աղիդ, պրոլետար ախպերս ես... Կերածդ վերջը հալալ արիր...

Իսկ վարպետ Վանոն, յերբ տեսնում ե, վոր վոչ վոք արհեստանոցից չի բացակայում, ուրախանում, վողեւորվում ե... Մոտենում ե Կիմոյին և նայում դոհու նակությամբ:

— Ա՛յ, հիմա ինչ կասեմ. վաղուց պետք ե «գերեզման դնելիւր են անտեր «պրոգուլն» ու բռնաբողոքությունը»:

Յեզ վարպետն ու աշակերտը նայում են իրար, ժրպտում իրար, բարեկամի քաղցր հայացքով: Գրկում, մըտերմորեն ողակվում են նրանց հայացքները միմյանց, վոնց վոր ամուր շղթայի ողակներ: Իսկ յերբ Կիմոն հիշում ե իրեն չըջկոմում՝ քարտուղարի հետ վարպետի մասին խոսելիս, ամաչում ե և այտերի ծայրերը կարմրում են ձորում հասած դեղձերի նման:

Կոմյերիտական 3-րդ բրիգադի անդամներն հավաքվում են :

Բրիգադի ղեկավարութունը բյուրոն հանձնել և կիմոյին :

— Բնիկներն եր... Պակասավոր կողմեր շատ ունենք զործարանում. — Կիմոն այստեղ կանգ առավ, բլուպի փեշերը դրսուեց, մտածեց. — Մենք հիմա հարվածային ենք. ել առաջիկա պես շենք շարժվելու. հիմա մի ուրիշ տեսակ յենք լինելու... Մենք պետք ա ստուգենք, քրքրենք ամեն ինչ... Պակասավոր, վնասակար բաները հանելու ենք քարի արանքից, թագուն տեղից... Մեր զործը, աշխատանքն ամեն մի ցեխում հենց պտի ղենք վոր մի կտոր ջոհարը, յերկաթը ինչ ա՝ անտեղի շկորչի, չփչանա... Դուք ինձանից լավ գիտեք, վոր մեր զործուրանը քանդված տան նման եր. հիմա պատերն ամուր չարում, բարձրացնում ենք... Խսկ ով վոր ցեխը, քարն ու կիրը ու չ ա հասցնում նա մեր թշնամին ա : Մենք յեր կու ցեխում ստուգելու յենք բոլոր պակասավոր կողմեր... Շատերը խախտում են դիսցիպլինը, զործի վրա քնում, սպեց հագուստը դյուզ թոցնում, նս՛ւ, պրոդուլ անում, զործից ուշանում, — այստեղ հանկարծ հիշեց, պատկերացրեց, յերբ իրեն ամեն կողմից պրոդուլի «հերոս» եյին կոչում. մի պահ չփոթվեց, ալլալվեց, բայց կրկին հավաքեց իրեն. — Ղե, բնիկներն յես ել եմ... եզպես յեղել, բայց հետո իմ ճամբեն ցույց տվիք, յես ինձ շկորցրի, յեկա բոլորիդ հետ...

Վարար հուզումը լցվում և Կիմոյի սիրտն ու յերակները, մի լան ասես խեղդում և կոկորդը, բայց բոպեն անցնում և և հանկարծ, խոսելիս, բուռն քված ձեռքը

խփեամ սեղանին, — պտի հո՛ւպ տանք ընկերներ, ով
պրոգոսււ ա կատարում, տուժում ա արդյունաբերու-
թյունը... հո՛ւպ տանք, ու թե կարանք, բերենք մեզ հա-
յնենք...

Ծափահարեցին, ու հետո եւ ուրիշները մի քանի
խոսք ասեցին: Տոկար Սերգոն լցված աչքերով ու հմայ-
ված դեռ նայում ե կիմոյրն. վաղեց ղեկի նրան. նույն
խակ ցանկանում ե համբուրել ճակատը, փարվել վզովը
լայց ամաչեց ընկերներին:

— Իմ թանկագին ընկեր, եւ հետ չես դառնա, դու
միշտ մեզ հետ ես...

Բրիգադը դուրս յեկավ սենյակից, շարժվեց դեպի
յիւները: Քայլում ե կիմոն, վորպես յերեք չեր քայլել:
Գնում ե, վոնց վոր դործարանի գիրեկտորը լինի, վոնց
վոր իրենց արտը լինեն հնձի գնալիս:

Մագերի խոպոպը կախվել ե ճակատին, իսկ կոպիւ-
կը՝ ելի ծուռ ու թեք ե:

Ջննող հայացքով նայում ե չորս կողմ թափված ի-
րերին, դործիքներին, ասես առաջին անգամն ե գնում
այդ ճանապարհով, առաջին անգամն ե մտնում դործա-
րան:

Առջևում մոնչում են կոնվերտները ե ծղրատում կոմ
պրեսորները:

Բրիգադը գնում եր...

1929թ.

ՅԵՐԿՈՒ ՏԱԽՏԱԿ

Ալեքսանն Ալլահվերդու բանվոր է :

Կածաններով զգուշ իջնում է ցած, բռնելով քարերից ու թփերից :

Մտքերը հանգիստ չեն տալիս նրան. վորդի պես կրծում են ուղեղը և ուշքը հեռվում, ուրիշների մոտ, վտարը քարովն ե խփում կամ ճամփեն ծռում :

Հիմա գնա ի՞նչ ասի, ի՞նչ պատճառ բերի, վոր արդարանա: Վո՛չ, մի պատճառ ել չեն ընդունի: Քանի անգամ գնաց խնդրեց, աղաչեց ցեխի վարիչ Պիլեին, վոր միայն յերկու որով իրեն բաց թողնի և հիմա ինքը մի չաբաթով ուշացել ե: Իհարկե չեն ների: Ծառերի «սպեց» հազուստն են նման պատճառներով հանել, ոտճիկի մնացորդը տվել և ճամփա գցել իրենց գյուղը:

— Ինչ անեն, հախճ ա, Ալեքսան, — շնչաց ինքն իրեն:

Յեվ Ալեքսանն ասես վոչինչ չի տեսնում, վոչինչ չի լսում: Ասես առաջվա նման գետն ել չի հոսում վշշալով, չի թռչում քարերի գլխով. Դետի ջուրը պղտոր ե թվում Ալեքսանին, իսկ յերկինքը՝ սևալինած...

Տխուր և մտքերի հետ վիճելով գնում ե Ալեքսանը:

Մոտեցավ գործարանին: Բանվորներ են յերևում հանրակացարանների դռներին, ճանապարհներին: Ալեքսանը խուսափում ե նրանց նայել, բարեկ: Ով ե ի-

մանում, դուցե՛ր գիտեն, վոր ինքը մի շարաթ գործի
չի յեկել և ցեխում տղերքն եղ մասին շատ են խոսում :
Յերբ մոտեցաւ ցեխին, Պիլը կանչեց մօտը, բարկա-
ցաւ, հայհոյեց .

—Բա ելի ինչի՞ եյիք պայմանադիր ստորագրում,
հը : Մինն ել դու, հրեն ստորագրել ես, շան վորդի,
ի՞նչ պատասխան ես տալու քո գործարանին, քո կառա-
վարութեանը, թե ի՞նչու յես պրոգնու արել :

—Ախր ընկեր Պիլը, — աշխատում ե արդարանալ Ա-
լեքսանը, — արտերը կծղել եյին, կարտովը հասել, թը-
փերը դեղնել եյին, ըս վո՞նց չմնայի, հը . . . Յերեխեքը
հաց են ուլում, ես ա ձմեռ ա դալի :

—Դե վոր ըտենց ա, թողեք գործարանը, դնացիք
հողի վրա աշխատեցեք : Մենակ հիմա չի . սաղ տարին եք
բռնենց անում :

—Հընդեր Ալեքսան, ծաղրական և բարձր ձայնով
խոսեց հին բանվորներից մեկը—մինչև յե՞րբ պտի դու-
դի պոչը բռնեք, չեք ուզում մի կտոր հողից ձեռք քաշել,
համա ետեղ ել մեր գործը տուժում ա . . . Ձեր յերեքիցն
ա, վոր մեր ցեխը եսքան հետ մնաց : Եղ չելաւ, չե, կամ
հողը, կամ գործս բանը :

—Հնենց ել վոր, — վրա բերեցին յերկու յերիտասարդ
բանվոր. — կամ հողը կամ գործարանը :

—Դե գնա գործարկում, — խոսեց Պիլը, — նա պիտի
համաձայնվի, վոր գործի անցնես :

Գործարկումի նախագահը տեսնելով Ալեքսանին, գը-
րիչն ել չչարժեց սպիտակ թղթի վրա, հետ քաշեց ու ան-
խոս, յերկար նայեց նրան .

—Դու ե՞լ ես ուշացել . . . Քանի՞ որ . . .

—Մի շարաթ, ըլիլ չեր, պտի մնայի, արտերը կըծ
զեւ, ցորենը թափվում եր :

—Բա վոր բոլորդ որերով ու շաբաթներով գյուղ
գնաք, — ձայնը բարձրացրեց նախագահը, — ետեղ ո՞վ
աշխատի, իշխանությանն ո՞վ պատասխան տա, չ՞ը...
դե հլա արի, — ու քաշում ե Ալեքսանի թւից, — արի տես
ինչ ա գրված «սոցմրցման տախտակում» . կարգա, «ու-
րախացի» :

Վոտքերի թաթերի վրա բարձրացած և վիզը ձգած,
կարդում ե Ալեքսանը և աչքերին չի հավատում : Իրենց
ցեխի, ձուլարանի բանվորների մի մասի (նաև իրեն) աղ-
զանուկները գրված են «սև տախտակին», վորպես պրո-
դուկչիկների, իսկ արհեստանոցի ցեխը՝ ընդհակառակը,
վալյում ե «կարմիր տախտակին» :

Ալեքսանը կոտրած սրտով կարդում ե նաև «ներանց»
մասին դրածը :

— Վոնց թե, — ասում ե մտքում և թեթեւ ցնցվում,
— Ղազարը, Թևանը, Գրիչան ու մեկեւներն ի՞նչով են
տվել մեր տղերանցից . չե՛, պետք ա մեր ցեխն եւ առաջ
տանենք, հասցնենք նրանց, գլուխ բերենք պլանները :

— Աչքերդ խո չե՞ն ցաւում կարդալիս, — հանկարծ
գործարկոմի նախագահը ձեռքը խփեց Ալեքսանի ու-
սին, — դե գնա և աշխատի, ես վերջին անգամն ըլի :

Ուրախացաւ, թւեր առաւ Ալեքսանը, ուղեց բերել
նախագահին, ասել, վոր եւ պ՛րծը չի թողնի, բայց մի
պահ չկարողացաւ վռչինչ ասել :

— Մենք եւ կհասցնենք, ամուսնու՞մա՞ր կհասցնենք ո՞ր-
ւանները, — խոսեց Ալեքսանը և դնաց դեպի ցեխը :

Յերբ նա հետ նայեց, նախադահն եւ չերեաց, դրասեմյառի եր մտել: Պատից կախված փայլում եյին սև և կարմիր տախտակները:

—Ես մի հետը քեզ խրատ ըլի, Ալեքսան, վոր անունըդ եւ չըզրվի «սև տախտակին»,—քթի տակ խոսեց ինքն իրեն և մտքում կարմիր ու սև տախտակը՝ շտապեց դեպի ցիսը...

1930թ.

Ն Ա Դ Յ Ա

Նաղյա՛ . . .

Իմ կոմսոմոլ, իմ հեռավոր ընկեր :

Թվում է ինձ, վոր ահա, բացվեց սենյակիս դուռը, ներս վազեցիր քո ժպտացող ուսական կապույտ աչքերով ու զընդան ծիծաղով և սենյակս լցվեց մի քաղցր ու թուփիչ բովանդակությամբ :

Դեռ վորքա՛ն թարմ են ու վառ իմ հուշերը :

Յես յերբեք չեմ մոռանա այն ստեղծագործ մարդկանց, վորոնք վառ լույս տվին իմ ճամբին . . . Նրանք են, վոր տեմպ ու թափ են տալիս կյանքի յերակներին : Յեմ դուն ձուլվեցիր նրանց պողպատյա շարքերին, դարձար նրանց նման մաքառող ու ստեղծագործող : Հենց դրա համար ե, վոր այնքան վառ եմ հիշում քեզ :

Ձեմ մոռանա նրանց, չեմ մոռանա և քեզ :

Յերբե՛ք, յերբե՛ք :

Մեր բանվորական ավանի մոտով ե ձգվում յերկաթուղին :

Հիշո՞ւմ ես, յերբ իրիկվա հովին յերկաթգծով դնում եյինք զբոսներու : Ինչպես կարող ես չհիշել, քանի վոր ամեն անգամ, յերբ անցնում եյինք դործարանի մոտով, այնտեղից յեկող մեքենաների համերդը, անիվների շառաչը, հմայում, գերում եր քո եյությունը և իր հաղարավոր անհայտ թեւերով քեզ ուղղում եր կլսուել իր գերկը :

կանգնում եյիր, հիացմունքով յերկար նայում ծր-
խի բամբակ քուլաներին, վորոնք վոլորվելով բարձրա-
նում եյին, ու հալվում հեռո՛ւ-հեռո՛ւ կապույտում :

Զեյիր համբերում .— միասին մտնում եյինք դու-
ծարան : Այնտեղ բոլեն հազար պտույտ եր դործում,
անիվները դառնում եյին մոլի կատաղությամբ, կաթ-
սաների մեջ թեժ, մորթվող գաղանի պես մռնչացող
կարմիր պղինձ եր յեփվում . . . նրանց տեսնելով, կա-
պույտ աչքերիցդ կրակ եր ցայտում, ուղում եյիր ձուլ-
վել նրանց ընթացքին, գառնալ նրանց անբաժան մաս-
նիկը : Դուրս գալիս կամարների տակ «ա՛խ» եյիր քա-
շում :

— Յե՛րբ յես ել կաշխատեմ այստեղ :

Գալիս, չրիկալով անցնում եյին կարմիր վագոն-
ների շարանները, կարմիր պղնձի բեռների տակ տըն-
քալով : Այդ սլահին ղեմքիդ մի կարոտի թեթեւ ժպիտ
փայլեց և հայացքով ուղեկցեցիր սլացող վագոնների
շարքին : Յերեվի նրանց հետ բարև եյիր ուղարկում
լայն տափաստաններում ապրող մոտիկներիդ :

Դու մեղ մոտ ձուլվեցիր կոմյերիսական մի բա-
նակի հետ : Մի բանակ, վորի բոլոր ջոկատները բոլոր
տեղերում միևնույն պայքարի ղենքերը, միևնույն դիր-
քերն ունեն :

— Նրանք ամեն տեղ իմ ընտանիքն են, իմ գինուկից-
ները, — ասացիր ժպիտով :

Այո, նաղյա, դուն ել այդ բանակի կենսունակ,
թարմ ու պայքարի պատրաստ մարտիկներիցն ես : Հենց
դրա համար ել սիրում, հարգում ու այնքան քաղցրու-

թյամբ եմ հիշում քեզ և այն կոմյերիտական մի ջոկատ՝, վալին յես ել մոտ ապրեցի, մարզվեցի նրա շարքերում :

Նաղյա, ապրի, աճի ու հասունացի այդ հզոր շարքերում :

Կենսատու յե նրա հողը :

Կատարվեց յերազդ :

Մի որ ել դուն սուլիչից հետո դուրս յեկար, դործարանի հաղթական կամարի տակից : Սև պինջակով, սեւ ձեռքերով, մրոտված դեմքով :

Յերբ տեսար ինձ, խինդով փայլեցին կապույտ աչքերդ : Այնտեղ յես տեսա մի բացավառ հրդեհ... դու կարկաչեցիր անհոգ : Համարձակ մեկնեցիր ձեռքդ, բարեվելիս պինդ թափահարեցիր ինձ... ասես միլիոնի յեռանդ և յերկաթի ու հողի ուժ եր կուտակվել քո մեջ : Հաղթանակը տանողի պես ուժեղ, լսեցի քո ձայնը :

— Здорово...

Թող աճի քո մեջ միլիոնի յեռանդը և յերկաթի ու հողի ուժը ...

Դեմքիդ նրբությունն որըստորե կորչում և ստանում եր առնականություն :

Ձեռքերդ առաջ վոնց վոր փափուկ ձեռնոցներում յինեյին մեծացած :

Հետո պղնձագուլն դարձան, ուժ ու կորով ստացան :

Քո կապույտ աչքերում ասես անջնջ եր ուսական դաշտերի ընդարձակությունը և լայն յերկնքի պարյուլթյունը : Ծիծաղելիս փայլում եյին սաղաֆյա ատամներդ : Կարկաչում եյիր արևելի զիլ ու թռչիլ :

Ախ, քո այդ կարկաչը, վոր հիշեցնում եր մեր սարերի ջրերը կայսրու :

Այժմ, ասես դրսից քո ծանոթ ու զիլ ձայնն ե դա-
լիս, դռները բաղխելով և շոշափում ականջս.

— Здорова...

Դու կամսոմուլի համար մի յեռանդ—մեքենա յես
անընդհատ գործող:

Սուլիչից հետո հենց վոր տուն եյիր դալիս, իս-
կույն թուշում եյիր ակումբ, ժողով...

Երջում եյիր անընդհատ, գործում անընդհատ:

Դործը դողում, հալվում եր ձեռքերիդ մեջ... Այն-
քան ել յեռանդ ու վողեվորություն, վոր կար քո մեջ
կուտակված: Հալատում եմ, վոր այժմ ել նույն յե-
ռանդի մարմնացումն ես:

Յերբ դու խոսում եյիր բեմից, դահլիճը հանդարտ-
վում եր, աչքերդ հետզհետե բորբոքվում, բոցկլտում
եյին: Հարյուրավոր զուլաններ լսում եյին հմայքով:
Սկզբում ասես մեղմ ալիքներ եյին հոսում դահլիճի վը-
րայով, հետո խանդավառ վողեվորություն եյիր բար-
ձրացնում աչտեղ: Ասես մրրիկ եր յեղել, ծովը կատա-
ղի ալիքներով վեր եր բարձրանում ու շառաչյունով
ցած թափվում, ուժեր հավաքում, նորից յեկնելու և
թափվելու ավելի նպատակին, ավելի ուժգին:

Խրոխտ բառերդ մեխում եյիր լսողների մտքում,
ինչպես վորմնադիրն ե քարը ցեմենտով ամրացնում
շարվող պատի մեջ:

Իսկ վերջում ծափերի հեղեղը թնդում եր և ճայ-
թում առաստաղում:

Յես թողնում եյի այն վայրը, վոր իր պարարտ
անունդով անեցրել եր ինձ:

Մի քանի ընկերներ և Նադեյան կայաբան եյին յե-

կեւ ինձ ճամբելու: Նա յիշուր եր, վոր յես հեռանում
եմ:

— Չմոռանաս ինձ... մենք մի բանակից ենք, — ա-
ռաց կատակով և այն որովա նման պինդ թափահարեց
ձեռքս, ուղեկցելով ինձ իր կապույտ աչքերի հայաց-
քով:

Գնացքը շարժվեց, մեր հետև թողնելով այն փոք-
րիկ ավանը, ուր ամեն ըոպեն նոր հաղթանակ ե բերում:

— Նաղյան այնտեղ կապրի ուրախ և բախտա-
վոր, — մտածեցի յես:

Իսկ ինձ, առեա մի կարոտի անհուն ձգտում քաշում
եր դեպի հետ, վորտեղից ամեն ուր բարձր ծինելույզի
միջով յեղնում ե քուլտ-քուլտ սպիտակ ծուխ և հարյու-
րավորների սիրտ բաբախում ե աշխատանքի տենչան-
քով:

Հեռվում, կայարանի փոքրիկ տնակի առջև, մեր
հետևից դեռ ճոճվում եր Նաղյայի կարմիր թաշկինա-
կը և ընկերներին գլխարկները:

1929 թ.

Ն Ո Ր Ե Ր Ը

(Պատկեր)

Ելեկարական կաթնագույն լույսը փողոցել եր բան-
վորական ահումբը: Յեվ այդ փողոցուն ու հստակ լույ-
սի մեջ, պարզ յերևում են բոլորի դեմքերը: Մեծամաս-
նությունը կեպիով, կաշվե գոգնոցով, ծխից ու մրից
ուսացած պինջակով բանվորներ են: Նրանց դեմքերի
վրա պղնձահանքն ու ձուլարանի կրակը դրել են իրենց
գույներ և քանդակել հողի ու հանքի մարդու ամբու-
թյունը...

Կան և ցրված, նստած ծառայողներ՝ սանրած,
կաթնագույն լույսի տակ պսպրացող մազերով ու սե-
վաթույր կոշիկներով:

Նաև խակույն աչքի յեն ընկնում մի տասնյակ բան-
վորներ: Նրանք մյուսներից ջոկվում են իրենց «տարա-
դով»—չալե չուխայով, չալվարով և մոթալ փափախով:
Նրանց գլխներին հաստատ դիրքով են նստած այդ փա-
փախները:

Զրուցելով, ծիծաղելով ու միմյանց թիկունքին
խփելով, դեռ խումբ-խումբ ներս են մտնում բանվոր-
ները կեպիով, կաշվե գոգնոցով, և ծխից ու մրից սե-
վացած...

Իսկ չալե չուխայով, չալվարով ու մոթալ փափա

խով բանվորները՝ քաշված են ու ամօթխած, իրենց կանաչ ու կուռական լեռների պես...

— Ընկերներ, — ժողովը բարձրաձայն բացում է Ղազարը, — հսոր պտի խոսանք մեր մի շարք ցավերի մասին։ Ա՛յ, որինակ՝ գյուղերից նոր յեկած բանվորներին արտադրության հետ կապելու, արտադրական գիտցիպլինայի և նման խնդիրների մասին։

Ու Ղազարը հազալով, սկսեց չթելի ծայրը բացել...

— Հայտնի յա, վոր որն-որին գործը մեծանում ա, նոր-նոր բանվորներ ենք ընդունում։ Դրանցից շատերը մոտիկ գյուղերից են, ու դեռ պինդ կպած են գյուղին... նրանք դեռ իրենց խորթ են դգում գործարանին, կապված չեն մեզ հետ... Ձըգիտեն, թե իրենց հո նոր—մեծ «տանը» ի՞նչ դարդ ու ցավ կա...

Նորեկ բանվորները զարմանում են, չփոթվում... Հուզմունք կա շարքերում, տարուրերվում են փափափաները, չուխաները, ասես ծովի ալիքավորվող մի փեշը... Թեքվում են միմյանց կողմ, խոսում են, քըչփչում խուլ...

Ի՞նչ... մի՞թե իրենց մասին են խոսում... ինչ վոր «գիտցիպլին», «վորակ» ու «աշխատանքի ժամ»... Ե՞ղ ինչ բաներ են... Բա ասում են, թե բանվորը հիմա ա պատ ա՞, իրեն կամքի՞ն...

Նորերից մի քանիսը վեր են թուչում, ընդհատում Ղազարին...

— Ձե՛, թե ամեն ժողովում մեզ ըսենց «կրակի» մեջ եք գցելու, կարմրացնելու, լավն են ա, առե՛ք՝ «վորտեղից յեկել եք, ելի ենտեղ գնացեք»։

— Գիտե՞ք Վո՛չ, վոր գլեղացի մարդ ենք, բռնեց
բաները խելքներս կտրում չի...

— Ձեզ մեղադրում չենք,— խոսում է հին բանվոր
Արշակը,— այլ ասում ենք, վոր սովորեք... Բոլորս ել
վոր դեղից եկել ենք, բան չենք գիտեցել, մեկ հետ մի-
այն մեր ուժն ենք բերել... Համա կամաց-կամաց, տա-
րին-տարու վրա, սովորել ենք: Հմի դուք գիշեր ցերեկ
եք անելու, վոր հասնեք հներիս... Նեղանալ միք, վոր
ես «կրակիցը» կարմրում եք... Կըսովորեք, հետո հալա
չնորհակալ կըլինեք:

Ղազարը շարունակում է խոսել... Բեմի վրա, ա-
ռաստաղից առկախ ելեքորական լամպերը առատ ու
կաթնագույն լույսով վողողել են Ղազարին: Գլխարկի
«կողիւրիկը» չի թողնում պղնձագույն դեմքի վրա կաթ-
նագույն լույս ընկնի և ստեղծվում է մի դուրալի Փոն:
Այդ Փոնի վրա նրա աչքերը սկսում են հեռզհետե փայ-
լել, ինչպես քուրայում հալվող պղինձը:

Ասես աչքերի խռոչներից ելեքորական մեղմիկ
հոսանք է դալիս, վորն այդ «հալվող պղնձի քուրա-
յում» ավելի ուժ ստանալով, հաղաբավոր թեւերով տա-
րածվում է դահլիճում...

Ղազարը մի պահ հիշում է, վոր ինքն ել մի քանի
տարի առաջ, գործարան է յեկել նրանց նման տրեխնե-
րով ու շա՛տ հասարակ հաղնված... Բայց հիմա...
Ղազարն զգաց, վոր միտքը «նյութից» շեղվում է...
Բայց այդ ինչպե՞ս եր, վոր միտքը թռալ դեպի անցած-
գնացած որերը... Ժողովում, տանը թե գործում, ա-
սես մեկը նրա դլխի վերևը կանգնած, հրամայելիս է
յեղել, աշխատանքի կոչելիս.

— Գործի՛ր... Գործի՛ր...

... Եղ ճրողը յեղել է սև պիջակավորների վեժ ուժը, վորն իրեն նման շատ-շատերին է «մարդ դարձրել», ճանաչել տվել կյանքը...

... Ինչե՞ր չի կարող անել եղ ուժը... Նա պայքարում է կրակի դեմ, կրակի մեջ... Նա հալում, դտում ու վոսկի յե ջոկում պղնձահանքից, վոր տասնյակ, հարյուրավոր տարիներով թաղնված է լինում լեռների կրծքում...

Ղաղարն իրեն հավաքեց այդ մտքերից և «եկեքտրական մեղմիկ հոսանքը» ելի սկսեց գործել առաջվա կարգով:

Նա վերջացրեց խոսքը: Նորեկներից մի քանիսը ցանկացան ինչ վոր բողոքել, դժգոհել: Վարդանը, նորեկների մեջ ամենից աչքարայրը, ասաց.

— Տղերք, սուսեք. ինչ վոր խոսում են, լավ լսեցեք...

Խոսում է Մուկուչը.

— Գիտե՞ք, վոր հողը գյուղին հերիք չի անում. են բանվորը, վոր մալիաթին ոռճիկ ա ստանում, կամ ընտանիքը քիչ ա, պտի հողից կըտրվի. են վախտը համ մեր գործը լավ կըլի, համ ել գյուղը հողի նեղություն չի քաշի: Մենք, հին բանվորներս, վաղուց ենք հողից ձեռք քաշել:

— Նորեկ բանվորներից յերկուսն աշխատում են ձուլարանում,—խոսում է մի ուրիշը, ձուլարանի բանվորներից,—համա գործի վրա սկի սեր չունեն. ախր առանց վորակի ու սրտանց աշխատելու, բան գլուխ կըգտն...

— Ա՛յ, ինչ կասեմ բատրակներին, — խոսք ե խընդ-
րում արհեստանոցի վարիչը, — մեզ մոտ յերկու բաա-
րակ կան նոր յեկած. գիշեր-ցերեկ նրանց ուշքն ու միտ-
քը հրեն մեքենաների մոտ ա: Գուդոկը վոր փչում ա,
ասես թե նրանց համար չի, ուղում չեն ձեռքները մե-
քենաներից վերցնեն: Գործիքների ու մեքենաների հետ
հենց են վարվում, վոնց վոր իրենց աչքի յույսի...
Գյուղի հետ կապված չեն, դրա համար ել ուշքները մի
այն գործարանումն ա: Ըրիզներն ել խո գինջանում
չեն. հրեն ակումբում՝ գրքերի ու թերթերի վրա կոա-
ցած են...

— Եղ նորեկներից մի քանիսը մեր բաժանմուքումն
են, — ժպտով խոսում ե մի զարարաղցի յերևո. բան-
վոր, — համա վայ են աշխատելուն... Սաղ ոքն աչքները
արևին, ահաճնները գուդոկին, ճամփապահ են, վոր
չենը վաղեն:

Ելի յեն ձայն ուղում, ելի յեն խոսում...

Ոստողները «ոումբեր» են բաց թողնում, վորսնք
սլայթում են փափախների տակի գյուղական սլարդ ու-
ղեղում ե ցնցում առաջացնում... Այդ ցնցումը նրանց
մտքից, ինչպես ապառաժից, դժվարությամբ թափում,
ցրում ե շատ բան... Ամո՛ւր են նրանք, բայց ե այն-
պես, թափվում են, ցրվում...

Նորեկները չքավոր են, կամ միջակ: Նրանք մոտ
ծում են բրդոտ փափախների տակ, քչփչում ցածր...

... Իսկապես, ի՞նչ ենք կպել մի քանի թիղ հողին:
Ամեն որ, գուդոկից յեղը, «հարաքյաթ» արած գլեղն
ենք վաղում: Ուշքներս յերկու տեղ ել ա, համա մի տեղ
ել ա «խախալի յերեսը բան չենք գցում...»: Լավն են

ա, մի տեղ ըլենք, ու լավ ըլենք... Մեր հողերն ել
կտանք Ճուղուրանց Վարդանին, Միլիտոնանց Վասլին
ու դրանց նման անճարներին, վոր նրանք ել «արուռով»
ապրեն:

Ու մի քանիսի մտքում մի բան ծագեց: Վարդանը
վեր կացավ նրանց միջից.

— Յես ու իմ մեկեւ հընգերներս մի խոսքի կանգ-
նած, համաձայն ենք ձեզ հետ... Մենք թողնում ենք
հողը. համա չե, ըստեղ ել տուն ու տեղ պտեք տալ
բուլիաթի համար...

— Տո՛ւն... տո՛ւն... հողը եսոր ել թողնում
ենք,— գոչեցին նորերը միաձայն...

— Ճիշտ եք ասում, — ասաց Ղալարը, — տների կա-
ռուցումը կարապետները. ձմեռս ու դարնանը բոլորիդ
եւ սենյակ կըտանք...

— Չե՛, մենք հողը թող չենք անիլ, — տեղից վեր
թռավ նորեկներից մեկը, թուքը կուլ տալով, — ոտճիկը
քիչ ա, մեր հողը խի՞ պտենք ուրիշի տալ...

— Հընկեր նախագահ, — ավելի «բացված» լեզվով
խոսեց Վարդանը, — դա, եդ խոսողը, կուլակ ա, ձայ-
նադուրկ... Մեր թշնամին մեր մեջ ի՞նչ ունի, վոր վըր-
ներս ել հաչի... Ես ել խո նրա դովրանը չի՞, վոր սե-
զել դառած գեղն ուտի. պետք է դրա «պոչը կապել» և
դործարանից քշել...

— Բշե՛լ... քշե՛լ... — գոչեց ժողովը մի մարդի
պես:

— Լավ, դրան «քշելու» մասին հետո կըմտա-
ծենք, — ժողովի հուզմունքը հանգստացրեց Ղալարը:

Կուլակը մին սպրթնեց... զգաց, վոր վռտքը տեղ
չբռնեց... տակը հող չըկա: Ատամներն ամուր սղմվե-

ցին, ձեռքը բառանցքվեց, իսկ աչքերը դարանակալ նա-
յեցին Վարդանին, և տխուր մտմտաց ինքն իրեն :

«Այ «Տկլոր Թագնի» տղա, քիչ բլբլացրու... Թե
դուրանես ելի կըզա՛, կաշիդ գոլ-գոլ կըքերթեմ...» :

Սուլիշը ճչաց :

Այս անգամ նա խփեց շալե չուխաների տակի
սրտներին...

Ինչքա՛ն զգացին, սովորեցին ու փոխվեցին նրանք
և դ ժողովում : Յեվ դեռ ինչքա՛ն կզգան, կըսովորեն,
կըփոխվեն...

Սուլիշը դեռ ճչում է :

«Սմենայի» բանվորները դուրս յեկան շարքերից և
չտապեցին գործի : Նրանց մեջ եյին և նորերից : Նրանք
ափումբից դուրս գնացին նոր ու մեծ յեռանդով, նոր
հույսերով :

Ուզում են դեռ շատ լսել ժողովը... Այնտեղից հա-
ղարավոր անհայտ Թելերով քաշում են նրանց. քաշում
և հուզված, ալիքավորվող ժողովը, դաշլիճի կաթնա-
գույն լույսը և «ելեքտրական մեղմիկ հոսանքը»... Բայց
չեն կարող հետ դառնալ. սուլիշը ճչում է չոր կոկոր-
դով և կանչում կարոտով :

1928 թ.

Յ Ե Ր Ա Կ Ը

Գիշերը բավական խորացել էր պղնձաաշխարհի խոր ձորերում :

Շախտկոմի նախագահ Վիրապը դուրս յեկավ դրասենյակից, դուռն ուժով քաշեց և բանալին յերկու անգամ չըրխկաց մութի մեջ :

Ձորից դեպի վերև, լեռան թիկունքով ձգվող մութ կածանով Վիրապը գնաց դեպի իրենց հանրակացարան : Նա այդ ուր յերկար շրջել էր «Իլիչ» շախտի բոլոր ճյուղերը, իր աչքով տեսել, ստուգել թերությունները և վերադարձել ծանր տպավորությունների տակ . իսկ այժմ գնում էր լուռ, մտքերի հետ վիճելով... Ինչո՞ւ մյուս շախտերը,—«Ջափարիձեն», «Շահումյանը», «Ստալինը» և «Հոկտեմբերը» կարողացել են իրենց պլանները լրիվ կամ գոնե մեծ մասով կատարել : Իսկ ինչո՞ւ պետք է «Իլիչի» շախտյորները թղթի վրա թողնեն իրենց պլանները : Սոցմրցումը դեռ չի մտել այդ շախտի խորքերը և միայն մի քանիսն են հարվածային :

— Ի՛նչ ել լինի, «Իլիչը» պետք է հասցնել մյուսներին,—ձեռքի մի վճռական շարժումով ասաց Վիրապն այնքան բարձր, վոր նրա բառերը հասան մոտիկում թափած քարերին, յերկաթին, ձողերին :

Լեռան այն մասում, ուր կածանը գնում էր քարաբարձարությունով, տնկած էր մի սյուն՝ վրան ելքտրական

լամպ : Նրա լույսի տակ պարզ յերևաց , վոր Վիրապի աչքերում լարված մտածկոտություն և խստություն կա , իսկ դեմքին՝ մի խաղացող անհանգստություն :

Տեղ հասավ : Հանրակացարանում շարված թախան-
րի վրա քնած եյին բանվորները , հոգնած որվա աշխա-
տանքից : Գիշերվա խաղաղ լուսթյան մեջ լսվում եր
նրանց խռմիւոցը և միորինակ շնչառությունը : Դրանց
մեծամասնությունը «Իլիչի» շախտյորներն եյին : Վի-
րապը լուռ կանգնած յերկու շարք թախտերի արան-
քում , հայացքը չրջում եր վերմակների տակից դուրս
մնացած դեմքերի վրայով : Ամեն մեկի դեմքը մի ա-
ռանձին միտք եր ծագեցնում Վիրապի գլխում :

Ահա «Իլիչ» շախտում աշխատող Արշակը , Սրապը ,
Վարդապարը ու գրանց նման մի քանի լոգրեր , վորոնց
չնորհիվ առաջ չեն գնում աշխատանքները : Ուրիշ տե-
սակ են Գրիշան , Աթանեսը , Զուրաբը և մյուսները :
Վիրապը մտածկոտ հայացքով նայեց թախտի վրա քը-
նած Գրիշային , Աթանեսին . . .

— Հալալ ա ձեր կերած կաթը ,— մտմտաց Վիրա-
պը , թեթե ժպիտով նայելով վերմակի տակից յերե-
վացող նրանց գլուխներին ,— վոր ձեր ձեռքերն ու ուժը ,
ձեր կամքը նվիրել եք շախտերին : Պղնձի վրայի սարերի
նման մի-մի սար ել դուք եք շախտերի թիկունքին :

— Վիրապ ,— ձայն տվեց մի բանվոր , վոր պատկած
անկողնում , բայց դեռ քնած չեր :

— Հը՛ ,— մտքերից սթափվեց Վիրապը :

— Ի՞նչ ես յերկար միտք անում , քեզ ու քեզ ժրպ-
տում :

-- Հեչ . . .

— Յերեկը մինչև մութը քարշ ես գալիս, բեղում, հիմա յեւ քնիր, ուշ ա :

— Լավ, — հանդարտ պատասխանեց Վիրապը և զույգ ձեռքերով հենվելով ծնկներին՝ նստեց իր թախտի վրա : Նոր զգաց, թե վորքան հոգնած են մարմինը, դըլուխը, վոտքերը :

Գիչ հետո հանրակացարանի յերեք ճրագները հանդան : Վիրապը պառկեց քնելու, բայց մտքերը սուր յճղունքներ դարձած չանդուում եյին նրա ուղեղը, հանգիստ չեյին տալիս : Հարցերը նրա մտքի ծովում լողում եյին անհանգիստ, անդադար : Հարցերը «Ի՞նչն» եր, նրա պլանների կատարումը, չրխկոցով անցնող վաղու նետկաները, ձիերը և բանվորները :

Գիշերվա քաղցր լուռթյան միջով ձորի խորքից աչնան սուրող քամու հետ գալիս, հանրակացարան եր մտնում շախտերի լեւաններին դրած ողամուղ մեքենաների յերգը, վորի հետ ձուլված լսվում եր նուև դիդելներից բարձրացող համերգը : 'Իս շախտերի խորքերում մաքառող բանվորների յերգն եր : Նրանց ուժի, կամքի ու միասնության յերգը : Իր սրտակից, իր մտերիմ ընկերների յերգն եր այդ, վոր այնպես հմայել եր իրեն : Ինքը, Վիրապն և եր տարիներ շարունակ քլունդի և իր ձեռքերի ուժով պղինձ հանել խոնավ շախտերում : Նա իր ձեռքերի ափի պես գիտե այն բոլոր շախտերը, վոր վերստերով և զիգզագներով ձգվում են խո՞րը, հեռո՞ւ... Իսկ այժմ թողել և քլունդը, բայց ելի նրանց հետ և, ղեկավարում և իր ընկերների աշխատանքը : Գժգոհ չի նրանցից. շատերը հասկանում են իրեն, հաուկանում են նաև իրենց արած գործը : Նրանք, «Ի՞նչի» հարվածալիները, — Գրիչան, Աթանեսը, և ուրիշ մի

բանիսը, կաշվից դուրս են պալիս, բայց ինչ ոգուտ :
Լուծը յերկու կողմով պետք ե առաջ գնա : Ձե, չեն կա-
րող, չե՛ն կարող «Իլիլի» կեղծ հարվածայինները, թու-
լամորթները և սիմուլյանտները, խորտակել պլանների
կատարումը : Վիրապը մենակ չե, իր թիկունքին ունի
Գրիշային, Աթանեսին, Զուրաբին և դրանց նման ազ-
նիվ բանվորների... Բայց վաչ, ինչո՞ւ միայն դրանց...
նրա թիկունքին սարի պես կանգնած են մյուս շախտերի
և ցեխերի ութ հարյուրի չափ ենտուզիաստ հարվածա-
յինները : Վիրապը չի հուսահատվի, յերբե՛ք, յերբե՛ք...

Ու Վիրապն, ասես դտնելով դժվարությունների
լուծման բանալին, շունչ քաշեց, ազատվելու մաքառող
մտքերից : Նա նորից գլուխը խոր թաղեց բարձի մեջ :
Յեվ ասես հենց բարձին դրած ականջով լսում ե գետնի
խորքից .

— Դրը՛նգ... դրը՛նգ...

Դա հարյուրավոր ենտուզիաստների քլունգների ա-
հեղ թափի ձայնն եր : Նրանք պատուում են յերկրի
կուրծքը և գտնում նրա կարմիր սիրտը—պղնձահանքի
յերակը : Հետո քլունգներով անխնա քանդում են այդ
սիրտը, թափում նրա գորշավուն կարմիր արյունը :
Այդ պղինձն եր, վոր ուղարկում են յերկրի համար :

Դրընգոցների հետ Վիրապն ասես լսում եր նաև
հարյուրավոր շախտյորների յերգը, վոր յերբեք վերջ
չունեա և յերբ շախտյորները գտնում են պղնձահանքի
վոսկեգույն յերակը, այդ ժամանակ փայլ են առնում
նրանց աչքերը և բազուկներն ավելի պի՛նդ են իջնում,
քլունգներն ավելի զվա՛րթ են յերգում :

Այդ բազմաթիվ յերգերի մեջ ասես մի ուժասպառ
յերգ և մի խումբ քլունգների թույլ զարկեր հաղիմ

հասնում են Վիրապին... դրանք «Իլիշի» շախտերիցն են, վոր դալիս են մաշված, բարակ թելի նման: Յերե-
վի հիմա Սրապը, Վարդադարը և մյուս ծուլերը թիկն
են տվել փութածքի վրա և ծիծաղելով նայում են հար-
վածայիններին, նրանց քրտնած մարմիններին:

Այդպես մտածում եր Վիրապը և շուտ-շուտ չըրջ-
վում կողերի վրա: Դրսում դեռ յերգում եր ողամուղ
մեքենան, յերգում եր դիզելը:

Վիրապը ննջում ե ու քնում, մտքում՝ սարերի տակ
յիզգաղ փռված շախտերն են խո՛րը, հեռո՛ւ...

Շախտկոմի դուռն մեջ բանալին յերկու անգամ
պտտվեց և դուռը բացվեց: Ներս մտան Վիրապը, գոր-
ծավարը, մեքենադրուհին և նրանց հետեվից՝ Սրչակը,
Սրապը և յերիտ. բանվոր Մեխակը: Նրանք մինչև այդ
ուպառում ելին պատի տակի քարերին նստած, կրծքներն
արեվի վաղ առավոտյան թույլ շողերին դեմ արած:

— Ընկեր Վիրապ, — խոսեց Սրապն իր կոշտ ձա-
յնով, մյուսներից ավելի առաջ դալով, — դիտես, վոր
դեղում տուն ու տեղ ունենք... ուզում ենք դնանք մի
քանի սրով, մեր կալն ու կուտը հավաքենք:

— Վո՛չ ընկերներ, — վճռական տոնով խոսեց Վի-
րապը, — դուք չպիտք ա դյուղ գնաք. պետք ա հասկա-
նաք, վոր ըթհենցով պրավալի բերանն եք տալի մեր
պլանները: Գյուլից նոր յեկած ձեր մյուս մի քանի ըն-
կերներն ել յերկու որով դյուղ դնացին: Յեվ ի՛նչ: Մի
չարաթն անց ա կացել ու նրանք դեռ չկան...

— Մենք խոսք ենք տալիս, վոր խափիլ չենք, —
վրա բերեց բանվորներից մեկը:

— Գործի համար դատարկ խոստումը դուռ չարժե:

կարծեմ բոլորդ ել «Իլիչի» շախտերիցն եք։ Այո՞ : Այլի-
լի վատ։ Դուք, ընկերներ, — Վիրապը հիշեց «Իլիչի»
դրուժյունը, աչքերը կրակ կտրեցին և աշխատեց զըս-
պել հուզմունքը, — դուք պետք ա միայն ամաչեք, վոր
հետ եք մնացել մյուս բոլոր շախտերից։ Ձե՞հ, վոր ձեր
սոցմբցման սլաքմանադրում գրված ա, վոր դուք խոսք
եք տալիս չկտրվել արտադրությունից և լարված կեր-
պով աշխատել։ Մենք փետին ել փալաս ենք փաթա-
կում, ենքան պակաս ա աշխատող ուժը։ Իսկ դուք
դործը թողնում դյուզ եք փախչում, վոր ձմեռվա ձեր
ազատ որերին դաք, — Վիրապը դադարեց խոսել, նրա
ձեռքում դռղում եր գրիչը...

— Մենք «պետք ա ամաչե՞նք» — հեզներով խոսեց
Արշակը, վոր մինչև այդ լուռ կանգնած եր, — գողու-
թյո՞ւն ենք արել, ի՞նչ ա, վոր ամաչենք։ Կնոջս, յերե-
խաներիս հաց կտա՞ս, վոր չես թողնում գնամ արտս
հնձեմ։

— Արդյունաբերությունը չի տուժելու ձեր պատ-
ճառով, — ներսից բորբոքված, իսկ դրսից հանգիստ
ցույց տվող տոնով ասաց Վիրապը, — ինչո՞ւ յեկաք,
կրմնայիք ձեր տանը, կաշխատեյիք ձեր հողի վրա։
Մեկ մշտական բանվոր ա հարկավոր, վոր տարին 12
ամիս՝ ձեռքն աշխատանքի վրա լինի։

— Լավ, լավ, շատ մի մեծ-մեծ բրդի, — գլուխը
լարձր բռնելով և թափահարելով ասաց Սրապը, — քեզ
նմաններին ել գիտենք։

— Ասում ենք քո կամքով թողնես, թե չե՞ մին ա,
մենք զնալու յենք, — հայտարարեցին նրանք և դուրս
դնացին տրեխները հատակին քառքստացնելով։ Նրանց
հետ նույն խնդրի համար ներս եր յեկել և նրանց հետ

եւ դուրս գնաց Մեխակը, վոր կրծքին ուներ «ԿիՄ» նշանը: Նա փոշմանեց, թե ինչու ներս յեկավ: «Մի բերան բառ» եւ չասաց: Դուրս գնալիս Վիրապի հայացքն ընկավ նրա հայացքին, սարսուեց, ցնցվեց թեթեւ, ասես այդ հայացքը սուր ասեղներ դարձած ծակծկեցին նրա աչքերը, մարմինը, սիրտը: Նա դլխիկոր դուրս գնաց, մտքում՝ Վիրապի քրքրող հայացքը և նրա սրտի խոր-
քից հնչող բառերը:

Գյուղի ճանապարհը բռնած բանվորները մի քանի քայլ գնալուց հետո նկատեցին, վոր իրենց հետ չէ Մեխակը: Հետ նայեցին: Նա դեպի շախտն եր գնում արագ քայլերով:

Արեվը նոր եր խփում ողնճաշխարհի խոր ձորերին և այնտեղ թափված յերկաթը նոր եր զգում նրա շողերի ջերմությունը: Այդ նշան եր, վոր սրը բավական վա-
ղուց բացվել և և նախաճաշի սուլիչը չուտով կհնչի: Այդ ժամանակ եր, վոր յերկու յերիտասարդ իրենց սպեց շորերը հագան և գնացին «Իլիչ» շախտն աշխա-
տանքի: Նրանցից մեկը Վարդանն եր, գնում եր յերկու ընկերոջ հետեվից: Աղվամաղ չրթունքով, թխահեր և
նույնպես թուխ աչքերով եր նա: Յերբ ժպտում եր, աչքերը սղմվում ևյին և նմանում հասած թզերի: Բայց այժմ գնում եր մտածկոտ. յերբեմն վոտքերով ճլրմ.
փացնում եր ուելսերի արանքում լճացած դորշ ջուրը: Մտածմունքից թուխ հոնքերը խտացել ևյին և ճակա-
տին շատ բարակ կնճիռներ առաջացրել: Շախտը մութն
եր, կարբիդի մեկ լամպն եւ հաղիվ գունատ լույս եր սփռում ճամբին: Այնպես վոր, ընկերները չեյին կարող
նկատել, վոր Վարդանի հոնքերը կիտված են...

Գնում եր վարդանը ջրերը ճլմփացնելով և մի ներքին ձայն առում, հրում եր նրան, վոր լալ ճանապարհ չե բռնել... Ընկել և դրանց հետեւից, ավարուքյուԱնելւանում, միշտ ուշ ե աշխատանքի դալիս: Բացակա ժամերի պատճառով վերջին ամսում աշխատավարձը լրիվ չեն տվել: Վոր այդպես շարունակվի, ամեն ամիս ուճկից «կրկարեն»: Միշտ չեն ներիւ. մի որ ել կասեն «լուրի ճանապարհ»:

Գյուղում մոր աչքը ճամբին և, թի յերբ և գալալը մի քանի կռպեկ ուղարկելու: Իսկ յեթե ինքն ալպես շարունակի, ալստեղ աչքից կընկնի, առաջ չի գնա, հետո յել չի կարող մորն ողնել և ել ի՞նչ յերեսով մոտը գնա... Ինքն ել, ով ե իմանում, ինչպես կապրի: Վարդանը սոսկաց և չուլեց մտածել ալ մասին: Ու մի ներքին առելություն դուաց դեպի առջեվից զնացող յերկու ընկերները: «Ձե՞ վոր ավելի լալ, աղնիվ ընկերներ կան, ինչո՞ւ յեմ սրանց հետ ընկել», մտմտաց Վարդանը: Ու նրա մտքերը խորանում են, ծավալվում դլսում, իրենց շախտի պես խորն ու յերկար և կարբիդի լամպի լույսի պես դեռ դունատ:

Տեղ հասան: Այնտեղ փոքրում եյին քլունգները և պղնձահանքը թափվում եր խոււլ դղրդոցով: Քանդածը մի կողմն եյին կիտել: Յերկու վազոնետկա չեյին աշխատում—վազոնետչիկները դյուղ եյին ծկել, իսկ մընացած չորսը դանդաղ եյին աշխատում և չեյին կարողանում փորածը դուրս տանել: Մի քանի տեղ բարակ ռելսերն ընկել եյին իրենց տեղից: Ամեն անգամ ալ տեղերից անցնելիս վազոնետչիկները կանգնեցնում եյին ձիերը, ուղղում ռելսերը, ապա հետ դառնում, քըչում ձիերը և ալպես ամեն անգամ: Յերբ տեղ հա-

ստան, մի քանիսը նրանց թիկունքի վրայով ծուռ-ծուռ նայեցին : Գրելչան ել չհամբերեց :

— Ո՞ւր ելիք կորել Լուքան վախտ, անամոթներ... լոս ձեր յերեսում չի՞ մտնում, վոր Լուքան խոսում են աշխատանքի մասին, ձեր մասին : Ուղո՞ւմ եք, վոր խախտահությունով հեռանաք : Ավելի լավ ե, վոր զնաք ուրիշ գործի կամ հենց ձեր աները : Թե չե Լուքա կույց վարչությունը ձեր ձեռքից կրոնի ե ուրա կընդրաի գործից :

— Ինչո՞ւ վարչությունը, — միջամտեց Զուրարը, — մենք ինքներս, բանվորներս հարց կզնենք ե կպահանջենք, վոր սրանք ել վրաք չկոխեն շախտերը : Տեսնո՞ւմ եք մյուս շախտերն ինչպե՞ս են պլանները թույրած տանում ուսնելի վրա : Համա դուք խանդարում եք մեկ :

Զուրարը յեղեկ եր մյուս շախտերում ե տեսել նրանց հերոսական աշխատանքը :

Մյուս շախտյորներն ել չհամբերեցին : Նրանք բողոքեցին, վոր իրենք կաշիից դուրս են դալիս, քրանում մինչև պճեղները, բայց այդ սխալյանտների պատճառով գործը առժամ ե :

— Լավ, լավ, — անտարբեր առաջին յերկուսով ե աշխատանքի անցան : Վարդանը լսել եր ե խառնվեց այդ խոսակցությանը :

Շարունակեցին աշխատանքները : Քլունդները նորից իջան ահազնաթափ ե հողը դըրդաց, ցնցվեց : Բայց... հողն եր ցնցվում, հողն եր թափվում միայն ե չեյին դանում հողի սիրտը — սղնձահանքի վրակեղուն յերակը :

Ու յերը շախտյորները մեկ մեկ հանդուսանում,

շունչ եյին քաշում, ըողոքում եյին հետախուզական աշխատանքները թույլ ամենելու մասին:

— Ել ինչո՞ւ համար են հարյուրներ ստանում տեխնիկը, ինժեները, վոր կարդին չեն աշխատում:

— Ի՞նչ հարյուրներ: Մեր Երզմանը, ղերմանացի ինժեները, ամսական հազար ա ստանում. համա արած գո՞րծը—դեռ չենք տեսել:

— Յեռ շատ կասկածում եմ եղ քու Երզմանի վրա: Քա՞նի ամիս ա աշխատում ա և դեռ նոր հանք չի գտել: Ի՞նչ իմանա, թե եղտեղ մի «սատանա» չկա:

Ջրույցը դադարում ե: Նորից շարունակում են աշխատանքը, աչքները հողին, թե արդյոք յերեվարո՞ւ յե վտակեղույն յերակը:

Դրում աչուն եր: Այնտեղ արեւի ուժաստատ շողերն եյին ժպտում դորշ լեռներին և պղնձադույն քարերին:

Չորից հեռու այգիներ կային տերեւապատ ծառուղիներով: Յերբ ինժեներ Երզմանն այդ որը տխուր դգաց իրեն, դեռատի կնոջ թիւ մտած վրտանելով իջավ մինչև ծառուղիները: Այնտեղ, աչքից հեռու, փոքրիկ հարթություններ կային դեղնատերեւ ծառերի տակ: Ինժեները պառկեց ծառերի տակ, թռչնած ու խանձված խոտերի վրա և սկսեց տխուր աչքերով նայել նախ՝ դիմացի դորշ սարերին, ապա կայույն յերկնքին... նա մի պահ մտքով, ցամաքների ու ծովերի վրայով թռավ իր հայրենի յերկիրը և տխրությունն տվելի թանձրացավ սրտում: Նա շուռ յեկավ, փաթաթվեց կնոջը, հայացքը թաղեց իրա աչքերի մեջ և թախիծով շշնջաց սղմած շրթունքների արանքից:

— Ի՞նչ տխուր և աշտանդ... սրանց աշխարհում
յես մենակ քեզ ունեմ... Սյդ միենույն պահին շախտե-
րում քլունդները շարունակ իջնում եյին թափով մուկե-
դին, բայց աննպատակ...

Մըր եր այն մարդը, վոր այդ ժամին օլետք և ի
րենց հետ միասին լիներ շախտերի խոնավ խորքերում
կամ սղնձի լեռների վրա՝ արևի ու քամու տակ՝
քլունդներին ցույց տալու յերանկի ուղղությունը, այդ
մոսկեղույն ճանապարհը:

Հարցրեք ձորի այգիների դեղնած ծառերին, թափ-
վալ տերևներին և նրանք ձեզ կասեն:

«Իլիչի» շախտյորների ժողով եր: Վերապը պարզ
նկարագրեց «Իլիչի» ընդհանուր դրությունը: խոսում
եր ձեռքերը դրպանում խաղացնելով և այնքան լուրջ,
տեսն կյանքի ու մահու հարց եր լուծում: Բառերը
ծանր արճիճի նման ցրվում եյին ժողովի վրա և սիմուլ-
յանտները չուտ-չուտ շարժվում եյին նստած տեղնե-
րում, կախում գլխները:

Բոլորն ահանջ դարձած լսում եյին... Վարդապե-
տը, վոր ամենքից շատ եր խոսում աշխատանքի ժամա-
նակ և ամենքից քիչ դործ անում, այժմ պապանձվել,
ձայն չեր հանում: Սիմուլյանտներից 3-4 հոգի նրա
չուրջն եյին հավաքվել և կուչ յեկել, լուել, ինչպես
դորաին քար դցելուց հետո:

«Հոկտեմբեր» և «Ստալին» շախտերի բրիգադան
այդ ուրը ստուգել եր «Իլիչի» գլխավոր շախտը և մյուս
ճյուղերը: Բրիգադայի ղեկավարը ղեկուցեց իրենց պար-
զած թերությունների մասին: Բրիգադան առաջարկեց
հեռացնել սիմուլյանտներին դործից և խիստ հսկողու-

Թյուն ունենալ բոլոր աշխատանքների վրա: Սիմուլ-
յանաները տեղները ստան, ասես գլխներին սառը ջուր
մազվեց... Հետո ժողովի քարտուղարը կարգաց պղին-
ձածուլարանի բանվորներից ստացված նամակը.

«Ընկեր, իլիչականներ.

Մեր ցեխի դուռքյունը սկսում ա մատանալ: Դուք
շատ փչ պղնձահանք եք ուղարկում մեզ: Հետո, բե-
կերներ, աշխատեցեք հանքը մանր չլինի, քե չե դրա-
նից բան չի դուրս գալի, գործարանը հազար ու մի
վնաս ա ստանում:

Մենք, ընկերներ, բայլշեվիկներ ենք: Դուք հողի
ու հանքի, մենք կրակի հերոսներ ենք: Մենք ել, դուք
ել, պայքարում ենք պղնձի համար: Բայց դուք, չնեղա-
նաք, յեթե ասեմք, վոր ենքան ել լավ չեք պայքարում:
Սրտանց ցավում ենք, վոր եղպես ա, համա ի՞նչ արած-
ներ արած գործը, ձեր կատարած պլաններն են եղ ա-
սում: Այժմ մենք ձեզ վրա հետեւյալ պարսփն ենք դը-
նում:

Շախտերը մաքրել ծուլ, սիմուլյանտ բանվորնե-
րից:

Պղնձահանք պետք ա հանեք ենքան, վորքան ձեր
պլաններումն ա նախատեսված: Դրա համար պետք ա
հետախուզումները կանոնավոր լինեն և հետո, աշխա-
տեցեք լարված, հարվածայնորեն: Ով մեջքը լավ չի
կռացնում, ձեռքերին ուժ չի տալի և նակատը չի
փրտնացնում, նա կեղծ հարվածային ա, պղնձի քըշ-
նամի:

Յերկու ամսից հետո մեր յերկրի 16-րդ տարեդարձն
ա. ձեր առաջ խնդիր ենք դնում, եղ տարեդարձին դի-
մավորել կատարված պլաններով—բաց նակատով ու

հաղթանակով: Մեր հարվածայինները, մինչև 10-րդ տարեդարձը, իրենց ազնաւ որերին գալու յեն ձեր շախտերում աշխատելու:

Յերե մեր այդ պայմանները չկատարեմ, կգրեմք Լեւոնագործների Միութեանը և բոլոր քերթերին, վոր դուք սքծանի յեմ «սև տախտակին» գրվելու:

ՊԼԱՎԿԱՅԻ ՅԵՆԻ ԲԱՆՎՈՐՆԵՐ»:

Նամակի բնթերցումից հետո յերկայն ժամանակ լուսթյուն եր տիրում: Վիրապը նայում եր ժողովին, բայց զոչ զոք ցանկություն չեր հայտնում արտահայտվելու: Այդ լուսթյունը թրի նման կարատում եր Վիրապի սիրտը. նա անհամբեր սպասում եր թե ո՞վ, առաջին անգամ ձայն կհնդրի: Վիրապն աչքի տակով նայում եր առաջին նստարանին նստած Գրիշային, Աթանեսին, Զուրաբին, — «Ելիչի» այդ նվիրված հարվածայիններին: Հերթով նայում եր նրանց աչքերի խորքը... այդ աչքերում նա մտերմություն ու համաձայնություն եր կարգում և դրանից սրտի վրա մի վոքը թեթեւություն զգում:

Վիրապը նորից գլուխը բարձրացրեց հստատ և հայացքն ուղղեց ժողովականների վրա: Վարդապարը և նրա չուրջը նստածները հայացքները վախցնում եյին Վիրապի հայացքից:

— Ո՞վ ա ուզում խոսել նամակի մասին, — ծանր լուսթյունը մի սղահ խղեց Վիրապի հնչեղ ձայնը: Պատասխան չկար: Վիրապի ձայնը, ինչպես հատակին բեկնող մի յերկաթի կտոր, զրնդաց և սպա նորից ամեն ինչ լեց: Լուսթյունը, ինչպես ծանր սղինձ, նստեց Վիրապի ուսերին և վոնց վոր մեկը սղմելիս լինեղ կսկսեղը...

Գրիչան նստած տեղից վեր կացավ, մի պահ նայեց ժողովականներին և ձեռքով ճակատը շփելով սկսեց .

— Ձե՞ք խոսում : Ըտհե՞նց եք կատարում ձեր վրա դրված պարտքը . ուզո՞ւմ եք, վոր շախտի ես դու-
թյանն ավելի հեռու դնա : Դուք սպառնում եք դործա-
րանին : Ձեր ընկերները սթափեցնում են ձեզ, ցանկա-
նում են ողնել, բայց դուք ձեն չեք հանում, վախենում
եք ձեր կաշվից : Բա ել ի՞նչ յերեսով կարող եք ասել,
վոր մենք պրոլետար ենք «Լիլչի» անվան շախտում :
Գրիչան մեկ կանգ առավ : Հանկարծ մեկը տեղից վեր
կացավ, ընդհատեց նրան .

— Ընդունում ենք, նամակն ընդունում ենք...

Այդ մի քանի բառն ասես լեզու դրեց բոլորի մտա-
ված բերաններին և նրանք համարյա գոչեցին միա-
բերան .

— Ընդունում ենք, ընդունում ենք...

Գրիչան դադարեց խոսելուց . հետո յեւ խոսեցին
Աթանեսը, Զուրաբը և ուրիշները . նրանք բոլորն ել
այն եյին ասում, վոր պետք է նամակն ընդունել և ինչ
եւ վոր լինի, վերջ տալ շախտի այդ գրությանը :

Մեկը հետեւի շարքից մտաւ բարձրացնելով առաջ
յեկավ : Յերիտ . բանվոր Մեխակն էր : Վերապը նայեց
Մեխակին, նրա կրծքի «ԿԻՄ»-ին և հիշեց, վոր այդ նը-
շանը մեկ եւ մի քանի որ առաջ է իր աչքովն ընկել
շախտկոմում : Հիշեց նաեւ, վոր այդ որը Սրապն ու Ար-
շակը դյուղ գնացին, իսկ Մեխակը մնաց... Ու հետա-
քըրքըվեց, թե հիմա ի՞նչ է ասելու : Մեխակը կարմրա-
տակելով հայտնեց, վոր ինքը նոր և յեկել գյուղից՝

— Գաղափարս գեւ խոտակ պրոլետարական . չի
խոսք եմ տալիս լավ բանվոր դառնամ :

Մեխակը տեղը նստելիս իր վրա սեկոած տարաժ
Վիրապի և մյուսների գաղձանք ու հիացմունք արտա-
հայտող հայացքները: Մեխակի անկեղծ խոսքերը հի-
ացմունք ելին ներշնչել յսոցներին:

Հետո խոսեց Վարդանը—ազվամաղ շրթունքով,
թխահեր և նույնպես թուխ աչքերով: Նա վերջին սրերը
չատ էր մտածել ու զգացել: Յերբ կանգնում էր ու նա-
յում այդ սղոյնձադույն գորշ ու վիթխարի լեռներին,
սիրտը թնդում էր, ասես նոր էր նրանց տեսնում: Յեր-
կար նայում էր լեռներին, մի «ա՛խ» քաշում, իր դա-
ւարի ու անհող սրերը հիշելով: Յերբ շախտն էր մըա-
նում, վազկորսում էր, ասես այնտեղ պայքարի յեր
գնում և հաստատ գիտեր, վոր հաղթանակով և վերա-
դառնալու:

Որեքն այդպես փոխեցին նրան:

Վարդանը ցանկանում էր իրեն հուզող խնդիրների
մասին տեսլ, պատմել ամենքին, թեկուզ սարերին, քա-
րերին ու հստող ջրերին, վոր թեթևանա սիրտը: Այժմ
յեկել էր այդ տեղը:

Խոսում էր և խոսելիս ժպտում ելին աչքերը և այդ
աչքերում նրա մտքերը կարելի չէր կարդալ: Աչքերս
փոքրանում ելին ժպտալիս և նմանվում հասած սե-
թղեղի:

Ժողովի փորձումների մեջ կային նաև հետևյալ
կետերը, վոր վերջում կարդաց Վիրապը:

— Ընդունել պլազկայի ցեխի բանվորներին նամակը
և հենց վաղն եղ մասին դրել նրանց. գրել, վոր
խախտվեա մենք արժանի կլինենք «սե տախտակի», յեթե
չկատարենք ձեր խնդիրները: Բայց կաշխատենք չար-
ժանանալ: Յեվ հույսով ենք: Վաղվանից ամբողջ «Խի-

չը՝ հոյտարարում ենք հարվածային, լծվում ենք սլլան-
ներին կտարամանը, մինչև 10) բղ տարեկարծը: Միմու-
յանաները, կեղծ հարվածայինները, յեթև կարճ ժա-
մանակում չուղղեն իրենց, դուրս են արվելու գործից:

Բանաձևվր կարդալիս Վիրապի քրտնած ճակատից
մի կաթիլ աղի քրտինք բնկալ թղթի վրա և սկսեց դան-
դաղ ցած սահել:

Վիրապը դադար չունեւ, շախտից-շախտ եւ վա-
ղում: Մեկ-մեկ յերեմում եւ դրասենյակում, սլառա-
խանում իրեն սպառող բանվորներին, խորհուրդներ
տալիս դրասենյակի աշխատակիցներին և նորից վաղում
դեպի ցեխերը, շախտերը: Ամենից շատ «Իլիչ» եւ դը-
նում, միտքը միշտ այնտեղ եւ... տեսնում եւ նրանց
աշխատանքը ու խնդում եւ, ժպտում:

— Ձե, — մտածում եւ նա, — կամաց-կամաց յետն-
դի յեն դալիս: Յեւ յերբ տեսնում եւ «ԿիՄ»-ը կրծքին
Մեխակին և աղվամաղ շրթունքով ու թղերի պես ժպտա-
ցող աչքերով Վարդանին, ուրախությունից ուզում եւ
դնալ, հենց աշխատանքի տեղը գրկել, համբուրել նը-
րանց ճակատը: Ձե՞, վեր Մեխակի, Արշակի ու Սրապի
նման քլունդը չղցեց և գլուղ չգնաց: Իսկ Վարդանը թու-
ղեց սիմուլյանտ ընկերներին և ուղիղ ճանապարհ բռնե-
ց:

— Ապրեք, տղերք ջան, — ասաց բարձրաձայն, —
գոչաղ եք աշխատում, հալալ ըլի ձեր կերածը: Համա
զձե՞ շատ պահատություններ, շատ խորդ ու բորդ տե-
ղեր ունենք: Հա՛, ևս չարթի վերջում, յերեք հատ «ալ-
մազնի բուրենի» յենք ստանալու: Մինը ձեզ — «Իլիչի»
շախտին կտանք:

—Պա՛ստ -պա՛ս, —գլուխը թափ տալով խոսեց
Վասիլը, —են վախճան ել մեր քեֆին քեֆ չի հասնի :

— Վախիլ մի, ախպեր Վիրաբ, —ասում էր Զու-
բարը, ձեռքը նրա թիկունքին խփելով, — թե բուբենին
չտանանք ել, գիշեր ու ցերեկ կձգենք, մեջքներս քա-
րին ու հողին կքսենք, համա ես խայտառակությունը
մեզ վրա չենք թողնի : Դու միայն երդմանի և եզ սի-
մուլյանաների հարցը պարզի :

— Հա՛, աչքներդ լիս, աղերք ջան, յերեք սրից հե-
տա ձեզ համար նոր ինժեներ ա դալու :

— Երդմանի տե՞ղը, — հետաքրքրությամբ հարցրին
բոլորը :

— Այո, համա դուք են հարցրեք, թե ո՞վ ա դա-
լու յե՛...

— Ո՞վ...

— Վեց տարի առաջ մեխանիկական բաժնում մի
յերիտուղացի յանձնադրուկա կար Արսեն Բարսեղյան
աղյանուհով : Նա Մոսկով գնաց համալսարանում սովո-
րերու : Ննքան ել խելոք ու ընդունակ էր — տեղովը խել-
քի բուն... Տարիներն անցան ու բոլորս մոռացանք նը-
րան : Հիմա առում են լեհնային ֆակուլտետը վերջա-
ցելու, ես վերջին յերկու տարումն ել Ուրալի շախա-
րում ինժեներ ա յեղել : Հիմա դրան ուղարկում են մեզ
մոտ, Երդմանի տեղը :

Շախտյորների մեծ մասը ճանաչում էր Արսեն Բար-
սեղյանին : Յեւ յերբ լսեցին այդ լուրը, ուրախություն-
ից խոսք չգտան առելու : Այդ պահին, նրանց դեմքին
յերջանակության ծպխան էր խաղում : Այդ առաջին
դեպքն էր նրանց մոտ, վոր իրենց շարքերից յելած բան-
վորը հասներ մինչև այդ բարձրությանը — ինժեներու-
թյան :

— Թող դա մեր յեղբայրը, մեր ընկերը,—ուրախությանից խեղդված աղաղակով զոչեց Գրիշան,—ա՛յ ու՛մ սիրտը կերվի մեր յերկրի համար, սրնձի համար... թե չե՛ղբումանցուցավը չա՛ռ ա՛ կտրում մեզ համար:

Շախալոյրներն սկսեցին յետանդով քլուռնդները վրա բերել, մաքնելում Արսեն Բարսեղյանը՝ տեսնա նա յեղհեց այդ պահին իրենց հետ, իրենց կողքին աշխատում եր:

— Հետո, ընկեր Վիրապ,—գլխեց նրան շախալոյրներից մեկը,—Վարդապարն ու մի 3-4 հոգի ելի իրենց հին ձեռնիկն են գնում: Այ, գնալիս ծովի 3-րդ շախա, կտեսնես նրանց աշխատանքը:

— Եղ հարցը ես չարթում իր լուծումը կատանա, նոր բանվորներ կվարձենք,—պատասխանեց Վիրապը:—Նա դուրս գնալիս թեքվեց 3-րդ շախտը: Մի քանի րոնովոր աշխատում եյին, իսկ Վարդապարն ու մի ուրիշը պատկած, քնած եյին: Վիրապն արթնացրեց նրանց և մյուս շախալոյրների ներկայութեամբ արձանագրութեյուն կազմեց:

Դուրս գնալիս Վիրապը շախտի բերանում հանդիպեց չորս բանվորի: Գործարանի ոչնչակաշի բանվորներն եյին: Այդ որն իրենց հանդատի սրն եր, յեկել եյին աշխատելու շախտում: Վիրապը հերթով պինդ սեպեց նրանց՝ ձեռքը: Մի փոքր հարց ու փորձից հետո նրանց հետ նորից շախտ վերադարձավ:

Դրսում ցրտերն արդեն ընկել եյին, յեղյամը նոսր և սառը հառիկների ցանցով պատել եր սրնձի լարձը սարերի կատարներն ու լանջերը: Այդ դիչեր այնքան ցուրտ եր յեղել, վոր դրսում փխրուն քարերը ճաքճեղ

եյին : Բայց ներսում , շախախտները շաղկիները վաղուղ-
վել էյին քրտինքի մեջ :

Անդնդախոր ձուրերում գնացքն առաջ եր սլանում :

— Ո՛ւ... ո՛ւ... ո՛ւ... — սուլում եր չաղեչարժը և
թնդում էյին ձուրերը , արձագանքում ալբերը :

Գնացքը փնչաց , հեմաց և կանգ առավ գետափին
րնկած փոքրիկ կայարանում : Վաղոններից մեկի վրա-
յից իջան մի խումբ բանվորներ . նրանք հինգ բույկ ուղա-
ռեցին սկերտոնում , մինչև դնացքը նորից հեմալով ճա-
նադարհ րնկավ , կորչելով ձուրերի կեռմաններում :

Վաղոնից իջնող խումբը մոտակա ելեքարոկայանի
բրիգադան եր : Շախտերն եր դնում աշխատելու , յեղ-
բայրական ունություն ցույց տալու իր բանվոր րնկեր-
ներին : Վոչ մի գործիք չկար նրանց մոտ : Միայն յեր-
կու կապոց ունեյին—մեջները մանր-մուշուր իրեր : Բան-
վորներից ամեն մեկն իր ուժը , իր գույզ ձեռքերն եր
նվեր տանում շախտերին : Այդ ել բավական եր : Շախ-
տերին ել հենց դրանք էյին հարկավոր : Բայլ չեմվիկյան
ուժ ու կորով և մաղուտ ձեռքեր :

Բրիգադը բաղկացած 30 հոգուց չարձրանում եր մեծ
լեռան կրճքով : Գնում էյին խումբ խումբ , դրուցելով
կատակելով : Յերբ մոտեցան լեռան գաղաթին , նրանց
խմբով ղիմավորեցին «Իլիչի» և մյուս շախտերի բան-
վորները . նրանք նույնիսկ հեռները մի դրոշակ էյին
փերցրել . դրոշակը փոփոում եր աշնան քամու բերանին ,
բարի գալուստ հայտնում յեկողներին :

Շախախտները բրիգադին ղիմավորեցին ցնձու-
թյամբ և մի սղահ «կեցցե՛» և «ուռա՛» աղաղակելով :
Ձեռքերը սղարդած , սրտանց բարեվեցին մեկ-մեկու ,

թեկուզ և սառնց ճանաչելու, փոխադարձ ժպտալով
խար: Շախտյորների սրահությանը չափ չկար: Նը-
րանց վտարը գետին չէր առնում... Բրիգադը շրջեց ցե-
խերը, ակումբը, հիվանդանոցը, ապա հանդուստանա-
լու դնաց հանրակացարանները՝ յերեկոյան սմենայի
հետ աշխատանքի դուրս գալու:

Գերմանացի ինժեներ Նրոգմանը դեռ յերեկ գործե-
լը հանձնեց Արսեն Բարսեղյանին, իսկ ինքը նշանակվել
էր նրա տեղակալ:

Արդեն ստացվել էյին յերեք «արձագնի բուրենի»
մեքենա, վորոնցից մեկը գործի յեր գրվել «Իլիչի» գրվ-
խափը շախտում:

Այդ նորությունները—յերեք մեքենայի ստաց-
վելը, ինժեներ Բարսեղյանի և այժմ էլ բրիգադի գա-
լը—ուսմբի պես թոռով ցեխից ցեխ, շախտից—շախտ
և հանրակացարանից—հանրակացարան: Գրասենյակներ
ըստ էլ այդ նորություններն էյին պտտվում:

Յերեկոյան բրիգադան բաժանվեց չորս խմբի: Մի
խումբը «Ջափարիձե» դնաց, իսկ յերեքը՝ «Իլիչ»: Նը-
րանց հետ շախտերը դնացին նաե յերեկոյան հերթին
աշխատող շախտյորները և Վիրապն ու ինժեներ Բար-
սեղյանը: Նրանք բրիգադներին բացատրում էյին շախ-
տերի կյանքը, ցույց տալիս, վոր այժմ իրենց մոտ
կյանքն այն չէ, ինչ վոր յեղել և անցյալի սեյ որե-
լում:

— Հին ժամանակ,— բացատրում էյին բրիգադ-
ներին,— բանվորի կյանքն ապահով չի յեղել: Այ, ես
սխալներ, ստաստաղք, տեսնո՞ւմ եք, փտում, բնե-
նում էյին: Շատ ա պատահել, վոր հողը նստել, շախ-

տը ծածկելա և բանալիք երբ մնացել են ներսը, վռնչացել (ս'ւմ սիրան եր ցալում նրանց համար) : Իսկ հիմա... դիտեք ելի, ինքներդ ել բանալոր եք : Վերցնենք հենց մեր շախար : Արդեն մի հատ բռնենի յենք ստացել — դա դործը շատ ա ստաջ տանում : Յերկու վերելակ ունենք, շուտով մի քանիսն ել կսարքենք :

Բրիգադները տեղ հասան և տանելով քլուեղները, հին շախաշարների հետ միասին անցան աշխատանքի :

Ահա «Ելիչի» վաքը շախտերից մեկը : Վարդանի հետ, հենց կողք-կողքի, աշխատում ե նաև նորեկ բրիգադիրը : Դրա ներկայությունը վաղեմորում և Վարդանին և նա տվելի պինդ և դարկում քլուեղը : Բայց չսպիկը խանդարում և թեկերի աղստ շարժումներին : Առևա ձեռքերի մի աբաղ շարժումով շապիկը սլոկում և մարմնից : Մարմինը քրտինքից պապում և ելեքարական լույսի տակ, աղվամաղը թաց յեղի քրտինքից : Ողատար խոզովակի ծորակը ծղրտում և և գովություն և վստում քրտնած մարմիններին, մաքուր ող տալիս շախաշարների տրաղ շնչոց թոքերին : Այսպես և և «Ելիչի» մյուս ճյուղերում ու մնացած բոլոր շախտերում :

Վարդանը աշխատելու հետ միասին մտածում եր, վար իրենք դբում, — դրասենյակում սոցմրցման պայմանադիր են կնքել : Հիշում եր նաև սլավկայի ցեխի բանալորների նամակը և դբում, շախտի ճակատին վաղցրած լողունդները :

— Ամսթ ա հետ մնացողին, — մտածում եր Վարդանը, — ել ինչո՞ւ եմ շախտերում մեծացել, վար չպիտի մրցում տանեմ, կատարեմ իմ տված խոստումը :

Հարվածը հարվածից թափով եր իջնում Վարդանի ձեռքում, ուժերը լարվում եյին, լարվում եյին մկան-

ները : Այսպէս եյին աշխատում նաեւ մյուս շախտյորները — բրիգադների հետ մրցման դուրս յեկածները :

Բրիգադի ղալը , վարպէս մի թաքմութեան հասանք , մտալ շախտերի խորքերը և հորդաւորաւ ալիքի պէս բարձրացալ բոլորի յետանդը :

Գրասենյակի աշխատակիցներն առաւօտայան ձեռքից-ձեռք եյին ասնում «Իլիչի» տասնապետի ներկայացրած «տեղեկանքը» և չվարած մնում .

— Միթե այսպէս կարճ ժամանակում կարելի չէ այսչափ աշխատանք կատարել , — զարմանում եյին աշխատակիցները : Շախտիումի դռանը հալաքված Իլիչականները մյուս շախտյորներին վուզեւորված պատմում եյին , թե յերեկ ինչպէս եյին «հանքը սւտում» բրիգադիրների հետ միասին :

— Աչքներդ բաց պահեք , ձեզանից անցնելու յենք , — ձեռքերը միմյանց քսելով պարծեցալ Զուրարը , «Հօկտեմբեր»-ի շախտյորների մօտ :

Սուլիչը խփեց . բոլորը մեկնեցին դեպի շախտերը : Իլիչականներին թվաց , թե կռվում իրենց ոգնութեան և յեկիլ մի բանակ և այժմ նրանց հետ մեկտեղ զրոհում են դեպի «ճակատ» :

Ինժեներ Բարսեղյանը և Վիրապը պտտվում եյին սրհնատանոցի մօտ և ինչ վոր դործիքներ անողում : Շախտ գնացողները նկատեցին Բարսեղյանին և մօտքնելում համեմատութեան դրին Երզմանի հետ : Ի՞նչ համեմատութեան կարող եր լինել : «Սարի ու ձորի տարբերութեան կա» :

Այդ առաւօտը բոլոր առաւօտաներից պարզ և բոլոր առաւօտաներից գեղեցիկ թվաց Իլիչականներին : Սուլիչը

խմել ց և նրանք միասնաբար մեկնեցին դեպի «ճակատ» :

Որերը քայլելով առաջ ելին զնում և աշնքան եր մտնեցել մեծ 10-րդ տարեդարձը, վոր ասես զգացվում եր նրա քայլերի դոփյունը, նրա շունչը :

Բարսեղյանը և Վիրապը զրուցում են .

— Ուրեմն, ընկեր Բարսեղյան, ասում ես ելի, վոր մի չարաթից հետո կարող ենք պլանը կատարել :

— Այո, այո : Ես յետանգով, վոր աշխատում են մեր տղերքը, սարերն ել չեն զիմանա նրանց, վոչ մի աշն պլանները :

— Ե՛, ընկեր Բարսեղյան, — հոգոց և քաշում Վիրապը, — լավ ժամանակ յեկար : Դու չտեսար, թե ինչ տեսակ սիմուլիանտներ ունեյինք — Սըշակը, Սրապը, Վարդապարը... ասենք զու Վարդապարին տեսար : Են եր ելի, վոր մեկել ուրը ճամբու դրինք մի քանի լողերի հետ : Լավ ա, — քիչ հետո խոսեց Վիրապը գլխարկը հետ դնելով և բացելով ճակատը, — մեր յերկրի տարեդարձին սեւերես չենք զիմալորի և պլամկայի ցեխին մի լազաթին համակ կգրենք :

— Կգրենք, ընկեր Վիրապ, կգրենք, դարդ մի առիկ, — լավեց Բարսեղյանի մտերիւմ և սրտացավ ձայնը :

Վիրապն ուշ յերեկոյան վերադարձավ դրասենյա կից : Հանրակացարանում և դրսում ձորերի պես խոր լուռություն եր : Դրսից միայն ողորմուղ մեքենայի և դիզելի յերզն եր լսվում : Վիրապն անկողնում մեջքի վրա պառկած՝ հայացքը առատաղին եր մեխել : Յերկար մտածում եր «Իլիչում» կատարվող աշխատանքի մասին : — Միթե յեթե սրանք չգային, հիմա ել առաջվա ուրին կլինեյին աշխատանքները, — մտածում եր, յերբ

հանկարծ աչքն ընկաւ Զուրարի թախտին։—Նրա հետ միեւնույն անկողնում քնած էր նաև բրիգադիրներէից մէկը։ Նրա ձեռքն ընկել էր Զուրարի վզին, ասես կարշափց դրկել էր նրան։ Մի քանի ժամ անոջ յերկուսն էլ քրքրոնած մըցում էյին, թե ով շատ պղնձահանք կքանդի, իսկ հիմա միտին քնել, «ճիտ» են արել։ վաղը նորից մըցման դուրս կդան պղնձի յերակի համար։

Գիշերը հեռահեռ խորանում էր, ողը հանդարտւում էր քաղցր մաքրը ուտում էյին Վիրապին, նա շատ շուտ շուտ էր դալիս կողերի վրա։ Իզուր։ Քուներ չէր տանում։

Վիրապի աչքի անոջ էյին շախտերը, այնտեղ աշխատող իր ընկերները։ Ասես հեռովից, շատ հեռովից մի գողցր յերգի ըստակ ձայն էր հասնում իրեն և քլունդները դղրդեցնում էյին սարերի խորքերը։

— Դըրճոգ... դըրճոգ...

Յերգը հեռահեռ ուժեղանում էր, թափ տանում, ասես միլիոնների թռչներից էր հյուսվում... Յերգի մեջ մի ձայն այնքա՛ն հստակ էր հնչում և այնքա՛ն պուլսը էր հոսում Վիրապի տկանջին։ Այդ ձայնը «Իլիչի» շախտերիցն էր դալիս։

Աննկուն կամքի, անսպառ ուժի և ճուրված միտունության քաղցր յերգն էր ունկնդրում Վիրապը։

Հաղթանակի և վստակեցույն յերակի յերգն էր այդ։

1930 թ.

12/12/1980
12/12/1980
12/12/1980

№ 5

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

№ 5

ՍՈՒՐԵՆ ՎԱՅՈՒՆԻ

Յ Ե Ր Կ Ո Ւ Յ Ե Ր Գ

A 9512

1980 ՆՈՎԱՆՔ

ՀԱՅԹՈՒԼԻԳՐԱՖԻ ՏՊԱՐԱՆ

ՊԵՏՏՐԱՏ № 1446.

ՊԱՏՎԵՐ 562

ԳՐԱՌԵՊԳՆԽՎԱՐ 6002 (բ)

ՏԻՐԱԺ 2500

ԶՈՐԱԳԵՍ

1. Հիմքը

Այն ձորերում, ուր քաջերն են միայն պարել,
Ուր դարերով յերգն ե լավել գիծ Դերեաթի,—
Մեր բանավն ե, վոր պատուում ե ժայռ ու սարեր,
Ու կառուցում մեծ կայանը Զորադետի:

Արթնանում են ձորերը մութ՝ արշալույսին
Դինամիաթի վորսաներից մարտի վանչող,
Արթնանում ե խորը քնից գյուղը սուտիկ,
Գյուղը մոռյլ, քնաթաթախ ու հորանջող:

Դեռ դալիս են նախիրները դաշտին ալյի,
Դեռ դանդերի զսղանջներ են պարում չորս գին,
Աքաղաղներ,--վոր ճշում են լուսաբացին,
Հորինում են գյուղի մահվան խեղճ մեղեդին:

Յեւզ գյուղերը, հին գյուղերը մեռնող, վառված
Յնցսաթի զգեստ հագած, վորպես դնչու—
Դինամիաթի վորսաներից ահաբեկված
Ասես ցնցվում ու հարցնում են. «ինչո՞ւ, ինչու...»:

Ո՛, չեն տեսել, չեն յերացել նման աղմուկ,
Ժամերից զատ վռչինչ նրանց ղեռ չի հուզել,
Գիշերը վողջ, յերբ դաշտերն են լսել քամուն
Հիսուսն և լոկ հյուղակներում թաղուն հաղի:

Առաւելոյց հողն և քերել արորը հին
Յեւ ձգվել են բյուր մկաններ անդուլ, անվերջ,
Հետո կարծես սարսափել են ինչ վոր ահից
Ու թաղնակ աթարածեփ բուրդերի մեջ:

Ինչե՛ր, ինչե՛ր չեն վորոճել ու դպացել
Գյուղերն այդ փռված անջատ ու միասին,
Վոր տենչացին արեգակի հուրը բոցե,
Բայց լսեցին զանդակների զողանջը սին:

Քա՛նի անգամ կուացել և արար հասուն,
Քա՛նի անգամ սովն և թառել գյուղակներում .
Քաղաքներում, յերբ աղմուկ ևր առանց ցատում:
Մահն ևր նվում անարեգակ հյուղակներում:

Մենք քչեցինք, զուրա քչեցինք մութն անձրև
Յեւ փոխեցինք բազմադարյան հունը զեփի,
Դեռ վքանդենք անհրապույր բուրդերը ձեր,
Յերբ վոր կանդնի մեծ կայանը Ձորադեփի:

2. Մեկի

Մենք մտել ենք մութ ձորերը կրկին արի,
Ուր շինել ենք մեր տերերի բերդերը կուռ,
Ուր մեր ուսին քարն ենք վրել տաճարների,
Ու մտրակվել, անքացել ենք անխոս ու լուռ:

Դեռ կանգնած են տաճարների հիմքն անջինջ,
Ուր բյուր կուռքեր ծծել են ալ արյունը մեր.
Ուր դոհել ենք բաղիններին յեղը վերջին,
Ուր խոնարհվել ու պաշտել ենք մենք Արեղին:

Խնդացել ե իրեն դահից վահագներ սուտ,
Ու բյուր կուռքեր ծծել են ալ արյունը մեր.
Հետո յեկել, մեզ շոյել ե ինչ վար Հիսուս
Ու թողել ե իր հետեից լացող ժամեր:

Մեր բանակով հորապոր, արեապարմ
Այսոր իջանք մենք ձորերը բուսակարսոտ.
Արեարորդ մեր սրտերով հաղա՞ր, հաղա՞ր
Մենք տենչում ենք ելեքարական մի առաջնոտ:

Պիտի կերտենք մենք տաճարը մեր նոր կյանքի,
Լուռ ձորերին պիտի բերենք կյանք ու հուզում,
Իսկ աթարսոտ ու անարեւ են կյանքը հին—
Եւ չենք ուզում, եւ չենք ուզում:

3 Յերբ վար վառվի...

Խրճիթներում յերբ վոր վառվի ելեքարոյամպ—
Պիտի մարեն կանթեղները հին ու անլույս,
Եւ տներում մրսոտ լամպեր չեն սլլպլա
Յեւ մթան մեջ չի նվառւ վոչ մի Հիսուս:

Ու քաջքերը պիտի դառնան անապատտան,
Ձանդակները յերկոյան չեն դողանջի.
Սեւ չարքերը կտուրներում չեն վնդատա
Յեւ վոչ մի շուն անցորդի դեմ չի կլանչի:

Դեռ չարքերը յերգիկներէց հող կթափեն
Ու Հիսուսը մութ անկյունում դեռ կխոսի,
Մինչ վորոտան անխնայները այն յերկաթե
Ու կյանք խաղա յերահներում Զորավար:

1927 թ.

Ո՛ր, յերկիր դու լեռնակուտակ,
Քո՛ ձորերը մութ են աշնաբա՛ն .
Իսկ կիրճերում քո անհատակ--
Վարժա՛ն հուզում, վարժա՛ն պայքար :

Անտառները խիտ են, բեհեղ,
Ու ծերպերդ բերդանման .
Յերկաթի թաթն է դիպչում քեզ,
Թափուտաներիդ արջարնակ :

Ինչքա՛ն արոր, սոյլ ճոնչուն,
Ինչքա՛ն դյուղեր--կապույտ ֆոնիդ .
Ինչքա՛ն նախիր ու բառաչքուն,
Ինչքա՛ն հյուղեր Քսենոֆոնի .
Յես քեզ տեսա միայն մի որ--
Վարստի տակ զինամիտի,
Յերբ ժպտացիր հաղթ ու հզոր
Յեզ թվացիր աշնաբե՛ս մոտիկ :
Դու հուղեցիր ինձ, սրտաւին,
Քո հաղթական խինդով այդ նոր,
Յերբ սանձեցիր զիժ Դեբեաին
Յեզ թողեցիր ուրիշ հունով :

ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ՀԵՏ

(Հատուած անավարտ պոեմից)

1.

Ծուխն և բարձրանում քույեքով ճեղմակ ,
Ու ժամն և լալիս ծանոթ զողանջով
Փոխած են ահա ճամբեքը կեաման ,
Հանդերն են նիրհում իրիկվան նինջով :

Ահա և նորից սարերը ամպոս ,
Գյուղերը՝ թաղված անդուն մչչում :
Դերեան և ահա իր ոճե ճամբրով
Ժայռերը քերում ու անտանձ վչչում :

Ու այս իրիկուն իմ դեմ և Լստին ,
Քո չքնաղ Լստին իմ դեմ և , պոեա ,
Ծանոթ են կարծես ժայռերն անառիկ ,
Կարծես թե այստեղ չըջել եմ քեզ հետ :

Գլեմ , վար աշտակ—Դերեալին մտտիկ
Անուշն և իրեն Սարոյին կոծեյ ,
Ու յերբ իջել և մթան ցնցոտին
Չարքն և Սարոյին ձորից հալածել :

Նորից հորովել զաշտերի միջում,
Հերկող արտաներ արտերում նորից,
Ծեր նանն և կարծես բարկացած ճշում,--
Անուշն և վաղում ամսկամած ձորից:

2.

Վարակա զույնդդույն յերկաթե մոզես
Գնացքը զանդաղ ձորերով սողաց.
Հեռվում մնացին անտեղներ հողե
Յեղ աղա մի հին, խարխուլ ջրաղաց:

Ու նորից ահա զեղնահասկ արտեր,
Հայացքներ դվարթ, մանուկներ ժպտուն.
Դաշտում աղմկող յեղներ յերկաթե,
Փռչտա նախիրներ, վր զառնում են տուն:

Դեռ այս ճամբեքով սրտդատար կ'զա,
Յեղ զեռ այս կանաչ դաշտերում արձակ
Պիտի յերկաթե հսկաներ դնդան,
Պիտի բարձրանան փողեր ծխարձակ:

Տեսնում լամ մի սրահ հանդում հողմածեծ
Շենքեր շուգունե ու փողեր խոչեր--
Յեղ նրանց միջում ճոճվում և կարծես
Ահա մի մի ծանոթ կարմիր զլխաչոր:

ԹԹԵՆԻ

... փերիները սարի գլխին
հավաքվեցին գիշերով :

Հ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

Ա.

Թթենի ի՛մ դեղին, Թթենի ի՛մ խշուռ,
Դու մնացիր հեռու--բլուրների գրկում,
Մութն և արդեն հիմա, արտասովից աչուռ,
Յեւ անձրեն և թափում մերկ ճյուղերդ թակում :
Ու խշխշում ես դու, վարդես հարսի շղարչ,
Միշտ փափումս սուսիկ բլուրներին, քամուն,
Տխուր պատմում՝ ինչպես մի սեաչյա տղա
Մի որ փորեց վրադ մի աղջկա անուն : ...
Մութն և արդեն հիմա... Ու մոտակա գյուղից
Անշուշտ վզա այցի անապատան մի շուն,
Յեւ կորսրվես կրկին բլուրների կողին,
Թթենի ի՛մ դեղին, Թթենի ի՛մ խշուռ :

Բ.

Կրարձրանա նորից մի շիկահեր լուսին,
Ու կ'կախվեն քեզնից մերկ փերիներ բուսե,
Դու կսպասես յերկար, վոր սափորներ ուսած,

Ճերմակ հարսներ կղան, վոր «ջան գյուլում» ասեն :
 Կալսվառ տրտում ինչ վոր սիրտ մասին,
 Ու կտարեն թեթեւ մերկ փերիներ՝ մթում,
 Վոչ, մի աղջիկ կղա կալե սափոր ուսին,
 Յեւ յլլեն նրանք անողնական ու թույլ :
 Կհեկեկան նրանք բլուրների լանջին
 Ու կցողեն չորս գին արտասուքով այն հորդ,
 Յեւ այդ պահուն հանկարծ մութ ձորերի միջին,
 Կզրզա թափով մի յերկաթե կոկորդ...

Գ.

Դու կմնաս մենակ, հաստատուն իմ թթի,
 Կզոզողոզառ անհույս ու կնայես վերից,
 Ու ճյուղերիդ ներքս—ծամկնեւում մթին
 Նա կճչա թափով, կզրզա նորից :
 (Յեւ այդ ժամին դուցե փախտաւան պախրան
 Դունչը բնիդ քսե և քեզ չոյե կամաց,
 Յեւ յեղջուրները սուր քո փշակում խրած
 Անհույս դողա քեզ հետ դունտո յուսնի դիմաց) :
 Կզրզա չորս գին յերկաթեղեն մի յերդ
 Ու կբացվի ցերեկ այնքա՞ն դուլթիչ, պայծա՞ռ,
 Դու կսորասես իզուր փերիներին քո մերկ
 Յեւ կխչչառ մենակ, անողնական իմ ծառ :

1930

«ՍԵՎ, ՀԱՅԻ» ՅԵՎ, ՀԻՍՈՒՍԻ ՄԱՍԻՆ

Գալիս ե հաղթ յերկաթը սե մեր դաշտերով—
Ու յերկաթի ձեռքն ահա վեր բարձրացող,
Ահա քաղաքը պողպատե իր վաշտերով,
Ծխարձակներ, ահա, հսկա ու մխացող:

Տենդում ե վողջ յերկիրը մեր յերկաթափամ
Ու դղրդում ե կառուցման թափը ուժգին.
— Ո, խեղճ Հիսուս, թշվառ Հիսուս, յեթե դու կաս,
Ապա վորտե՞ղ պիտի իջնես, ապրես կրկին:

Մեր դյուղերում ժամեր կան ծեր, հեծկլաացող,
Ուր դեռ չ'աքում են, աղոթում պատկերիդ դեմ,
Բայց դեռ կզա յերկաթը սե իր զնդոցով
Յեթե կուզես ծեր ժամերով յելիլ բնդդեմ:

Ու արտերի ճամբաներում վռչակալած
Արդեն յերգում են տխառները հաղթական,
Վորժան ել վոր դանդերը քո հնչեն աւ լան--
Դարձյալ մի որ պիտի լսեն անդհնական:

Ու ցած կիջնեն հաղարամյա բյուր դմբեթներ
Իրենց զանդերը հնախուրց ու ժանդոտած.
Յեւլ բյուր խաչեր, վորոնց պաշտել են, աղոթել,
Գործարանները կուղարկվին, վորպես «սեւ հաղ»:

Տնակներում չեն պատմելու ել քո մասին
Լեզենդաները հնարված ու անարժեք,
Թե դու ծնվել ես ախոռում մի սր կույսից,
Թե մեռելներ ես արթնացրել, տեղից շարժել...

Վերջին անգամ պիտի նախա խեղճ ու տխուր,
Վարպես մի շուն անհյուրնեկալ բակում թողած,
Յեւ քաղաքի բյուր փողերից յեւնող ծխում
Պիտի վառվեն թեկերը քո յերբեք չեղած :

Իսկ յերբ հիմա դանդերը քո, նորից յերդի .
Ու հյուզերին վաղածանոթ մութը պատե—
Յեղների հետ դյուզ կմանեն ու կաղմկեն
Հաղարածայն տրակտորները յերկաթե :

ԿԱՍՊԻԱԿԱՆ ԳԻՇԵՐ

1.

Փռվել է լուռ աշնանային մի ցուրտ գիշեր
Կասպիական ավազներում դորշ ու աղի .
Ահա Բազուն--հեռու լույսերը մշուշե
Յեւ ծովը սև, վոր թավարվում է կասաղի :

Խուլ խրխնջում է սալադոտ քամին նորից ,
Դանդաղ սահում և ամպերում մի կիտ յեղջյուր .
Ծովը յեղնում է , դարնվում է ավերին
Ու սրտում է նախթազույն մի աղաջուր :

Քամին թղթեր է թռցնում ու հին լաթեր ,
Նվում է խեղճ ու կադկանձում վարպետ մի շուն .
Արին կանգնած են դորշ նավերը յերկաթե ,
Կարմիր սահակը լուռ քայլում է մշուշում :

Ու թանձրանում է մառախուղը ամպերով ,
Դանդաղ թաղչում են ցուրտ լույսերը հեռակա .
— Ծո'վ լմ , ծո'վ լմ , վորքան դյուլթիչ է ու գերշ
Գիշերդ ցուրտ , գիշերդ սև ու հաղթական :

Այս ավերում թնդանոթներ դղրդացին
 Ու Դենտակովիւր կատարեց չար խրախճան .
 Այս ջրերով նաւը սողաց քսան վեցի ,
 Յերբ յերգեցին ռազմանաւերը դաւաճան :

Ահա իմ դեմ նաւը կապույտ ֆոնի վրա ,
 Վորստացող փողեր ահա քանի՜ քանի . . .
 — Ծով իմ կապույտ , ահա կրկին տեսա նրանց ,
 Ահա հայացքը անժպիտ՝ Շահումյանի :

Կայմին թիկնած նայում ե լուս ու տխրադեմ
 (Շուրջը վռնում ե ավազոտ , անսանձ քամին) ,
 Հեռւում Բաղուն ե տարածված նրա հանդէպ ,
 Պարտւած Բաղուն , վորտեղ նստած ե թչնամին :

Յերեկ այնտեղ կարմիր դրոշն եր փողփողում ,
 Յերեկ այնտեղ կարմիր եր դեռ — ստախտական ,
 Ու զաւարւում եր թչնամին վորպէս սողուն ,
 Յերեկ այնտեղ կարմիր դրոշն եր փողփողում :

Արահորիցոն ովկայաններից ու ավերից
 Յեկան նորից ռազմանաւեր յերկաթակող . —
 Ահա Բաղուն , վորպէս սլաքտված մի նոր Փարիզ —
 Շուրջը չոքած թնդանոթներն աղմկող :

Հետս թաղչում ե նաւը սե , վորպէս յերազ ,
 Վերջին վորտն ե խլանում թնդանոթի . . .
 Իմ դեմ ահա Ախչա-Կայման ավազերախ ,
 Ինչպէս մի բու դեղնափետուր ու անոթի :

№ 5

ԿՈՄՅԵՐԻՏԱԿԱՆ ԳՐՈՂՆԵՐ

№ 5

ՍՈՒՐԵՆ ՎԱՅՈՒՆԻ

Յ Ե Ր Կ Ո Ւ Յ Ե Ր Գ

ՄԵՏՇՂԱՏ 1930

Քամին պոկում է մերկ թիերը, վրնջում,
Քամին ավյում է անապատը սմայի...
Ո՛ր, այն թիերը, այն թիերը դողդոջուն,
Կարծես ձեռքեր, չարժույզ ձեռքեր են մարդկային:

Նրանք ձեռքեր են չորացած, մերկ ու անդեն,
Վոր բարձրացան անապատում անարձաղանք...
Նվում է դեռ Ախչա-Կայման այս ավաղե--
—Մենք դեռ կզանք, մենք դեռ կզանք:

Նորից ծածկվում են այդ ձեռքերը ահարկու
Քամին ճշում է հերարձակ ու խենթ պարում.
— Ծովն եւ իմ դեմ, վոր թափալվում է, աղմկում,
Յեւ պահապանը լուռ քայլում է խափարում:

1929

Թ Ր Ք Ո Ի Հ Ի Ն

Այստեղ ամեն ինչ կարծես տափակ է,
 Անչափ փուշտ և փուշտն անկարգ,
 Վորպես տուփերն այն, վորոնք միշտ փակ են,
 Այստեղ ցրված են աներ միահարկ:

Ու նեղ ժեղկեր կան, վորոնք փակված են,
 Ինչպես չաղբա մի (վոր սարգը հինի),
 Յեվ այդ խմբի մեջ անշարժ կանգնած է
 Կապույտ մզկիթը, վորպես ներքինի:

Դանդաղ ծածկում է, վորպես մի սե մուր,
 Պալար դիշերը աներն այս հին,
 Յեվ այդ պահուն իսկ իրենց թաղով մուլթ
 Հանդարտ քայլում է ահա թրքուհին:

Անչափ աշխույժ ու այնպես թեթեւ է,
 Թաղուն ժպտում է նման նա վարդի.
 Անչափ աճել ու անչափ փթթել է,
 Արդեն զարձել է ճկուն մի բարդի:

Այնպե՛ս գերող ե գեմքով գթութիւն իր ,
Կարծես սաթից են վարսերը նրա ,
Հաղին ունի նա հիմա կապույտ չիթ
Փռքրիկ մի ԿիՄ վա իր կրծքի վրա :

Յեւ նա յեւնում ե վռքրիկ թաղից այո ,
Կիսատ շենքեր կան ճամբին---բարձրացող .
Ահա քաղաքը , այստեղ լույսեր կան ,
Այստեղ ամեն ինչ վառ ու զնդարող :

Հեռւում մնում ե իրենց հին թաղը ,
Յեւ նա քայլում ե նորից հեղասահ ,
Յեւ մութ քուչեքն այն , վոր միշտ խաղաղ են ,
Նրան թւում են նեւված մի չարսափ :

1928.

Լ ՈՒ Ս Ն Կ Ա

Դաշտերում լոխն լուսնեկա,
Մեր ավտոն յերգում ե հատու,
Իսկ հեռվում ձեր դյուզն ե ընկած—
Անշշուկ, ինչպես մի կատու:

Կառավին այդ դեղին հողաշեն
Լուսինը չոյում ե ուսից,
Ու արտեր—մազերիդ պես շեկ,
Շորորում են մեզմ ու սուսիկ:

Շորորում են մեզմ ու հանդարտ
Հասկերն այն չոր ու խշշուն,
Մեր ավտոն կծկում ե ճամբան
Յեվ նորից յես քեզ եմ հիշում:—

Ձեր դյուզի փոշոտ կածանով
Մեր ավտոն անցավ սրնթաց.
Դու՝ հնձվոր աղջիկ անծանոթ,
Մնացիր—դեղին կրթնած:

Ու հիշում եմ քեզ յես ահա,
Ու չուրջն իմ արտեր ու լուսին,
Ու հասկերը չոր, լուսնահար
Փափսում են մեզմ քո մասին:

ՆԱՄԱԿ ԳՈՒՐԳԵՆՆ ՄԱՀԱՐՈՒՆ .

Սիրելի բնակեր, դարուն ե չորս դին,
 Ու դրսում հիմա ծառեր են խլչում .
 Սվավում ե մեղմ կանաչ մեր բարդին,
 Յեւ այսօր նորից յես քեզ եմ հիշում :
 Հիշում եմ նորից ահաւմբն աղմկստ,
 Շէկրը դատարկ, դիչերն անանց,
 Գարեջրի նման մութ հայացքը քո
 Յեւ մթնում սահող վտաքերը կանանց :
 Հիշում եմ ժամեր—դիչերն եր դուցե,
 Յերբ յեղեւ ենք մենք աշնտեղ միասին,
 Յերբ նստել ենք մենք—անվերջ պրուցել
 Գեղեցիկ կանանց ու սիրտ մառին :
 Յեւ դու սիրեցիր ամեն աղջկա,
 Ամեն մի շրթունք քեզ դինի թվաց .
 Քո սիրած կանանց թիւ համար չկար,
 Իսկ սերդ, սերդ՝ սոսկ պանիր ու հաց :

Լուսիններ յելան ու նորից հանդան
 Յեւ դու մի ուրիշ աղջիկ սիրեցիր,
 Բայց մերժեց անգութ աղջիկն այս անգամ,
 Յեւ, դու «արջի պես տիտւր վռնացիր» :

Ատեցիր մեկէն պարտք ու աշխատանք
«Անդամ սոցիալիզմ» . . . Բայց հանկարծ ելի
Որերի նիստում մի նորը դատար ,
«Վարպես սրահարդ մի անլուծելի» :
Իսկ քո ուղեղում ժպիտներ լուսե ,
Շրթունքներ մորի , համբոյսներ , հուշեր .
Քո հոգում դեռ կա կասկածսո մի սեր ,
Բարդիներ խշուշ , յուսնկա գիշեր :
Դեռ վարքան բաժակ կջարդվի ծեղին ,
Դաշտում կրացվին վարդեր ցանուցիր ,
Յեւ վաւ կպատմես հեքիաթդ անդիր
Թե նորից քանի կանանց սիրեցիր :

Իսկ յես սիրեցի միայն մի աղջիկ .
(Ժողով եր կարծեմ , յերբ իրար տեսանք) .
Հայացքներ խոհուն : Ժպիտ առաջին :—
Իմ միջով անցով ջերմոյ մի հոսանք :
Հետո յես նրան կինոյում տեսա ,
Ժպտաց նա նորից ու չիկնեց դանդաղ .
Դյութիչ թվացին վարսերն այն սաթ ,
Իսկ դեմքը լուսե , լուսե շամանդաղ :
Յերկար գիշերներ շրջեցի դրոսում ,
Յեղա յես աշնան բուրվարում անմարդ ,
Քամին սրտեց ծառերն այն խոտուն ,
Իսկ հեռվում ժպտաց լուսաթերթ մի վարդ :
Տեսա միշտ իմ դեմ հայացքը նրա ,
Ու վարսեր տեսա յես հողմածածան ,
Վառվում եր իմ մեջ անբոց մի կրակ
Ու չկար դարձի և վռչ մի կածան :

Նրան յես նորից հանդիպեցի չառ
Ու սերն իմ մեջ աճեց, ամբացավ.
Բակում հաստատուն թթենին խշշաց—
Գարունը յեկավ և կրկին անցավ:
Ու մի ուր նրան դրեցի նամակ,
Թե դերել են ինձ աչքերն իր ծով,
Բացեցի նրան սերս ակամա
Յեվ ուղարկեցի մեկի միջոցով:
Ու մտածեցի.—«Ո՛ր, նա չի մերժի
Ու հիմա նստած նամակս և կարդում».
Ու հաղար անգամ ժպտաց նա մութից,
Բայց ա՛յնպես փոխվեց մի ակնթարթում...
— Հարգելի սրտա, ձեզ դուր եք տանջել,
(Գրում է նա ինձ), և դուր եք տանջում.
Յես ձեր այն կարծած աղջիկներից չեմ
Յեվ այսուհետև ձեզ չեմ ճանաչում:

Յերկար նայեցի թղթի կտորին,
Ձգացի մեկեն և ցավ, և ամոթ.
Ո, ել չեր դառնա, չեր դառնա նորից
Իմ սերը—ջարդված աղաղկյա անոթ:
Յես խանդ դդացի, չգիտեմ ինչու,
Ուղեցի կտորել ամեն ինչ, ջարդել.
Նվում եր հողիս, ահեղ մոռնում
Յեվ միայն ծեղին ուղեց հանդարտել:
Ու յես հիշեցի դործերս կիսատ,
Դասերս կիտված, դիրք ու հրացան,
Սկսեցի իմ թանգ ժամերն ավստոսալ,
Վոր այնպես իդուր, ապարդյուն անցան:
Ձայրութով լեցուն բարկացա իմ գեմ

Յեւ յերկար, յերկար ինձ նախատեսցի.
Ու յերբ վոր նորից բացվեց լուսադեմ
Յեւ կրկին խինդով դասի գնացի:

Ինձ դյուզ պիտ դրկեն շուտով, շատ շուտով
Հեռախոր մի դյուզ խափար ու հոգոտ,
Ու յերբ նստում եմ յեւ պարծից հետո
Թարթում են իմ դեմ ճրագներ աղոտ...
Փոփում են իմ դեմ տները թղուկ,
Ժամբ մամուսարատ ու խաչը անթիւ,
Ու հիմա այնուհ գամին և վղղում,
Իսկ քու չանկերում հազար չարք ու դե...
Սիրելի ընկեր, կանցնի մի աշուն—
Իմ դեմ կձգվի ճամբան այդ անթով,
Յեւ հետու դյուզի անդույն մշուշում
Յեւ կպայքարեմ իմ վոյջ յեռանդով:
Գուցե յեւ նորից սիրեմ ուրիշի,
Գուցե դեռ սիրեմ ու կրկին խանդեմ—
Իմ դեմ չի լինի յերբեք գինու շիշ,
Յեւ յեւ չեմ լինի այնպէս դաւկաղեմ:
Յունկերաներ արժե վարկյանը հիմա,
Իսկ զու սափնքներ, հոնք եւ յերազում,
Բայց յեսենինյան այդ սերը հիմար—
Վաղուց և արդեն, վոր ինձ չի հուզում:
Սովորում եմ յեւ, անլերջ սովորում,
Գնում եմ ժողով ու ռազմի դասին.
Իմ շուրջը հիմա քաղցրաթով դարուն,
Յեւ յեւ հիշեցի հանկարծ քո մասին:

1928 թ. հունիս

Յերեւան.

Կ Ա Խ Ա Ղ Ա Ն

Աչուն ե դրամ , աչուն ե ,
 Պարում ե քամին մեր բախում .
 — Այն նա՞ յե արդյոք — իմ շունը
 Այս սահուն իմ դուռը թափում :

Այն նա՞ յե թափում իմ դուռը ,
 Այն նա՞ յե դրամ վնդատում . . .
 — Շնիկ իմ սիրուն , ա՛խ , ս՞ուր ևս ,
 Ո՞ւր ես , մոռացված մեր հին տուն :

Որերն իմ անցած այն ս՞ուր են ,
 Որերն անարե ու մթին :
 . . . Ու թեքված զեպի կաուրը
 Խչում ե նորից իմ թթին :

Քերում ե փայտե մատրը ,
 Մեր կովը նիհար ու քոտոտ .
 Շնիկն իմ սիրուն մրտամ ե ,
 Բայց խաղում ձեռք զեռ յերկուսով :

Թողում ենք փայտե զինվորս ,
Նա հուզարկավոր և դառնում .
Շարժվում և ահա թափորը —
Վառնում և ախուր ու վառնում . . .

Սերտում եմ հետո յես դասս
Ու հետո սուսիկ փոփսում ,
Նա զեն և հրում իր թաղը ,
Նստում և խելոք ու լսում :

Ու ինչպես ներկած իմ հոլը
Որերը դարձան ու փախան ,
Ու այդպես հանկարծ մի սր ել
Շուկայում տեսա յես կախազան :

.

Պիտի կախեցին նրան , ով
Փախչում և կռվից կամ ըմբոստ . . .
Ու այն յերեկս յես տանը
Կախազան արի իմ «խմբով» :

Մտոի հաստարուն ճյուղիցը
Կապեցի յերկար մի սլարան .
Ըմբոստ եր անջափ շնիկս
Յեւ լուս կախեցի յես նրան :

Թփրտում եր նա , իմ շունը ,
Վնգաստատում եր խուլ ու ճչում ,
Իսկ շուրջը դեղին աչուն եր ,
Ու կոլն եր սալչած վարձում :

Ու յերբ վոր թողի պարանը,
Շնիկն իմ սիրուն եւ չկար .
Բաւում թաղեցի նրան յես
Ու վրան դրի խաչաքար :

Աչուն ե դրսում , աչուն ե ,
Անճրե ե դրսում ու անթով .
Ու կարծես նորից այն շունը
Իմ դունն ե թափում իր թաթով :

Բացում եմ նորից յես դուռը—
Անճրե ե միայն ու աչուն .
— Շնիկ իմ սիրուն , ա'խ , ո՞ւր ես ,
Ո՞ւր ես , մանկություն իմ անշուք :

1929 .

Ծ Ա Ռ Ե Ր Ը

(Արնվյան փողոցում)

Հիմա փողոցում նորից աչտն է,
Քսիւմ է քամին շենքերի ուտին.
Ծառերը կանգնած անդոր խշշում են,
Իսկ նրանց միջում կլոր մի լուսին:

Մայիսը կրկին խոնավ ու թաց են,
Փայլում են դժգուշն լույսերի ներքո.
— Փողոց իմ աչնան, քաղաք իմ քաղցր,
Դյութիչ է վրձնան ցուրտ մշուշը քո:

Ծառերը դիտիս անակերջ խշշում են,
Լարերն են ողում կառվի սկես նվում.
Յեւ ամեն մի ծառ ճերմակ մուժի մեջ
Մի շեկ աղջկա գիտակ է թվում:

Յեւ գղում եմ յես, վոր միշտ աճում եմ
Նման ծառերին այլ հաղթ, անյերեր.
Դեռ մատակ եյի (այնպես հիշում եմ),
Իսկ նրանք՝ փոքրի՛կ, փոքրի՛կ անելիներ:

Յեւ յամեն աշուն կարծես ուրիշ եմ,
Յեւ բարդն ե դառնում պարզ ու հասարակ.
Անցնում եմ, զխամ, կյանքի մի նոր շեմք—
Ամեն ինչ իմ դեմ փոխվում ե արագ:

Յեւ ինչո՞ւ, ինչու դեղին ծառերն այս
Այսօր թվացին աղջկա դիմակ.
— Ո՛ր, սիրտ իմ սիրտ իմ, արդեն դարձա՛յ այլ,
Ե՛ս ես եմ արդեն, առնում եմ հասակ:

Իմ չուրջն այսօր, սոսնձան դորձեր կան,
Այնքա՛ն դրոճներ ու այնքան պայքար,
Յեւ պետք ե աճել, դառնալ հասուն, կամ
Լինել շինության մոռացված մի քար:

Անցնում եմ ահա դիրքը՝ թե իս տակ,
Քայլում եմ նորից ճեղմակ մշուշում.
Դուրս եմ նորից անսանձ քամին այն,
Ծառերն են նորից զլիսիս խշխշում:

1928.

Զղում եմ արդեն, վար հասուն եմ,
 Ու փոխվում եմ դեռ ամեն վայրկյան—
 Ծառերն ել ասես փոխում են—
 — Սիրելի ընկեր, մտնում ես կյանք։—
 Քո չուրջն ամառ է, չուրջդ կիրք է,
 Ու ամառներ վն կանգնել հերթի,
 Ահա քո հանդեպ կյանքի գիրքը—
 Վարքան վաղ է դեռ թերթիք, թերթիք։
 Թերթիք աւ զղա, վար դու մարդ ես,
 Նախախար ես դու քո հոսանքում,
 Ու այն է միայն հիմա բարդը,
 Վար քո տոչն ու քեզ դռնին կյանքում։
 Ու ապրում ես դու այս մեծ դարը,
 Ու չուրջդ դրոհ, կռիվ անդուլ,
 Քո պարտքը, պոետ, չառ դժվար է,
 Բայց հպարտ յեղիւր բարեկազմում։
 Քո քսան տարին մոտենում է,
 Ու պոետ ես դու արդեն հասուն...
 — Ու ծառերը միշտ սրբվում են
 Պատուհանի մոտ ու փոխում։

Разве—это нищут люди?
Разве это людям надо?

И. УТКИН

Յերկինքի կապույտ, անրիժ տետրի մեջ
Լուսինն է դժվել ինչպես մի գերո,
Թվացել Վ միշտ, վոր յես տեսնում եմ
Պրոֆիլը քո—դեղին մազերով:

Վորպես Շալյապին միշտ բարձր ու բարձր
Յերգել է քամին բույվարի գլխաց.
Անշուշտ նրան էլ սեռական հարցը
Դարձրեր էր ինձ պես թեթե ու հիմար:

Ու յերգել եմ յես աշխան լուսինը,
Մեր սերն եմ յերգել ու վողոցը ձեր,
Յեղ դրա համար անշուշտ, Լուսիկ իմ,
Ամեն գլխնադիրս ինձ կնախանձեր:

Բայց նա, վոր իմ մեջ դեռ աշակերտ էր,
Վաղուց Վ արդեն գլորվել գետին,
Ու դպրոցական անմիտ «սոսետը»
Պոետ է այսօր առանց չափերով:

Յեւ վ դու յեւ արդեն վաղուց հասուն ես,
(Ռեդիկուլը քո ինձ այդ ե ասում),
Կարծիր շուրթերդ ինձ դեռ հուզում են
Յեւ կարծես կրկին սեր են փսփսում:

Բայց նույնն ես ներքուստ, և հին արտունջը
Խոսում ե նորից քո նամակներում.
Գանգատվում ես դու, վոր ինչ վոր լուրջ եմ,
Յեւ վաղուց վաղուց վսշինչ չեմ դրում:

Յանկանում ես դու, վոր հիմա յես եւ
Սովորեմ վարվել, չհագնել անշուք.
Ավա՛ղ, չգիտես, վոր այդ մասին դեռ
Յես չեմ կարգացել վսչ մի բը՛շյուր:

Սիրում եմ յես քեզ, բայց այդ ձևերդ
Ո, հին են այնքան, սիրելի Լուսիկ,
Թքիր դու դրանց ու դարձիր մերը,
Պայքարում յեղիր ինձ հետ միասին:

Թող նորից քամին ավլի բուլվարը,
Լուսինը թևինի շենքերի վրա,
Իմ յերգն այսօր իմ յերգն այլ ե—
Ուրիշ պոետներ թող յերգեն դրանք:

Բայց սեռ և այրես քո վողջ նախկինը,
Վոր ապրում ե դեռ ու կարծես չկա,
Ու յերբ վոր քո մեջ կիտսի հինը
Պիտ արթուն լինի քո հոգու ջեկան:

Մտածիր, Լուսիկ, մտածիր խորն,
Այս իմ խոսքերն իրավ են զուցե...
Մենք յուզում ենք միշտ կառուցել նորը,
Բայց սրեաք և նույնպէս և մեզ կառուցենք:

Պետք և հասկանալ մեր ժամանակը,
Թքել և լուսնին և հին յերզերին:
Յերբ վոր ստանաւ իմ այս նամակը
Ազա աջդ մտսին պատասխան գրիր:

Յեթե չես կարող ապա, անգին իմ,
Ինձ մի սպասի վսչ մի յերեկո՛ւ:
Ու յես կիտրձեմ ջնջել դանդիցս
Այնքան սիրելի պրոֆիլը քո:

1929.

ՅԵՐԿՈՒ ՄԱՀ

Վլադիմիր Մայակովսկի—
Սերգեյ Յեսենին

*Մարդիկ ասում են ու թոթովում—
— Նրա նավակն ասալ քարի,
Արդեն լսել և ցուրտ Մասկովում
Հոսր պետար մեր մեծ դարի:
Ու պոետներն այսօր կրկին,
Թողած լուսինը ու ակացին,
Թախծով յերզում են մահը մեկի,
Վարի յերգերը չկարդացին:*

*Խուլ վնդասում են հանդերսով սին
Լուսներգուհները յերկրարնակ,
Տխուր խորհում են կյանքի մասին
Ու փախում են. «Խեղճ ու սնանկ
Նա յեկ փախել և կյանքի խաղից,
Նավը խփել և չոր խաթերին,
Ինչպես պետք կաբաղների,
Վարը կախվել և առատապից:*

Կյանքը նրան եւ թվաց կատակ,
 Վար անխմատ ե շուտով դառնում,
 Ինչպես բաժակը դարե՛ջրի,
 Վար պարտւիւթ ե մինչեւ հատակ:
 Ու բարձրանում ե նորից հառնում
 Կախված պոետը գինու տոթում:
 — Ո՛ր, այդ ինչպե՞ս եք իրար խառնում
 Այդ անունները ու շփոթում...

Արդյո՞ք հիշում եք, թե ով խնդաց
 Ու ծաղրեց մահը այդ խայտառակ,
 Թե ո՞ւմ տալերը ումբեր դառած
 Շարժեց ճահիճը ու գրգռաց:
 Արդյո՞ք հիշում եք... Յերբ անորոշ
 Դուք նահանջել եք մարտի ժամին,
 Յերբ վոր յերգել ե մահվան քամին,
 Նա բարձրացրել ե, վարպետ գրոշ:

Ահա յերկաթը, քարը տաշած,
 Վոր դուրգուրել ե իր յերգերում,
 Թողած ճամբեքը ձեր այդ մաշած,
 Նա միշտ տեսել ե պայծառ հեռուն:
 Նա հրաժեշտ ե տեսել դարին
 Ու պայքարել ե զերջին տողով,
 Ու յերբ նստել ե մահվան դուղով
 Նորից յերգել ե ընկերներին:

Արդեն ջնջվում ե ուղեղներից
Նրա գլխակը գեանատարած,
Նա բարձրանում ե ումբեր առած
Ու զրոհում ե մեղ հետ նորից :
Ու քննում ե սխալն իր մեծ
Յեւ անգամ ինքը այլ չի ներում ,
Իսկ ձեր սոսկաթ թոկից կախված—
Անկյանք ճոճվում ե ուղեղներում :

1930 թ. 24 հունիսի

Յերեան .

Յ Ո Ն Կ

	Եջ
1. Զորագետ	3
2. ***	7
3. Թումանյանի հետ	8
4. Թքենի	10
5. «Սև հացի» և Հիսուսի մասին	12
6. Կասպիական գիշեր	14
7. Թրփուհին	17
8. Լուսնկա	19
9. Նամակ Գուրգեն Մահարուն	20
10. Կախաղան	24
11. Ծառերը	27
12. 20 տղ	29
13. ***	30
14. Յերկու մահ	33

ԱՂԱՎՆԻ

ԱՐՏԵՐԻ ԼԻՐԻԿԱՆ

A 8518
I

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԶԻՏ ՏՊԱՐԱՆ

ՊԵՏՆԵՐԱՏ № 1457.

ՊԱՏՎԵՐ 586

ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ 6003 (բ)

ՏԻՐԱԺ 2500

ԱՐՏԵՐԻ ԼԻՐԻԿԱՆ

Հասան արտերն արծաթ ,
Հասան անուշ ,
Ծովի պես յեւան մարմանդ
Ու քաղցրանուշ :

Վոսկի հասկերը հողին
Իջան անահ ,
Սիրտս արտի պես հղի ,
Ծփաց հանդարտ :

Հոսեց քրտինքն առատ ,
Հասուն արտում ,
Ինչպես վտակը մարմանդ
Ու միշտ խնդուն :

Ու յերգերս ծծեցին
Հուրը ամուսն ,
Վոսկի հասկով հուղվեցին
Ու սմբացան :

Հետո վորպես լեռնաղբյուր ,
Սոսիների տակ
Կարկաչեցին քաղցրալուր
Ու սառնորակ :

Հոսի՛ր, ի՛մ յերգի առու
Ու քրտինք վարար :
Յեղիւր ջինջ ու անհատնում ,
Հասկի համար :

Յես կսիրեմ իմ յերկրի
Հասկերը վոսկի ,
Ինչպես թրթիւր յերգի ,
Կամ քրոջ խոսքի :

Յեւ քաղցրորեն կվարովեմ
Մեր արտերին ,
Ինչպես մի քույր՝ սիրասուն
Ու մտերիմ :

Վոսկեծամիկ մեր արտեր,
Արծաթածուլի ու սիրուն,
Յես ինչքան եմ յերազել—
Տեսնել ձեզ հասուն:

Ձեր վոսկեվոր բերքին՝
Լի և հուսաշող,
Յես հասել եմ աչքերն իմ՝
Վճիտ ժպտացող:

Վորպես անդին որորան
Ու անսւշ հանդիստ,
Միշտ իջել ե ինձ վրա,
Ձեր ծփանքը ջինջ:

Ու աչքերով մտերիմ,
Ժպիտանքով՝ շող,
Ինչքա՞ն յես գուրգուրել եմ
Ձեր հասկերն հառնող:

.

Շողում եք ինչպես զոհար,
Ինչպես հասուն միրգ,
Հասկեր վոսկե կոհակ
Պարզել եք յերկրիս :

Աբսե՛ր, կրկին մտերիմ
Իմ քույրերն եք դուք
Ու իջնում ե իմ սրտին,
Ձեր յերգը խնդուն :

Հուսադարձակ ծիլերիդ—
Յերգերն իմ առու,
Կարկաչում են պարզ ու ջինջ—
Կանաչ հանդերում :

30 Թ. Յերևան.

Շ Ի Ր Ա Կ Ո Ի Մ

Մանկական որեր, մանկության կարոտ—
Անուշ փարփում և հովը իմ դեմքին,
Ահա կածանն ու մասրենին ծանոթ,
Վազում և դալարթ առվակը կրկին:

Ու դռնից նայող նորահարսի պես—
Արեն և կախվել ծանոթ բլուրից,
Նրան նայելիս միշտ հիշում եմ յես,
Մի գորշ մանկութուն, վոր հուզել և ինձ:

Իմ մո՛ւլթ մանկութուն, վոր կարոտն հասկի
Քեզ առնորում Կեր այնպես ջինջ ու խոր,
Սպասում եյիր, վոր արաք հասնի,
Բայց հոգն եր լալիս՝ անբերրի, տխուր:

Ու այն ամառը, ինչպես հիշանդ քույր,
Կարոտ սառ ջրի, դեմից նայում եր.
Փարվել եր անհույս, գրկել արտ ու թումբ,
Վտիտ հասկերը և որորվում եր:

Հոգնած ճռռում եր յերկանիվ մի սայլ,
Տխուր հորովելն եր դանդաղ մարում.
Պաղ. նայում եյին մի գույգ աչք մռայլ,
Իսկ սև ճաղատից քրտինք եր ծորում:

2.

Անդոյացել ե այդ մանկությունը իմ ,
 Ու բարձրացել եմ այն մասրենու պես .
 Ծիծաղն ե նստում իմ մութ աչքերին ,
 Յերբ այս բիւ ամառը դիտում եմ յես :

Ծանոթ են բոլոր ճամբեքը կանաչ ,
 Հասուն արտերն են ծիծաղում իմ դեմ ,
 Վորպես շորորան նորահարս դառած ,
 Վոր ջրի ճամբին լուռ շտապում են :

Պողպատի նժույգն ե ուրախ հեռւմ
 Ու ծուխ բաց թողնում սև ուռնզներից .
 Արծաթ ծովի պես համին ե որորվում
 Ու նազով նստում կանաչ թումբերին :

Ծանոթ մի տղա հեծվորի նման ,
 Արտերը հնձող նժույգն ե սանձել ,
 Ու լուրթ աչքերից ժպիտը նրա ,
 Արտերի վրա յե մեղմ տարածվել :

Արտերի ուղին դուրսը նժույգը
 Թռչում ե առաջ , վորպես սուրհանդակ .
 Նա ավետում ե այս ամռան ուժը
 Ու սայլն ե թախծում հին պատերի տակ :

3.

Գանդրահե՛ր տղա , մտերի՛մ Շիրակ ,
 Քո կանաչ դաշտում մետաղը զնդաց ,
 Նրա յերգերով , իմ անո՛ւշ սիրած՝
 Քո բողբոջները անվախ բարձրացան :

ՄԱՅԻՍՅԱՆ ՎԵՐՀՈՒՇ

Հուշ դարձող մի քաղաք, հաղարամյա ծերունի,
Այսօր հիշում եմ դեռ աղոտ, աղոտ.
Վորպես մորթված յեղ, ճանապարհի յիշում—
Նա հեռւմ եր հիւանդ ու արնաթոք:

1.

Հեռու կայարանից սև սուլիչը ճչաց,
Բարձրացաւ մի բռնեցք այս քաղաքում.
Փողոցում յերգեցին մարդիկ լմբոստացած,
Հետս ընկան արնոտ բարիկաղում:

Մահու նման քինոտ մարդերը պայթեց,
Պատառ պատառ յեղաւ մի արնագուշն դրոշ,
Ու արյունը հոսեց, ալ արյունը ներկեց
Հողը՝ չոր ու պապակ, հողը՝ ամուլ ու դորշ:

Ու լպիւրչ քրքջաց այն բանդիտը հարբած—
Իր հաղթութեամբ սուտ ու վարկյանաւան,
Իսկ նա, դեռ յերգում եր Մայիսյան Այդաբաց,
Հողաթումբի վրա արնոտ ընկած...

2.

Մանուկ, իմ նոր քաղաք, մենք չենք տեսել նրանց
Արյունահեղ կռիւն այդաբացի համար,
Բայց յեւել ենք վոտքի մեծ մաքառման դիմաց
Ու կոպտւմ ենք փայլուն մեր վիճակի համար:

Հոնդում ե յերկաթուղին,
Լուսապարար կայարանում,
Ո՞վ ե այն, ո՞վ— յերկաթեղեն,
Վոր կալերի ասին ե բաղխում:

Մե՛ր դյուղաստան, մեր տուն, հող,
Արդյոք ի՞նչ քիչ գգում ձեր մեջ—
Այդ դուժա՛նն ե յերկաթեղեն,
Գյուղ ե մտնում հպարտ ու սեղ:

Ո՛ր, դու ժպտոտ անշուք մեր հյուղ,
Անույժ աթարների ոբրան.
Նա կսանրե դորչ արտ ու թումբ
Ու կփռի հասկի սավան:

Յեւ Նա կընկնի—թառը մաշված,
Հիվանդ սայլը եւ չի ճոռա,
Մինչ առավոտ ու լուսարաց,
Նա կղնդա դաշտի վրա:

ՔԱԺԱՆՈՒՄ

ՎԼԱՌՈՂԻՆԵ

Բաժանվեցինք ճամբի վրա,
Յերկաթաշեն կայարանում,
Յերբ առավոտն եր հուրհրան
Ու սուլիչը, խրոխտ յերգում :

Ա՛խ, այդ սուլիչը շողեթոք,
Քո յերգի պես անուշ զնգաց,
Բաժանվեցինք սիրով խնդուն
Ու սլաղ ուլսը հեկեկաց :

Առավոտ եր մեր քաղաքում,
Ու արեն եր խփել վրան,
Ծավալվում եր մի մաքառում,
Քրտնում եյին մեջք ու մկան :

Աչխատանքն եր հորդել մեզ մոտ,
Կուում եյինք կեսորը բիւ,
Վոր կեսորին հզորազոր
Կանգնի ուժը ձեռքի, մտքի :

Հիմա փոկերն են աղմկում
 Ու մկաններ լարվում են հար,
 Գիտեմ հեռու քո հյուսիսում,
 Կրկին ձեռքն ե ստեղծարար:

Կրկին ձեռքն ե ստեղծարար,
 Ու շողում են կապույտ աչքեր...
 Յերբ դուք կերտեք, յերբ մենք կերտենք,
 Կրկին կասեմ «բարե՛, ընկեր»...

Այստեղ պատը բարձրանում ե,
 Ընկերներդ քար են կրում,
 Յեւ յես կերտում ու հիշում եմ
 Պոետ տղա, քեզ իմ մտքում:

Ու քո բաժին քարն ու կիրը
 Մենք ենք տանում ձեռքով, յուսով
 Գիտեմ՝ այդտեղ ել յերկիրը
 Դու յես մղում պաղ ուխտով:

Ջահե՛լ ընկեր, պոե՛տ տղա,
 Մեքն կապված ենք՝ յուր ել լինեք,
 Կա մի դադդյահ՝ ու բոլոր մկան,
 Յեւ անբաժան մասնիկն ենք մենք:

ՅԵՐԵՎԱՆՈՒՄ

Յես լուռ շրջեցի կանաչ քաղաքում,
Պահած սրտումս՝ խոհ, ծիծաղ ու սեր,
Յերբ յերեկոն եր մեղմորեն իջնում
Ու վառվում եյին կաթնաշող լույսեր:

Յես նայում եյի ճերմակ լույսերին,
Ու այդ սրտդ, շողուն ճակների մեջ
Յես կարդում եյի կոթնած խոհերիս,
Այս բիլ քաղաքի առորցան հուղիչ:

Յեվ իմ բեկոտն հայացքի դիմաց
Բարձրանում եր նա՝ շենքը լուսաշեն,
Մի բրնկադեմ մարդ քլունդն առած՝
Շինում եր դռներ, լուսամուտ ու սեմ:

Յեվ քարն եր յերդում, յերդում եր շենքը—
«Պոե'տ, այս ձեռքի կոխին և խիզախ,
Տե'ս, ջնջվում և հյուղերի հետքը
Ու թմբությունը հին ասխական»:

Շենքն ինձ ասում եր. «յես բետոնածին,
Յես այս քարավուն քաղաքի հիմքն եմ,
Իմ հաղթանակին դու սրայծառ նայիր—
Դեռ թո՛ւմբեր կառնեմ, խուճեր կհարթեմ»:

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻՆ

Առույգ խմբերը վառ մանուկներին—
Մայքերն են դուրում ամեն առաւիտ,
Ժպտում են նրանց աչուկները բիւ
Ու բուրում վորպես նոր բացվող կոկոն:

Մատաղ քայլերն այդ մանուկներին—
Իմ Զահել սրտի վրա յեն դրվում
Ու հույսն է վառվում իմ դասակարգի,
Յերբ ճամբի վրա նրանք են յերկում:

Ու նրանց վճիտ, կապույտ բիրերում
Կարդում եմ յես մեր պայծառ ապագան,
Այն, վոր հաղթության բաղդ է խոստանում
Ու լուրթ ծովի պես փռվում ասիւց—ասի:

Մեր ջինջ արեւն է ծիծաղում նրանց
Ու հողն է սնում կանաչ տունիկերը,
Փթթում են նրանք այս հողի վրա,
Ինչպես այն սերմից յեղնող հասկերը:

Դու նաղում ես, յե՛րեկո՛ւ, դու նաղում ես՝ հանդարտ
Ու առում ես, յե՛րեկո՛ւ, անցան թախիժ ու դարդ։
Յեղձ ուրախում ե սոսին—այն, վոր յես դեռ մանուկ,
Խաղում եյի մինչ գիշեր, իր մութ ստվերներում։

Հիմա պստ եմ յես ու յերգեր եմ դբում,
Սոսին ծերուկ ե վարձել ու գլուխն ե թեքում։
Յերեկո՛ւ, քո ստվերում չչնջում ե սոսին—
«Ինչո՞ւ այցի չես դալիս, չես յերգում իմ մասին»։

Ախր ինչպե՞ս հեռանալ, ախր ինչպե՞ս թողնել—
Բեռոնաչեն քաղաքի յերգն ինչպե՞ս չառել...
Այն, վոր մաքառումով, անդուլ կռվով ե յելել
Ու չի ուզում ընկնող մոչ մի թփի գիջել։

Ու այն բաղուկները, վոր տանում Ան անդուլ
Յերկաթաչեն դարը ե ճամբա յեն հարթում,
Այստե՛ղ, ծեր սոսուց անդին ե մուժիկի ստեպում
Հողը մետաղով են գինում ու խրամներ առնում։

Յեվ պոետն ևլ նրանց մեջ, նրանց հետ և սնվում,
Ու իր հոգում հաղար սեր, հուզումներ և բարդվում:
Իսկ ձեռքերն ասում են—դու մեր մասին յերգիր,
Ահա կոխվը մեր, ահա՛ յելնող յերկիր:

— Յերգի՛ր, խրոխտ ու սխարդ, մեր մաքառման մասին,
Չե՞ վոր դու մարդ ես՝ Զահել, հասել ենք միասին:
Յեվ պիրկ ուսերիս վրա և ուսերիցս անդին
Խոսքը բռնեցք և դառնում՝ յերկաթի, բետոնի:

Մեր արտեր, կանաչ արտեր,
Մոլի պես ծփուն հասկեր—
Ձեզ սիրտն իմ, յերգն իմ ահա,
Վարպես վառ արնոտ վարդեր:

Վարդենի կարմիր ու թեթ,
Արտերի թումբի իմ ծառ,
Ո՛ր, ինչպե՛ս հուղել և քեզ
Արտերի յերգը պայծառ:

Վարդենի պայծառատես,
Թումբերին կռթնած իմ թումբ,
Դու արտի արնե յերգն ես—
Խշշում ես ամեն իրիկուն:

Արտերը յեղնում են, յել,
Արտերը հասնում են հար,
Բացվում են, ծփում են ակ'ս
Լցվում են հասկով հաստատ:

Վարդենի, դալկահար թումբ,
Դուդում ես հասկի դիմաց.
Անցնում են խրամ ու թումբ
Հասկերը, ալիք առած:

Մըսում ես, ստա՛ր իմ թուփ,
Թռչնում են թերթերդ լուռ,
Հասկն առավ խրատ ու թումբ,
Վա՛րդենի, քեզ ո՛վ յերդի:

Ձեռքի զեմ, կամքի զեմ մեր,
Դու կընկնես յեկոյ զարուն,
Բա՛ց կանկնք սե ախտներ
Վարդենու խաղան ձորում:

2.

Վարդածո՛ր, ի՛մ արտածոր,
Տարածո՛ւն, անուհման արտ,
Ո՛ր, ուժն այս պի՛րկ և, հզոր
Դեռ կտոնի րերդ ու խրամ:

3.

Յեւ պոետն հասկի համար,
Մաքառող բազկի համար,
Պիտի իր յերդն ասի—
Վարդենի՛, քե՛զ չե՛ն յերդի...

29 Թ., Լենինական.

Մ Ա Յ Ր Ս

Յերեկ եր, յերգեց մեր ալտոն լուսե,
Բռնեցի հետու գյուղերի ուղին,
Կարտար նրանց իմ սիրտը հուզեց,
Ու ալտոն կտրեց այն գորշ փռչուղին:

Ու անխնայ փռչում համբերում—
Վալսրադայար վազեցին առաջ,
Սպասում եր ինձ աչնակդ—գյուղակում
Մի քոստոս անակ ու մայրս՝ պատալ:

Բարձրացավ ալտոն բլուրը կանաչ
Ու իջավ ներքև՝ սուրալով սրտդ,
Հետո ժպտավ փովեց իմ առաջ—
Մեր փռքրիկ գյուղը հյուսիսով տափակ:

Ու մայրս գրեկեց ձեռքերով բողբոջ,
Սիրով համբուրեց գլուխս գանդուր.
— Սիրելի՛ վորդի, քեզանից առաջ
Յեզա յես նրանց—կոլխոյի շարքում . . .

Սիրոս փոթորկվեց հրճվանքով ներքին ,
Ու ծով աչքերս փայլեցին խինդով .
Խորին բերկրանքով ասի—մայրի՛կ իմ ,
Լցվի՛ր որերիս անմար յեռանդով :

Յե՛վ ավտոն ճշաց ճամբեքի փռչում ,
Մտով մոտակա դյուղը դարձվեր ,
Յե՛ս տանում եյի իմ սրտում անչուք—
Մի ջահելացած պառավի պսոտներ :

2) Թ. Լենինական .

«ԲԱՅԼՇԵՎԻԿՅԱՆ ԱՇՆԱՆԱՑԱՆ» ՇԱՐԻՔԻՑ

1.

Բարձրաբեկո՛ւն մեր հող—
Գո թումբերի վրա,
Ահա ծիլեր՝ յեղնող
Ու յերկաթի յերամ:

Գյուղեր դորչ ու հողե,
Վոր աչքերում պահած
Հազար վճիռ խոհեր
Ու հույսեր անմար...

Ու բանակներ՝ յեղնող՝
Չուղունե բազկի պես—
Ենտուղիստաի դրոհ
Գեղ հոգն արևատենչ:

2.

Սուգիկ է անդարձ մանկության նավը
Ու մնացել է մի փոքրիկ վերհուշ.
Ահա անցյալի դեպին կտավը
Ու վրան նապուղ մի հիվանդ աշուն:

Ահա՛ մի ծեր դեմք, մի գուլգ հին տրեխ,
Ու արտաշարի անսիրտ հորովել,
Հետո, գառնում են սայլերը դանդաղ—
Աչուներ խիստ եր, իսկ հողը՝ անսերմ...

3.

Հողն իմ բացել և իր գիրկն ու ծոցը,
Հողն իմ հասուն և, վորպես հարսնացու,
Իր փխրուն գրկում ամեն մի կոշտը
Տաք ծրարել և մի լիք սերմնացու:

Յեւ նծույզները յերկաթալերամ,
Մարտի յեն յելել կանաչ դաշտերում,
Չուզուն ձեռքը բաշերի վրա,
Իմ բեղուն հողի շերտերն են շրջում:

Ենտուզիաստը—այն սեռ տղան,
Սերմն և սլահ տալիս հուսալից հողում
Արգավանդ հողը իր կրծքի վրա—
Լիառատ բերքի հույսեր և վառում:

Ո՛ր, նա լավ դիտե, այն սերմից տղան,
Վոր ամեն սերմը, մի նոր հարված և,
Վատուժ թշնամու թևերի վրա,
Յեւ նա սուր ցավից պիտի կաշկանձե:

Յեւ յերկաթաբաշ ձիերի վրա,
Հստար սերմնացան տղաներ դեռ կան,
Վոր ստեղծում են մեր գյուղի համար—
Բայլչեիկյան մի հաղթ աշնանացան:

ՄՐԳԱՀԱՍ

Վոսկոսն արեի շիթերն են շողուն
Լցվել այս բաղում զեղին սլարկերում ,
Ու թփերի տակ նորից են լցվում
Քաղցրակաթ հյութով ու միշտ ծանրանում :

Այդ վողկույթներն են աչքերի պես վառ
Վոր դուրս են նայում դանդուր թփերից ,
Տվել և նրանց հողը կենսաբար—
Ի՞ր տմբողջ հյութը քաղցրածոր ու ջրնջ :

Ու ծանրանում են ճյուղերը կանաչ—
Աղջիկների պես նայանքով ժպտում—
Աչուհն և իջնում , վոսկո՞ւն մրդահաս
Յերգերի պես վառ , լի ու վարարուն :

Ի՞մ վոսկո՞ւն աչուն , անո՛ւշ մրդահաս ,
Ահա յերկաթի , բազկի տեմպերը ,
Մեր պիրկ ուսերին դու նստիր հանդարտ ,
Թող անոխա հասնեն յերկրիս մրդերը :

ՅԵՐԿՈՒ ՅԵՐԳ ԲՐՈՋԱՄ՝ ՆՎԱՐԳԻ ՀԻՇԱՏԱԿՈՆ

1.

Ինչքան կռիվ լինի ու ինչքան մարտ ,
Ու ինչքան պատկերներ չողան բացում ,
Կրկին քեզ կհիշեմ , անո՛ւշ Նվարդ ,
Վորպես մի սուր դաշույն աղջամուղջում :

Ձե՞՞ր վոր դու ապրեցիր , յերբ վառվում եր
Արնանման մի մարտ մեր աչքերում ,
Ու մենք առնում եյինք անթիվ դիրքեր ,
Յեւ քայլում եյիր դու մեր շարքերում :

Դու մի կապուտաչյա աղջիկ եյիր ,
Յերբ դրսում վոռնում եր մի գնդացիր ,
Սղոցում եր հազը վառողային
Քո կիսամեռ կյանքից անթիվ թեւեր :

Նվա՛րդ , ընկար դեղին աքառու պեռ ,
Արնածարավ աղջիկ , իմ մաերիմ ,
Նորից առանք մենք նորանոր դիրքեր ,
Հետևում թողնելով մի պաղ չիրիմ :

Հիմա բիւ արեն ե խփել վրան ,
Ու մեր սրն ե բացվել ցալքով մարմանդ ,
Բայց իմ յերգերում ու սրախ վրա ,
Դեռ ապրում ե անմահ , մի լավ Նվարդ :

Ու յերկու ջինջ աչքեր ինձ ասում են «Դնա' ,
Դու մի կանգնիր , կռիւր նրա համար ,
Վորի ջինջ հմայքով Նվարդն ընկալ ,
Բայց բանակը հաղթեց հերոսաբար...»

2

Թվում ե թե նորից ինձ կանչում ե մի ձեռք
Ու պարզված ե կրկին մի սիրտ անհուն սիրով ,
Վորպես շուրջս հնչող մշտահոլով մի յերգ ,
Կրկին գեղերում ե մի աղջկա անուն :

Յեւ լլցվում ե սիրտս լուսե կարոտով մի ,
Այնտեղ բալրոջում ե արնամոմն մի վարդ ,
Բորբոքվում անցած արնոտ որվա արվին
Ու դարձյալ կռվում ե մի սևաչյա Նվարդ :

Հիվանդ աղջիկն այն ունեւ աչքեր մարվող ,
Ու մի արնածոր սիրտ , վորպես կաթմիւր դրոշ ,
Այդ ամենը ամեն , մեր բանակի մարտում
Ու դարվեց , ընկալ խրամատում նա դորշ :

.

Գրոջական փոստանքն ե սիրտս կրծում...
Սակայն շուրջս այսոր բացվում են բիւ վարդեր .
Կրկին դրոշ , կռիւ , հաղթանակի ցնծում
Ու մարտի յեն յելել բյուր Նվարդներ :

ՀԱՐՎԱԾԱՅԻՆՆԵՐԻ ՄՈՏ

Խփում են, տնքում են, քրտնում են նրանք—
 Այն տղաները կապույտ բլուզով,
 Հե՛յ մեկ եւ խփեցեք, խփեցեք արա՛դ
 Յեղնե՛նք այս կռիւից ուրախ յերեսով :

Նորից իջնում են, ու նորից տնքում են,
 Զարկերը, մեջքերը, ուսերը ջլում,
 Մաքառման ժամերը հոգմի սլես թռչում են
 Ու նրանց սրտերում հուզումներ բարդում :

Ահա նա՛—գալիս ե յերբորդ սուրհանգակը
 Դիրք սու դիրք խլում ե բետոնի թումբեր,
 Ուղիները մաքրե՛լ, վարար ե ընթացքը,
 Նա բերում ե իր հետ դեռ հազար մարտեր :

Դադդյահների տոնն ե, ածուխ հաոցեք,
 Մեծ պատին քար ու կիր տփեք, ե ալյուս,
 Զկանդնեւ, չլսողրե՛ւ, չլքեւ յերբեք,
 Դիրքերը պիտ առնել ենաուղիադմով :

Արթուր լինել պետք է, պետք է մարտում լինել—
Յերկաթի, բետոնի թումբերի վրա.
Մաքառումով պետք է վերջին բերդը առնել—
Կատարված պլանը թող պայծառ հուրհրա :

Ու նորից խիտմ եմ ջլապինդ ու հատու.
Այն տղաները կապույտ բլուզով,
Բեռոնի պատերն են որ սբի բարձրանում—
Վոր մարտից մենք յերկենք պայծառ յերևույ :

ԱՐՏԸ

Հասել ես իմ արտ ,
 Լցվել ես հասկով ,
 Մտնում ես հանդարտ
 Ու անուշ հաղով :

Գալիս ե քամին ,
 Տրորում ե քեզ
 Ու ջահել սիրտն իմ—
 Դու մեղմ հուզում ես :

Կանգնում եմ քո դեմ ,
 Ժպտում ես անուշ ,
 Վառելով իմ մեջ
 Հազար սեր ու հուշ :

Յեղել եմ յես ել
 Քս հասկերի պես
 Հույզերով հասուն
 Ու փարվում եմ քեզ :

Յերկաթե սիրով ,
 Կիզել եմ սիրտս ,
 Լցված հույսերով ,
 Հյուսում եմ յերգս :

Ու իջնում ե իմ
Անքերի վրա—
Դո հասկի խինդը
Աբծաթած իծ աղ :

Դու հասկեր կտաս ,
Յես՝ զնդուն յերգեր ,
Իւ մենք կհուզենք
Դեռ հապար սրտեր :

ՊՈԵՏԱԿԱՆ

Աչնան մի գիշեր նա կմահանա ,
Ու սոսիները անձայն կորորվեն
Խոհերդ կիջնեն , լուռ կծանրանան ,
Յեւ դու չես ուզի ել նրան հիշել . . .

Դու կբարձրանաս դալար սոսու պես ,
Կսիրես կյանքը , ինչպես մի ուր նա ,
Ու կռիվներում դու ել կհուզվես ,
Յեւ վառ քնարով կը յերդես նրան :

Ու կծանրանա քո մարդի վրա ,
Ինչպես պաղատու ծառը մրգերով ,
Կհնչե կրկին որվա սիմֆոնիան—
Յեւ քո մեջ վաղը կեննե պայքարով . . .

Կկրես «վաղը» քո մեջ անարտունջ ,
Յեւ յերբ նա յենի ու դառնա աշտը ,
Դու յետ կքաշվես պայքարից անխոնջ ,
Ասպարեզ կիջնեն ուրիշ պոետներ :

ԳՅՈՒՂՈՒՄ

Ամեն թիւի հետ կապված
Մի հուշ ունեմ, —
Իմ դեղնաշաքո սնոց յայի
Մքրած հյուղեր :

Քեզ չըջում եմ անուպար,
Արտերի սեջ,
Թոյներն ունեն պտտմաթյան
Մի տխուր եջ :

Ախտեղ ծերունին և չըջեյ
Գլխակաթի և լուռ,
Ու ցամաք հոգն և թրջել
Յերկու արցունք . . .

Սակայն զեմից լսվում և
Մի կարկաչուն,
Այն սփռ և, այն աղջիկը,
Դեղին արտում . . .

Նա մեռապոլ և հնձում
Հաւուն հասկը,
Դեմից վապում և, հորդում
Պապ դեռակը :

Ու իր ծափի աչքերում ,
Արտերի խնդր—
Հասկի խուրձեր և բարդում
Պէ՛ն աղջիկը :

Տրակտորի՛ստ խմ ընկեր ,
Արեւո՛ղ աղջիկ ,
Ո՛ր պիտի են քո ձեռքերը ,
Հաղթ ու ճարպիկ :

Ու արեւող աչքերիդ
Յոյքի դիմաց
Յեն դնում եմ յերզերն իմ
Բազկիդ համար :

ԱՇՆԱՆ ՎԵՐ ՀՈՒՇ

Յեւ այսոր հիշում եմ մի ծեր աշուն .
 Մտրմոյ աչքերի պես նա նայում էր ,
 Աշնան միգում չըջող մի վորր մանուկ ,
 Վոր ամուլ դաշտերում դեգերում էր :

Թեաթափ աշունը խշխշում էր ,
 (Ո՛ր իմ անցած մանկություն գեղնազեմ)
 Աշնանայի՛ն լուսին քեզ հիշում եմ
 Զարդված ափսեյի պես մոռյլ ու թէն :

Այն վորր մանկան համար ուրիշ յերայ ,
 Աւրիշ կարոտ չկար արտից բացի ,
 Ուր կուզեր նա չըջել ուբախ , անլաց
 Յեւ սպասել , վոր շեկ արտը հասնի :

Բայց չհասավ արտը , աշունն յեկավ ,
 Պապակ հողը միայն տխուր թախծեց ,
 Թուամբի վրա վոչ մի հասկ չհասավ ,
 Միայն գյուղն էր հեռւմ քամոյ քաղցից :

(Ո՛ր վորրացած մանուկ , իմ խեղճ ընկեր ,
 Ի՞նչ էյիր վորոնում այն մշուշում ,
 Յերբ հեծում էր հողը չոր ու ափեր
 Ու հույսի վոչ մի սերմ եւ չէր ճայթում) :

Յեա հիմա քայլում եմ ծանոթ դաշտով,
 Ուր հայրս ջրել և մի կտոր հող,
 Հետո հիվանդ յեղով լուս ու արտում
 Փորփրել և արտն իր խափան ու չոր:

Նա հողում թաղել և նվազ սերմեր,
 Սպասել և յերկար, մոր կանաչին,
 Լացել են աչքերը մոռալ ու թեն
 Ու աշունն և թախծել հորս կանչից:

Բայց յեա հիմա դաշտում մի ալլ արավոր,
 Տեսնո՛ւմ եմ կենսախինդ հողն և վարում,
 Նա ուրիշ մի հույսի սերմ և թաղում,
 Վոր հուսաշույ ծլի հաջորդ դարուն:

Իմ դեմ ծանրանում և մի ալլ աշուն,
 Վսակե դանդուր մանկան գվարթ ճիշով
 Հողի առատ բերքն և անուշ խշշում,
 Ու մեր յերզն և վաղում զիլ կարկաշով:

Հաղարների կերամ ջահել յերկիր,
 Յեա տեսնում եմ հաւնոյ արտերը քո,
 Ինձ հուշում և պայքարը գեղջուկի—
 Ու հաղթող աչքերի փայլը հորդոյ:

Աչս'ւն վսակեդանդուր, անուշ յեղբայր,
 Ահա բաղուկները մեր մտերիմ,
 Ու զիլ յերգերը մեր ստեղծարար,
 Բեղուն հողին քո և ճայթոյ սերմին:

Դու ծանրացիր խինդով մեր ուսերին,
Ու թող յերկրիս բերքը լինի առատ .
Վողջո՛ւյն հողը զինող հազարներին,
Հացի ու յերկաթի գլուղին անպարտ :

ՅԵՐԿՈՒ ՍՈՍԻ

Իմ պատի տակ խշշում են
Դեռ յերկու սոսի,
Ու ինձ հաճախ ասում են—
—Պոե'տ, մեզ լսի՛ր :

Այդ սոսիներն հասել են
Ու կուացել,
Ո՛ր ինչքան բուք են տեսել
Ու ինչքան անձրե :

Մորս վարսերի պես լուռ
Ճերմակել են .
— Մոսի՛ ոտար , հեռու քույր ,
Ձեզ մոռացել եմ :

Առավոտ , լուսարացին
Ջարթնում են նրանք—
Յերկու ծերացած սոսի
Թումբի վրա :

Ու ծափում են , նվազում
Մի պաղ պարերդ
Խշշում են , գրկում իրար՝
Մեզմ ու անտեր :

Ու անցնում են սրբնթաց
Նրանց տակով ,
Հերկու աղջիկ գլխարաց
Ու մի մանուկ :

Նրանք գործի յին դնում
Լուռ ու հոնդխառ ,
Սոսիները յերգում են
— Մեղ ի՞նչ , մեղ ի՞նչ . . .

Սյու աղջիկները պայծառ
Մեր տառիտոն են ,
Վոր մաքառումով համառ—
Միչտ բարձրանում ե :

Սոսիներ ճերմակավարս ,
Սղջիկների դեմ
Դուք կթեքվե՛ք մեղմարար ,
Մի լուսադեմ . . .

Ու դեռ կքայլեն նրանք ,
Իտրչալեն ,
Կլարեն կամք ու մկան՝
Պարզած ձեր դեմ :

ՄԻ ՄԱՆԿԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ե՛ր, իմ կայտա՛ռ բարեկամ,
Դեղաժպիտ ու պայծառ,
Քեզ եմ յերգում այս անգամ
Իմ նո՛ր սոսի, իմ լա՛վ ծառ:

Ճամբի վրա յես բուսել,
Բարձրացել ես զեղուղեշ.
Պոեաի սիրտն ես հուզել
Քաղցրահնչյուն յերգի պես:

Ու հառնում ես իմ զեմաց,
Ի՛մ կապուտաչ բարեկամ.
Սմբանում ես որ առաջ--
Դատակարգի թևի տակ:

Վաղը դիրքերը կառնես,
Վաղը կլինես մուրճահա՛ր
Իմ նո՛ր սոսի զեղուղեշ,
Իմ մանկապա՛ն բարեկամ:

Յե՛վ քո վաքրիկ ձեռքերով
Պիտի վարես մի դաղդյահ,
Յես իմ վճիռ յերգերով,
Կրկին քեզ այցի կգամ:

Իմ հուսատու, դալար ծառ
Քո աչքերի ծովի մեջ—
Կշողա պարզ ու պայծառ,
Դատակարգի կամքը մեր :

Վաղը կլինես մուրճահար,
Վաղը դադգյահ կվարես,
Դրոշ իմ, մաքուր, պայծառ,
Բարեկամ իմ լուսերես :

Լենինական 30 թ. 5/V,

Բացվում են բողբոջները յերկրի ,
 Գարուն և իջնում կրկին ,
 Գարնան պես ժպտուն իմ մանկիկ
 Վազում ևս թեթե , վոբպես վլլթ :

Այս յերկրի նախշուն դարնան պես ,
 Գլգլան ջրերի պես կապուտաչ ,
 Աճում ևս մանուկ իմ ժպտերես ,
 Մեր դաշտերում բուրոդ ու կանաչ :

Մանուկ իմ , քո կյանքի դարունը
 Բացվում և պայծառ ու արեուն ,
 Ի՛մ փոքրիկ , քո համառ աճումը
 Լցնում և սիրառ յերգերով :

Քեզ նման կայտառ յերկիրն իմ ,
 Քեզ նման հարածուն մի մանուկ ,
 Փոքրի՛կ իմ , ընկե՛ր իմ , անդին—
 Ամբացող այս յերկրի դարուն :

Ինչ լա՛վ և մի դարուն լինել ,
 Քեզ նման մի վտակ՝ կարկաջուն ,
 Ինչ լա՛վ և կրկին մանկանալ ,
 Ու լինել քեզ նման հարածուն :

Ու ծծել բուրմունքն այս կյանքի ,
 Այս յերկրի վերելքն առլսել ,
 Կանաչել կրկին ու կրկին
 Ու յերբեք , յերբեք չսպառվել :

Սիրեցիք բարդուն
 Ու ինձ հետ չեկար,
 Հեռու յես արդեն
 Ու ստարական...

Յես չախրեցի,
 Յերբ ասիր՝ «Լավ չե՛ս,
 Նրանց՝ պես հազի,
 Վար միշտ սիրեմ քեզ»...

Դու չգիտեցիր,
 Վար յես հասարակ
 Մի աղջիկ եյի,
 Առանց շուք ու դարպ...

Յես սիրում եյի
 Մեր առօրյան մեծ,
 Բսկ դու՝ մի բարդի—
 Այս մեծ անտառից:

Կառչեցիք բարդուն
 Ու ինձ հետ չեկար,
 Հեռու յես արդեն
 Ու ստարական:

ԲԵՐԻՔԻ ԼԻՐԻԿԱՆ

Իմ յերկրի մերգն ե աղջկա պես վառ
Ու նույնքան ժպտուն բարձրացել հողից,
Անուշ խշշոցը, բուրմունքը նրա,
Վառում ե հազար հույսեր, շող ու ջինջ:

Ու գանգուրները թավիչ բամբակի,
Քուլա առ քուլա սլացել են վեր.
Բացվել են վորպես մանկան բիլ ժպիտ
Ու վերից նայող գարնան ջինջ արե...:

Հողի մկաններ, մեջքեր ջլապինդ,
Քրտնում են հանուն հասուն բամբակի:
Ու գեղջկական գեմքեր բյուրանան...
Սփսում են, վառում մի անհուն ժպիտ:

Ու մեր յերկիրն ե, գյուղն ե ամրանում
Կռթնած բամբակի ու հացի ուտին:
Արտերի գլմաց մի ծով մաքառում,
Մի հաղթ դրոհ ե հեղեղում կրկին:

30 Թ. Սամաղար:

«ԳԵՂԱԿԱԿԱՆ» ՇԱՐԲԻՑ

Արեն ելալ չողք արեց ,
Դռչը պաշեց տարի .
Իմ աղբերը վար արեց ,
Արաը ցանեց դարի :

Իրիկունը դալ արեց ,
Աղբերս եկալ հանդից ,
Մեկն ուրախ խարար բերեց
Իմ բայլչեիկ յարից :

Գարունն եկալ կանաչալ
Մեր տրտերը կակղեց ,
Են դարունը կարկաջուն ,
Յարիս իր հետ բերեց :

Ջան են տարին , լալ տարին
Արան արեցինք դարի ,
Ջան արե իմ , ջան արե
Բանակային յարի :

29 թ . Լենինական

Արեն ելալ, շողքը դցեց
Հանդի վրա, Սոնա՛ ջան
Հորձանք տվեց ու սլփաց՝
Վոսկե արտը շորորան :

Յորնի արտը տես ինչպես վառ ,
Շողշողում է անո՛ւշ ջան ,
Վոսկեծամիկ աղջկա նման ,
Նազկտում է , յարո՛ ջան :

Ջրանցքն եկել արտը ջրել ,
Արտն հասել է , Սո՛նա ջան ,
Հասկը յերկել , հերկը ծածկել ,
Շորորում է , յարո՛ ջան . . .

Դեպի կալը քչին գառը ,
Շոգ կեսորը հա՛ կղա ,
Բերքով առատ ես ամառը ,
Յերգ է բերել , հուրհրան . . .

Տե՛ս քաղաքից ինչ է բերել ,
Կեպիաժոր են տղեն ,
Մեր արտերին խինդ է բերել
Ու տրակտոր , են տղեն :

Թեզ քշաի՝ գնանք արտը ,
Կուլեկախովով հունձ անենք ,
Լիքն ե յերգով ես իմ սիրտը ,
Են մաշինով հունձ անենք :

Արեհ ելավ , արտը ծփաց ,
Քամին յերգեց , Սո՛նա ջան ,
Մեր մաշինը արտը գնաց
Դե՛ շտապիր , յա՛րո ջան :

29 Թ . Լենինական

ԿԱՌՈՒՅՄԱՆ ՅԵՐԳ

Հերոսական յերկրի,
Հերոսական վերեւը
Թո՛ղ, վոր իմ սիրտը նորից
Քս մարտը զովերդէ :

Մեր հողաչեն ու խոնավ
Այն խրճիթի դիմաց
Յերեկ բարձացավ մի պատ
Ու մի ուրիշ ճոճոաց :

Իրիկվանից մինչև լույս
Աշխատեցին նրանք—
Տղաները,—քարապուն
Այն մեծ պատի վրա :

Ու առավոտ, յերբ հանեց
Արևը մի շեկշող,
Վերջին բնուր դատարկեց
Մի տղա քար կրող :

Ու ներս մտան դռներից
Ջահել մայր ու մանուկ,
Այս քարակերտ մեծ տնից—
Լսվեց ուրախ մի աղմուկ :

ՄԵՆԵՆՈՒՅԸ

Բարձրացել ե գեպի վեր, ծխնելույզը բևտն
Ու կսկորդից քայաները յերկինք ե թքում,
Իսկ ներսում հրե լափան գալարվում ե տենդով
Ու գարագած՝ մաշկերով լազուկներն են պրկվում:

Հետո թչչում ե լափան, սողում տաշտակներով
Ուրախուչյա մի տղա Փորմաներ ե ձուլում,
Շեկ պղինձը սահում ե ցեմենտի առվակով
Ու ալրում ե աչք ու հոնք, յերեսներ ե կիզում:

Ծխնելույզը հանում ե տհեղապոչ մի ճիչ
Ու կսկորդից շարտում քայանները մրի
Վախից անտառի խորքում լուծ ե ամեն ինչ
Խերակորույս երեսներն են փախչում անտառից:

Իսկ սեաչյա են տղան Փորմաներ ե ձուլում
Ու լեռնացոց շողու մեջ ձուլվում են կամք ու ձեռք...
Ծխնելույզը ծխում անտառամերձ ձորում
Ու փախչում ե սկյուռը կապնու ծառն ի վեր:

Ալլահվերդի 29 թ.

ՀԱՍԱՐԱԿ ՏՊԱՆ

Ենտուղիաստ և նա, մի հասարակ տղա,
Բաղում դադլեյահներից մեկի տոաջ.
Յերբ տալիս և ծեղին դործի աղղանչան,
Նա գեպո յե գալիս տմենքից տոաջ:

Քրանում են, հետո կարմրում են ուժից
Այն հասարակ տղի բաղուկները մրտո.
Ու կեսորվան գիմաց սողում և գեպոյից—
Անիմիերբ յուգած մի պարապոյ:

— Այս ե՛լ ճամբու գրինք,—հրճվում և տղան
Ու ծիծաղն և նստում լուրթ աչքերին,
Իսկ յերկաթն առում և. «Դե՛հ, հարվածի՛ր Իվան,
Վոր յես հպարտ սողած գեպոններից»...

Հասարակ ու համեստ ենտուղիաստ և նա,
Բայց նա հաղար և, բյուր, ու բոյսրն ել իր պես,
Նրանք արթնանում են յերբ աղղանչան տա,
Ու սեխը ուղի նոր պարապոյ:

ՄԱՆԱԾԱԳՈՐԾՆԵՐԻՆ

Մթնշաղի գլխաց, խրամներէ վրա
Ու հողային հյուղի պատերն ի վեր,
Բացվում, ծափալվում ե մի հուրհրան կտալ,
Տարածելով շեկ ու բեկուն լույսեր:

Ու աչքերի վրա, բյուր բերերի վրա,
Այդ կտավի փայլն ե չոքում հանդիսա,
Տարածվում ե փայլը, խփում ճերմակ վրան
Ու նկատում ե բյուր բերերից անդին:

Բաղմաթիվ կոներով աչն չիկահեր մարդիկ—
Ճամբաներն են հարթում մեր կտավի,
Բյուր ձեռքերը նրանց ու մատները պիրկ
Հյուսում են շապիկներ՝ շող ու ծավի:

Բարձրանում ե արեն ու խփում ե վրան,
Ձուրվում ե կտավի ճերմակ փայլին—
Ո՛ր, արեւո՛ղ շապիկ բամբակաշեն վրան,
Դու անդորրն ես նրանց հողի մաշկի:

Հաղխում ե բամբակը—զանգուր արտերի,
Գուլյոզույն կտերն ե մեր գլխաց,
Պատերն ի վեր ահա ծածկոցը հյուղերի
Ու լվացումը ոճոռքի ծխակալած:

ՆԱՄԱԿ ԲԱՆՎՈՐՆԵՐԻՆ

Յերիտրբանվոր Գուրգենի հիշատակին

Պոեա լինելուց բացի,
Քաղաքացի յեմ յես,
Գրում եմ ձեզ մի բացիկ,
Բանվո՛ր ընկերներ:

Յես ունեյի մի ընկեր,
Գուրգեն անունով,
Նա չիկահեր տղա յեր,
Դեռ քսան տարու . .

Աշխատում եր քաղաքի
Մեծ կայսրանում—
Հրամանատար դադդյահի,
Ենտուզիստ խոհուն:

Նա մետադ եր ձուլում,
Կարկատում պարափող
Յեվ մի ախուր իրիկուն
Զվերադարձով տուն:

Ընկավ դադդյահի առաջ
Պարավողի համար,
Բայց անիվը ճռուաց
Ու փոկը կանդ չառավ:

Նրանք հաղար են անթիւ
Ու զսհերի զիմաց—
Կարկիկն ամէլի
Բաղում ձեռք ու մկան :

Յեւ յիժե ուրիշ Գուրդեն,
Կամ Մխառն պակասի,
Պսեալ զեղս կլա,
Վարպետ քաղաքացի :

Լենինական 29 թ.

ԹՈՒՐԻ ՍԻՔԸ

Տեսել ես դու քարեր՝
Պղնձի պես դեղին,
Դու ալաղ ես տեսել,
Բարակ ծառեր:

Քայլել ես դու դանդաղ՝
Վերստեր, վերստեր,
Յեր մաշված լուսինը
բարձրացել է:

Վտոնացել ե քամին,
Արտասովել սառույցը,
Բայց քնել են Ալադադի
լեռները...

Դու քայլել ես դանդաղ,
Ու դանդիդ զնոցը
Ձի վանել լեռների
Պուլ թմբիրը:

Տեսնո՞ւմ ես՝ քանդել են հողը դեղին
Ու ջրերն են հուղվում Բալախաչի,
Սյն ո՞վ ե, ո՞վ ե այն յերկաթեղեն
Թառանհում ե այս յերկրում ալաղի:

Այլ յերկաթն և գալիս—մահու ուրաղ,
Դեղնատերև ծառին, քարին կարկամ
Ու անուժ մեռնում և արևից բաթի,
Դաշտի թմբությունը անհյուրընկալ:

Անասրատում ձգված մի պաղ ջրանցք
Նազով գլղում և Բալախաչից,
Նա սիրով գգվում և սպաղին աաք,
Վոր մեր գցած ճերմակ սերմը ոճի:

Ու սողում են յերկար, վերստե՛ր, վերստեր,
Ֆերկաթե դժերը ցուրտ ու ցնցող.
Այն նմույցն և գալիս—Կարա-Այդըր,
Ու ժպտում նրան կայսակեցին:

Նա յեկել և, յերկաթ Կարա-Այդըր
Ու գանձեր են բացվում, հորե՛ր, հանքեր,
Մեր բազուկն և նա, մեր սպասած հյուրը—
Անասրատում վառած լուսե ջահեր:

ՀՐԱԺԵՇՏ ՈՒՎՏԻՆ

Անապատի իմ նախ, իմ սիրելի
Դու կմնաս կապիած վախճաւին,
Յերբ հիվանդ մահիկը յերնի ելի,
Ու յեղենու ճյուղին անխառ թափի:

Յեւ կտորցես հետուն՝ աչքերդ լուրթ,
Կերպես մտքով վերստեր, վերստեր,
Ու կմնաս պարապ, իմ ծերուկ ուղտ,
Յերբ ամպերից տեղան ջինջ վախճիրներ:

Կփակվեն կողերդ լուռ կրնկնես,
Բայց կվազի նորից Կարա-Այդըր.
Մետաղը հրաժեշտ կկարդա քեզ,
Յեւ շուրջդ կծափե թուրք—Սիբիրը:

1.	Արտերի լիբրիան	1
2.	***	5
3.	Շիրակում	7
4.	Մայիսի զերհուշ	9
5.	***	10
6.	Բաժանում	11
7.	Յերեանում	13
8.	Մանուկներին	14
9.	***	15
10.	***	17
11.	Մայրս	19
12.	«Բայլէիկյան աշնանացան» շարքից	21
13.	Մրցահաս	23
14.	Յերկու յերդ բրոջո՝ Նվարդի հիշատակին	24
15.	Հարժածայինների մաս	26
16.	Արար	28
17.	Պսեաական	30
18.	Գյուղում	31
19.	Աշնան զերհուշ	33
20.	Յերկու սուր	36
21.	Մի մանկան համար	38
22.	Փոքրիկ Ալիկին	40
23.	***	41
24.	Բերրի լիբրիան	42
25.	«Գեղջիկական» շարքից	43
26.	***	44
27.	Կառուցման յերդ	46
28.	Ծխնելու յղբ	47
29.	Հասարակ աղան	48
30.	Մանածաղաբներին	49
31.	Նամակ բանվորներին	50
32.	Թուրք Սիրը	52

[1034]

2

2

ՀԱՅԿ
Գրադարան
14/11 318-
Հայ-Կոմ

ԿՈՄՏԵՐԻՏ ԳՐՈՂՆԵՐ

ՊԱՅԱԶԱՏ

17622

ՄԱՆՐ ՄԱՐԴԻԿ

ՊԱՏՄՎԱՆՔՆԵՐ

A 9519
I

ՅԵՐԵՎԱՆ 1931 թ.

ՊԵՏՐԱՏԻ ՏՊԱՐԱՆ
ՊԱՏՎԵՐ 1090
ԳՐԱՌԵՊԿԱՐ 6089 (Բ)
ՊԵՏՐԱՏ 1508
ՏԻՐԱԺ 2000

ՄԱՆՐ ՄԱՐԴԻԿ

ՔԱՂԱՔԸ

Ձաղարածն հովտում ընկած եր այն քաղաքը, վորի մէջ կայարանում գնացքների յերկաթե ուղիները խաչվում էյին իրար:

Քաղաքը լեռներ ուներ գոտու պէս կապած: Գետը հոսում եր քաղաքի միջով ու կիսում յերկու մասի:

Քաղաքի ծայրամասերը փողոցներ ունէյին, վորոնք դալարվում էյին խառնիխուռն շենքերի պատշգամբների տակ: Փողոցները միանում էյին մյուսներին, մյուսներն ամելի լայներին: Փողոցները միանում էյին այստեղ ու այնտեղ բացվող հրապարակներին, լայնանում և հասնում քաղաքի ամելի շքեղ ու բանուկ կենտրոնական մասերը: Քաղաքում փողոցները ճյուղավորվում էյին ամեն ուղղութեամբ: Գլխավոր փողոցներն ապակու նման հարթ էյին ու զուգահեռ ձգված, ակոսված ռելսեր կային, վորոնց վրայով սլանում էյին տուփերի պէս դեղին ու կարմիր տրամվայները:

Իեւախնի և բենզինի հոտով հեմվում էյին ու շատապանցնում՝ ավտոները, ավտոբուսները:

Ու ինչքան կոշիկներ էյին տրորում մայթերը:

Քաղաքի ծայրամասերում գործարաններ կային:

Առավոտները, երբեք մուրհուրուսին, քաղաքի փողոցները սովորականից ամելի խաղաղ էյին՝ յերբ քաղաքը քնած եր լինում: Յերբ քաղաքը քնած եր լի-

նում, դործարանները շտկները տարածվում եյին քաղաքի վրա: Յեւ վարկից յելած աւաօին տրամդայը սլանում եր շշակների կողմը, դործարաններից հեռու բնակվող քանիոր ուղեորներով:

Հետո գունատվում եյին քաղաքի լուսները, յերբ նրանք ել մարում եյին, արեւի ճառագայթների առաջին ցուլքը յեկնում եր հարվող առաղերի հորիզոնին հասնող փողոցի վերջին ծայրից և պսպղում՝ ուլերի, թելերի ու կաուրների վրա: Քաղաքի աշգիւնների, վորոնց միջով հոսում եր զետը, ծառերի կատարները թվում եր այրվում եյին բոցում:

Արթնանում եր որը՝ քաղաքի, դործարանների ու աշգիւնների վրա: Արթնանում եյին քաղաքի բնակիչներն առորյա հոգսերով, հաւղերով ու դործերով:

Շա՛տ-չա՛տ տարիներ առաջ, յերբ մարդիկ ուղտերով եյին ճանապարհորդում, քաղաքի բաղնիսների թաղում քարվանսարաններ եյին շինել: Քարվանսարանները կիսակործան եյին, մե՛կ-մեկ մարդիկ եյին դնում այն թաղը. նրանք այնպէս նախշուն ու պայծառ ներկե՛ր եյին ունենում իրենց տուփերում: Հետո սալտակ քաթանների վրա նկարում եյին փողոցները, տները, վորոնց հիմքի կապարադուլն ծանր ժայռերը քերելով անցնում եր Բուսը: Ու ամեն ինչ, Բե ջրերի վրա կախված չայխանաների պատշգամբները և թե պարսկական կապույտ մզկիթն արտացոլվում եր նրա կապույտ ջրերում:

Մութուլուսին, յերբ քաղաքի փողոցները ջրում եյին, կամ յերբ լուսները գունատվում ու դործարանների շշակները տարածվում եյին քաղաքի վրա, կա-

մուրջի կողքի պարսկական կապույտ մզկիթից դեղին միրուքավոր մարդը յերգում եր այնպե՛ս դառնաթով ու յերկար: Նրա ձայնը տարածվում եր քաղաքի յետին թաղի տների ու ծոված կտուրների վրա: Ձայնի ալիքները կաշում եյին տների բարձր պատերին և հանդարտվում կամաց. նրանք չեյին հասնում այդ թաղի մյուս, ավելի բարձր կողմը, վորովհետև այնտեղ փողոցներ կային բանուկ, ուր քաղաքի ավելի չքեղ մասն եր:

Կապույտ մզկիթի կամուրջից այն կողմը, ավելի վերև, ուրիշ կամուրջներ ել կային, կամարակապ ու տարբեր: Կամարակապ կամուրջից վերև, մանկական խաղալիքների պես զույգ նավակների վրա տնակներ կային ու նրանց կիսականաչ կողերին ճառագայթաձև թևեր եյին պտտվում:

Քաղաքի ջրաղացներն եյին նրանք:

Քաղաքի հարավային բլրին, իրարից մի քանի հարյուր քայլ հեռավորության վրա, մնացել եյին բերդի թափթփված պատերն ու պարիսպները: Բերդը հեռվից շիկացած հսկա թոնիրի յեր նման:

Ավելի արևմուտք, քաղաքի ամենամոտ ու ամենաբարձր բլրի վրա աշխատում եյին յերկու տրամվայ, վորոնցից մեկն իջնում եր, մյուսը՝ յելնում:

Քաղաքը յեկեղեցիներ ուներ շատ: Տների տանիքներից բարձր եյին նրանց գմբեթները: Յերբ արևն իջնում եր տանքների ուսերին, իրիկնամութի մեջ պըսպըղում եյին յեկեղեցիների գմբեթներն ու խաչերը վոսկեզոծ: Մայրամուտին քաղաքը կարմիր-կարմիր հրով եր վառվում, պսպղում եյին տների պատուհանների ապակիները վոսկեփայլ ու հետո տանիքների վրա կախվում եր խավարը դժնի: Հեռագրասյան ուսերից

տանդնածն լույսերը պայծառ թափվում էյին առաջ՝
աանիքներէ, բակերի ու փողոցների վրա:

Բաղաքի կենտրոնական հրապարակից գետի արեւ-
վելք մի փողոց եր ձգվում: Այն փողոցը դալարուն եր
և յերկար, խորդուրորդ մայթեր ունեւ նա, խանութներ
կային ցածրիկ ու շարեշար: Բաղաքի, վոսկերչի, ճոնի,
դերձակի, գոտիներ կարողի նույնանման խանութներ:
Հենց այդ շուկայում, այդ մանրավաճառների, ար-
հեստավորների խանութների շարքում, կային ցուցա-
նակներ ուրիշ, մեծ ու պետական:

Մի որ այդ փողոցով առաջին տրամվայն անցավ
փոքրիկ խանութների շարքով. նեղ փողոցը հետո լայնա
ցավ, սակայն նրա մյուս մայթի ելի նեղ մնաց: Յեւ վ յեթե
այն նեղ, կոտրված մայթով իջնէյին դեպի վայր,
կրացվեր նորից մի փոքրիկ հրապարակ, շուկա, մար-
դիկ-մարդիկ, յեռ ու զեռ, աղմուկ մինչև կեսոր: Հետո
մաքրում էյին ձմերուկի, սեխի կլեպները. յկնում էյին
ճանճերն ու փոշին: Դիմացը պարսկական կապույտ
մզկիթներ. աջ՝ հին չայխանաներ, մրզավաճառների
խանութներ. ձախ՝ կոր ու նեղ փողոց, մանրավաճառ-
ներ, ավելի այն կողմը, ամպի պես տխուր, մռայլ ու
վես կանդնած եր «Սիոնի» հոյակապ յեկեղեցին: Կոր
փողոցի ու մզկիթի մոտի շենքերի արանքում բացվում
եր մի ուրիշ փողոց, հասնում եր գետը և անցնում կա-
մուրջը: Կամուրջի այն կողմն ելի մի քանի միանման
խանութներ կային:

Սմանավերջին խանութի պատերը քնիված ք կամ
գուլն ունէյի՞ն.—վո՛չ: Յե իրար վրա դարձված ժան-
դադույն կղմինտրները կարծես թե պտորտատ էյին

պառկելու միջին փողոցի մյուս ափը: Փողոցի խառնու-
թի ծուռ պատից թեք կախված եր մի ցուցանակ և կար-
ժես մեկն իր ափը թաթխել եր ցեխում ու զարկել նրա
մեջտեղը, այն ինչ նկարված եր մի հատիկ տրեխ: Ու-
նութի դուռը տախտակի փեղկեր ունեւր ու նրանց գույ-
նը խուճացել եր վաղուց: Յերբ արևը նայում եր խա-
նութին, նրա սլաշծառ ճառագայթների տակ հալվում եր
փեղկերի յուղաներկն ու արտասուքի կաթիլների պես
սահում գանգաղ: Ունութի ներսի պատերը սև եյին,
անձրևից կախվել եր առաստաղի մի ծայրը, առաս-
տաղն ել հաղիվ յերկու մարդարոյ լինեւր: Ունութում
յերեք հողի հաղիվ կարողանային կամ կանգնել կամ
թե՛ վոչ. վորովհետև չորրորդի մի վտղը ստիպված
մնում եր փողոցի մայթին:

Յերբ եր շինված այդ խանութը, Ունանը լավ չեւր
հիշում կամ ո՞վ եր շինել՝ նույնպես:

Ունանը նիհար եր ու բարձր հասակ ունեւր, չեչոտ-
ված դեմքին հորթի կաշվի մաղի պես կարճ, գզգզված
ցանցառ միրուք: Ավելի մեծ, բարակ ու սուր քթի
տակ բեղերը ծածկել եյին նրա շրթերը: Ոոսելիս նա
սրում եր բեղերը: Նա հոգատար եր դեպի իր պատկա-
ռելի բեղերը: Նրա գլխի մաղերի, գույնի կամ թե ձևի
մասին խոսք լինել չեւր կարող, վորովհետև Ունանին վոչ
վոք չեւր տեսել առանց գլխարկի: Նույն իսկ ինքը, Ու-
նանը, խոստովանվում եր, վոր չեւր հիշում, յե՞րբ եր
գնել իր գլխարկը: Ունանն այդ հին, փոշոտ ու խուճա-
ցած գլխարկի մեջ եր գտնում իր ամբողջ պատիվն ու
անուանը: Տեսնողներն ասում եյին, վոր գիշերները քնե-
լիս պառկում եր գլխարկով: Բայց գլխարկի տակից նա-
յում եյին նրա անթափանց, դժգոհ աչքերն ու հան-
գիստ, միամիտ, յերեբվող դեմքը:

Ունամի խանութը կալած էր յերկաթն մոխրադուլն մի դարբասի, վորի ներսը մի փողոց մը և խանութներ ելի:

Մոխրադուլն դարբասի ներսի խանութների շարքից դեպի ձախ մի քանի փողոցանման անցքեր եյին պնում, վորոնք վերջանում եյին մեկ ուրիշով: Փողոցանման բոլոր կիսամութ անցքերն ապակե տանիքներով եյին ծածկված: Այդ փողոցանման անցքերի յերկշարք խանութները միշտ փակված եյին ժանդոտ կողպեքներով:

Գլխավոր շարքում, խանութների բաղմամթիվ ցուցանակներից մեկի վրա նկարված էր թոփերով ծաղկավոր չիթեր ու շալեր և միևնույն ժամանակ գրված «Վասիլ Մառանջով»:

Վասիլն իր սապուդի ճիւղքի նման վիզ ուներ ծալքերով, ի՛սկ և ի՛սկ սխտորի պես աչքեր՝ աչքեր խորամանկ հայացքներով ու շարժուն: Կեղծավոր ժախտով, կապույտ չրթեր ուներ նա: Նրա գլխի մաղերը նման եյին վողնու փշերի:

Վասիլին տեսնողն առաջին հայացքից կասեր.

— Ինչ լավ մարդ է:

Յերկրորդ բոպեյին վոչինչ չեր ասի: Յերրորդ բոպեյին կասեր.

— Սատանան գիտե, թե ի՞նչ մարդ է նա:

Քաղաքի այդ խանութների առորյան հոսում էր դանդաղ, տաղտուկ ու ձանձրալի: Ամեն որ նույնն էր ելի, մարդիկ մտնում եյին խանութները, դուրս գալիս, ռակարկում յերկար, որորվում մայթերի վրա:

Այսպես եյին, անցած որերի յերազներով ու փառքով ապրող այդ տխուր մարդիկ. քաղաքի մանր վաճառականները, արհեստավորները և նրանց խանութները հաճախորդները:

Ու ամեն որ յերկաթե մի բռունցք հարթում եր այդ քաղաքի փողերիկ խանութները:

«ՅԵԹԻՄ ԳՅՈՒՐՋԻ»

Դիմացը բերդն եր. նրա տակը խանութներ ելի՝ փողերիկ ու հին:

Բերդը բարձր եր սլարսկական կապույտ մզկիթից, բերդը կախվել եր տանիքների վրա ու ատամնաձև պարխաներ ուներ նա:

Իմերեկ Իլիկոյի խանութը, այսինքն «Յեթիմ Գյուրջի» տրախտիրը բացվում եր բոլորից վաղ, յերբ մյուսները փակված էյին լինում ըեռ: Յերբ մյուսները փակված էյին դեռ, նրանց տերերը լինում էյին իմերեկ տրախտիրում:

Տրախտիրը նեղ դուռ ուներ ու լայն պատուհան: Պատուհանի անփայլ ապակու վրա նկարված եր դառան դլուխ, մի մեծ կաթսա, ծուռ պոչով շերեփը վրայից կախված: Խանութը նեղ եր ու յերկար: Մի քանի սեղաններ ուներ նա, վորոնց վրա փայլում եր յուղի բարակ շերտը: Խանութի խորքում մի պլիտա կար, վրան այն բոլորը, ինչ նկարված էյին սլատուհանի ապակուն: Տրախտիրի խորքն ավելի խավար եր ու մի փողերիկ դուռ կար: Այնտեղ եր ջրի ծորակը: Այն մասում հատակին թափված էյին վոչխարի տոտիկներ. մեկը մաքրում եր նրանց, մյուսը ցինկե ամանի սապնաջրում լվանում եր խաչի փայտյա դդալներն ու կավե փողերիկ պնակները:

Իմերեկն ուսի նեղ ու կավագուլյն փեշքրով մաքրում եր սեղանների յերեսների յուղի շերտը. մաքրում եր ու յերգում:

Թեբրոլե միդի՛ս ծղալգեդա՛:

Կոխտա՛ դոգո՛ դենացվալե՛:

Ինչպե՞ս մաքրում եր, տյնքան փայլում եր յուզի
բարակ շերտը:

Իմերել Իլիկոն մտածում եր ու զարմանում, վոր
մարդիկ որովա թվերն ու որերի անունները չեն մոռա-
նում. դժուրե մոռանում են, հը՛, ո՞վ գիտե, խոտը ուր-
բաթ ե, բայց շարաթ են կարծում: Իմերելն ալիկի զար-
մանքով եր մտածում, թե ի՞նչպես ու ինչի՞ց յեղավ,
վոր «Նիկողոզի» ռեժիսին արծաթ ու սև կոպեկներ
եյին, հետո կոլիմներ յեղան, իր փոքրիկ յեղքորը դին-
վոր տարան, կոպեկները հասան հաղարների, միլիոն-
ների, միլիոններից են կողմն ի՞նչ անուն եր լինելու,
չգիտեր: Քանի՛-քանի տեսակ փողեր յեղան: Հետո
կոլիմները խաղաղվեցին, նորից արծաթ ու սև կոպեկ-
ներ դարձան. բայց հին ռեժիսին ինչու չմնաց:

Ամեն որ, առավոտյան մութուլուսին, «Յեթիմ
Գյուլըջի» տրախտիբի առաջին հաճախորդը վարսավիրա
Դարչոն եր լինում: Նա նստում եր յերկար սեղաններից
մեկի առջև, կրկնվում եր ամենորովա սովորական փոք-
րիկ զրույցը, հետո իմերելը խաշի պնակը դնում եր
նրա առջև, նստում եր կողքին ու հարցնում «աշխարհի
թաղա խարաղներից». ինչպես ինքն եր ասում: Իմերել
Իլիկոն հետաքրքրվում եր և իրավունք ուներ հարցնե-
լու, վորովհետև վարսավիրան լավ գիտեր այդ փոքրիկ
խանութների և նրանց տների ամեն մի նորությունը,
դադտնիքը, առորյա խոսակցությունը, մի խոսքով՝
այն ամենը, ինչ կատարվում եր այդ փոքրիկ ու մեծ
խանութներում. նա գիտեր, սկսած խանութներից մին-
չև տուն, յերեկ ո՞ւմ տանն ո՞վ ե հյուր յեղել, կամ
ի՞նչ ե խոսվել մի վորևե տեղ չորս պատերի մեջ, ո՞ւմ
կենը յե՞րբ ե բաղնիս դնացել, բոլորը-բոլորը:

Փոքրիկ խանութներն ու նրանց տներն առողջան
վորտեղից եր խմանում այդ վարսավիրան—դժվար է ա
սել, գուցե հենց իրենից խմանայիք:

Նույնիսկ նա իր սեփական կարծիքն ունեւր քաղա
քական խոշոր դեպքերի մասին, վորովհետեւ յերբեմն
աղաւ ժամերին «կազեթ» եր կարդում: «Իրեք կաղեթ»
ստանում եր իրա անունով, խանութի համար, վոր հա
ճախորդները հերթի սպասելիս մի վորեւե բանով զբաղ
վեն: Գուցե և իրոք ստանում եր, զարմանալու ի՞նչ կա,
բայց վոչ—վոք չեւր յերաշխավորում: Իրեն ասելով, ին
քը «սերվոկլաննի» մազադին ունեւր: Յեւ իսկապես,
նրան խանութները այդ թաղում ճանաչում եյին վոր
պես «Ռայ» պարիկմախերսկի խանութի տեր: Վերջա
պես վո՛չ—վո՛ք այդպես չեւր ճանաչի նրա փոքրիկ խա
նութը, յեթե ինքն իր «մազադինն» այդպես չանվա
նեւր:

Նա մտադիր եր շուտով տեղափոխվել քաղաքի կենտ
րոնական մասերից մեկը:

Քիչ հետո ուրիշ հաճախորդներ եյին դալիս, ու
րիշների հետ դալիս եր դոնապան Կուդրաթը: Տրախտի
րի ճենճի հոտին ավելանում եր՝ քրտինքի, հողի, կրի
և ելի ուրիշ հոտեր: Այդ հոտերը նրանք բերում եյին ի
րենց հին շորերի ու հողոտ ձեռքերի հետ:

Պարիկմախերն ու իմերենն ընդհատում եյին խո
սակցությունը: Իլիկոն տեղից վեր եր կենում, հողոտ
մարդկանց համար՝ խաչ ու ողի տալու:

Այդտեղից սկսվում եր «Յեթիմ Գյուրջի» տրախտիւրի
առողջան:

Յեկավ Վասիլ Մառանջովը: Վարսավիրա Դարչոն

խորը բարեկեց. նրա գլխի թեթեւ շարժումից զոհ չմնաց
ու կամաց փսփսաց Իլիկոյի ականջին.

— Սուր ելի թթված ա', բա՛ս, դիմանում չի: Ի՞նչ:
Բա՛ս, դուքանը լիկվիդացիա յա անում: Ամեն որ դու-
քանը կողպելիս ասում ա. «Սուր ելի մթնեց». չունքի
քիչ ա առուստուր անում: Մի որ ել չհամբերեցի ու ասի.
«Հը՛, դարդդ ի՞նչ ա, առուստուր չունես, թե նալոզդ
կարում չես տալ»: Ձե՛, ասում ա, միթամ Դարչո
լան, կյանքիցս մի որ ել կորալ»:

Վասիլը նստեց արախտիւրի ամենախորքի սեղան-
ներից մեկի առջև. նախ՝ լսւմ թիքեք ջոկել տալու ու
հետո մարդ չտեսնի, թե քանի «պորցիա» յե ուտում:

— Տնածաղիները թիքա յեն համբարում, — ասում էր
ինքն իրեն:

Ներսից զնացին, դրսից յեկան ուրիշները: Յեկան՝
կոչկալար Սպիրիդոնը, դերձակ Արրահամ Բալաթյանը,
«ձեռքի» առևտուր անող Մաքարեն, տրեխ կարող ուս-
տա Ունանը:

Իլիկոն շտապ պտտւեց յերկար սեղանների առջև:
Ջրի ծորակի մոտ կալե պնակները լվացող տղայի ճա-
կատից քրտինքի մի յերիզ եր կախւել:

Ունանը ձեռքը տարաւ շալվարի գրպանը. յեթե մի
քանի սխալապէս փող հաներ, կնստեր յերկար սեղան-
ներից մեկի առջև, իսկ յեթե բախտը, այսինքն փողը
սե դուրս գար, կթքեր հատակին և ողի կուզեր Իլիկո-
յից: Այն որը բախտը սե եր:

— Սրա գործերն ել վատ են: Սոված մեռնում ա,
ասում ա', «Հմի փեշակում ու դուռքնում խեր չի մնա-
ցել, — ասում ա'. — Հարչություն կանեմ, ինչ ա ազատ-
վեմ յես ես նալոզներից»: Բա՛ս: Խի՛-հի՛-հը՛. — ծիծա-
ղեց Դարչոն, — միթամ փեշաքար ա ու հլա դուքան ել

որնի, պարծենում ա: Մի՛հի՛հի՛... Դեռ իմ ժի հալի-
լենն վոր ծախեմ, իրան ել, գուգանն ել հետը կառնեմ.
բա՛ս, ամենն մի հալիլիս, վոր իրեն տալ արծաթ տան՝
չեմ տա, քո արևը, բա՛ս:

— Վա՛հ, — իմերեկն աչքերը լայնացրեց զարմանքից:

— Իա՛ս, հմի ո՛ւր ե ետ թալուր ապրանք, զազուտ-
նիցից եմ բերել տվել՝ ասոքի ինձ համար:

Դերձակ Արամն ու Մաքարեն միշտ իրար հետ ելին
լինում, կարծես զորոցով կալցրած ելին մե՛կ-մեկո՛ւ:
Նրանք ո՛ւմ տեսնեյին, պիտի նրա կարողության, բնա-
վորության մասին խոսեյին ու հետո վիճեյին:

— Հլա մի մտիկ, պարիկմախերը վո՛նց ա լեզվին
տալի, — ասաց Մաքարեն ու սեղանի տակը յերկու
տարբեր կոչիկ իրար զարնվեցին:

— Իլիկո՛:

— Իս սահաթիսո, բատոնո՛:

Իմիրելը հեռացավ, իր յետևից տանելով պարիկմա-
խեր Դարչոյի ապուշ ու բուլթ աչքերի հայացքը:

Ամեն որ, յերբ Ունանը մտնում եր տրախտիլ, յեթե
Վասիլը վերջացրած չեր լինում իր առջևի պնակի միջի
խաչը, կըոր մեջքը չըջում եր նրան: Իսկ յեթե վեր-
ջացրած եր լինում, մատներով շփում եր բեղերը, հա-
ցի վիշրանքները մաքրելով:

Այն որը.

— Ուստա Ունան, եսոր ընչի՞ ուշացար, քիչ եւա
վաղ չես գալիս, վոր մի-մի արադով թաթախվենք:

— Սաղ ըլի քո ջանը, վնաս չունի. եսոր քեփս խա-
բար ա, մի ուրիշ որ թող մնա, — ասաց ուստա Ունանը:

— Վա՛հ, Ունան, քո հերն իմ հորը շատ ա լավու-
թյուն արեւ, գանա յես պտիմ մոռանա: Իլո՛, չեմ ձմիս

բ վիս կայ խաշի դասակ, — հետոն ել նրան աչքերով ա-
րեց, վորը նշանակում էր՝ «հենց անպես ասի, չսխալ-
վես» :

Ունանը համտուեց, հետո ուղեց հիշել, թե իր հերը
յե՞րբ է նրա հորը լավություն արել : Ձհիչեց : Իսկ Վա-
սիլը մտածեց . «ուստա Ունանից մաղ պոկեւիլ՝ հեշտ ա» :

— Վասիլ, եսոր շարաթ ա, դեանք մաղադինս բաց
անեմ, մի իրեսդ թրաշեմ :

— Վասիլը դանա մի՞ իրես ունի, երկուսն ա, — ա-
սաց ուստա Ունանը :

«Լավ ուսացրի հա՛», — մտածեց նա :

Վարտավիրան կեղծ ծիծաղեց : Միծաղեցին և մյուս-
ները :

Վասիլը վիրավորվածի պես յեղավ : Իսկ դերձակն
ու Մաքարեն իրար հետ վիճում եյին ինչ վոր բանի
մասին :

Վասիլը պատմեց, թե ինչպես մի անգամ հինդ ըն-
կերով ուղեցել են կառք նստել, սակայն բժախնդիւր կա-
ռապանը յերկար սակարկելուց հետո հարցրել է . «թե
ի՞նչաքաղոր եք, կտանեմ, թե չե՛ չեք» :

Վասիլը ժպտաց աչքերով, հետո նրանցից յուրա-
քանչյուրը դնաց իր խանութը բանալու, յերբ մյուս-
ներն արդեն բացվում եյին իրար հետեից :

Ամեն որ ամենալեքջին հաճախորդը լինում էր սև
ատամներով վոսկերիչ Սեդրակը : Նա միշտ խաղաղ ու
լուռ էր լինում : Նա ուշ էր դալիս միայն այն պատճա-
ռով, վոր տրախտիրում մարդ չլինի : Յերբ յերկու ըն-
կեր վիճում եյին իրար հետ, Սեդրակը հեռանում էր
նրանց շտաից :

Յերբ դատարկվում էր տրախտիրը, խմերելը նըստում եր մի սեղանի առջև, նրա վրա դնում եր գլուխը և մտածում այն մասին, թե իրեն ի՞նչքան ե փող հարկավոր, վոր տրախտիրը մեծացնի, դարձնի միկիտան, դեռ մի «արգան» բերի, հետո ել «դհուլ ալ գուսնա»:

Նա մտածում եր ու մտքերի հետ քնում:

Տրախտիրի սև սլառերի մեկի վրայից Շոթա Ռուսթամվելու յուզոտ նկարը, փետուրն դրիչը փափախի ծայրը խրած, փողու միջից ժպտացող դեմքով նայում եր սեղանի ափին՝ քնած խմերելին:

Տ Ո Ւ Ր Ք Ը

Այն ուր կարծես մի մեծ թիթեղ ընկավ շուկայի խանութների վրա ու զրնգաց ուժեղ: Կարծես փոքրիկ խանութներն որոտվեցին:

Հետո հենվեցին իրար կողի՝ չթափվելու համար: Ու այդպես թեք ել մնացին: Շուկան խառնվեց իրար, փոքրիկ խանութները դժգոհեցին ու մութ խոռոչների պես տխուր նայեցին այն մեծ խանութի լայն դռներին, վիտրինաներին ու անթիվ հաճախորդներին:

Դա Վասիլ Մատանջովի խանութի դիմացի նոր կոտպերատիվն էր:

Մյուս ուր Վասիլը գլուխը սովորականից յետ թեքեց, ձեռքի փոքրիկ թուղթն ավելի հեռու բռնեց և փոփոք չիմացավ՝ փախից արեց, զարմանքից, թե կարդալու համար: Թղթի վրայի տառերն ու թվերն ասեղների պես ծակեցին Վասիլի աչքերի բլբլերը: Նրանք աստիճանաբար մեծացան-մեծացան ու հետո՝ կարծես կաղմ-

վեցին բռնեցը և սպառնացան Վասիլին։ Նրա
աղերքի անդույն կատարվի վրա մի վայրկյանում հաղար
մաքեր անցան, թվերը խառնվեցին իրար։ Թվաց, թե
խանութի պատերը փլվեցին ուսերին։ Նրա աչքերում
իրար խառնվեցին՝ փոքրիկ խանութները, մարդիկ,
մայթերը։ Գիմացից անցնող գյուղացու փափախը քա-
ռապատկվեց, մեծացավ, հետո փոքրացավ։ Իսկ այդ բո-
լորի միջից պարզ ու վորոշ հսկա անիվների պես մոտե-
նում և մեծանում էր գիմացի խանութը։ Թվաց, թե ան-
իվները յեկան ու ծանր, շատ ծանր կանգնեցին խա-
նութի և իր ուսերի վրա։ Ու նրա ձեռքի ջղաձիգ մատ-
ները ողի մեջ կարկառվելով իջան և քայեցին հողին։

Վասիլն դաց, վոր վաղն իրեն խանութի դռնից,
մյուսների պես, մի մեծ կողպեք պիտի կախվի, առա-
վոտից մինչև գիշեր, գիշերից մինչև առավոտ։ Վասիլը
թավ հոնքերը դարձեց իրար վրա, դեմքը դժգոհեց ու
մաքում հայհոյեց ինչ վոր մեկին։

Իսկ Ունանը, նույն օրը, թուղթը մոտեցրեց մինչև
քիթը և նրանով տողեր դժեց։

Ունանը խանութի շեմքում ձեռքերը կրծքին խա-
չած, անորոշ հայացքով նայեց գյուղացուց վրտքերին.
նա նրանց ծակ տրեխներում իր փրկության վրասն դան-
ձը կորցրեց։ Գյուղացուց տրեխները տրորեցին փողոցի
փոշոտ մայթերի վրա ընկած՝ Ունանի փշրված սիրտը։

Հետո հարևանները հուսահատ քայլերով մոտեցան
միմյանց խանութին, տխուր աչքերով նայեցին իրար ու
իրենց վիշտը հայտնեցին մեկ-մեկի՛ր։

Այն օրը վարսավիրա Դարչոն հաճախորդներ չու-
նեք, ուստի չքջում էր խանութներն ու նոր լուրեր հա-
վաքում։

Յեվ յերեկոյան խանութները փակեցին Դարչոն-

տեսաւ նրանց՝ թե ինչպես յերկուսը իրար հետ տուրքի մասին զլխահակ խոսելով զնացին իրենց թաղի կողմը:

Հետեյալ որը, վաղ առավոտյան, սովորականի պես Դարչոն զնաց «Յեթիմ Գյուլըլի» տրախտիրն ու իմերեյին հայտնեց.

— Իմացել ե՞ս, Վասիլն ու Ունանը նալոզներին դիմանում չեն, դուքանները կողպում են, իրենց թաղում հնգերովի յեն քաց անում—պուճուրը:

Իլիկոն չզարմացավ, վորովհետև նախ՝ նման մի դեպքն այդ խանութներին թաղում սովորական դարձած յերեւոյթ եր, իսկ յերկրորդ՝ ժամանակ չունեցավ զարմանալու, վորովհետև հաճախորդները սպասում էին իրեն:

— Ե՛, կացո՛, մի որ ել միւր գլխին ա դալու,—ասաց նա Դարչոյին ու շտասլ հեռացավ:

Իլիկոն ցավեց՝ վոչ նրանց համար, այլ իրեն՝ վոր գլխավորն եր, իրենից յերկու մասիկ «մուշտարի» պակսեց:

Յերբ հաճախորդները զնացին, Իլիկոն նորից հարցրեց Դարչոյին.

— Կացո՛, բաս չի՞ս իմանում ես ինչի յինգիր դարձին:

— Վա՛, տետիյա, կացո՛, կացո՛,—դիմի խոժ ես գիտես,—Դարչոն կատակով տնադեց Իլիկոյին:—Վոնց չեմ իմանում, Վասիլի խառյաթը դու խո գի՞տաս. Ունանի գլխին մի ոյին կբերի, բա՛ս:

— Հա՛, մաշ, դբուտիստ ասում:

Վարսավիրան զնաց, քացեց իր «մագադլինը», մաքրեց հայելու փոշին, հատակին ջուր ցանեց, հետո պարսպությունից չճանճրանալու համար՝ թառ նվազեց.

նայեց նրա պապական ստղատիներին, բայց մտքում չա-
րունակ մտածեց.

— Ա՛խր, Վասիլն ու Ունանը վո՞նց են յուր գնալու:

Այո, այդպես եր մտածում, Վասիլ Մառանջովի
տերմինով ասած՝ «տուտուց պարիկմախերը»: Սակայն
Վասիլն ինչքան ել «տուտուց» անվաներ նրան, բայց և
այնպես, «պերվոկլասնի», «Ռայ» «պարիկմախերը-
կու» տեր Դարչոն, «Յեթիմ Դյուրջու» ար-
քայտիբեի, ամեն ինչով հետաքրքրվող և ամեն
յերևույթ իրեն շերտիով չափող իմերեյ Իլիկոյի
համար շատ հետաքրքիր մարդ եր, վերովհետև նրան
ամեն ոք նոր լուրեր եր հաղորդում:

„БЕДНЫЙ ЛАВОЧКА“

Թաղն արատաովոր յեռքի մեջ եր:

Նրանց փոքրիկ խանութն իր մանր և բազմազան
իրերով «ասիական կրպակի» նմուշ եր կենտրոնական
այդ մեծ քաղաքի փոքրիկ թաղում:

Մի անուշ թթենի իր դլխիկոյ կատարն եր հանել
թաղի դուռ կտուրների արանքից ու թեքվել նրանց
խանութի վրա:

Անդործ մարդկանց խոսելու հետաքրքիր դեպք եր
դարձել Վասիլի և Ունանի «մադադիներ», ինչպես աս-
ում եր նույն թաղի բնակիչ կոչկակար Սպիրիդոնը:
Նրա խանութը Վասիլի և Ունանի «մադադիներ» փողո-
ցի անկյունում եր դանվում: Նրա փոքրիկ-փոքրիկ խա-
նութը մի մեծ ցուցանակ ուներ. — «Կոչկակարի ար-
հեստանոց». «Շիկ». «Սպիրիդոն Յաղջյան»:

Բայց ավելի յեր դարմադրել կոչկակարին ու մի
քանի ուրիշներին նրանց անշուք խանութի պատկառե-
լի ցուցանակը. ո՞վ կարող եր յերևակայել. Վասիլն

իրա ձեռքով եր դրել թիթեղի քառակուսի կտորի կա-
նաչ փոնի վրա սպիտակ տառերով «Бедный завочка»
«В. Маранджов» և «У. Меккиязид».

Առաջին որվա առաջին հաճախորդը Սպիրիդոնը
յեղավ, վորը դեռ խանութ չմտած՝ հարցրեց.

— Եղ ժեշտի կտորն ընչացու յն :

Վասիլը հասկացավ նրան ու իբր թե չլսեց. իսկ
Ունանը շատ զարմացավ, թե ինչպես հարևան կոշկա-
կարը զաղափար չունի ցուցանակի մասին : Ունանը
պարծեցավ, վոր ինքն անհամեմատ ավելի շատ բան
գիտե, աշխարհ ու կյանք տեսած մարդ ե, քան թե
Սպիրիդոնը և մոտավոր կերպով բացատրեց ցուցանա-
կի նշանակութունը :

— Յես իտիկ գիտեմ, հարցնեմ կը անունն ինչ ե :

— Վիվիակա :

— Եղա՞վ :

— Յա, վի վիս կա :

Սպիրիդոնն Ունանին ցույց տալու համար, թե
ինքը նրանից լավ գիտե, բացատրեց, վոր «վիվիակա»
բառը հայկական ծագում ունի, բայց ընդունված ձևով
կրճատված ե, այսինքն նշանակում ե. «վե՞վ իստեղ
կա» : Սպիրիդոնն Ունանին հավատացրեց, վոր այդպես
ե սովորել հայոց լեզվի ռուսախոս ակնոցավոր վարժա-
պետից, յերբ դեռ ինքը գավառական փոքրիկ քաղաքի
ծխական դպրոցի աշակերտ եր :

Ունանը հավատաց թե վոչ, Սպիրիդոնը չհասկա-
ցավ : Սակայն նկատեց, վոր Վասիլը չբթունքի ծերով
ժպտաց : Սպիրիդոնը քիչ լռեց, հետո հարցրեց Վասի-
լին.

— Վիվիտիկի վրա ընչի յետ դրեւ չլուր չկաւ .
խտիկ գիտես ի՞նչ ըսել ե, յանի՝ «լաւը չկա՛» : Ե՛, եւ
ընչի նեղենաս կը, չես հաւատա, հարցու Ունանին :
Իսկ Ունանը մտածում եր. — Ինչո՞ւ, Ինչո՞ւ յի
ընկերն իր աղականունը ցուցանակի վրա դրել ալիկի
մանր տառերով : Թեպետ այդ մեկն այնքան աննշան
համարեց նա, վոր իր դժգոհությունը չհայանեց Վա-
սիլին : Այդ մասին նա ասաց միայն կոչկակարին :

Սպիրիդոնը փոքրիկ իրանը յետ խնքած, ժամա-
ցույցի հաստ շղթան ձախ կրծքից կախած, խոսում եր
բարձր ու բարակ ձայնով, խանութի մեջտեղում հսկի
պես Փոռալով :

Շատախոս կոչկակարի հետ Ունանը ծանոթ եր վա-
ղուց, իսկ ինքը շատ խոսել չեր սիրում :

— Եկել ես, մի բան ա՛ն, խերդ ու փողիդ ռանդը
տենանք, սիփթեն դուն ես . դատարկ դուրս տալդ ի՞նչ-
ներին ա պետք :

— Վա՛հ, տնաշեններ, տեսնիք կը հլը շնորհալո-
րեմ կը, մեմ կեցեք, տեսնիմ ի՞նչ ունիք : Մտդարիչը
ձեր վրեն ե : Վասիլ, թե բան դուրս դա, ելի քեզնեն,
որթաղդ հորթի կաշի յե, — կատակի ձեռով ասաց նա,
ժպտալով Ունանի կողմը : Ունանը թթված յերեսը
շրջեց, կշեռքի նժարների վրայի փոշին մաքրելով :
Վասիլը, հարևան կոչկակարին հյուրասիրելու համար,
դախլի տակից ողու շիշը հանեց, լցրեց առաջին ուլում-
կան, մեկնեց Սպիրիդոնին, նա յել ճկույթ մատի ծայ-
րով թեթև խփեց նրա բութից քիչ վերև .

— Սաղ եղնիք, առուտուր ու փող շատ ունենաք,
դարդ ու նալոդ քիչ :

Սպիրիդոնն աչքերը խուփ, ձեռքը յերկարեց մի

մենք պանքրի կտորի, Վասիլի Թէքերի հարցանկան հա-
յացքը ձեռքի պանքի հետ բարձրացավ մինչև նրա
լիզվող շրթերը:

— Սպասիր, Վասիլն իրա բանը լավ ու խմանում
ես դիմը քթիցդ ու պնչիցդ կհանեմ, — մտքում խոսեց
ինքն իրեն հետ:

Հետո լցրեց մյուսը՝ իրեն, յերրորդը՝ իրեն, նա-
յեց ողու շշին, խցանը սեղմեց, տարավ դրեց ափսոսող,
վարակողից վերցրել եր:

Ունանը դարմացավ, իբր թե չնկատեց, իբր թե
զբաղված եր խանութի իրերը կարգի բերելով. բայց
առաջին որը հենց նրա մեջ խոսեց ատելու նման մի
բան դեպի իր ընկերը:

— Վախեցավ խմեյի, վախեցավ պակսի: Են վի-
վիսկեն մեկ, եդ ել երկու հլա. — այնուհետև Ունանը
նման բաներ այնքան հաշվեց մատներով, վոր յերբ
յերկու ձեռքինն ել լրացան՝ հաշիվը կորցրեց:

Յերբ Վասիլն ողու շիշը պահեց, Սպիրիդոնը
հարցրեց.

— Ուստա Ունան, փեշակիդ վերջ տվիր, հլը ըսենք
լա՛վ, հասկնամ կը, հըբը ես որ չես խմե, շատ կզար-
մանամ:

— Զարմացի՛ր, դարմացիր, Սպիրիդոն, քեզ ո՞վ ու
բան ասում, համա յես ել վոր շատ եմ դարմանում մեր
Վասիլի արարմունքի վրա, դրանում ի՞նչ կասես:

— Փի՛:

— Հը՛մ:

— Վա՛յ, Ունան ջան, իմ արևը, քո արևը, Մարու-
շիս, Վավրիկիս արևը վկա, վոր սրտումս փիս բան
չկա: Ես մի «պուլը» դոխտուրն ասեց, առել եմ ռեմա-

տիղմիս համար: Պաննա բաւեց բաներ եւ ետ մատածում ,
գեկալ, կուղեւ գիւի խմիր:

— Լա՛վ, լավ, ջանքմ, խտր եղանն ի՞նչ ե ոք, թար-
դը տվեք, որմալ եք, յոլա դնացեք, առուտուրներդ
թող լավ եղնի, ետ մեկը հեչ ե: Մենուկ իմ առածն ձեր
երկուսի տունը կսրահե:

Կոշկաւարն ստաց, վոր սրահան տասը ուրբա-
ւաբովյայա» յե իր խանութի փոքրիկ աշակերտի ձեռ-
քով ուղարկում տուն:

Ճի՛շտ եր. բայց յեթե աշակերտն խմանար, սխա-
տմոթով ժպտար ուստի յերեսին:

— Վասիլ, կաշեմ որ չեքմեքդ հնցել են, ջուխտմ
հնպես կարեմ, վոր վոտքերուդ վրա թափած եղնի:

— Հալա յոլա կտանեն, — նայեց սապողներին:

— Ծը՛, թե փողի հմար մտածես կը՝ ամոթ ե,
քիչ-քիչ կուտաս, յա թե չե՝ մանդը-մունդը բան տա-
նիմ կը ու քվիթ կեղնինք: Որթվիդ որ մնա, քեզի չա-
րուիս կհաղցնե. խա՛, խա՛, խի՛, խի՛. — ժպտացող
աչքերից մեկը խփեց:

Վասիլը նորից նայեց վոտքերին ու մտածեց:

Սպիրիդոնի աշակերտը յեկալ:

— Ուստա՛, մուշտարի յեկալ:

Սպիրիդոնն ընդհատեց չեքմոց խոսակցությունը.

— Ծո՛, լաղիրակ, թիքանն ո՛ւմ թողիր:

Աշակերտն ուստի հին, մեծ ուսերով, կապույտ
ու կարկատած խալաթը հագին, մաշված վոտնաման-
ները վոտքերին, խոշոր քայլերով վաղեց մայթի վրա:

Սպիրիդոնը գնաց մինչև դուռը, նորից յետ դար-
ձալ.

— Կայքաստի կիլոն ի՞նչդ ե:

Ունանը պատասխանեց :

— Կարաքի՞նը :

— Տա՛ր, Սպիրիդոն, տա՛ր, մեր առաջի ու թագա
մուշտարին ես, սիսիթեդ տեսնանք :

— Հը՛մ :

— Համ եժան ա՛, համ թաղա՛, համ լավը :

— Գիտեմ. պանրի կիլոն քա՛նիս ե :

Գինը լսեց :

— Հը՛մ, առմուշկեմ կշուես, աշենք : Յա՛, թուղթ
խոմ չեմ առնի, տակը բարակ դի :

Պանիրը վերցրեց :

— Բովս խուրդա չունիմ, աշկերտի ձեռքով մե
քիչմ յետև դրկեմ կը : Յա՛, կուդես, խտտեղ գրե չեք-
մոց հաշվին :

Գնալիս զարմացած նայեց խանութի շեմքին :

— Վա՛յ... կը՛... կը՛... կը՛...

Վասիլն ու Ունանը փողոց յելան, կարծելով թե
մեկը հարվածեց կոշկակարին :

— Ա՛յ մարդիկ, դուք խամ խո չե՞ք, հըր չիդե՞ք,
որ չեմքի վրա նալ պիտի մխեք :

— Բո տունը ծակվի, ե՞տ եր, — զարմացավ Ու-
նանը :

— Մոռացել ենք. առա խե՞ղք ա մնում, ետ մինը
վռչինչ, դուռն չեքմոց բանը չմոռանաս :

— Ձե՛, չե՛, — ասելով հեռացավ Սպիրիդոնն ու
ճանապարհին մտածեց .

— Լավ կրեդիտ բացի, թահո՛ւ, մեռնի, չեքմեքը
նոր կուտամ, որ վերին աշխարհ երթլուս ճամբեն թա-
գա-թաղա հագնի :

Պանութ հասնելուն պես հանկարծակիի յեկավ,
յերբ «մուշտարին» դնաց, հայհոյեց մեկին .

— Ենքան դուրծ չունինք՝ ինչքան նալուգ։
Ու կոշկակարը սրտի մաղձը թափեց փոքրիկ աշակերտի վրա։

Ո Ղ Ի

— Բարի լուս, ուստա կուպեց։
Ունանը բեղերի տակ ո՞ւմ հայհոյեց, Սպիրիդոնը չլսեց։

— Հը՛, թայդ ո՞ւր ե։ Աղբանքի թե՞ առուտուրի յի գնացել։ Լավ նպատակ ե։

Սպիրիդոնը վրդովվեց։

— Մարդ եդքան ել ժլա՞տ եղնի. են որվա բախին ի՞նչ եր որ, մեծ բանմ եր, վախեցալ խմեյինք. պակսեր՝ կառնեյինք։

— Նավս ա, համա դրուստ խոսող ա, քեփա դալիս ա։

Սպիրիդոնը պատմեց, վոր ինքը «լոթի աղամարդ ե»։ չի սիրում եղպես «ղիղիլ-սլիղիլ բաներ»։ Հետո դանաղան անոռններ թվեց, թե հարցրեք նրանց, վոր ինքը մասնակցել ու թամադա յե յեղել «այսինչ-այնինչ նշանավոր քեֆերին»։ Ասաց, վոր «տասերկու Փայթոնով ե քեֆ արել»։ փողոցից անցնող մարդիկ նկատել ու դարմացել են, թե ինչպես գլխարկը մի կառքում ե դրել, չեքմեքը՝ մյուսում, յերրորդում արծաթե վոսկեջրած գոտիկը, չորրորդում «Բաղդադի խաս մարմեն», մյուսում մի ուրիշ իր։ Իհարկե, այդ քոլորը փոշ-վոք չեր տեսել։

Սխալված չեյին այն ծանոթ մարդիկ, վորոնց թվում ե Վասիլն ու Ունանը, վոր այդ «սապոժնիկը» «փթերով փչող ե», ինչպես տեսել եր վերջինը։

— Ես որ քիչմ պախմեկա յեմ, երեկ քեֆա Հնդու-
տանի ծովեն կուգար:

Գրպանից հանեց ողու փոքրիկ շիշը, փխեց բռին,
խցանը դուրս թռավ:

— Կաշե՞ս, Ունա՞ն, ես կառավարութունն ել որս
կա, մե որմ իսոր պես... հըր...

Յուլյց տվեց ողու շիշը:

— Յես իսոր հոգին կրծեմ, իսիկ որա կա, իսկը
մեռոն ե: Վերցրու խմենք՝ դիտես ո՞ւմ կենացը,—
չթերը մոտեցրեց Ունանի ախանջին, շատ ցածր ձայ-
նով.— Տրոցկո՛ւ, ենիկ որա կար՝ մեր թարաֆն եր,—
հետո գլուխը բարձրացրեց, լռեց, նայեց շատ հեռուն:
Խմեցին, մի-մի բաժակ ել լցրեց:

— Ունա՞ն, ֆայթոնն որա կա՛, ֆայթոն ե, չորս
հատ թաքյառ ունի, ամեն մե թաքյառը ֆոռա կը, ա-
մեն մե ֆոռալը նպատակ ունի. ես ել խմենք՝ եդ
ֆայթոնի թաքյառի ֆոռալու նպատակի կենացը:

Շատերը պատմում եյին, վոր կոչկակար Սպիրի-
դոնը մեծ վարպետ եր անեկդոտների, նրա հետ վոչ-
վոք չեր կարող մրցել և մեծ համբավ եր վայելում քա-
ղաքի արհեստավորների շրջաններում ու ամեն մի սը-
րամիտ դարձվածք նրան եյին վերադրում:

Յերբ ողին վերջացավ, Սպիրիդոնը նորից աչքն
ընկած ուտելիքների կիլոյի դինը հարցրեց:

Ունանը պատասխանեց:

— Ախպեր, ձեզնեն հեչ առուտուր ենել չի եղնի,
հոգի խո չե՞ք ծախե. ելի քու խաթրիդ հմար ե, որո
քուքամ իստեղ:

— Ախր հմի նալոզը մարդ ա խեղդում. հոցը թան-
գացել ա; նավթը թանդ ա, շաքարը չի...

— Ես, ընչի՞, յես չիզե՞մ. դուք է, խոստակեր չեմ,
հացակեր եմ. խոսքը կըսե՛ գորեն հաց չեմ կերե, հըն
ամբարը խո պառկել եմ: Հմը ձեզնեն հե՛շ...

— Նալուզը հրեա դալու...

— Յալա՞շ:

— Միքնի ուեթիմի վախառը բանեց ե՞ր... հեյ դիդի
հա՛, ի՞նչ ժամանակ կորամ:

— Յալա՞շ, կըսեմ:

Սպիրիդոնը ձեռքը տարալ ծոցի դրալանը, հանեց
մի յերկար թերթ ու կարդաց, վորի վրա գրված էյին
կարեւոր և յերկրորդական իրերի դները՝ համեմատած
տուջ ու հիմա:

Իմերեւ, վո՞րտեղ էյիր, ահանջդ լսեր:

Սպիրիդոնն սկսեց վիճել: Ամեն տեղ նա իր գլխ-
պանից ոգնության եր կանչում այն ցուցակին, վորի
թվերը վորտեղից եր հալաքել, աստանան դիտեր
միայն:

Նորից մի ասմուշկա պանիր ուղեց:

Ունանը կշռեց զգուշությամբ, փաթաթեց զպղե-
թի՞ն թղթի մեջ, նորից կշռեց:

— Թող հալալ ըլի:

Նորից վերցրեց, նորից կշռեց:

— Եր՛, լալ, ուստա Ունան, վնաս չունի, թող մե
բանձ ել թեթեւ էղնի. իսոր եղածն ի՞նչ է որ, ամոթ է:

Վերցրեց, մեջքը չրջեց Ունանին:

Նրա ձեռքը պանիրը տալուց հետո ողու՛մ յերկա-
րած մնաց: Յերկարած ձեռքը դիտեր, վոր մատներն
ինչ վոր բան են չփելու, բայց քանի վոր չչփեցին, Ու-
նանն ամոթով հարցրեց.

— Ուստա Սպիրիդոն, բա փո՞ղը:

Սպիրիդոնի քայլերը կիսատ մնացին :

— Դրե Վասիլի չեքմոց հաշվին :

— Վոնց կըլի, դուքանը թաղա յենք բաց արել, նիս-
յին նալոգի պէս մարդու մեջք ա կոտրում : Վասիլն ա-
սեց նիսյա չտաս, չեմ իմանում, նա գիդա՛ . . .

— Դե՛, յես ել ինոր հետ եմ գործ բռնել, քեզի
հետ բան չունիմ, ախպեր ջան, ինքը լավ դիտե :

— Ի՞նչ գործ :

— Չեքմեք կարեմ կը :

— Իմ ի՞նչ բանն ա :

Նա նայեց Ունանի կոշիկներին :

— Քեզի հմար ել կկարեմ :

Սպիրիդոնը գնաց :

Ունանն մտքում վորոչում եր խանութից Սպիրի-
դոնին «ապրանք» ել բաց չթողնել : Մակայն Սպիրիդո-
նը ձևը գիտեր, ամեն դալուս ծոցի գրպանից անձա-
տոմսի պէս հանում եր ողու շիշն ու մի քիչ հյուրասի-
րում Ունանին :

Ունանն ամեն որ Սպիրիդոնի տարած պանրի հաշի-
վը չկորցնելու համար, դանակի ծայրով մի խաղ էր
քաշում դռան վրա : Սաղերն ինչքան շատացան, այն-
քան Ունանի կրուկները բարձրացան գետնից : Որերն
ինչքա՞ն անցան ու խաղի հետքեր թողին դռան վրա :

— Ես ի՞նչ ցավ ե. երկու քարի արեն ընկա :
Վո՞նց անեմ, Վասիլը չիմանա :

ԿՈՒԽԸ, ՈՒՆԱՆԻ ԴԱՆԱԿԸ ՅԵՎ ՍՊԻՐԻԴՈՆԻ ՅԵՐԳԸ

Վասիլը չգիտեր, վոր կոշկակար Սպիրիդոնն իրեն
համար «չեքմեք է կարում» : Ամեն որ նա Ունանի հեա-
րաց եր անում « Бедный человек » խանութի փեղկե-

ըը, մնում եր մի քիչ ու դնում շուկա՝ իր ճենքի տակառերն անելու։ Յերբ Վասիլը դնում եր շուկա, գալիս եր նրա կիներ— Մարուշը։ Կոշկակարն ասում եր, վոր դա անվատահուժյան նշան ե։

Մի օր, յերբ Մարուշը յեկավ, Սպիրիդոնն շատապ ուրս յերավ խանութից։

— Ի՞նչ եր ուզում, — կատկածոտ հարցրեց Մարուշը և վորովհետև կռված եր նրա կնոջ հետ, այդ պատճառով չեր հարգում և Սպիրիդոնին։ Իսկ այդ բոլորը Սպիրիդոնը գիտեր։

Ունանին թվաց թե՛ Մարուշն ամեն ինչ տեսավ ու հասկացավ։ Նա ամոթի պես բան դպաց, ուղեց վոր բոլեհերն արագ-արագ անցնեն։

Հանկարծ ինքն ել չիմացավ՝ թե ինչու։

— Վոչի՛նչ. նիսյա տարավ։

— Բա վո՞նց, ը՞նչի տվիր։

— Վասիլի հմար չեքմեք ա կարում։

— Վասիլի հմար չեքմեք ա կարո՞ւմ, բաս նա դի՞գա։

— Վոնց չե։

Մարուշն Ունանի ճենքի դանակը տեսավ։

— Բա մուշտարու վրա դանակ ը՞նչի ելիր քու շուկ, չլի կռիվ ըլավ։

— Զե՛. ես հենց ընենց, նիսյեն եմ նշան անում։

Հետո խաղերը տեսավ։

— Շա՛, ես դիմի նիսյա՞ յա։

Ունանը վոչինչ չասաց։

— Վասիլն իմանո՞ւմ ա, վոր նա նիսյա յա տանում։

— Վասիլ՞ը։

Ունանը դուռխն որորեց .

— Բա ընչի յես տալիս, իժում վոնց կըլի: Ամեն
մեկը վոր դա ու ասի, դու խո չպիտի բոլ-բոլ ապրանք
բաց թողաս, քա՛. դուքանը կոտոր խո չե՞ս դցելու:

Հոռություն:

Մարուշը նստեց դախլի հետևը, իսկ Ունանը խա-
նութի շնմքին ու պարապությունից չճանճրանալու
համար արևածաղկի հունարը ճոճապրեց շրթերին:

Մարուշը միշտ նայում եր խաղերին, ուզում եր
հաշվել, բայց խառնվում եյին:

— Խախին նիսյա ապրանք ա բաց թողնում հերիք
չի, ծանր ել կշռում ա ու հլա ետքան ել ուտում, —
մտածում եր Մարուշը:

Չհամբերեց:

— Ունան, ընենց ես ժաժ դալիս, վոնց վոր մենակ
քո հոր դուքանն ըլի. կարգը ըտենց չի:

— Մարուշ, հերիք ա խոսես, համբերությունից
դուրս եմ դալիս: Յես գդակս քո առջև դնող ու վրայից
թռչողը չեմ, լավ դիտենաս:

— Քա, սրան մի. ասածդ ի՞նչ ա:

— Են ա, վոր դու քո տեղում կաց. ավել-պակաս
մի խոսա. դեմդ տղամարդ ա կանգնած:

Մարուշը յերադի նման հիշեց իր հին, շատ հին
կռիվը Ունանի կնոջ հետ:

— Մի հլա մտի՛կ, կնիկարմատի հետ վոնց ա խո-
սում, կասենաս խարչենում ըլի. ընչի, յես իմ տե-
ղումը չե՞մ, ուզում եյիր, վոր քո կնկա պես լիրբ ըլեյի,
տիրեկաններ սլահեյի, հա՞:

— Լիրբը դուն ես:

— Քա՞, լիրբն ել ես ու գողն ել. մեկն ըլեր սրան
տեսար, թե վոնց ա կնիկարմատին անպատվում:

Ունանը վռչինչ չտաաց, միտյն դադացող բնշերի
տակից թքեց ու ասլա ջղայնորեն մտաւերը կծկեց:

Մի յերեխա յեկավ:

— Մարուշ տոտա, Վասիլին տղերքը ծեծել են,
քուչում լաց ա ըլում:

— Ո՞վ ծեծեց խեղճ երեխիս, խմող, ձեռքդ կո-
տըրվեր:

Մարուշը դուրս յեկավ դախլի հետեից և պարկի
մէջ քիչմիշ, կանֆետ ու միրգ լցրեց: — տանեմ աւա՞-
լացը կտրի: Մարուշը մի անշամ ել իր մանր կկոցվող
աչքերով նայեց Ունանին ու դնաց: Ունանը վորոշեց,
յերբ Վասիլը գա, ամեն ինչ, այո՛, ամեն ինչ վեր-
ջացնի:

Վասիլը յեկավ, Ունանը դեռ վռչինչ չաւաւ, հա-
կառակը, մի տեսակ կարծես մոռացաւ:

Ունանը դնաց ճաշելու:

Նա ստանն իրեն կնոջ պառկած տեսաւ, մի թաց
կտոր ճակատին ու թմրած աչքերից մեկի տակը կապ-
տած: Հարեան կանայք դեռ հավաքված եյին նրա մահ-
ճակալի շուրջը:

Կինը պատմեց, վոր Մարուշը պատի վերեւից կեղ-
տա ջուր և թափել իրենց դուռը. դրա համար ինքը
խոսել ե...

Ունանն ել շլսեց, լուռ դուռս յեկավ ու դուռը նրա
հետեւից հիվանդ կնոջ պէս ճռաց:

Մարուշը նորից խանութ յեկավ. լուռ նստեց դախ-
լի հետեւը:

Վասիլը տխուր Թր:

Մարուշն հանկարծ լացեց:

Վասիլը զարմացավ :

Ու Մարուշն ամեն ինչ պատմեց :

Յուրաքանչյուր սովեց դուռն փակել խաղերը : Հետո քիթ
ծայրի քերծվածը :

— Հրե'ս, ես ել նրա բաց բերան կնիկը թամամեց :

Սակայն փոքրիկ հայելին տեսավ, վոր Մարուշն
ինքն իր քիթի ծայրը քերծեց կատվի սուր մագիլի ծայ-
րով :

Վասիլը մինչև վերջ լուռ լսեց ու վոչինչ չասաց,
միայն զարմացավ ...

Ունանը յեկավ, կանգնեց խանութի շեմքին :

— Մի հլա ներս համեցիր, Ուստա Ունան :

— Ի՞նչ կա, ասա, ըսենց ել լավ ա, — ու խեթ-
խեթ նայեց Մարուշին :

— Նս ը՞նչեր եմ իմանում :

— Խալիսը թող ասի :

— Վ՛նց թե ...

Յերկուսը վիճեցին յերկար :

Նրանց վեճն ավելի տաքացավ և յեթե Մարուշի
նղրտոցի վրա հարևանները չհավաքվեյին միջամտե-
լու, Վասիլն Ունանի գլուխը ձմերուկի պես պիտի կի-
ռեր :

Այդպես եր ասում նա հավաքվածներին :

Այն յերեկո նրանք խանութից ուշ տուն գնացին :
Խանութի միայն փեղկերն եյին փակել, իսկ ներսում
բաժանվում եյին իրարից : Խանութում Վասիլից ու
Ունանից ջոկ ուրիշ ո՞վ կար՝ չիմացվեց, վորքովհետև
փեղկերը փակված եյին :

Մարուշը գիշերվա տեսած յերազը կատում եր պա-

տաճած դեպքի հետ: Յեւ այն դիշեր եւ, վոր նա յերազ չեր տեսել, ինչ վոր բան եր հորինում՝ կասելով այն խանութի դեպքի հետ:

Վասիլը մահճակալին մեջքի վրա պառկած, տաքերն անորոշ մի կետի՝ մտածում եր ինչ վոր բանի մասին:

Մարուշն անվերջ խոսում եր: Յեւ շատ խոսելուց՝ թմբել եր աւ քնել:

Մարուշը խոսում եր ելի, բայց արդեն քիչ մեջ.

— Դուքանը կողպեցի՞ր... դախլիցը փողերը վերցրի՞ր... կուխնու դուռը բաց մի թողա... չկաֆը պինդ ծածկիր, կատուն չմտնի... Ունան, ծանր ա, թեթեւ կշռիր... ամէլը դուռն հետեից շտանեն... մարդիս չեքմեքը կարեցի՞ր... սեմիչկա քիչ կեր...

— Մարուշ, համա ինչ ըրալ, իմ սրտովն ա. խոսքն ասում ա թե՛ սոված դելից թեկուղ մի մաղ. ետ եւ մեծ բան ա, լալ դիտենաս: Յես հենց պրիչինա եյի ման գալիս: Չե՛, լալ ըլալ: Ձերը դատարկ, աչքը կապի՝ ճամբու գրի: Հմի ընենց եպոխա յա, վոր փող ըլած տեղը՝ տերտերի միրուքը ժամի միջին կթրաչես:

Յերբ Վասիլն իր մի աշտի վրա զգաց Մարուշի տաք շնչառությունը, հանկարծակիի յեկալ: Շրջվեց մյուս կողքին ու քնեց շատ խորը և հանգիստ:

Ունանը քայլում եր գլխով՝ քիչ հետին ու քնած թաղի փողոցներից մեկով: Քայլում եր. նրա վրաքերն որորվում եյին, մտքերը տատանվում: Ունանը Վասիլի վրիժը պահեց սրտումն ու իր վրեժն ուղեց լուծել Սպիրիդոնից:

Լուսինը բարձրանում եր տանիքների ուսերից: Մի

աստղ ընկալ տանիքների հետևը: Հետո մի ասվեր
չարժվեց փողոցի փողոտ ու մաշված քարերի վրա:

Սպիրիդոնի ասվերն եր:

Յեւ Ունանը տեսավ, թե ինչպես Սպիրիդոնն ու
բորվում եր մայթերի վրա, ուսը հենում պատերին,
փաթաթվում ծառերին:

Սպիրիդոնն Ունանին չեւ տեսել ու յերգում եր.

Լուսին ջա՛ն, դեմքդ ընչի յես քացել,

Դուն ել ես հաբբել, այ դու անամոթ.

Մարդկանցը խափիբ, հեռացիր դուն ել,

Սմանչիբ ընձնեն, փաղուցվան ծանոթ:

Սպիրիդոնը մտածում եր Ունանի մասին: Ունանը
կանգնեց, նայեց Սպիրիդոնի հետևից: Ունանի բե-
ղերը դողացին, ատելու պես մի բան խոսեց. սիրտը
թալրաաց կրծքի տակ ու նորից նա լսեց.

Թող վոր ըսեն, թե ուրախ եմ ապրել,

Թող վոր ըսեն, թե շատ եմ չարչարվել,

Շատերին սիրել, շատերին ատել,

Բայց գինուց բնավ չեմ հրաժարվել:

Ունանը դրպանները խառնեց, հետո նրա դանակի
սրածայր լեզուն պապղաց լուսնի տակ: Ունանն արագ
քայլերով մոտեցավ Սպիրիդոնին, բայց նա դարբասից
ներս մտավ: Սպիրիդոնը փակեց դարբասն ու մտածեց
Ունանի մասին: Ունանը կանգնեց փակված դարբասի
առջև. լսեց նրա հեռացող քայլերի ձայնն ու մեղմա-
ցող յերգը.

... Շատերին սիրել, շատերին ատել...

Հայաթի ներսը մի դուռ ճոռաց, իսկ Ունանը փակ-
ված դարբասի առջև կանգնած մնաց:

Հետևյալ օրը, Վասիլը խանութի ցուցանակին Ունանի աղջանունի վրա կպցրեց սպիտակ ու մաքուր թղթի մի կտոր :

Ու ամեն օր, ամեն օրվա պես առավոտ կանուխ, Վասիլը բաց եր անում խանութի փեղկերը, շրտմ հատակն ու մայթը, մաքրում փոշին ու իրերը կարգի բերում : Հանում եր ողու «պոլու», «մի քիչ թաթախվում», ինչպես ինքն եր ասում :

Վասիլը շուկա ել չեր վնում՝ առևարի. նստում եր դախլի հետևը, ծույլ-ծույլ նայում մայթերի վրայով անցնող-դարձող մարդկանց քայլերին, կոշիկներին և կարծես մտքում դրադ-եր բռնում. — ա՛յ, ես մեկն անցավ, համա են մյուսն անպայման կգա :

Յեվ յեթե չեյին դալիս, նա նորից հանում եր «նիսյոց դավթարը» և նրա խամբած ու կարմիր դծերով յերեսների վրա մատիտի ծայրը կրծելով, ինչ վոր բան եր դրում. անհարթ թվերը կլորացնում, մեծացնում, հետո շատ դժուր լուցկու ամեն մի տուփից գողանում եր չորսական ձողիկ, ծխախոտից մի-մի հատ, լցնում ուրիշ տուփերի մեջ ու մյուսների հետ դարսում թարեքում : Դե՞, հետո՝ ո՞վ պիտի իմանար, վոր ասեղից, գնդասեղից մի հատ պակաս եր : Իսկ կանաչու դաստանների կիսելն ավելի հաջող եր : Ձե՞ վոր Վասիլի ասելով-«խալիսը դալքացել ե» : Ձե՞ վոր իրեն «ըտենց են տալիս, Վլաստի սարքածն ա» : Վասիլի ասելով, այդ «Վլաստը» մինչև իսկ այրելու մոմը կիսում եր մեջտեղից :

Մարուշը թեյի փոքրիկ ամանները ձեռին և թաշկինակում հաց ու պանիր կտալած, յերեսայի հետ դա-

լիս եր խանութ: Նա յեւ նորից իրերը կարգէ յեր բե-
րում:

Ու ամեն որ, հենց վոր Մարուշը և յերեսան դա-
լիս եյին խանութ, Վասիլը դնում եր կոշկակար Սպիրի-
դոնի մոտ ճնխյոց, ան չեքմոց հաշիվը մաքրելու:
Իայց նախքան դնալը Մարուշին ասում եր.

— Դուքնին լավ նայիր:

Մարուշը նստում եր դախլի հետևն ու պարապ
չմնալու համար, դուլպա յեր դործում թելի կլոր կծի-
կը դոգը դրած, բարակ, չոր մատներով մալթուլն ձո-
ղերն արագ խաղացնելով: Հետո նա շուտ-շուտ քթի
վրայի ակնոցի պոչերն ամրացնում եր ականջների հե-
տևիլը:

Մարուշն որվա մեծ մասը լինում եր դախլի հետևը
նստած. խանութի մի անկյունում թմրեցուցիչ ճայնով
դռուում եր «սլրիմուսը», վորի վրա յեփվում եր ճաշը,
խսկ հետո՝ յերեկոյան թեյը:

Դալիս եր մի հաճախորդ ու ցանկացած իրն եր
հարցնում.

— Վո՛ւյ, քա՞, վոնց չունենք, մենք ել վոր չու-
նենանք, բա ել ո՞վ ա ունենալու, — նստած տեղը վի-
ղը ծռած, մի ապակին ճեղքված ակնոցի վրայից նս-
յելով, ասում եր նա:

— Ի՞նչ արժե:

Պատասխանում եր:

— Սա վոնց ե, քո դներն ուրիշ ե, Վասիլինն՝ ու-
րիշ, — դժգոհում եր դնորդը:

— Ահ՞, քա՛, չարդ տանեմ, մեզ մոտ ափսեքի
համդի յա, դները հալալ են. հակառակ ել չեմ, եղերա
ափել ուղեցի, կնիկարմատ եմ, յես հմի վո՛ր մինը միտս

պահեմ: Գինը դուռն կղբեանաս, առա, քեզանից խոս
ալիւ չենք վեր ունի:

Վասիլը դնում եր կոշկահար Սպիրիդոնի մաս,
քայց նրա «Շիկ» խանութը փակ եր լինում: Նա կար-
ծում եր, թե Սպիրիդոնը հիվանդ կլինի, վորոշում եր
գնալ ու կանգնել հիվանդի դռնի վերեւ, հիշեցնել
դարուքի մասին, վոր կոշկահարը մեռնելիս «նիսյեքը»
«հանդերձալ աշխարհ» չտանի: Բայց Վասիլն ինքն ել
չդիտեր, թե ինչո՞ւ հետաձգում եր միշտ:

Մի որ ել Վասիլը շատ դարձացաւ, յերբ տեսաւ,
վոր «Շիկ» խանութի ցուցանակը չկա: Կարծեց, թե
կոշկահարն արդեն մեռել ե, բայց շատ դարձացաւ.
ի՞նչպէս մեռաւ նա, վոր վաչ-վաղ չիմացաւ:

Հարցրեց դռնապան Կուլերաթին, իմացաւ, վոր
Սպիրիդոնը տուրքերին չդիմանալով, փակել ի խա-
նութն ու աշխատում ե տանը:

Սպիրիդոնը հանկարծ ծովեց անկյունից: Նա մի
քանի խոշոր կապոց ուներ ձեռքին ու ուսին: Յերբ նա
Վասիլի հետ իրենց տան կողմն ողում պարզված Կուլ-
րաթի ձեռքը տեսաւ, ամեն ինչ հառկացաւ, արագ յետ
չըջվեց:

Սպիրիդոնի ուսի բեռը նեղում եր ու մազոտ քթի
ծայրից քրտինք եր կաթում փողոցի քարերի վրա,
բայց նա գնում եր արագ, փախչող քայլերով:

Վասիլը չտեսաւ Սպիրիդոնին ու գնաց նրանց
տուն:

Դուռը քացվեց, Վասիլն իր յուղոտ դեմքին զգաց
ներքնահարկի փոքրիկ ու քրտնած սենյակի ներսից փը-
չող խոնավ, տաք գոլորշու և ճենճի՝ անախտժ հոտը,

վորոնք իրեն հետ դուրս բերեց գունատ, դեղին աչքերով և սաղնոտ ձեռքերով Սպիրիդոնի կինը:

Վասիլը հիշեցրեց չեղմոց ու պարտքի մասին:

— Ետիկ իմ գործը չե, մարդս գիտե,—ասաց կինը:

Սպիրիդոնը տանը կարած կոշիկները կիրակի որերը տանում եր շուկա վաճառելու և հեռու դյուղերը՝ զանազան միջերջների հետ փոխանակելու:

— Հա՛, վայ թե շատ ուշ դա,— ասաց կինը, յերբ Վասիլը զայրացած հեռացավ հայաթից:

Յերբ արևի լիմոնագուշն ճառագայթներն ընկնում եյին խանութի շեմքին, Վասիլը նստում եր փողոցի մայթի ափին:

Մարտը յերեսայի ձեռքից բռնած դնում եր «հարեան կանանց հետ մատչահաթի»:

Թաղի փողրիկ յերեսաները հավաքվում եյին Վասիլի խանութի շուրջը, կամ չարացնում եյին նրան, կամ թե մեկը հեռվից հեյլհեյլ դալիս եր ու վախեցնում:

— Վասիլ ձիյա, մի պորաֆելով մարդ ձեր տուն գընաց, տոտեն կանչում ե:

— Վասիլ ձիյա, երեխեդ բալկոնից վեր ընկա՜...

— Հա՞... յե՞րբ... հմի... էջուստ... ընչի հմար...

Թաղի յերեսաները, լավ, շատ լավ գիտեյին, թե ի՞նչպես ե նա շփոթվում, յերբ լսում ե պորաֆելի առաջնը և վորջա՛ն հողատար ե դեպի իր փողրիկ աղան:

Մի ուրիշ յերեսա խանութից միող եր «թուցնում» մյուսները ծիծաղելով վազում եյին նրա հետևից և

պահվում եյին ծուռումուռ փողոցների տների դարձաաներից մեկում :

Վասիլն զգում էր, վոր իրեն խաբեցին, հայհույում էր յերեխաներին ու քարեր շարտում նրանց հետեից :

— Տո՛ւ, յես ձեր են... մեղա քեղ, մեղա, յես ձեր տոլն ե՞մ, լածիրակներ :

Յերբ արևը նեղ փողոցներից բարձրանում էր տրաների բարձր պատերին ու կտուրներին, Վասիլի խանութի հաճախորդները շատանում եյին :

Թթենու ծայրից ու կտուրներից հեռանում էր արևը, թանձր մթնշաղը փռվում էր թաղի տների ու փողոցների վրա : Թթենին մոխրադույն զգեստ էր հագնում և խանութին իջած սվավում կամայ : Կուղբաթը ասնդուխն ուտին դրած, ստվերի նման որորվում էր փողոցում : Հետո Մարուշը վերադառնում էր հարևան կանանց մոտից ու Վասիլը փակում էր խանութը, որվա վաճառակից դժգոհ և յերեխան առաջներն առած, նրանք կողք-կողքի քայլերով գնում եյին տուն :

Կուղբաթն ուտի ասնդուխը հենում էր պատին, բարձրանում վեր, վառում փոքրիկ, սևացած սաղակիներով Փանարը, և նրա կողքից լույսի մի աղոտ շերտ ընկնում էր փոքրիկ ու կանաչ ցուցանակին, վորի վրայի տառերը կարծես հոգնածությունից խառնվել եյին իրար ու թեք ընկել, հորանջում՝ այն հին թաղի, փոքրիկ խանութի վրա :

Ամեն յերեկո այդպես փակվում էր այն թաղի «Бедный Лавочка» մանրավաճառի խանութը, վորի առողջան նույնն էր ամեն ոք, յեթե չհիշվեր վերջին մի գեպը :

Վասիլն ամեն մի վայրկյան, իր ամեն մի քայլա-
փոխումին նույնն եր մտածում ու տեսնում աչքերի
առջև և մահաապրտութիւն յերկրող զգում: Նա գիտեր
հաստատ, վոր դալու յն նա, սպանալու իրեն և փոք-
րիկ խանութին: Ու Վասիլն ամեն ոք սպասում եր նրա
մոտենալուն:

Յեւ նա Վասիլի սպասածի սլես՝ յեկաւ մի առա-
վոտ, յերբ ինքը թերթում եր նիսոյց դալթարը:

Յերեկոյան Մարուշը տուն շուտ գնաց, Վասիլը
խանութը փակեց:

Կուղրաթը յեկաւ, խանութի ֆանարը վառեց:

Վասիլը ձեռքերը մեջքին դարսած, կանդենի ու
ռառած աչքերով նայում եր նրան:

Կուղրաթը սանդուխքն ուսեց, վոր գնա. Վասիլը,
ցուցամատը չրթերին դրած, նայեց նրա հետեւից:

Յերբ Կուղրաթը պիտի ծովեր անկյունից, Վասի-
լը կանչեց.

— Կուղրաթ:

Նա շրջւեց մարմնով:

— Հինչա՞, խաղե՛յ:

— Կուղրաթ, ըստի արի, — վիղն առաջ թեքած,
մատի նշանով, մտերմական, բայց ցածր տոնով կան-
չեց Վասիլը:

— Եկառ եմ, խա՛ղեյ:

— Քեղ հետ դորժ ունեմ, հենց բանդ վերջացրու-
աւ, տուն արի:

— Կըսեսմ:

Վասիլն արագ շրջւեց. Կուղրաթը նայեց նրա հե-
տեւից: Հետո յերկուսն ել քայլեցին փողոցի հակառակ

հաղղությամբ, մեջքերն իրար շրջած, մեկը սանդուխքն ուսած լույսերը վառելու, մյուսն իր գլխում արգեն վառած կայծի լույսի հոսով՝ դեպի տուն:

Վասիլն իրենց բակում յերկու հարնան ուներ. մեկը վոսկերիչ Սեդրակն էր, մյուսը «Միջի փողօցում» հայտնի դերձակ ամուրի Արրահամը:

Վասիլը դերձակին կանչեց իրենց տուն, թեյով հյուրասիրելու: Վասիլը նրան հայտնեց իր նպատակի մասին: Դերձակը հավանություն տվեց և խոստացավ աջակցել նրան: Դերձակն ասաց, վոր կրերի իր այրի քրոջը չորս յերեսանների հետ միասին, վորոնք ապրում են իր հովանավորության տակ: Գնալիս ել դերձակը շատ դժգոհեց նոր որենքներից ու կյանքից:

Քիչ հետո դուռն սանդուխքների վրա կոպիտ վռահաճայն լսվեց: Դուռը կամաց ճռուաց ու Կուդրաթը շեմքից ներս մտավ:

Նրանք նստեցին փոքրիկ սենյակի սպիտակ սփռոցով փոքրիկ սեղանի շուրջը, վորի ծայրին դեղին ինքնայեռը կարծես թե յերգում եր այնպես խորն ու խուլ. նրա ձայնը կամաց—կամաց հեռանալով, մեղմանում եր, բայց միևնույն ժամանակ խզում չորս փոքրիկ պատերով սենյակի անդորրը:

Կուդրաթը նայում եր դեղին ինքնայեռին, հետո դիմացի պատից կախված մեծ հայելուն, վորի մեջ իրեն թեք եր տեսնում ու շատ զարմանում:

Վասիլը Կուդրաթի հետ խոսեց ուրիշ—ուրիշ հարցերի շուրջը, հետո շեղվեց.

— Կուդրաթ, իմ նեղ որին՝ ախպոր պես մեռնակ դուն ես դնել ինձ. ջո լավությունը գերեզմանումս ել չեմ մոռանա:

Վասիլը բաժակներում մուգ թեյ եր լցնում, իսկ Մարուշը՝ Կուդրաթի կեղտոտ ու կարկատած շորերի հոտից զզվելով՝ սեղանի մյուս ծայրին, հեռու նստած դուրա յեր դործում և մեկ-մեկ ել ակնոցի վրայով նայում յերկուսին:

— Կուդրաթ, մի բան ունեմ քեզմե աղաչելու, մի ճար արա:

— Ե՛, Կուդրաթ հնչի՞ չանե, խա՛ղեյ:

— Յես դիզամ, վոր դուն լայ մարդ ես, — Վասիլը մուգ թեյով բաժակը տվեց նրան: Կուդրաթը յերկու ձեռքով բռնեց ու դրեց իր առջեւ: — Դուն կանես ու մարդու յեւ չես ասի: Հաց կեր. հրեա պանիրը:

— Վալահ յես չի՞դեմ, Կուդրաթ կանես, իրա պան ես լայ դիտես:

Կուդրաթը մանր կտորներով ուտում եր հացը կամաց ծամելով, իսկ պանիրը մեծ կտորով եր դրած և նա չեր իմանում, թե ինչպես վերցնի: Տաժակի թեյը լցրել եր ասիսեյի մեջ ու շաքարի փոքրիկ կտորի ծերից կրծելով՝ խմում եր մանրիկ կումներով և աթուռի ծայրին նստած, նայում պատի հայելուն:

— Տեսնում եմ, վոր դուն կանես, դրա համար յես քեզ կտամ շատ, հասկանա՞ւմ ես, — բութամատն ու ցուցամատն իրար շփեց:

— Խա՛ղեյ, վալահ ետ մեկ չո՛ւղա, ամոթ, հնչի՞, Կուդրաթ առանց դրան չանե՞, չե, կանե՛, առա՛:

Վասիլը ժպտաց:

— Կուդրաթ, դուքսի՜ս շատ նալոդ ա յեկել, արի ոթախներս մե շաբթով փոխենք:

Կուդրաթի մանր աչքերը հանկարծ խոշորացան ու սպիտակուցները դուրս ընկան, նա նստած տեղից թեքվեց յետ:

Վասիլը թեթև ժպտաց :

Կուղբաթն այդ չէր սպասում Վասիլից , բայց խոսք տվեց նրան , ամոթ համարեց յետ կանգնել մի կողմից , մյուս կողմից ել՝ աչքերի առջև բարձրացավ իր ցանր , նեղ «ոթախը» , ծխախոտի տուփի վրայի աղջկա փոքրիկ նկարը սև պատին : Հետո հիացմունքով նայեց Վասիլի սենյակի առաստաղին , իրեն ու հայելուն :

— Իմ ոթախ ես ա , — ձեռքերով ցույց տվեց փոքրիկ տարածություն . — Գեղ փխ ա , վո՞նց ապրես :

— Կուղբաթ , հմի ընենց վախտ ա , վոր մարդ զրլխով—վոտով սապողի մեջ ել պիտի դուռով մտնի . վոր դուրսը մնաց , կգան հուս կտան , կրունկով կնղմեն :

Կուղբաթի մտքերն ինքնայեռի դոլորչու պես կորչում եյին չատ կարճ տարածության մեջ :

— Լա՛վ , — խզվող ձայնով առաց Կուղբաթը , բայց չուղեց ցույց տալ դժգոհությունը :

Ինքնայեռի պես ուրախ վայելեցին Վասիլի աչքերն ու նա բաժակներում նորից մուգ թեյ լցրեց : Կուղբաթը նայում եր ինքնայեռին ու մտածում , վոր յեթե իրենն լինեք , կուղարկեք դյուղ : Նա դյուղից յեկել եր քաղաք դեղին ինքնայեռի և ելի ուրիշ բաների կարոտով : Իսկ Մարուշը չրթներն իրար ամուր սղմած , դուլովան որորելով , սեղանի ծայրին նստած՝ ակնոցների վրայից նայում եր դժգոհ :

Վասիլը խոսեց ուրիշ հարցերի մասին և նորից նյութի ծայրերը կապեց իրար :

Կուղբաթը կմախքի պես գունատ յելավ գնալու , յերբ ինքնայեռը սեղանի ծայրին իր յերդն եր դադարեցրել :

Վասիլը Կուղբաթի հետ սենյակից դուրս յեկավ ու

տանդուխքների ծերին կանգնած, նստի ժողովի ճշա-
դը ձեռքով առաջ բռնած, նայում եր հետևից նրա հե-
ռացող ու դանդաղ քայլերին:

Վասիլը ներս մտավ, յերբ Մարուշը դուրս տարավ
թեյի մի ափսե, վորի մեջ պառկեցրած եր բաժակն ու
նրա կողքին ել կրծած շաքարի մի փոքրիկ կտոր:

Թե Մարուշն ինչո՞ւ յեր լուռ, Վասիլն այդ հետո
իմացավ:

ԳԼՈՒԽ ԱՆՁՆՈՒՆ

— Թող դան, վեր դրեն՝ մի կուշետակա, մի լաժ-
պա ու կոտրված արեղնի: Ել դիմանում չեմ, չունեմ,
բաս չեք հավատո՞ւմ, վոր տունս ծախեցի, նալոդ
ավի՞ր, — կասեմ:

Յեվ նախ քան ցածի հարկը տեղափոխվելը, Մա-
րուշը կասկածելով Կուդրաթի վրա, հավաքեց խոհա-
նոցի բոլոր մանր իրերը և տարավ ներսի սենյակը:
Վասիլը խանութի կարեւոր ապրանքի մեծ մասը տուն
բերեց և մեխած արկղներով տեղավորեց պուճախնե-
րում:

Իսկ Կուդրաթը մաքրում եր իր փոքրիկ սենյակը:

— Խաղեյ եկաւ ես, թամուղ տեսա, — ասում եր
նա:

Հետո Կուդրաթը ձեռների ափերը ծնկների արան-
քում դրած, նստեց թախտի ծայրին ու մտածեց. ի՞նչ-
պես շարժվի Վասիլի մաքուր սենյակներում, վոր
չկեղտոտի, կարմիր փայլուն հատակի վրա վոռքերի
սպիտակ հետքեր չթողնի: Կուդրաթի մաքերն ավելի
առաջ անցան. նա մտածեց, վոր եդ բոլորն իրենց տեղ-
կոմը կիմանա: Ի՞նչ աներ, դնա՞ր, թե՞ չգնար...

Բայց Վասիլը յեկամ ու կուգրաթին համողելով :
տարամ :

— Կուգրաթ, ա՛յ, տեսնում ե՞ս կուշետիկն. որա վրա
կճենա, — ասաց Վասիլն իրենց խոհանոցում. — ես ել
հրեա լամպեն, քնելիս կմարես, նամթը թանդ ա, արիսոս
ա. չեմ ամաչի, քո տան պես կտպրես, — ձեռքը խփեց
ուսին :

— Խա՛ղեյ, իմ տունը լավ տուն ա, յես նրան խավա-
նես, ըստեղ Կուգրաթ չուղես, — ամաչելով ասաց նա,
աչքերի հայացքը հատակին թափած :

Ձարճանքից Վասիլի հոնքերը, աչքերն ու դլխարկը
յետ դնացին :

Կուգրաթը դուռը կամաց բացեց :

Վասիլն ամուր բռնեց նրա ձեռքից :

— Դեղին սամավար կառնեմ, վոք դեղ դրկես, —
ասաց Վասիլը :

Կուգրաթի փոշոտ ուղեղի ծալքերը բացվեցին, մշու-
շի միջից յեկամ իրենց դյուղի պատկերը, հիշեց՝ քանդ-
ված, հողի մեջ խրված տները, հանդերը, արտերը, սա-
րերը, գունամուր շորերով իր սիրուն Ջալիսեյին ու ար-
կանջում ելի շրջվեց խոսքերը նրա .

— «Բաղաճեն վոսկու պես դեղին սամավար ու ար-
ծաթե լեն դոտի բե՛ր» :

Կուգրաթը տխուր նայեց խոհանոցի պատուհանի
կոտրած ապակու վրա ցանցված վոստայնին :

Վասիլը շատ խոսեց, համողեց, աղաչեց նրան, վոքը
տարիներ առաջ իրեն հետ խոսելիս դողում եր ու դլխար-
կը սղմում փորին և քանի-քանի անգամ ինքը թքել եր
նրա յերեսին, հայհոյել, աշխատավարձը կտրել և ու-
շացրել :

— Փո'ւչ, փո'ւչ տշխարհ, — Վասիլը առաջորդների
ծայրերը թքոտելով, գնաց :

Կուղբաթը մնաց և առաջին գիշերը քնեց շատ ան-
հանդիստ :

Սև պատի վրայից, փշրված ապակու միջից՝ դողում
էր նավթի ճրագի փոքրիկ յերկսայրանի լեղուն, աղոտ
լուսավորելով միայն իր շուրջը :

Կուղբաթը վերմակը քաշել էր գլխին, շոգ էր, սոթ
ու նրա ուղեղում ճիճվի նման մի միտք էր շարժվում .

— Կուղբաթ, ախր ոթախ ընչի՞ տվեց :

.
.
.

— Մեղ տար Մատանշովի սենյակները :

Կուղբաթը վախեցավ, հետո դարձացած նայեց, թե
ես մարդիկ վո՞րտեղից իմացան :

Պատասխանն ուշացրեց : Վասիլը հեռու կանգնած,
աչքով ողնեց իրեն : Յեղ յեթե Վասիլն իր մը աչքը քիչ
ուշ փակելը ու Կուղբաթն ել չնկատեր, նա մարդկանց
պիտի տաներ յերկրորդ հարկը : Կուղբաթը մի քիչ էլ
դարձացած նայեց, մտածեց՝ «իմ սիրտ թամուղ, ես պան
չվերցնա, տա՞նե շանց տա, չաա՞նե, Կուղբաթ վո՞ր մեկ
տանե» :

Վասիլը ցուցամատն ու բութամատը, ելի ժպտալով,
չիհեց իրար :

— Յես չհասկանաս դու ի՞նչ կուղե, մեր խաղեյ ո-
թախ ես, ուրիշ չկա՞, հո՞ւստից . . .

Վասիլը խորն ու հանդիստ շնչեց :

— Ձե՛, Կուղբաթ սուտ չասե, ես չե՞, նն ա, մեր
խաղեյ ոթախ, յես չուղե, հեթասենք շանց տա :

Իրեն ձայնից արթնացաւ Կուղբաթը: Վերմտին ընկել եր հատակին: Պատի վրայի կտորած ապակու լույսը թռել եր փշրված վանդակից:

Հուսինն աղուշ յերեսով նայում եր գիմացի կղմին-դըրբա կտուրներին ու փոքրիկ լուսամուտի աղակուց փայլում չայնիկի ծռված արծաթե կողերի վրա: Սոհա-նոցի ու սենյակի միջև փակված դռան յետմիջի լսվեց փայտյա որորոցի չխիչխից, փոքրիկ յերեսայնի լացի հետ միասին. հետո՝ մի աղամարդու խոր հայ. Կուղ-բաթը հարեման գերձակի ձայնը ճանաչեց: Որորոցն որորում եր գերձակի աչրի քույրը, վորն յեկել եր իր յերեսաներով:

Հեռու փողոցներում գիշերային մի ուշացած կտուրի անիմներ գլրդացին, իրենց հետ տանելով խուշ աղմուկ:

Կուղբաթն անհանդիսա չըջվեց մյուս կողին:

Իսկ մյուս որը, առավոտ կանուխ, յերբ Կուղբաթը մաքրում եր փողոցը, նա տեսավ հարեման գերձակին, վորը տնային գրքույկը կռան տակը դրած՝ դնում եր խաչվող փողոցով:

Դերձակը դնում եր իր քրոջն ու նրա յերեսաներին տնային գրքույկում գրել տալու:

ԲՈՒՆԱՐԻԿԸ ՎԱՌՎՈՒՄ Ե

Վասիլը բուխարու մխացող փայտերը խառնեց ի-րար, նստեց կրակի առջև ու գլուխը ձեռքերի ափերի մեջ առած՝ մտածեց ինչ վոր բանի մասին:

Նա նստած տեղից մոտեցավ դռանն ու փակեց, ի-ջեցրեց նրա վարագույրները:

(Վասիլը վաճառեց իր հորից հիշատակ մնացած վերջին սեփական հին տուճը, վորի մեջ ապրում եր ին-

քը : Վաճառեց շատ դժգոհ , և դերձակը գլխեր , վոր նա հայրական տնից բաժանվեց միայն հարկերի համար) :

Վասիլը ծախված տնից ստացած փողերը դարսեց սեղանի վրա , կարդի բերելու , վոր հետո պահի նեղ որվա կարիքների համար :

Մեկն անհանդիսատ թափեց դուռը :

Վասիլն զդաց , վոր Մարուշի թափոցը չէ : Նա ձեռքերը վախեցած փռեց փողերի վրա , քունքերը դարնվեցին իրար : Փողերը շտապով հավաքեց սեղանի յերեսից :

Դուռը նորից թափեցին : Յերեսիան կրակի հետ խաղալը թողեց , նայեց շփոթված հորը : Դուռը խոսեց յերկու հատ , հետո ճռուց , Վասիլը դուրս յեկավ :

Խորն ու աչնան անձրեւախառը քամին սուրալով չըջում եր թաղի բոլոր փողոցներում , բակներում ու կտուրների վրա : Ու անձրեւալքի խողովակները լալիս ելին այնպես ձանձրալի , տաղտուկ ու միանման : Վանդնած եր կուղրաթը թրջված ուտերով , ու նրա մաշված շորերի ծլանգները սառը քամու բերանն ընկած՝ դուռում ելին :

Վասիլը սուր հայացքով կուղրաթին նայեց , իսկ նա յեկ՝ ամոթով դետին :

— Խաղեյ , կուղրաթ չուղա , արի ռթախ փոխա :

Վասիլն ի՞նչ խոսեց , ի՞նչպես համոզեց կուղրաթին , ոյդ վոչ վոք չիմացավ : Ի՞նչքան ժամանակ անցավ՝ նույնպես , բայց հեռադրասոյան լույսերը վառվեցին , անձրեւախառն քամին մեղմացավ ու կուղրաթն ուշացած քայլերով դնաց մնացած լույսերը վառելու :

Մարուշը Վասիլի սապոգների համար գնաց Սպիրիդոնենց տուն , բայց ինչո՞ւ ուշացավ , յերեմի վեճի բռնվեց կոշկակարի գուճատ կնոջ հետ :

Վասիլն ուսերի յետև ծածկեց դուռը, մոտեցավ փողոցին... մոտեցավ, բայց նրանք չկային:

— Պա'-սա', մտիկ, ինչ լավ ե վալլո՞ւմ... Վասիլը, Վասիլի յերեք տարեկան յերեխան, վերջին չերժոնեցը կրակը դցեց, ձեռները տաքացրեց, հետո ծափ տալով թռչկոտաց բուխարու առջև...

Վասիլը դուռն ընկած աչքերով նայեց յերեխային: Վասիլը դամվեց տեղում, նրան թվաց, թե բուխարու կրակը աննյախը լավեց, հետո բարձրացավ քունքերին: Թվաց, թե բուխարին իր լեզուն հանած ծաղրեց իրեն ու պատի վրա խամրելով՝ որորվեց արագ: Վասիլը սրբաբալով ուսերը թափ տվեց, դդում եր ճիշտ ափսոս, յերբ ձեր կոտրած յեղունդի սուր ծայրն տալակու վրա չանդովում ե բարակ խողցով: Նա առամենքը սեղմեց իրար:

— Շան վորդի... յիտ քո են...

Վասիլին թվաց, թե պատերն արձադանք տվին, յետ-յետ դնալով: Յերեխան չորացավ պատին:

Վասիլը ձեռքերը կոխեց բուխարիկը, այրված փողերը խլիչացին ծաղրելով ու վերջին փողերիկ կայծն ել թռավ նրանց վրայից:

.

Յերբ Վասիլը պղտորված աչքերը բացեց, յերեխայի այրված վոտնամանը տեսավ ու նրա ձեռքի մատների ծայրի վոսկորները բուխարու շիկացած տիփի վրա չորացած... Տեսավ իր մատների արանքին իր գլխի մազերից մի փունջ ու քունքերի վրա սառած արյուն...

Այդ մասին իմացան ու խոսեցին քաղաքի մանր ար-

Հետաաւորները ու առեւտրականների փոքրիկ խանութները շուկայում, թաղերում։ Թոսեցին քաղաքի մեծ ու փոքր այգիների կանաչ նստարանների սնանկ հաճախորդները, վերոնք իրենց ամենօրյա նստարաններն ու տեղն ունեւէին։

Պարիկմախեր Դարչոն հենց նույն որն ամենայն մանրամասնությամբ դեպքը պատմեց իր հարեւաններին ու իմերել Իլիկոյին։

Դատարանի մեծ դահլիճն ու սրահները լիքն էլին բազմությամբ։

Վասիլի դատը լսելու ելին յեկել։ Յեկել ելին քաղաքի մանր արհեստավորները, վաճառականները։ Յեկել ելին՝ նաև պարիկմախեր Դարչոն, դերձակ Արրահամը, Մաքարեն, վոսկերիչ Սեդրակը և մինչև իսկ ուստա Ունանը յեկել եր նրանց թաղը։

Իմերելն ու վոսկերիչը նստել ելին ամենավերջին աթոռների վրա։ Նայում ելին դատավորներին, ղինվորներին, Վասիլին ու յերկուսն ել վախենում ելին, թե հանկարծ իրենց վկա չկանչեն։

Յերբ դատը վերջացավ, նրանք զրկեցին, մի քանիսը սպասեցին դռների առջև, վոր Վասիլին վերջին անգամ ել տանելու բողեւին տեսնեն։

Հանկարծ մարդիկ նորից ներս լցվեցին դահլիճ, հավաքվեցին ինչ վոր տեղ։

Մարուշն ուշաթափվել եր։

Վասիլը Մարուշին չտեսավ, նա փակված եր դռների յետև։ Գիչ հետո յեկավ բաց դեղնավուն մի ավտոմեքենա ու Մարուշին տարավ։ Իսկ Վասիլը լսեց հեռացող ավտոյի ձայն։

— Մաշինով ման եք գլուխ՝, մեր կաշին քերթում...
Գնա, Վասիլ, քեզ ա'րժան ա... խեղճ իմ երեխա, ո՞ւր
կորար, հմի քո պապին են երեկու... փողեր, փողեր
իմ...

Վասիլին տալան:

Կուղրաթն ուշացել էր, դնում էր մեծ քայլերով:
Նա Ունանին տեսավ իրենց տան մոտ:

— Ունա'ն, Ունա'ն, կաց, խաղեյ ո՞ւր ե:

Ունանը կանգնեց, թեք հայացքով նայեց Կուղրա-
թին:

— Տարա'ն:

Ինքնազոհ առաց նա ու նորից քայլեց:

— Ո՞ւր, յետեից հարցրեց Կուղրաթը:

Ունանը դարբասից ներս մտավ:

Կուղրաթը հարցականի պես կանգնեց փողոցի ան-
կյունում, նայեց Ունանի յետեից ու զարմացած մտա-
ծեց.

— Բա ոթա'խ... Ձե, փիս ա, փիս ա

ՈՒՐ ԳՆԱՅ

Յերբ Ունանը Վասիլից բաժանվեց՝ անդործ մնաց:

Յերբ Ունանը ծախսեց իր փողերը, շուկայից թաղը
տեղափոխվելուց հետո, առաջին անգամ նորից, վերջին
հույսով շուկա գնաց: Թափառեց փողոցները, մտավ
ամեն ծանոթ ու հին խանութ, գործ փնտռեց, չգտավ, ա-
մեն տեղ մերժեցին:

Շուկայում շատ-շատ նորութիւններ եյին պատա-
հել. այդ շատերից մեկն էլ այն էր, վոր Ունանի խա-
նութը չկար, այո՛, պարզապես չկար, կարծես ողն էր

ցնդել, կարծես մի անհայտ մեռք վերցրել էր նրան շուկայի մեջտեղից։ Ձեռքը, փոքրիկ խանութները հարթոդքունցքն ու՛մ էր, Ունանը գլխեր։ Նրա փոքրիկ խանութի հետ միևնույն ժամանակ չկային և մյուսները։ Ուր եյին, այդ մասին նույնպես գիտեյին պարիկմախերը, իմերելը, հարևանները և Ունանն ել իմացավ։ Կար մեկ ուրիշը, նորը, այն փոքրիկ խանութների տեղում, ավելի չքեղը։

Ունանն այնպես մոտեցավ խանութին, այնպես նայեց ներս, վոր չնկատեցին։ Խանութում հավաքվել եյին շուկայի բոլոր տրեխ կարողները. աշխատանքն ինչքան յեռուն էր, մարդ ու դործ կար ներսը։ Ունանը գլուխը թեքեց թիկունքին, կմկմալով ցուցանակը կարդաց։ Յուցանակի խոշոր տառերը կարծես թափվեցին նրա գլխին, հարվածից ուղեղն օրորվեց։ Մայթերի վրա մարդկանց կաշեկով ու քավելով պատերին՝ հեռացավ ախուր։

Պարիկմախեր Դարչոն գիմացի մայթից տեսավ Ունանին, ժպտաց ու շտապ մտավ «Յեթիմ Գյուրջի» տրախտիրը։

—Բաս ըսենց ելի՛, «արտել» սարքեցին, ախո՛ս իմ հայրական հին դուքան։

«Որ մթնացնելու» և «մի կտոր հաց ճարելու» հույսով Ունանն իր խանութից մնացած գործիքները հանեց իրենց փողոցի անկյունն ու մի տուփի առջև նստած սկսեց կարկատել դեռ իր կնոջ չուստերը, հետո յեւ ուրիշները բերեցին։ Իսկ կինը կողքին նստած՝ ողնում էր նրան, հետն ել թաղի յերեխոց համար վաճառում «իրիս» ու «սեմիշկա»։

Որերը չըլվեցին ձանձրալի, մանր հոգեբերով:

Ունանն աշխատեց փողոցի անկյունի շարժական իր խանութում, վորը յերեկոններն ուսն առած տանում եր տուն, առաջնորդները նորից բերում:

Պատահում եր շատ հաճախ, ամառային խաղաղ փողոցի ծայրին, մի վերլած պատշգամբի տակ, իր շարժական խանութում տուփի առջև նստած, մեղմ հոքանջում եր Ունանն ու ծուլորեն քշում ճանճերին: Նիրհում էյին կմախքների պես մերկ, բութ դործիքներն իրեն և շուրջը թափված հին, մաշված չուսոտերն ու կոշիկները:

Հետո յեղանակները փոխվեցին: Արևի առատ շոյերի տեղ բարակ-բարակ անձրև թափվեց թաղի կաուրների ու խոնավ մայթների վրա: Ունանն դործերը վատացան: Փողոցներում մաքուր չըլեցին ոսկավ: Առաջվա պես չուստ չբերեցին կարկատելու:

Մի օր ել Ունանն իր դործիքներն ու տուփը շտաբով փողոց. նա իր վերջին փողերով դնեց մի կողով լիմոն, դնաց քաղաքի մի բանուկ փողոց, ապրելու վերջին հույսով: Նրա կինն ել հեռը դնաց՝ ձեռին մի քանի հասարակ սանրեր ու մանկական տիկնիկներ:

Ունանը շատ փոխվեց, դեմքը մռայլվեց ու ակոսվեց ավելի. մաղերի բորբոսի դույնը շատացավ: Նրա մաքերը տնից ու փողոցից այն կողմը չանցան:

Լիմոնի կողովը թեև անցկացրած՝ նա չըլեց այն բանուկ փողոցը, վորը կենտրոնական հրապարակից իջնում եր դեպի քաղաքի մյուս շուկան:

Մի շատ սովորական օր յեղավ այն, վորին չէյին ապաստում նրանցից վոչ մեկը:

Սպիրիդոնը, մի մեծ ուռտական հաց գրկած ու նոր

սաստիկներ հազած, ծովեց իրենց տան փողոցի ան-
կյունից, յերբ Ունանը ձեռքերը ծնկները կարկատած
շալվարի դրապանները խրած՝ կռան տակի հին կոշիկնե-
րը տանում եր վաճառելու:

Մտտեցան իրար:

Սպիրիդոնի կրծքին ծանրություն իջավ:

— Ունա՞ն...

Նա գլուխը բարձրացրեց, հայացքը մայթերից վեր
հանեց ու թավ հոնքերի տակից խորը նայեց Սպիրիդո-
նի ժպտացող աչքերին:

— Ունա՞ն:

Լռություն:

— Յղածը եղավ, հմը վնաս չունի, ախպոր պես,
բան ունեմ քեզի ըսելու:

Ունանը մի քայլ յետ գնաց:

— Փորումդ սատանա խոմ չի մտել, քեզ ի՞նչա ըլե,
ո՞վ ա որթնել:

Սպիրիդոնը ժպտաց: Նա ձեռքը դրեց Ունանի
ուսին:

— Երթանք տուն, պատիվ եռեմ:

Ունանն ելի սառը նայեց նրան:

— Ձե՛ ախպեր, իմ ընչի՞ն էս դոնադ անում. ձեռդ
վեկալ անցի ճամբեդ:

— Յա՛, Ունա՞ն...

Մնացածն Ունանը չլսեց. նա դրապաններում մատ-
ներով յնրկու փոքրիկ պղնձե փող խփեց իրար, լսեց
նրանց խուռ ձայնը, նայեց Սպիրիդոնի դրկած մեծ սպի-
տակ հացին, վորի տաք ու ախորժեղի հոտից քերվեցին
մազոտ քթածակերն ու բերանի անկյուններից մեկի
մոտի բեղերի ծայրերը թրջվեցին:

Հետո նրանք քայլեցին ու դնացին իրար հետ :

Սպիրիդոնի ձեռքը Ունանի ուսից թեթեւ քաշեց
դարբասից ներս :

Ա՛խ, վորքան հաճելի յնր սպիտակ ու տաք հացի
հոտը :

Սպիրիդոնի կինն ինքնայեռը դուրս տարավ տա-
քացնելու :

Նրանք նստեցին փոքրիկ սեղանի շուրջն ու խմեցին
ողի : Շիշը դատարիվեց : Ունանը յելավ գնալու, Սպի-
րիդոնը նորից նստեցրեց նրան, հետո արթնացրեց իր
քնած փոքրիկ տղային, շիշը տվեց նրան .

— Գնա՛, ինի վարի չյանգի պաղվալն ըսա . պարտ-
նոյ Աբրահամը դրկեց, նիսյա բախի կուղե, իմացա՞ր :

Սպիրիդոնի փոքրիկ տղան լալով գնաց :

Նրանք խոսեցին „Бедный рабочий“ խանութից,
Վասիլից : Սպիրիդոնը պատմեց, վոր ինքը յերբեք ու-
րիշի պարտքի ու լավության տակը մնացող չե : Պատ-
մեց և այն, վոր ինքն իրեն հողին կտա են մարդուն, վո-
րըն իրեն լավություն անելու համար առնեւ ե : Հետո
յեւ՛ :

— Հբը, Ունա՛ն, եղպես ե, որա կըսեմ, հիմի ամեն
բան ֆայթոնի թաքյառի պես ֆուռա կը :

Սպիրիդոնն Ունանին պատմեց, վոր ինքը աշխա-
տում ե կոշկակարների արտելում : Ունանը դարմա-
ցավ, իսկ Սպիրիդոնը ժպտաց :

— Առուսուրիդ պիտի վերջ տաս հիմի, հասկնա՞ս
կը :

— Ինձ վոր արտել չեն վեր ունո՞ւմ :

— Եդոր ճարն ել կա . դու հլը չիդես, եդոր հմար
պիտի, — ձեռքով կիսաշրջան քաշեց . — հասկնաս կը ելի :

Պատի վրայից կախված «բուդելնիկը» տաղառեկ ու համաչափ յերգով իր շղթան եր գործում:

Ունանը մտածում եր, վոր Սպիրիդոնը լավ մարդ է յեղեւ, բայց ինքը չի ճանաչել նրան:

Փոքրիկ տղան ողու շիշը դրկած ներս մտավ:

Նրանք խմեցին, խոսեցին ելի: Ողին վերջացավ, Ունանը բարի գիշեր մաղթեց ու գնաց:

Ունանը գնաց գրվեց Աշխատանքի բորսայում ու գործ պահանջեց: Սպասեց յերկար-յերկար որեր, շուկա չգնաց իր առևտուրն անելու, իսկ ի՞նչպես եր ապրում՝ հայտնի չեր: Նրա ցանցառ միրուքը յերկարեց ու թեւերի ավելցուկ ծայրերի պես՝ կեղտոտ մազեր կախվեցին հատ-հատ:

Մի որ կաշու գործարանից մի գրություն գնաց Աշխատանքի բորսա ու պահանջվեց «չորնիկ» վարպետ:

Հիշո՞ւմ ես, Ունան, այն վո՞ր որն եր, վոր Աշխ. բորսայից դրություն ստացար ներկայանալու ու մյուս որը, յերբ դիշերը բարձրացավ արթնացող քաղաքի շենքերի ուսերից, դու գնացիր այն գործարանների կանչող շշակների կողմը: Ու գնալիս, յերբ դարբասի դռնից ներս մտար, մտքումդ ասացիր.

— Ես եւ մի բան չի:

ՀԱԿՍՈՒԱԿ ԿՈՂՄԻՑ

Կարմիր, ուռած քթով, սաղավե կոճակների տես լիսյլուն աչքերով և շեկ, բարակ ու կարճ բեղերով դերձակ Աբրահամն աշխարհ եր յեկեւ, կարծես, ուրիշ-ներին ոգնելու համար: Նա միշտ լուռ եր, մտազբաղ-խոսում եր քիչ, ուտում՝ շատ: Աբրահամն իրեն խա-

նութի ու տան ճանապարհը չէր կարողանում վերջել։ Միշտ՝ խանութից-տուն կամ տնից-խանութ գնալիս՝ նա քայլում եր ուրիշ-ուրիշ փողոցներով, մտքում հաշվում քայլերը, կորցնում յերեկվա անցած ճանապարհի թիվը և այդպես շարունակում եր միշտ։ Վռնչի վրա խեթ-խեթ չէր նայում այն տխուր ու լուռ մարդը՝ բացի տուրքից։ Սակայն նա կարմիր խաչաք հագած դահիճ եր դառնում իրեն պարտքատերի առջև։

Չար լեզուներն ասում եյին, վոր դիշերները, յերբ թաղի վերջին տան դուռը փակվում եր ներսից, նա յերազ տեսած ու վախեցածի պես միշտ արթնանում եր քնից, բաց անում սենյակի պատերից մեկի միջի յերկաթե դռներով փոքրիկ խորհրդավոր պահարանը, վորը դրսից յեկող անծանոթը չէր նկատի, հանում եր վոսկե փողերի փոքրիկ քսակը, հաշվում ճրագի լույսի տակ, հետո տանում պահում և նոր միայն քնում հանդիստ։

Ասում եյին, վոր տարիներ առաջ դերձակը յեղել եր Ռուսաստանի հեռու խորքերը, ունեցել առաջնակարգ հյուրանոց, պահել «դիշերային հուրի-փերիներ»։ Բայց կռիվների խառն տարիներին վերադարձել եր «յերկիր», հետը բերելով վոսկե փողերի քսակը։ Նա ճիշտ այն ճանապարհով եր վերադարձել, վորով գնացել եր մեծ կռիվի ճակատից փախած հաշտարխանցի իր մի ընկերով, հետը տանելով իրեն միջատն ու ասեղները։ Լսողներ յեղել են, վոր մի դիշեր հյուրանոցի ներքնահարկում կորչում ե Աբրահամի հաշտարխանցի ընկերը, վորի մահվան մասին հիշելիս՝ դերձակի մարմինը սրսռում, աչքերն արյունով լցվում եյին։

Համոզվածներ կային, թե ուռած, կարմիր քթով

հիվանդ դերձակը կենակցում եր խելադար Քալոյի հետ, վորը գլղղված մազերով ու շորերով շրջում եր թաղում :

Նա մտնում եր աղբի տակառները, հավաքում ձմերուկի, սեխի կճեպներ ու լաթեր : Նա նստում եր արևի տակ, թաղի քանդորոված տների պատերի յետեւ, յեղունգներով քերում մարմնի վերքերը, ժպտում անիմաստ, հետո բարձր քրքշում, խոսում մատների հետ : Հավաքած հին լաթերով նա զարդարվում եր, նայում ձեռքերի ամբողջ քանակը կեղտոտ ապակու մոքքիկ կտորին : Հետո նա մատներով փորում եր հողը, յերբ հիշում եր, վոր ինքը մեռնելու յե ու իրեն պիտի հողում թաղեն : Նա ապակու կտորը զարկում եր գետին, դեմքը ծամուռում եր, կարծես ջնջվում . ասամենքը սեղմած յեղնում եր քարերի միջից ու քարեր շարժւում անցորդների վրա :

Նա այն դերձակ Աբրահամն եր, վորը տարիներ առաջ սիրել եր խոնարհ ու խելոք Քալոյին, համբուրել նրան, բայց հետո, Ռուսաստանի առաջնակարգ «Պարիզ» հյուրանոցում, ուրիշ սեր եր բարձրացել նրա ծուռ ուսերի յետեւից : Սակայն «արտի կարոտից երված» դերձակը նամակ եր գրել ու Քալոյին կանչել «Ռուսեթ» : Աբրահամը կանչել եր ու հյուրանոցում վաճառել Քալոյի սե աչքերն ու ճկուն մարմինը ոռու չեկ օֆիցերներին և Դոնի կադակներին :

Յերբ Քալոն տնից փախավ «Ռուսեթ» իր սիրեկանի մոտ, են որվանից հայրը թքեց նրա յետեւից ու իր դրոները փակեց անառակ աղջկա համար :

Դերձակ Աբրահամի Ռուսաստանից վերադառնալուց շատ հետո, նոր միայն Քալոն յեկավ գղղղված մազերով ու վերքերով :

Դերձակ Աբրահամ, դուռն այն Աբրահամն եյիք,
վոր հյուրանոցն այրվելու վերջին գիշերն աղեցար
խեղդել Քալոյին:

Յերբ վասիլին տարան, նոր տնատերը յնկաւ,
հուզրաթը մոռացաւ գանդատն ու դնաց ելի իր «ո-
թախը»:

Դերձակ Աբրահամը Մարուշին տարաւ իրեն քը-
րով բնակարանը:

Վասիլին ո՞ր էյին տարել, Մարուշը չգիտեր. հե-
տո միայն իմացաւ ուղղիչ տան հասցեն:

Մարուշը դերձակի միջնորդութեամբ ծախեց ամ-
բողջ խանութը. ծախեց ու փողերը կերաւ կամաց-կա-
մաց: Ու մինչև վերջին կոսկիլ տնտեսելով, Մարուշը
կերաւ ու հիշեց վասիլին և դնաց տղայի գերեզմանն
որհնելու: Մարուշը գիշերները յերազներ տեսաւ ու
յերեկը պատմեց հարեան կանանց:

Դերձակն ամեն ոք, յերեկոները խանութը փա-
կելուց հետո, գնում եր Մարուշին տեսնելու: Նա Մա-
րուշի համար հետը միշտ տանում եր միս ու կանաչի:
Դերձակը նստում եր շատ քիչ, խոսում եր կարճ,
դժգոհում կյանքից, ամոսոսում յերեխին ու վասիլին:

— Յե՛ս եսոր դնացի ընդի, ասում են, վոր շուտով
վասիլին բաց կթողան, շատ ել աղաչանք արի:

Դերձակն իսկապէս եր գնում «ընդի». բայց մի՞թե
գա այն Աբրահամը չեր, վոր մաքսանենդութեան համար
իւր կյանքից որեր հաշվեց այն շենքում, ուր տալան
վասիլին: Հետո, յերբ աղատվեց, նույնիսկ գործով,
նա չեր անցնում այն «դաժան» շենքի մօտի մյուս փո-
ղոցներով:

Դնալիս դերձակը Մարուշին փող եր տալիս մանր ծախսերի համար :

Արրահամը մտածում եր, վոր վասիլից ինքն այդ բոլորը կրկնակի կառնի ու կավելացնի իր վոսկե փողերի քսակին :

Ու շարունակ մի խուլ միտք ճիճվի նման կրծում եր նրա վերքոտ ուղեղը :

Որերն ինչքան շատանում եյին ու մաշվում, Արրահամն այնքան շատ եր մնում Մարուշի մոտ ու խոսում յերկար... սկզբում սակավ, բայց հետո միշտ յերեկոները նա թեյում եր այնտեղ :

Մի յերեկո յեւ, յերբ նրանք նստած եյին սեղանի շուրջը, թեյով լի բաժակներն իրար դեմ եյին դրված : Դերձակը լուռ եր, իսկ Մարուշը նայում եր նրան : Արրահամը մտածում եր... դուցե վասիլն ուշ աղառվի, մի որ պիտի սկսել՝ համա վրձնց : Նա հանկարծ իր դեմքն այնպես ալլանդակ տեսաւ շաքարամանի փայլուն ու կոր կողերում : Ժպտաց :

— Ի՞նչ ըլավ, Արրահամ, — հարցրեց Մարուշը, ծանր լուրթյունը խախտելու համար :

Դերձակը նորից ժպտաց :

— Ասում եմ, ըսենց չի ըլի, պիտի ուսակվեմ :

— Կնիկ առնե՞լ ես ուղում :

— Հա, Մարուշ, կարա՞ս մի լավ կնիկ ճարեա ինձ համար :

— Հմի կնդանից շատ ուրիշ ինչ կա : Բա, են հարեանի շունն եւ ինչ փիս ա վոռնում, լավ նշան չի : Ինչ որերի ոստա յեկանք : Բա վասիլն ըյեր, վոռնամաններս ծակ կթողա՞ր :

— Ձե՛, համա...

— Ձայը կսառչի՛, խմի՛ Եղուցն ի՞նչ որ տ :

Մարուշը մոռացավ, վոր դերձակ Աբրահամն ա-
մուսնանալու մասին խոսք քացեց:

Յերեկոն սահեց, լուսինն արծաթե ուռալիանոցի
պէս պատուհանից ներս նայեց:

Դերձակը զնալիս սովորականից ավելի շատ փող
թողեց ու ամուր սեղմեց Մարուշի ձեռքը: Մարուշը
զարմացավ միայն շատ փող թողնելու վրա և վոչ թե
նրա ծանր շնչառութեան ու իր ձեռքի ամուր սեղմելուն:

Աբրահամը ժպտաց մինչև վողոց յելնելը:

Մարուշը հաշիւեց դերձակի թողած փողերը: Նա
նստեց լայն թախտի վրա ու խաղակարտից միճակ բա-
ցեց հորանջելով:

Աբրահամը թքեց կուտրտված մայթի նեղ ափին,
թեքվեց դեպի տուն ու հիշեց Մաքարեյին: Նա իրենց
տանը սեղանի վրա թեյի յերկու բաժակ տեսավ. հայ-
հոյեց իրեն այրի քրոջ, թքեց ու փնչաց նրա յերեսին,
հետո պնդեց քնելու...

Դերձակի այրի քույրը սենյակի դուռը կամաց
ճռուցրեց յերկու անգամ: Միջանցքում շունչն ամուր
պահել էր Մաքարեն...

Յեւ այն դիչեր սկսվառակի պէս լուսինը ժպտացող
յերեսով ինչե՛ր տեսավ, հետո ամաչեց ու մտավ ամպերի
փնչերի տակը: Իսկ դերձակը դռան ներսը, վարի մը-
ռութը թույլ կախած, խռոնում էր քիթը:

Դերձակը յերեկոներն ելի դնում էր Մարուշի մոտ:
Նա թեյի չէր մնում, նստում էր շատ քիչ: Մարուշը
տեսնում էր, վոր դերձակը տխուր և ու չի խոսում,
պարտատերի պէս շարունակ նայում է իրեն: Մարուշը
կարծում էր, թե դերձակն ել չի ուզում իրեն ողնել,
դրս համար նա, առանց յերկար մտափելու, իր վտակե

մատանիններից ամենահասարակը, վորպես արժեքավոր
զարդ, նվիրեց Աբրահամին: Դերձակն սկզբում քիչ հա-
մառեց, հետո մատանին վերցրեց, ժպտաց և ուրիշ բան
հասկացավ:

Դերձակը Մարուշի մաշված կոշիկները կարկատել
տալու տարավ:

Այդ որվանից հետո դերձակ Աբրահամը միշտ ու-
րախ եր դնում Մարուշի մոտ, յերեկոները մնում եր
յերկար, ցինիկ կատակներ անում:

Իսկ Մարուշը զարդ նվիրելուց հետո շատ շուտով
վտղմանեց, վորովհետև դերձակը մատանին մատին եր
ունենում միշտ, դանդախ ալնքան ել հաճելի չեր. չար
լեզուները կարող ելին բամբասել, և յեթե Վասիլն իմա-
նար, ի՞նչ պիտի ասեր: Մի ոք Մարուշը մատանու մա-
տին եր մտածում բաժակներում թեյ լցնելով, իսկ Աբ-
րահամը հայելու առջև կանգնած, ժպտալով բեղերն եր
որում, յերբ հայելու մեջ իր ուսերի յետև կանգնած տն-
տավ Վասիլի՝ պատից կախած նկարը: Նրա ուսերն ա-
մուր ցնցվեցին, հոնքերը դարավեցին իրար վրա:

Թեյամանը Մարուշի ձեռքից ոգում կախված մնաց:

— Ի՞նչ ըլավ, Աբրահամ:

— Վո՛չինչ: Մարո՛ւշ, ե՛ն եմ ասում, Վասիլը վոր
չդա դուն ի՞նչ ես անելու:

Ու դերձակը տեսավ, թե ինչպես Մարուշի մանր
աչքերը կամաց-կամաց խոշորացան և քիչ մնաց, վոր
թեյամանը ձեռքից ընկներ:

— Ընչի՞ յես հարցնում:

— Հենց ընենց:

— Զըլի՞ բան գիշաս:

— Ձե, համա լսել եմ, Վասիլի բողոքը հասել Ե
գլխուսքից մեծին, նա վոտքը խիել ա դետին, ձեռքը

սեղանին, առկաղ ա տրեւ ու պրիկաղ տվել, վոր երե-
խա սպանողին քչեն Սիբիրի խորքերը:

Մարուշն որորվեց, ընկալ սեղանին ու հեկեկաց:
Դերձակը Մարուշի գլուխը գրկեց.

— Լաց մի ըլի, Մարո՛ւշ, յես ըստի չե՞մ, յես քեզ
կպահեմ, դանա իմ դլուխն եւ խո՞մ մեռած չի՞...

— Աստո՛ծ, ինձ ետ որն ընչի՞ դցեցիր. մեղքս վո՞րն
կր:

— Մարուշ, դու խո գիդաս, յես քեզ...

— Ի՞նչ ա, Արրահամ:

Դերձակը ծանր շնչառությամբ ամուր գրկեց Մա-
րուշի մեջքն ու ձեռքն աշխրեա բռնեց, վոր նա մատա-
նին տեսնի...

— Արրահամ...

Մարուշը ցնցվեց: Դերձակն ամեն ինչ մոռացալ:
Մարուշն ամուր կծեց նրա մատը, մատանին ուղեց ա-
տամներով հանել: Դերձակը ցավից ճչաց: Որորովոդ
սեղանի վրայից մի բաժակ ընկալ գետին ու փչրվեց...

.

Մարուշը պատռտված զգեստներն ուղղելով, կար-
մըբած ու կապտած դեմքով լուռ հալածեց թեյի բա-
ժակները: Իսկ դերձակը ձեռները խաչած ու գլուխը
թեքած կրծքին, կոտրված ֆիդուրայով հենվել եր
դռանը: Նրանցից վոչ-վոչ չեր խոսում:

Դուրսն անձրևախառն քամին զարնվում եր կտուր-
ներին, մայթերին ու պատուհանների աղակիւններին:

Լռություն...

Հետեյալ որը դերձակը ապրիված յերեսով դնաց
սովորականից շատ վաղ:

Մարուշը թախտին նստած՝ խաղաղարարից նորից

վերձակ եր քոց տնում: Նա ստվորակների պէս՝ նստած
տեղից չեկավ: Դերձակը լուռ կանգնեց Մարուշի ուսե-
րի յետևը: Նրա աչքերի վազող հայացքն ընկավ Մա-
րուշի սպիտակ շապիկի ուսերից ներս ու կանգ առավ
լամորածն գույշ գնդերի վրա:

— Մարուշ... .

Մարուշի դողացող, վայր իջնող ձեռն ոդում մնաց:
Նա դուռը յետ շրջեց ուսի կողմը, դիպավ Արրահամի
դեմքին: Մարուշը քթածակերը կծկեց Արրահամի բե-
րանից փչող դառն ողու հոտից. նա իր ուսերին ծան-
րություն դդաց ու խորը շնչառություն:

— Կորի՛, սխանից:

— Ընչի՞ր յետ ջգրվում, Մարուշ, լավությունս
եստ ա՞ր...

Դերձակը նավթի փոքրիկ լամպի լույսը հանգրեց:

Յերբ դունատ լույսը անյակից թռավ, նրան թը-
վաց, թե Վասիլի՝ պատից կախված նկարն արագ շարժ-
վեց ու թարթեց աչքերը:

Մթության մեջ ներսում աղմուկ յեկավ, շոգ շշուկ-
ներ ու կանացի ճիչ: Քիչ հետո մի սև ստվեր արագ
փախավ սանդուխքների վրայով: Հարևանները հա-
վաքվեցին, լցվեցին անյակը, բոլորից առաջ ներս
մտավ Մաքարեն: Թավարում լուցկիները լեզուներ հա-
նեցին: Մարուշը կտրած աթոռի վոտքը ձեռքին, հե-
կեկում եր թախտի վրա:

— Յերադ տեսա խիստ սառտիկ, առաց Մարուշը:

Մաքարեն թախտի մոտ, իր վոտքերի տակ ինչ վոր
բան գդաց, նայեց ու վերցրեց:

— Ես իս Արրահամի գլխարկն ա՛:

Դերձակի մաշված գլխարկը փայլեց բոլորի աչքի բիբերի վրա ու հարևանները կամաց-կամաց հեռացան:

Դերձակ Սեբրահամը չկար: Նա ամեն ինչ թողել ու գիշերով թաքուն հեռացել էր քաղաքից:

ԿԱՏՎԻ ԲԻԲԵՐԸ

Մարուշը չարաթական մի ուր դնում էր Վասիլին տեսնելու: Վասիլը գերձակի փախուստի մասին վոչինչ չգիտեր, իսկ Մարուշը նրան վոչինչ չէր ասում:

Մարուշն ապրելու համար սկսեց իր դարգերը վաճառել իրենց հին հարևան վոսիկերիչ Սեդրակին:

Վոսիկերիչը նեղ ուտերով, բարակ ու ցածրահասակ մարդ էր. խոսելիս աչքերը կիսով չափ լիակում էր: Նրա վարի բարակ շրթունքը հեծել էր վերինին: Վոսիկերիչը միայն չարաթ յերեկոներն էր դնում «պերվոկլասնի» «Ռայ» պարիկմախերսիկում տափրվելու, իսկ կիրակի որերը փայլեցնում էր ցարական տարադով կարված՝ մաշված կոշիկներն ու մաքրում հին շորերը, փոխում էր փողկապը, բայց ցիլինդրը մնում էր ելի ճաղատ գլխի մի քանի արծաթե մագերի վրա՝ յուզոտ, խուհաղած շրջանակի տակ առնելով արագ. թաթթվող աչքերը և ծնոտի ծայրից կախված՝ փոքրիկ միրուքը: Վոսիկերիչ Սեդրակը շատ էր զանգամովում բալորին իր թույլ հիշողության համար: Գայլում էր դանդաղ, նա միշտ իր հետ խոսում էր առաջա մանր հոգսերի մասին: Վոսիկերիչ Սեդրակը ծնվել ու ծերացել էր ճաղաբաձև հովտում ընկած քաղաքի այն հին թաղում, ուր բնակվում էր տարիներ շարունակ: Նա իր կյանքի ընթացքում քաղաքից դուրս չէր գնացել, յերևակայում էր, նույնիսկ գնացք չէր նստել, հիացմունքով էր խոսում շոգեկառքի մասին: Սեդրակը միայն իր մոր կեն-

գամառային ժամանակ ֆուրգոնով գնացել եր մոտիկ մի
ռախտատեղի և այդ յեղակի հանապարհորդութիւնն
անջնջելի հիշողութիւն եր թողել նրա մէջ: Նա ամեն
առաւելոս վաղ գնում եր շուկա, իր ձեռքով տոնելու
արվա պարենը:

Ջամբուղը ձեռքին չըջում եր ամբողջ շուկան, սա-
կարկում յերկար, մինչև տերը բարկանար, հետո
ձեռքի ասի մեջ մի քանի անգամ հաշվում եր փողը:
Ու մի քանի բան առնելուց հետո, նրան թվում եր, թե
իրեն խաբեցին:

Վոսկերիչը տարիներ շարունակ քայլել եր իրենց
տան մայթի վրայով, բայց դիմացի շենքի խարխուլ
պատշգամբը չեր նկատել, իսկ մի որ հանկարծ նկա-
տելուց հետո, ամբողջ յերեք որ զարմացել եր: Ջար-
մացել եր նա ու որերով մտածել այն մասին, թե ինչո՞ւ
փոսած պատշգամբը չեն քանդում, չե՞ վոր մի որ կարող
է փլվել մի անցորդի գլխին: Զգուշանում եր ինքը, որ-
վա մեջ մի քանի անգամ զգուշացնում եր իր կնոջը, վոր
պատշգամբի տակով չանցնի:

Վոսկերիչ Սեդրակը մի սովորութիւն ուներ. յերբ
կաշում եր դադգյահի ասին աշխատելու, խոսում եր,
վիճում գործիքների հետ, հետո, յեթե դործիքը հա-
կառակվեր, այսինքն փշանար, նա նրան խփում եր
դեռին, ջարդում և խնձնագահ խոսում ջարդված մասի
հետ:

Ամեն ամիս, յերբ վոսկերիչն իր խանութի առւրքն
եր տալիս, «հարբութով» եր հիվանդանում:

Կաղնի պեռ կեղեւում նստած վոսկերիչը, իրեն ա-
սելով, ինքը յեղել եր Հնչակյան կուսակցութեան մի
փոքր խմբակի պարտաւճախներից և ամէսով հանաջել
նշանավոր գործիչներին ու դրամվոր ներքին կապեր եր

ունեցել կենսարտնի հետ: Նա մի մեծ կարտու ունեք, ա-
նասելի ու անհուն մի վիշտ, ցանկություն, տեսնել
հայրենի Մասիսը, «Մուրը Յըմիածինը» և նոր միայն
հողի դիրքը մտնել: Վասկերիչ Սեդրակը վաղուց իր
սենյակի պատի վրայից իջեցրել էր «Մայր Հայաստանի
վիշտն» ու նրա փոշոտ շրջանակում դրել Լենինի զու-
նատիպ նկարը, իսկ աղատ ժամերին կարդում էր յու-
ղտոված թերթերով «Հնչակ», «Կոռնի Հայոց աշխար-
հի» և «Արծիվ Վասպուրականի»: Այո՛, «հայադետ»
Սեդրակ, դու կնոջդ ասում եյիր հաճախ. «Չախորդ ու-
րերը կուշան ու կերթան» և հույս ունեցիր, վոր սնդու-
կի միջից մի որ պիտի հանես թո այնքան սիրած «Վոդր
Հայաստանի» ու նորից դնես իր հին, փոշոտ շրջանա-
կում, օտանց իմանալու այն նույն կոշիկալար Սպիրի-
դոն Յաղճանի նշանավոր տերմինը, թե՛ զամեն բան
Փայթոնի թաքցաւի պէս ֆոտոս կը ու անցածը մնա կը
անվերադարձ:

Մարուշն ամեն մի զարդ, յորք տանում էր վոսկե-
րիչ Սեդրակի մոտ, նրան թոյում էր, թե դրանից հետո
մյուսն էլ չի բերի ու Վասիլն անալոյսման, այո՛, ան-
պայման ուղղիչ տնից կվերադառնա:

Նա շաքաթ յորեկոնները ժամի լացող զանգերի հետ
բաց էր անում սենյակի դռները, խուռն էր ծխում, սրբի
խումացած ու բրոնզե գույն պատկերի առջև վառում էր
դուչդ դեղին, վտիտ մոմ: Մարուշը շոքում էր անկյու-
նում, աղոտ լույսի տակ, հորանջում էր ու աղոթում
Վասիլի և յերեխայի համար, մինչև վոր կհանգչեյին
դուչդ սեղրամոմի կերոնները նիրհող պառավի ու մո-
ռացված սրբի պէս, իսկ կատուն մոռում էր նրա վառ-
քերի մոտ:

Կատ'ու, դու հիշո՞ւմ ես, թո՛ւ կանաչ աչքերի բերքի
 ձևն ինչքան դանդաղ եյիր փոխում Մարուշի համար,
 իսկ Վասիլի սապոգների կրունկները չքոթքոթացին սան-
 դուխքների վրա: Յեւ Մարուշը Սեդրակի մոտ ելի մի
 ուրիշ դարդ տարալ: Կատու, Մարուշը քեզ իսկի ա-
 սո՞ւմ եր, վոր վոսկերիչը քիչ եր գնահատում դարդը,
 փողերը մաս-մաս եր տալիս ու միշտ վերջին մնացածը
 մոռանում եր, հետո վեճ եր լինում: Սեդրա՛կ, դու իտ-
 կապես եյիր մոռանում, բայց մի՞թե չեյիր գրում թո-
 ծոցի մաշված տետրակի քրտնած թերթերի վրա: Յեւ
 յերևկոններ՝ թո ողվա ծախսերը հաշվելուց հետո՝ դու
 մատիտի ծայրը թքոտելով հաստ գիծ եյիր քաշում,
 բայց այն ո՞ւմ վրա:

Մարուշը վերջին դարդն էլ ծախեց. բոլորը-բոլորը
 ծախեց ու սպասեց Վասիլին:

Ի Ր Ե Ր Ը

«Ձեռքի» առևտուր տնոյ Մաքարեյի խոշոր, սև աչ-
 քերը սրահվել եյին փափախի տակ, վորը նստել եր նրա
 մեծ զննի ու ականջների վրա: Նա ձախ աչտին սպի ու
 քթի տակ բարակ սրած քեղեր ուներ: Յերբ ծպտում եր,
 քերանի սպիտակ շարքում յերկու վոսկե ատամ եյին
 փայլում: Ձինվորական ներկած Ֆրենչ ու սապոգներ
 եր հաղնում Մաքարեն: Նա ձեռքում միշտ խաղացնում
 եր հոնի բարակ մի ճիպուտ, հետո, յնրբ հոգնում, խը-
 բում եր ձախ ստպուղի վրոյ: Յեւ միշտ ինչ վոր քան
 ուտելով եր չըջում նա: Յերբ ծնվեց Մաքարեն՝ տեսալ
 արեն Իդդիրի: Դերձակը դիտեր, վոր Մաքարեն յեղել
 եր կամաժորական շարքերում, մերկացրած սուրն ար-
 յունով պարզած, հասել մինչև Մուշ ու Այդեստան: Նա
 տեսել եր զինվորական եղելոններ, հրդեհ, ամերած,

ուանցնէ կենսարոնի հետ: Նա մի մեծ կարտ ունեւ, անասնի ու անհուն մի վիշտ, ցանկութեամբ, տեսնել հայրենի Մասիսը, «Մուրք Յիմիածինը» և նոր միայն հողի դիրկը մտնել: Վտակերիչ Սեղրակը վաղուց իր սենյակի պատի վրայից իջեցրել եր «Մայր Հայաստանի վիշտն» ու նրա փոշոտ շրջանակում դրել Լենինի զոնտիպ նկարը, իսկ արտա ժամերին կարդում եր յուղտոված թերթերով «Հնչակ», «Կոռնիկ հայոց աշխարհի» և «Արծիվ վասպուրականի»: Այո՛, «հայադետ» Սեղրակ, դու կնոջ տուած էյիր հաճախ. «Ձախորդ որբերը կուղան ու կերթան» և հույս ունեցիր, վոր անդուկի միջից մի որ պիտի հանես լո այնքան սիրած «Վողր Հայաստանին» ու նորից դնես իր հին, փոշոտ շրջանակում, առանց իմանալու այն նույն կոշիկաւոր Սպիրիդոն Յողջյանի նշանավոր տերմինը, թե՛ «ամեն բան Փայթոնի թաքյառի պէս ֆոտա կը ու անցածը մնա կը անվերադարձ»:

Մարուշն ամեն մի վարդ, յորք տանում եր վտակերիչ Սեղրակի մոտ, նրան թվում եր, թե դրանից հետո մյուսն ել չի բերի ու վասիլն անպայման, այո՛, անպայման ուղղիչ տնից կվերադառնա:

Նա շարաթ յերեկոնները ժամի լացող զանդերի հետ բաց եր անում սենյակի դռները, խունկ կը ծխում, սրբի խունացած ու բրոնզե դույն պատկերի առջև վառում եր դույլ դեղին, վախա մոմ: Մարուշը շոքում եր անկյունում, աղոտ լույսի տակ, հորանջում եր ու աղոթում վասիլի և յերեխայի համար, մինչև վոր կհանդէս յիւղ մեղրամոմի կերոնները ներհող պառավի ու մոռացված սրբի պէս, իսկ կատուն մոռում եր նրա վտակերի մոտ:

Կատ'ու, դու հիշո՞ւմ ես, թա կանաչ աչքերի բերքերի
 ձևն ինչքան դանդաղ եյիր փոխում՝ Մարուշի համար,
 իսկ Վասիլի սապոգների կրունկները չգոթեցի՞ն սան-
 դուխենների վրա: Յեվ Մարուշը Սեդրակի մոտ ելի մի
 ուրիշ դարդ տարա՞յ: Կատու, Մարուշը քեզ խնդի ա-
 սո՞ւմ եր, վոր վոսկերիչը քիչ եր գնահատում զարդը,
 փողերը մաս-մաս եր տալիս ու միշտ վերջին մնացածը
 մոռանում եր, հետո վեճ եր լինում: Սեդրակ, դու իտ-
 կապես եյիր մոռանում, բայց մի՞թե չեյիր գրում քո
 ծոցի մաշված տետրակի ջրանած թերթերի վրա: Յեվ
 յերկոնները՝ քո որվա ծախսերը հաշվելուց հետո՝ դու
 մատիտի ծայրը թքոտելով հաստ գիծ եյիր քաշում,
 բայց այն ո՞ւմ վրա:

Մարուշը վերջին դարդն էլ ծախեց. բոլորը-բոլորը
 ծախեց ու սպասեց Վասիլին:

Ի Ր Ե Ր Ը

«Զեռքի» առևտուր տնոյ Մաքարեյի խոշոր, սև աչ-
 քերը սլահվել եյին փափախի տակ, վորը նստել եր նրա
 մեծ քիթի ու ականջների վրա: Նա ձախ այտին սպի ու
 քիթի տակ բարակ սրած բեղեր ուներ: Յերբ ժպտում եր,
 բերանի սպիտակ շարքում յերկու վոսկե առամ եյին
 փայլում: Զինվորական ներկած Ֆրենչ ու սապոգներ
 եր հաղնում Մաքարեն: Նա ձեռքում միշտ խաղացնում
 եր հոնի բարակ մի ճիպոտ, հետո, յերբ հոգնում, խը-
 բում եր ձախ սապոգի վիզը: Յեվ միշտ ինչ վոր բան
 ուտելով եր չըջում նա: Յերբ ծնվեց Մաքարեն՝ տեսա՞յ
 արեն Իդդիբի: Դերձակը գիտեր, վոր Մաքարեն յեղել
 եր կամավորական շարքերում, մերկացրած սուրն ար-
 յունով պարզած, հասել մինչև Մուշ ու Այդեօտան: Նա
 տեսել եր զինվորական եղելոններ, հրդեհ, ամերած,

դառնալով. ինչե՞ր միայն չե՞ր տեսել Մաքարեն: Նա հերքե-
րեւմ ժամբխոններից նաեւ եր ցարսզել օղմամա՛հ ժա-
ղովքդին, կոկորդը չօրացրել և քանի-քանի անգամ կտն-
չել «հիլիկիա» ու «վեց վիլայեթ»:

Բայց մի որ յերկրում յեւով դասակարգը, ուրիշ-ու-
րիշ որեւ յեկան: Շատերն Արաղն անցան արկերով, հի-
չեցին «Մայր Արաքսը». բայց իրերի բերումով Մաքա-
րեն մնաց: Այդ մի՞թե այն Մաքարեն չե՞ր, վորն իր
սենյակի դռներն ու պատուհանները փակում եր ու ինչ
վոր խորհրդավոր բաներ եր կատարում ներսը: Վոսկե-
րիչն առում եր, վոր այդ մասին դերձակ Արա՛համը չգի-
տեր, չգիտեյին և այն մարդիկ, վորոնք տարան Վասի-
լին. բայց թե ի՞նչպե՞ս կարող եր չիմանալ ինքը թեկուղ
հենց այն, վոր Մաքարեն «դրսի» հետ կապեր ուներ:
Յեւ այդ ամենը, վոսկերչի ասելով, «տղայություն եր»:
Սակայն Մաքարեն իր սենյակում դիշերներ եր մաշում,
հանում «կործանվող հայրենիքի», «անհետացող աղբի»
համար: Նրա յերակներում կարմիր գինու պես հոսում
եր «հայոց քաջերի»՝ Վարդան ու Տիգրան մեծերի ար-
յունը:

Մարուշը ծանօթ խանութպանից ապառիկ եր վերց-
նում, փող եր վերցնում — ապրում ու սպասում Վա-
սիլին:

Նորից տուրք յեկավ խանութպանին, նա հաշվեց
իր փողերը, հետո ապառիկները:

Մյուս որը խանութպանը պատահեց Մարուշին,
հիչեցրեց պարտքի մասին, գծագհեց ու ել ապառիկ
չափեց նրան: Գորշ ու չոր դեմքով խանութպանն այ-
նուհետեւ զայլիս եր միշտ, նայում գծագհ, օտն ու մար-
բած քրքերով, Մարուշից պահանջում պարտքը, գան-

գատովում տուրքերից, հետո փողի տեղ տաճում ձեռքն
ընկած մոտիկ իրը: Մարուշն ի՞նչ աներ, չեր ոգնում
լացը, աղաչանքը, իսկ մահու պես զուռնատ խանութ-
պանն ի՞նչքան լավ-լավ իրեր տարավ:

Մեկը շատ կամաց զուռը թակեց: Թակողը չտեսավ
ու չիմացավ, թե Մարուշը ներսն ի՞նչ եր անում: Քիչ
կանգնեց. թակեց նորից: Մարուշը զուռը բացեց՝ ու-
ռած, կարմրած քիթն ու աչքերը սրբելով:

Թակողը Մաքաբեն եր:

Նա շատ կիրթ ձևերով ներս մտավ ու այնպես ժրս-
տաց, վոր բարակ բեղերի սակից ցույց տվեց իրեն յեր-
կու վոսկե ատամները: Մարուշն աթոռ առաջարկեց: Մա-
քաբեն իստեց. խոսեց բեղերը սրելով ու սենյակի իրերի
վրա աչք ման ածեց: Ոոսեցին այնքան, վոր կատուն իր
բիբերի ձևը փոխեց: Մաքաբեն ինչ վոր բան առաջարկեց,
Մարուշը լռեց ու մտածեց. նայեց իրերին: Ի՛րերն այն-
քան ամուր ու անհայտ թելերով կապվել էյին Մարու-
շին, նա ել՝ իրերին, բայց Մաքաբեն զնայիս վող թո-
ղեց ու տարավ պատի վրայի ժամացույցը, արծաթե
դդախներ տարավ, շորեր տարավ: Մի շարաթից հետո
նա ելի յեկավ, ելի տարավ: Մի որ ել Մարուշը նայեց
իրերին, տեսավ, վոր չկային շատ բաներ, կորած իրերը
հիշեց ու լացեց նա:

Փախած դերձակ Արրահամի տսելով, Վժութ տե-
ղերը շատ սուր աչքեր ունեյին ու այն աչքերն արևի
հատկությունն ունեյին: Համողելու համար դերձակն ա-
սում եր. փորձեցե՞ք դիտե: հուրհուրան արևի վոսկե
առեղնեքին: Նա ասում եր և այն, վոր Վժութ տեղի աչ-

քերն ավելի տեղյակ եյին մարդկանց առույթայից, քան ինքը—այն զպերվոկլասնիս Վեայն զպարիկմախերսկու՝ տեր—Դարչոն։ Իմերել իլիկո. ճիշտ եր դերձակ Արահամը. —այո՛, վորովհետև այդ րանում հավատացած եր վոսկերիչ Սեդրակը, վերջապէս հենց ինչը Մաքսաբեն, վորին Սիբիր տարան իր «մուկ» գործերի համար։ Յեւ Մաքսաբեն գնալիս դերձակի այրի քրոջն առաց, վոր ինքը կասկածում է միայն Աբրահամի վրա, ուրիշ վո՛չ վորքի։

Լացեց դերձակ Աբրահամի այրի քույրը, բայց նրանից շատ լացեց Մարուշը՝ վոչ թե Աբրահամի, կամ Մաքսաբեյի համար, այլ իրեն իրերի, վորոնց փողերը հետը տարավ այն՝ «ձեռքի» առևտուր անող իդդիբոյին։

Աշնան քամին ցրում եր չորացած ու գեղնավուն տերևների թումբերը, քշում իր թևի հետ հողին քսելով։ Սառը քամին զարնվում եր սլատերին ու հոնդում թիթեղե, կղմինարյա կոտորված տանիքների վրա։ Որորովում եյին քաղաքային փողքիկ ու մեծ այգիների մերկ ծառերը։

Մարուշը առնետի սկս տանից ամեն ուր մի իր եր շուկա հանում։ Ի՞նչքան իրեր ծախեց։ Այն ուրը, յերբ ել վոչինչ չմնաց, նա շուկա տարավ մի դույզ գեղին մոմակալ, սրբի պատկեր, ապակու մեկը կոտրած իր ակնոցն ու ասեղնադործ մաշված վարազույրնեւ։

Հորանջում եյին շուկա հանված փոշոտ իրերը Մարուշի։

Շուկայում Մարուշի իրերը վոչ վոք չեր գնում։ Նա՛ խուճաջած սև շորերով՝ յեկեղեցու պէս նստում եր ու ախուր նայում մոմակալներին և սրբի պատկերին։

Ամեն գիշեր, յերբ ճաղարածն հովտում ընկած քա-
ղաքի փողոցները դատարկվում էին, քարձր շենքերի
տակով քայլում եր դերձակի այրի, գեղեցիկ ջուլորը:
Նա որորվում եր կարմիր գինով հարած, Եխախոտի
թանձր ծուխը փչում կախված լուսնի կիսված յերեսին:
Նա փխտում եր մայթերի ավին, ծառերի տակ զրված
կանաչ թքամանների կողերին, ցինիկ ժպտում անցնող
ու դարձող մարդկանց: Հետո մի վոտքի գուլպայի ծախ-
րը յետ եր տանում, նայում ճմրթված փողերին...

Յերբ տուն եր գնում, վոչինչ չեր ասում փողերիկ
յերնխաներին, լալիս եր ու համբուրում նրանց: Իսկ
յոթը տարեկան, ամենամեծը, գիշերները քնելուց ա-
ռաջ մտածում եր, թե ինչո՞ւ, յերբ կռվեց ընկերոջ
հետ, նա իր մոր մասին այնպիսի վատ խոսք ասաց...
Հետո մտածում եր Մաքարե քեռու մասին, ինչո՞ւ նա
եւ չի գալիս իրենց տուն, կանֆետներ չի բերում իրեն:
Ո՞ւր ե Լիբրահամ քեռին, յեթե նա իմանա, վոր մայրիկն
այսպես ուշ ե տուն գալիս ու լաց լինում, չի թողնի:
Չե՛, պետք ե բոլորը, բոլորը հայտնել Աբրահամ քե-
ռուն:

ԻՄԵՐՆԵԼԻ ԴԱԳԱՂՆ ՈՒ ՎԵՐՋԻՆ ՏՐԱՄՎԱՅԸ

Յերբ Վասիլն ուղղիչ տնից վերադարձավ՝ առաջի-
նը պարիկմախեր Դարչոն իմացավ: Հետո նա չատ ու-
զեց հիշել, թե բուխարիկի դեպքից քանի՞ տարի անցավ՝
չիմացավ: Սակայն պարիկմախերը դիտեր, վոր Մարու-
շի ջուշերի մազերը սպիտակել էին և հարթվել Վասի-
լի վզի ծալքերն ու սապոզները մաշվել:

Ուղղիչ տնից շատ հուշեր կապվեցին Վասիլի հետ:
Ամեն ինչ այլ ընթացք ստացավ ու նա հասկացավ, որ-
վորեց «սավետակի ելեմենտ» դառնալու միակ ուղիղ

նաճապարհը: Այդ ճանապարհի վրա Վասիլը յերկար
կանգնեց, նայեց հեռուն ու շտաղի պես որոշովեց
մու դեմ: Հմայվեց դալիք որերի փառքով ու յերազ-
ներով վեհ: Յնվ յերկնքին նետված մի կտոր լուսնի մա-
հիկի ու մահու պես տխուր՝ նայեց բացվող հրաշուշան
աղշալուսին:

Վասիլը դնաց այն մտածած ճանապարհով. դնաց,
վորակավորվեց Աշխատանքի բորսայում, ու վորպես
զսպեց, խորհրդային մի մեծ հիմնարկի շնմքերը մա-
շեց...

Պարիկմախեր Դարչոն պատմում էր, վոր փողոցով
տարվող ամեն մի ծանոթ ու անծանոթ մեռելի յետևիկից
գնում էր իմերելը, ուսերով բարձրացնում սպիտակ դա-
գաղը, որհնում ճանապարհը նրա: Պարիկմախեր Դար-
չոն համոզված դիտեր, վոր իմերել իլիկոն խանութի
վերնահարկում պահում էր սեփական ձեռքերով գնած
մի դադաղ ու սպիտակ սալան, յերևակայում էք, ի-
րեն մահվան համար: Ամեն յերեկո իմերելը խանութը
փակելուց հետո գնում էր դադաղի խուփը բարձրաց-
նում, սակայն մահվան տխուր յերկյուղով փակում
նորից և նայում նրա թղթե գունավոր հրեշտակներին
ու մտածում, վոր իրեն կյանքն այդ փղբրիկ դադա-
ղումն և հանգչելու: Նա իր հավիտյան մոտ ընկերոջը
խնամում էր խանութի վերնահարկում, ինչպես վրոկե-
րիչ Սեդրակն ձկնորսի վասպուրականին՝ իր հին սըն-
գաւկում:

Ու ամեն որ ձագարածն հասնում ընկած քաղաքի
գիշերային վերջին տրամվայը ոտհում էր գաղափար

ուսուցիչի վերադարձ: Տրամվայի աղեղը քաղցում էր լաբին, տղեղի ու լարի տրանսլյուց կապույտ կայծեր ելին յեղնում և վայր ընկնող աստղերի պես կորչում խափարում:

Վասիլը վերադառնում էր աշխատանքից, մայիսների վրա քայլելով, դուխը քարշ, նայում վայր ընկնող կայծերին: Իսկ գործարանների կողմից վերադարձող տրամվայում նստած՝ մտածում էր Ունանը:

— Նախնիներից պրծա՛ր, հմի ել արի ու սայուզի քրեհ տուր. բա, լավ կյանքն ես ա՛ր...

Յերբ Վասիլը քայլում էր, սալոգները սալահատակների վրա քոթքոթացնելով, դիշերային վերջին տրամվայը պարկից ներս էր մտնում ու նրա յետևից փակվում էին յերկաթե ծանր դռները...

Յեմ տարիներ չարունակ ձաղաքածե քաղաքի միջով հոսեց գետը. իր լավագույն ջրերի հետ կամուրջների տակով ի՞նչքան տիղմ քշեց ու տարավ...

Լուսինն ամպերի արանքից ծլավ կիսված լիմոնի պես, նայեց քաղաքին ու յերկնքի կապույտ ամպեյում շող տվեց իր արծաթե կուտերը: Ի՞նչքան աստղեր կախվեցին: Քաղաքը կարծես լուսե մի լիճ լիներ ու աստղերը ցուլացին նրա կապույտ ջրերում:

Արևը միշտ յելավ, հալեց աստղերը, վոնց հուլունքներ, և գունատ լուսինը:

Ու յերկաթը դալիս էր, լայնացնում թաղի փողոցները նեղ: Որհաս էր ապրում թաղը գորշ ու մահի տապանապ:

Շիկացած դիտիկ պէս արեւը թող յեղնի միշտ ու
դեմն եւ հոսե քաղաքի միջով, սահայն մնացածը մի ու
րիշ անդամ, հիմա—մնաք բարե...

Գալուստ—աշուն

1929 թ.

ՄԱՄՈՒՌ

Ամեն առավոտ, յերբ վաղորդյան մութուլուսին, փողերիկ զավառաքաղաքի վրա տարածվում եր յեկեղեցու զանգակների ծինդոցը, արթնանում եր Հաջի Սեթը: Զանգակների ծուլլ ծինդոցի հետ բաց եր անում տան դուռը, կանգնում շեմքին ու նայում քաղաքի փողերիկ տներին, ազռավի պես կանգնած ու կտուրներից դեպի վեր ցցված՝ վրակե ծոված խաչը ծայրին՝ յեկեղեցուն, բարձրացող նոր շենքերին, հարևանի քանդվող տանն ու հողե պատերին:

Հետո Հաջին, ձեռնափայտին հենված, առավոտյան մշուշում, քաղաքի փոշոտ փողոցի մեջտեղով որորվելով գնում եր լացող զանգակների կանչին:

Յածրահասակ մարդ եր Հաջի Սեթը: Նեղ ուսեր ու կարճ վոտքեր ուներ նա: Հաջու դեմքը հեռվից նման եր բորբոսնած հացի ու քիթը սուր դանակի պես խրվել եր նրա վրա: Հաջի Սեթի դունատ ու չեչոտ դեմքին միրուքն ու բեղերն անել եյին մամուռի նման: Տարիները կախվել եյին նրա դեմքի փոշոտ մազերից ու չրթերը շուլալել ներս: Տարիների ծանրությունից Հաջու բերանի անկյունները մանգաղի պես ծովել եյին փողերիկ ու սրածայր ծնոտին, Հաջի Սեթի թթին նստած դեղին ակնոցների միջից նայում եյին մախաթի ծակերի նման նրա նեղ աչքերը: Ակնոցների վրա ձեռքի սփի պես նստել եր ճենճոտ դլխարկի մի ծայրը

պատուած՝ կիզիրոկը, վարի վրա Հաջին գրել եր իր ա-
նունը, իսկ մավթուլներով կարկատած կոշիկներում՝
հագած տարեթիվը: Բռնութու պես խոռնացել եր Հաջու
հին վերարկուն: Արեւը թեկուղ խանձող փոշի մաղեր,
Հաջին ուտերից չեր հանի վերարկուն:

Հիշում եր Հաջին. տարիներ առաջ դանդակներ լա-
ցին մի ուր, յերբ իր հայրը մահացավ:

Ու Հաջու հայրը, յեկեղեցու պես մուսյլ, ամեն ուր
յեւնում եր փողոցի վաղորդյան մշուշի միջից, նայում
խնկի պես աչքերով. —

«Հիշո՞ւմ ես», — տտում եր Սեթին:

Հաջու մայրը մեռնելիս կտակ արեց, վոր լավ նայի
պապերից մնացած փոքրիկ տանը, ուր ապրում եր Սե-
թը. նորոգել տա հողե կառուրն ու ճեղքված պատերը:
Նայի, վոր հարևանը տունը չինելիս իրենից մի քար
տնդամ չգողանա:

Հիշում եր Հաջին, տան ջրհորի մոտ մի չինար
տնկեց՝ իր հիշատակը թոռներին թողնելու համար:
Չինարին բարձրացավ տափակ տների արանքից ու ծեծ-
վեց հողմերի դեմ:

Յերբ վաղորդյան մշուշը յեւնում եր քաղաքի ու
փողոցների վրայից և արթնանում եր ուրը, հեռանում
եր Հաջու հայրը: Նրա տեղը Հաջու աչքերի առջև մնում
եր լոկ մի կամարակապ ու սառը հայացքով յեկեղեցի:

Յեխաշաղախ, ցածրիկ ու խիճաչեն պատերով տներ
կային, կառուրներ հողե, փողոցներ անհարթ: Տները
խառնվում, հենվում եյին իրար ու դեմ ընկնում մի
ծուռ պատի: Յաք ու ցրիվ և անկանոն թափվել եյին
դավառական քաղաքի տափակ տները:

Հաջի Սեթի տունը դրսից ցածրիկ պատեր ու դար-

բաւ ունեւր, ներսից փոքրիկ հայաթ, հայաթը՝ մի չինար ու խորը ջրհոր: Քամառակամ քաղաքի դորշ կողմերն երի հետեւից մի քանի սլաձիգ շինարներ գունատ՝ նայում եյին ծովի պես խոր ու կապույտ յերկնքի ճերմակ, փրփուր ամպերին: Իսկ սապատավոր լեռներից ու հասուն, հոսուն արտերի բրոնզեփայլ դաշտերից՝ քաղաքի և շինարների վրա փչում եր շշնջուն քամին:

Այն քաղաքում քանդում եյին խճաշեն պատերը ցեխի, բացվում եյին փողոցներ, հրապարակներ յերազվող. յեւնում եյին շենքեր նորանոր՝ վոսկեգույն տուֆից:

Այնպես համառ յեւնում եր նոր՝ ուժը և յերկաթ, հաղթական ձիու պես արշավում դուփելով ու վրնջում հողեղեն դաշտերի վրա: Այնտեղ յերգում եր քարը, հողը, շարժվող մկանն ամեն մի.—

«Կքանդենք մենք հինն ու մի նոր աշխարհ կկառուցենք»:

Լուսինը յեւնում եր խճորոտ յերեսով, նայում չինարներին, փողոցներում արծաթի պես թափվող կաթնահամ աղբյուրներին:

Աքաղաղը կանչում եր հեռվից:

Իսկ յերբ լուսին չկար, թռչում եր չղջիկը դադառադողի:

Հաջին յեւնում եր յեկեղեցուց, նստում գիմացի պատի տակ թափված քարերի վրա, նայում փողոցի փողուն ու կարծես թե հիշում եր փոշու միջից:

Որը—որի նման մաշվեց: Ուրիշ որեր յեկան: Ու դադառադադո՛րծ Հաջին ժպտաց բեղի ծայրով, յերբ չորա—

ցած ժամկոչը հայտնեց, վոր պատերազմ ու մահ է լի-
նելու մեծ :

Դաշտերում սուլեց արճիճե քամին :

Մայիկերում խոնավ ի՛նչքան վորբեր մեռան :

Դադադադործը դեղին վոսկիներ հաշվեց, նայեց
ժամի ծոված խաչին ու աղոթեց :

— Տե՛ր, պատերազմը թող լինի դեռ :

Ու հաշվեց, թե որական քանի դադադ կշինի :

Դադադադործը քնեց ու արթնացավ ելի. ուրիշ ո-
րեր յեկան նորից :

Յերկրում դասակարգը յելավ բռնեցքի պես ու
Հաջի Սեթի «մուկորներով» տղեն «Փռանդների» յեր-
կիրը հասավ :

Փոշու պես նստում եր մամուռը Սեթի տան պատե-
րին, ջրհորի կլոր քարին ու դարբասին, և շունը հայա-
թում շինարի ծառից կապած վոռնաց ելի :

Տան կտուրից մի քար ընկավ, խրվեց հողի մեջ տ-
մնաց անչարժ :

Գերեզմանի պես սառն ու թախծոտ հորանջում եր
Սեթի տունը, ջրհորը, քարն ու հողն անգամ : Իսկ չի-
նարին հին տան վրա փափսում եր մի մեղեդի. կար-
ծես թե տան տերը լքել եր, ամեն ինչ մատնել անշար-
ժության և հեռացել ընդմիշտ : Ու թվում եր, թե վոչ մի
ձեռք Սեթի տանն ու հայաթում վոչինչ չեր շարժում,
խանդարելով նրա անդորը նիրհը : Լոկ շունն եր չինարու
ծառից կապած վոռնում դառնորեն :

Սեթի տան դարբասը փակված եր միշտ ու նրա շան
ահից հարեանն անգամ ներս չեր նայում : Յեվ մամուռա

քարերով ասն դարբասից կախված յերկաթե լեզվակն
եւ ժանդոտվել եր լռելուց :

Մարդիկ յեկան , չափեցին տնէրը , փողոցները լա-
նայնելու համար :

Քլունդը խրվեց Հաջու ասն հողն պատին ու կացե-
նը ջրհորի ամի շինարուն մահվան մեղեդի յերգել
ովեց : Թվաց թե կացինն ու քլունդը խրվեցին Հաջու
կողերին . նա հայհոյեց , բաւ մեջ վերցրեց հողը , հա-
յուրեաց քարը , վաթաթվեց շինարին : Իսկ շունը Հա-
ջու վոտքերի անջի շարժում եր պոչը , դունչը քսում
հողին , կատաղած քննում ոտարների շորերից :

—Անորեննե՛ր , ինչ եջ անում , հիշատակս . . . ինձ
եւ սպանեցեք հենց ետեղ , տանս վրա , վորի ամեն մի
քարը կապված ե հետս :

Ու Հաջուն թվաց , թե վոտքերի ասեղի հողը թու-
լացավ . քանդվեց և կաքժեա ընկնում եր ջրհորի հա-
տակը , շունչը կտրվում եր , ու շուրջը մթնեց ջրհորի
սկի :

—Յես դանդառ կերթամ ,— ասաց Հաջին :

—Ա՛ , բիճա , հերիք դանդառ երթաս , դերեղմանիդ
հողն ել կտանք , քարն ել ,— ասաց մի հառակավոր բան-
վոր :

Անողոր և ուժեղ էյին մարդիկ :

Ու Հաջին դանդառ գնաց՝ իր հաժատարի՞մ բըր-
դոտ գամփո շունը հետեւից :

Գնում ե Հաջին փողոցով . թվում եր շուտ կհասնի ,
յեթն նայի մոտիկ քարին , հասնի նրան ու անցնի , նորից
նայի մյուսին :

Ու Հաջին հանկարծ քարի տեղ նայեց հեռագրասյանը : Կանգնեց : Նայեց վերեւ, և Հաջու միտքը թվաց թե հեռագրասյան օւաների թելերի միջով քայլերից ելարագ զնաց ու հասավ դավառական քաղաքի փողքիկ հեռագրասանը : Հետո փոստը հիշեց, նամակներ հիշեց, իրեն տղային հիշեց Հաջին :

Յեւ հիշողության անսանձ ձիւ նման շարժեց Հաջու թույլ քայլերն ու տարավ նրան :

Հաջին բարձրացավ դավառական քաղաքի փոստի սանդուխտներով, մտավ ներս ու պարտքատերի պեռկանդնեց ցրիչի առջև, յերկար նայեց, ճպոտ, խառնրված աչքերով :

— Ծոռ ել նամակ չեկա՞վ :

Հետո նա մոտեցավ մի անկյունում պատին փակցրված սխալ ու անհասցե ծրարներով նամակների : Կանգնեց, յերկար նայեց :

— Ձե՛, յես գրեցի՞! Հը՞, գրեցի՞ : Ու Հաջի Սեթը նայում էր դեղին մի ծրարի, վորի վրա փոշի յեր նստել :

Ձե՛, Սեթը «գրեց» հասցեն ու գցեց այն «յաշիկը», վորտեղից դալիս էյին հավաքում նամակներն ու տանում կայարան :

Հաջին հիշեց փողքիկ կայարանը հեռու ու յեւթի փողոց :

— Պիտի շտապել, հարցնել ե՞տեղ՝ նամակս տարե՞լ են տղիս :

Մուկն ընկնում էր գետին :

Աշնանային անձրեւին եր մտղվում դաշտերի վրա :

Ու Հաջին շան հետ կայարան հասավ :

Հարցրեց առաջին պատահողին :

— Պոյե՞ղդը...

—Ուշացար. դնա՛ց :

Հաջին շտապ յելալ «պերրոն» կանդանց ու նայեց
հեռացող զնացքի հետեվի կարմիր լույսերին :

Աշնանային բարակ անձրևը թափվում էր Հաջու
ուսերին : Իսկ նա նորից նայում էր հեռացող կարմիր
լույսերին :

—Քանդեցին ... կորավ հիշատակս ...

Երբ Հաջին մի անգամ նլ նայեց՝ լույսերը շկային :

Կայարանի լույսերը ցուլում էյին անձրևից փայլալ
կամպոզյն «պերրոնի» վրա ու ռելսերի տակ լճացած
ժազութոտ ջրերում :

Հաջին ընկավ «պերրոնի» ու ռելսերի վրա :

Յեվ շունը լիզում էր գետնի վրա ընկած դադա-
դադործ Հաջի Սեթի գուրջ յերեսը, հետո պոչը ծալում
հետեվի վտոների արեն ու դունչը կայարանի և քաղա-
քի վրա տնկած՝ վռնում դառնորեն :

Ու շունը շո՛ւտ-շուտ կրծում էր փայլուն ռելսե-
րը, վորոնց վրայով սահեց զնացքն ու հեռացան կար-
միր լույսերը : Իսկ դադադադործ Հաջի Սեթի
ճմրթված հին գլխարկն ու կոտրված ակնոցներն
ընկած էյին ժազութոտ և խոնավ քարերի վրա :

1929. Առուն.

—————

ԿԱՌԱՊԱՆ

1

Պալատական փոքրիկ քաղաքում շատերն ելին ճանաչում կառապան քեռի Արզումանին:

Գիշերները, յերբ քեռի Արզումանը պառկում եր քնելու, մտածում եր առոյս մանր հոգւերի, Կալոսնիկ Բարոսի փոքրիկ խանութի տուրքի ու ընտանիքի մասին: Հետո արթնացնում եր կնոջն ու հարցնում. Կաչ-կաչի Մելքոնի կինը տղա յե բերել՝ թե՞ աղջիկ: Իսկ կինը չեւ արթնանում, վարովհետեւ Քեռի Արզումանի բեղերի ու մորուքի միջից միշտ փչում եր դառնահամ ողու չոր հոտը: Քեռի Արզումանը մտածում եր և նորից հարցնում կնոջը, թե ի՞նչ պիտի անի գլխարկ կարող Յենոքը, յերբ նրա փոքրիկ տան կեսն ընկել և քաղաքի նոր պլանի մեջ, կամ թե Բախալ Ծատուրը խանութը վոր փակեց, ինչո՞ւ պիտի ընտանիքը պահի: Քեռի Արզումանը մտածում եր, վոր լավ կանի Բախալ Ծատուրը, յեթե տեղափոխի ծառայութեան: Կառապանը մտածում եր և այն մասին, թե քաղաքի մի հին թաղը վոր քանդեցին այգի շինելու՝ ինչքա՞ն ու ի՞նչ ծառ են տնկելու: Նա նորից արթնացնում եր կնոջն ու հարցնում, յերբ յերկրաշարժ և լինում՝ փլվում և տուներ, առաստաղում ապրող մկներն ո՞ւր են փախչում:

Գամում խրխնջում եր ձին ու Քեռի Արզումանը չըջվում եր մյուս կողին:

Պատկանական քաղաքի աշնանն որերը խառն Եյին լինում ու ձանձրալի, փողեխառն քամին արշավում եր հոտերների ու փողոցների վրա: Աշնանն անընդհատ բարակ անձրև եր գալիս, հետո փողոցներում լճակներ եյին գոյանում ու ցեխը պառկում եր մայթերի վրա: Թուլ-թուլ կախվում եյին անձրևի տակ քաղաքային դատարկ այգու և տնակների հատ ու կենտ ու մերկ ծառերի թրջված ծվենները: Մարդիկ շրջում եյին սակավ ու քչերն եյին կառք վարձում: Իսկ Քեռի Արզումանը կայարանում յերկար սակարկում եր անծանոթ ուղևորի հետ ու հետո դժգոհում, վոր թանկացել ե գարին:

Քեռի Արզումանը հաճախ հին կառքի մասերը նորոգել տալու յեր տանում կալոսնիկ Բարսամի մոտ, հետո նորից դժգոհում առորյա հոգսերից:

Փողբիկ քաղաքում փողբիկ լուրն անգամ տարածվում ե բնակիչների մեջ: Յեմ Քեռի Արզումանն ել կալոսնիկ Բարսամից լսեց, վոր շուտով քաղաքում ամտորուս են բերելու:

Կառապանը տխրեց, հետո կալոսնիկը:

Քեռի Արզումանին թվաց, վոր յերկաթե մեքենան արդեն մոտել ե փողբիկ քաղաքը. վրնշում են լղարիկ ձիերն իրեն, հետո խրանում, իսկ ինքն ընկնում ե կառքից ու կնուտը կոտրվում: Կառապանին թվաց, թե կառքի անիվները գլորվելով փշրվեցին, իսկ կալոսնիկը մտածեց, վոր Քեռի Արզումանը «Ֆայտոնը» ել չի բերի նորորդել տալու: Քեռի Արզումանը կալոսնիկին և հավատաց, և չհավատաց. բայց հայհոյեց: Հետո բարձրացրեց գլուխը, նայեց հեռու ու նրա բեղերը ժպտացին: Կառապանը պատմեց. քաղաքի «հարս-աբլաները»

յերբ թաղանթայինս ու լաշակ կտալո՞ւ յիմե՞ն քաղաքի-
սից, ալիսի ավտո նստած վերադառնան տուն, կամ կի-
րակի որերը, ինչպէս ընդունված ե, լվացք տանեն հե-
ռու գետը: Կառապանն ու Կալոսնիկը ծիծաղեցին:

Ճիշտ ե՞, վոր մաքուրիկ խորն ուրախությունից լաց
են լինում, յերբ դռնում են իրենց կորած հարազատին:
Փոքրիկ քաղաքը յայլիս եր, իսկ կառապանն ու Կալոս-
նիկը ծիծաղում:

Քեռի Արզումանն են գիշեր յերբ պառկեց քնելու,
նա յեւ չմտածեց հարելանների ու մկների մասին և վոչ
եւ արթնացրեց կնոջը: Նրա ուղեղի ծալքերում պտըտ-
վում եյին իրեն հին կառքի անիվները:

3

Քեռի Արզումանը գիշերները հաճախ արթնացնում
եր կնոջն ու պատմում բոլոր յերեսով ու ցածրահասակ
ծերունի Կալոսնիկ Բարսամի մասին: Կառապանը պատ-
մում եր, վոր Կալոսնիկի փոքրիկ ու հին խանութը, վո-
րը տախտակե կտրտված փեղկեր ուներ, դռնվում եր
քաղաքի ամենածայրամասում, գերեզմանոցի ճանա-
պարհի վրա: Կալոսնիկը տարիներ շարունակ խանութի
դռան մոտ պահում եր յերկու հատ հին աթոռ: Այդ
խորհրդավոր աթոռների դոյության մասին գիտեյին
փոքրիկ քաղաքի կենդանի ու մեռած բնակիչները: Սերբ
ասենք մի մեռել տարվում եր գերեզմանատուն, ճանա-
պարհին վերջին անգամ դրվում եր հանգստանալու, այդ
բոլորը կատարվում եր Կալոսնիկ Բարսամի խանութի
դռան մոտ, նրա հին աթոռների վրա: Կալոսնիկ Բար-
սամի այդ հին ու խորհրդավոր աթոռները, վորոնք
այնքան խնամքով պահվում եյին խանութում, ծառա-

յում եյին հատուկ այդ միակ քանին, վորի համար տ-
մեն անգամ նրա կողա ու սեւ քում մեջ դրվում եյին
սպիտակ-սպիտակ արծաթներ: Հետո կալոսնիկը վա-
կում եր խանութը և թափորի հետ հանդիսական քայլե-
րով գնում գերեզմանատուն, հանապարհին պատահած
ծանոթներին պատմելով հանգուցյալի մասին:

Քեռի Արզումանը կնոջը պատմում եր, յերբ կի-
րակի ու տոն որերին քաղաքի արհեստավորները խմ-
բերով հավաքվում եյին զայվախանաների ղոռները, կամ
գնում քաղաքային փոքրիկ այգում զբոսնելու և յերկար
ու կանաչ նստարանների վրա նստել-խոսելու. կալոս-
նիկ Բարսամբը գնում եր գերեզմանատուն, չըջում մինչև
կեսօր, փնտռում ծանոթների գերեզմանները, հետո ինչ
վոր տեղ հողի յերկարությունը չափում ձեռքի վայ-
տով: Իսկ ինչո՞ւ յեր այդպես անում ծերացած կալոս-
նիկ Բարսամբը—գիտեյին շատ-շատերը: Քիրեն տաքու-
ռետների վրա—իրեն պառկելն ելի միտքն ե ընկել շ-
ատում եր գերեզմանոցի ծառան:

Քեռի Արզումանը յերբ կնոջը պատմում եր կալոս-
նիկի մասին, յերբեք չեր մոռանում այն դեպքը, թի
ինչպես մի տարի նրա հետ իրեն կառքով գնացել են քա-
ղաքից դուրս ման գալու և գետի կամուրջից անցնելիս
Բարսամբը կառքից իջել ու անցել ե վոտքով: Իսկ ինչո՞ւ
յե այդպես արել կալոսնիկը, նա վոչ վոքի չի ասել:
Իհարկե, Քեռի Արզումանն այդ բոլորի պատճառը գի-
տեր:

4

Անսպասելին կատարվեց աշնանային մի օր:

Այդ օրը Քեռի Արզումանը կառքով գնացել եր կա-
յաքան, յեկվորներ քաղաք տեղափոխելու համար:

Աստուծոյ փառքի քաղաքի կայսրաններում
դնացեցեցը մեծ մասամբ գալիս են դիշերով, կամ լու-
սադեմին:

Ու այդ մոխրագույն լուսադեմը քաղաքի վրա բաց-
վեց անձրևով:

Քեռի Արզումանը սպիտակ կայսրանի դռան մոտ
կառքի վրա անշարժ նստած՝ նայում էր թրջված ձիերի
որածայր ականջներին ու սպասում: Կառապանի թրջ-
ված ու յերկար բեղերից կաթում էր անձրևը:

Յերբ դնացքը փնջալով կանգնեց, ուղևորները խո-
նրվեցին: Կառապանները մտրակեցին ձիերին ու հայհո-
յեցին իրար, ինչ վոր բանի մասին վիճեցին նրանցից
յերկուսն ու մեկի կնուտը կոտրվեց:

Չափից ավելի բծախնդիր մարդիկ են այդ փռքիկ
քաղաքի ամեն բանի գներից դժգոհ կառապանները:

Իսկ Քեռի Արզումանը յեկվոր ուղևորի հետ սա-
կարկում էր յերկար:

Կառքերը սլացան ճանապարհի ցելի ու անձրևաջրի
լճակների միջով: Յեկեղեցուց վերադարձող մի պառավ,
կառքերի հետեւից նայելով, ինչ վոր բան դժգոհեց:

Բոլոր կառքերը դնացին. մնաց Քեռի Արզումանն
ու նայեց ելի ձիերի թրջված ականջներին:

Այդ ուր անապատելին այն յեղավ, վոր յեկավ
ավտոբուսը, քաղաքի բնակիչներից հետաքրքրվողներ
յեղան ու դնացին դիմավորելու: Ամեն մի հասարակ
գավառացի յերջանկություն էր զգում առաջին անգամ
վայելել նրա պատճառած բավարարությունը և հաղ-
թական կերպով մտնել քաղաք: Մարդիկ նայում եյին
յիրենց տափակ ու կոտրտված դեմքերը նրա դեղնավուն
ու փայլուն կողերի վրա:

Հետևում անձրևի տակ կանգնած Քեռի Արզումանին՝
մի բապե ախքան խղճուկ ու փոքր թվաց իրեն հին
կառքը և նա մի տեսակ ճնշվեց—ինչպես ցածրահասակ
մարդը՝ բարձրահասակի մոտ:

«Յերկաթե առանց ձի կառքը» սլացավ ճանա-
պարհի վրայով, հանկարծ դեմ ընկավ մի փոսի ու
կանգնեց:

Քեռի Արզումանը միրուքը բարձրացրեց ու դժգո-
ւ աչքերով նայեց հեռու, հեռու մտրակեց լլարիկ ձկերին
ու բաց թողեց ունձը: Յերբ նա հասավ փոսում ընկա-
նախոյն, ինքնաշոճ ժպիտով նայեց կառքի վրայից.

—«Ո՛հ, թի՛մ դարի լյեք առաջը,—ասաց Քեռի
Արզումանն ու իրեն կառքը գոված լինելու համար
նա՞ծ ձկերը քշեց ավելի արագ:

Այդ սրը քաղաքի թուրը կառապանները խոսում ևս
վիճում էին «առանց ձի Փայտոնի» մասին...

5

Աշունը խորանում եր:

Ու խորանում եր կառապանի դժգոհությունը դեպի
«յերկաթե առանց ձի Փայտոնը»:

Թեպետ Քեռի Արզումանի պատմածի պես քաղա-
քի «հարս-արլաները» տրադիցիոն բաղնիքից ավտո-
յով չեյին վերադառնում տուն և վոչ ել կիրակի որերը
քաղաքի դեպը լվացք տանում, բայց ուղևորներից շատ-
շատերը կառք չեյին վարձում:

Քեռի Արզումանը փողոցի անկյունում, կառքի
վրա նստած, փոշոտ աչքերով նիրհում եր իրեն ձկերի
նձան: Նիրհում եր և մտածում ատորյա ապրուստի
մասին: Ինքը և վոչ ել ուրիշները կառքեր նորոգել տա-

յու շէյխն տանում . ուրեմն քաղաքում ինչքան մարդ
ալիտի մեռնի, վոր աղբի կալտանիկ Բաբասմն իր աթոռ-
ների յեկամուտով և խանութի տուրքը վճարի . մը-
տածում եր Գեռի Արղումանը :

Առաջին ճյուղը մի գիշեր Թափոյնց քաղաքի փո-
ղոցների, շենքերի ու կտուրների վրա :

Վերջին անգամ Գեռի Արղումանի կառքը դադաղի
պես կանգնեց տան բակում և նրա ձիերից մեկը դոմում
աղանջները շարժելով քերեց դատարկ մսուրքն ու
վրնջաց : Իսկ Գեռի Արղումանը նայեց, թե ինչպես
քամին ցրեց զոմի դռանը դեմ դրված թիցի դեղին
դարմանը : Թվաց թե դարմանի պես ցրվեցին Գեռի
Արղումանի մտքերը :

Մի որ ել կառապանն ամսոսանքով ծախեց իր պա-
ռավ մի ձին, վորպեսզի մյուսի համար դարման ու
դարի բերի :

Թեպետ Արղումանի կինը դժգոհեց, վոր ամուսինը
ձին չծախի ու հետո լացեց, բայց կառապանն ուզեց
հասկացնել կնոջը, վոր այն դառանց ձի Փայտոնն իրեն
դրել և կալտանիկ Բաբասմի աթոռների վրա :

Կառապանը բեղերը թքոտեց, թոնթորաց մի քիչ ու
հետո քաշեց ձիու սանձից :

Փոքրիկ քաղաքի ձմեռն ել իր հմայքն ունի :

Հետեվյալ որը Գեռի Արղումանը սահնակին զան-
դակներով լծեց իր միակ ձին և քշեց քաղաքի փողոց-
ներով :

Շատերը ցանկացան սահնակ վարձել :

Գեռի Արղումանը յերբ փողոցում հանդիպում եր
աւտոքուսին, քաշվում եր դեպի ամի որ հանապարհ բաց

անում նրա համար: Կառապանը հաշտվել էր առանց ձի
ֆրանսուհին հետ, քեւ վո՛չ, վո՛չ վո՛ք չգիտեր, միայն յերբ
պատահում էր նրան, թըրտում էր բեղերը, նայում յե-
տեկից ու քաղ թողնում ձիւս սանձը:

Յեվ ապրում էր համար ու ինքն իր մեջ պարծե-
նալով՝ գործիկ քաղաքի հին կառապան Քեռի Արզու-
մանը:

Ե Լ Յ Ո

Նրա ջինջ աչքերը հայացքներ ունեյին, վոնց վոր
լիւյդ սրած գերանդի: Նրա ծամերի խոպոպիկները
նման եյին դարու վոսկեգույն խուրճերի:

Յերբ ծնվեց Նլֆոն, հն դարնան Հովոն առվակի
ափին անուշ նշենու մի հունտ ցանեց: Հետո ել գա-
բուններ յեկան արագիլներով, Հովոն նշենուն եր խնա-
մում, իսկ մայրը՝ Նլֆոյին:

Նշենին ծաղկեց, փթթեց դարնան առաստ արևի
առկ: Նլֆոն ել հետը հասակ քաշեց նրա պես: Նշե-
նու ընի մեջ ողակների տասներկու գիծ եր բոլորվել:
Նլֆոն ել տասներկու գարուն բացվել եր նշենու ծաղ-
կի պես: Նշենին գունատ լուսնին եր նայում՝ բարակ
ստվերը հողին գցելով, իսկ Նլֆոն պիտներ եր գյու-
ղում:

Գյուղի անսահման դաշտերի ու գուլալ առվակի
պաղ ջրերի պես պարզ եր Նլֆոյի հողին: Ոմորի նման
փափուկ շրթերին նրա միշտ խաղում եր ժպիտը գար-
նան արեգակի պես պայծառ: Նլֆոյի ծիրանի շրթերը
կըրր լըջանում եյին հաճախ, հետո նրանցից կախվում
եր ե՛կ կամք ե՛կ կորով:

Գյուղի արտերի ու շեկ հասկերի հատն ուներ Նլ-
ֆոն:

Արտերն ու դաշտերը նախնի գուշն էյին հազել։
Արևը գունատ հանդչում եր դաշտերի յետև ու բեկված-
չողերը խաղում էյին աղալնափետուր ամպերի փըր-
փուր քուլաների հետ։ Աշնան քամին սուրում եր
գյուղի փողբիկ խրճիթների ու կալերի վրա։

Են որն Աբեթը Հովոյին տաքավ իրենց տուն, ողի
խմեցին ու խոսեցին շատ։

— Հովո, սնդուկումս փողեր ունեմ՝ անհաշիվ, Ել-
ֆոյին պսակե ինձ հետ, քեզ ել փող կառամ շատ։

Հովոն նշենուն հիշեց։

Ու լուսինը գունատ խճավում եր նշենու ճղներում
բարակ։

— Հովո՛, թե աղջիկ ունես, թաքուն պիտի պսա-
կես թե՛ղ. հետո վոր մնա, կղալքանա... Դե՛, տեղս ել
նեղ ա՛, հո տեսնում ես, մարդու վոնց են դաղում։ Մի
շնչի հողով չեմ կարող յուր գնալ. հո՛ղ, հող ա հարկա-
վոր, մեր ապրուստը հողից ա։ Անհող ունչպարը վոնց
վոր ցամաքն ընկած ձուկ... Ես բանում Ելֆոն կթե-
թեի կարիքը։

Ելի ողի խմեցին, խոսեցին յերկար։ Աբեթը հայ-
հոյեց ինչ վոր մեկին. Հովոն ել դժգոհեց ու բռունցք
ձոճեցին։

Աբեթը Հովոյի աջում դրամներ դրեց։

— Լա՛վ, — ասաց Հովոն։

Են գիշեր անձրև յեկավ կտուրների, կալերի ու
գեղերի վրա։ Առվակի կողքի նշենին քամու դեմ տա-
բուբերվեց աւ դողաց, թրջված ճղները թույլ-թույլ
կախվեցին հորդ անձրևովի տակ, վոսկե տերևները
թափվեցին խոնավ հողին։

Դուքսն անձրեւը սաստկացաւ, փեռեց դուռ ու
կտուր:

Են գիշեր Նլֆոյի մայրը լացեց անձրեւի պես:

—Սո՛ւս, Հարութի աղջիկ, քո խելքն ի՞նչ ա հաս-
նում. բարին ես ա, թող սիրով շեն ոջախ ըլեն:

Հովոն Հարութների ե շալե ծակ գուլբեքի հողն եր
թափ տալիս:

Նլֆոն ճնել եր խորի վրա, խոպոպիկները բարձին
դրած:

Բարձրահասակ մարդ եր Նլֆոյի հայրը, այծի մի-
րուքի պես մի մատ մաղ կախվել եր նրա դեմքից, աչ-
քերը մախաթե ծակերի նման նեղ եյին: Յրաից ու
ողուց կարմրած չեչոտ քիթ ուներ նա: Հովոն իր ման-
կության որից գոմի ցախավելլի հետ անբաժան ընկեր
եր յեղել ուրիշի դռներին, նրա հետ հավասար մաքրել
եր գոմն ու քահլը, իսկ հետո ցախավելլը դռան յետևն
եր ցցվել, ինքը պառկել եր մսուրքում՝ յերազել եր
կին, յերեխա ու շատ փող ունենալ:

Աբեթն ել ծնված որից սիրում եր նայել մոր ճա-
կատին շարված վոսկիններին շողշողուն, հետո յերբ ար-
խալուղ հաղավ, ուզեցավ գրպանում ունենալ նրանցից
շատ:

Երբ հայրը մեռավ, Աբեթին աստղերի թվի պես
վոչխարներ թողեց անհաշիվ: Ու գիշերները ճնելու
պառկելիս Աբեթը մտածում եր վոչխարների ու գյուղի
«իբուն աղջիկների մասին:

Մյուս աստվոտ հերարձակ արեւը նորից յելավ,
արտերի վրա փայլեց հաշտ ու վոսկի մաղեց:

Հովոն Ելֆոյի ձեռքից բռնած տարալ նրան, իսկ
մայրը շեմքին կանգնած, դռնոցի զղանցքն աչքերին
արցունք թափեց թաքուն: Ելֆոն հազել եր մոր դու-
նավոր, թիթեղյա սնդուկում պահած ծիրանի շորերը
խառ:

— Ապի՛, ո՛ւր ենք եթում:

— Արի, բալա ջա՛ն, արի՛:

Հովոն Ելֆոյին տարալ Արեթենց տուն:

Յերբ դուռը բացին և ներս մտան, Արեթը բեղերն
ու չուխի ոճիքն ուղղեց:

Հովոն ու Ելֆոն նստեցին թախտի չեչոտ տախտա-
կի ծերին: Ելֆոն կպել եր հոր կողին. «Ինչո՞ւ աչքերի
ծերով եղպես աչեց»,—մտածում եր նա:

Արեթը սնդուկից ողու շիշը հանեց ու ելի խմեցին:

— Արեթ ջա՛ն, ել ի՛նչ ասեմ. լավ թե վատ, սրախդ
ուզածն ա, քեդ եմ պահ տալիս, սրանից յեղնա ինչ
կուպես արա:

— Թաւիր ասած բանը հմի շատ քչերն ունեն, հա-
մա յես իմ Թաւիր ու նամուսի տերն եմ, արեւ իմ՝ պի-
տի պահեմ:

Ելֆոն չէր լսում ապու ասած խոսքերը:

Դուրսն աչնան արեն եր պայծառ. Ելֆոն ուզում
եր խաղալ արեւի տակ ու քաշում եր հոր մաշված չու-
խի ծերից:

— Ապե՛, դե յեւ եթանք:

— Համբերի, բալա՛:

Ելֆոն աչքերը թափել եր գետնին, կարծես վա-

խելով Աբելի բեղերից, ու նայում եր կարպետի խու-
նացած նախշերին: Մնդիկի նման աշխույժ Նլֆոն թըմ-
բել եր յերկար նայելուց: Նրա գլուխը ծանրացել եր
ու ծնոտը հենվել էր ծեփին:

Նրանք խոսում էին ու մեկ-մեկ էլ շրթերը կըծ-
կում ողուց:

Յերր Հովոն յեկավ թախտի ծերից, Նլֆոն սթափ-
վեց, աչքերը բացեց, վոտքի կանգնելով:

— Բալա՛, հմի դու պիտի ըստեղ կենաս. ես տանը
նամուսնով հարս կըլես, հորդ պատիվը խայտառակ չա-
նես ու են պիտներին ելվերջ կտաս: Հաշվի թե մեր
տանն ես ու մարդ թող չիմանա:

Նլֆոյի աչքերից կայծակներ դուրս յեկան, վոնց
վոր մեկն ամուր ապրտակներ, հետո հոր շուխից կախ
ընկավ, լացեց:

— Սիրտդ մի շուռ տա՛, բալա՛ յես ելի թե՛գ-թեղ
կդամ: Մեր կովի կաթից քեզ էլ փայ կբերենք:

Աբելի նայում եր Նլֆոյին, մաաներով շուխի
ծերը խաղացնելով:

Հովոն յերեսը շուռ տվեց դեպի դուռը. Նլֆոն
կախվել եր շուխից, բայց յերկու ձեռք պոկեցին նրան
հոր փելից:

Մահու պես ծանր փակվեց դուռն, ու նրա աբ-
ցունքոտ աչքերը վերջի՛ն-վերջի՛ն անդամ տեսան դի-
մացի խոտի դեզին թափված աշնան արևի շողերը դու-
րտա:

Ու մի ճերմակ աղամախի թռամ՝ կարմիր կառուցին
մի գեղին հասկ անցրան:

Ելֆոն լացեց, ջինջ աչքերի անկյուններից դարձ
հատիկների պես արցունքներ թափեց բերանի նայրե-
րին :

Արեթը ճնշում էր, դուլում էին շրթերը նրա,
ճշում էր Ելֆոն պատին կպած : Արեթին թվում էր—աշ-
խարհը վոր կա՝ եղ իր տունն է, կյանքը՝ վոսկիները
դեղին ու Ելֆոն :

Տունը որորվում էր Ելֆոյի աչքերում, վոնց վոր
ջրհորի հատակը քար դուրենն ու ջրերի կոհակներն ու-
ղակ-ողակ որորվելով դարձվեն մութ պատերին :

Որճիթի դուռը թակեցին :

Արեթը հեռացավ Ելֆոյից, թքուեց հատակին,
մոտեցավ դռանը :

—Արեթ ամի՛, ձեր կովերը մտել են կոմունի արտն
ու ցորենը խարաբ արել, քեզ վուսղ կանչում են,— դը-
ռան ճեղքից ներս սողալով հեիհե ասաց պիոներ Թա-
թիկը :

Հետո նրա աչքերը սառեցին անշարժ, Ելֆոյին
տեսնելով պատին կպած...

Ելֆոն լալով նորից վազեց դեպի դուռը, Արեթն
ելի հեռացրեց : Արեթի աչքերում ա՛հ կար. Թաթիկին
դուրս յելնելու նշան արեց նա :

Արեթը դուռը կողպեցով փակելիս շշնջաց.

—Քեզ ըսենց կպահեմ, թալնիքն ել՝ ջիբումս :

Հետո նա Թաթիկին խոստացավ.

— Յես քեզ համար չարուխներ կառնեմ. լա՞վ.
մարդ թող չիմանա :

Արեթը կանգնեց դռանը, մինչև վոր Թաթիկը
մտամուրդ, զարմացած հեռացավ, հետո ինքն ել դը-
նաց :

Նրանք քայլում եյին հափառակ ուղղութեամբ Եւրո-
պի նույն նեղլիկ քաղաքով՝ օտակայն յեթկաւած ել մտա-
նում եյին Եւֆրոյի մասին:

Թաթիկը դնում եր, մեկ ել մտածում. «Ա՛խր Ար-
ֆոն ինչո՞ւ յեր լալիս Արեթենց տանը»: Նա հիշեց իրա-
բրոջը, փոքրիկ Սոնային, վորին պատկի շորեր հագ-
ցըրած տարան հարեան դուռը և ել յետ չրերին: Նրա
տղերին պատկերացաւ դուռից հեռու սառը հողա-
թումքն իր փոքրիկ քրոջ: Նրան թվաց, թե նրա կող-
քին մեկն ել ավելացաւ—Եւֆրոյինը:

Թաթիկը դնաց հավաքեց ընկերներին իրա:

Պիտներական ակումբում մանկական փոքրիկ դը-
լուխները շրջապատեցին Թաթիկին ու նա դայրույթով
վոգելովորված Արեթենց տան տեսածը պատմում եր
նրանց: Հետո մի քանիսը բռունցքներն ամուր սղմած
ուգում ճոճեցին. պիտներական կամքն եր բռունցքի
պես ամուր կծկվել: Գլուղի տափակ կտուրների առ-
կից յեւած վերջին ուժն այդ բռունցքի նման կանգնել
եր հարվածի վոսոխի դիմաց:

— Եւֆրոն մեր ընկերն ե, տղե՛րք, նա գոհ ե դնում
հինն, ել ի՞նչ պիտներ ենք, վոք չողնենք նրան,—խո-
սեց վտիտ Պետիկը, հետո լուրդ Արշակը: Իսկ կտուր-
ների վրա յերկու պիտներ քամու բերանն ընկածի պե-
վաղում եյին կին-բաժին: Յերբ նրանք վաղում եյին,
այթարի բուրդերի յետեից դուրս յեւալ պառաւ մի կին
ու Թրքոտ ձեռքով կանչեց յետեւներից.

— Ս՛յ, հողս ձեք գլխին, հերից խաղ անեք, կտու-
րք փուլ եկաւ:

Արեթը վերադառնում էր առան, հայհոյում էր ինչ
վոր մեկին: Նրա վարի շրթունքը մանդաղի պես դո-
ղում էր խոտի նման ծլած բեղերի տակ:

Տղերքն ու հին-բաժնից Ելֆոյին տանելու յեկան:
Յեկան խոսքերով վռնց վոր դերանդի, խոսքերով քա-
կամքով հզոր:

Խալիսը կտուրն էր յեկել թամաչի:

— Ա, դե՛ ա՛մոթ ա եդ թամվուր կասկածանքի, յես
ևս հասակի մարդ եմ, եդ ել մի մատ երեխա... Խեղճն
իրա կամքով ա եկել, հալա մի ուլ յիւղքեշ տվի. բա
ձեր առեւն ի՞նչ ա, բարեկամիս տուն չթողա՞մ:

— Սո՛ւտ ա... նա ինձ... հուղմունքից լալիս եք
Ելֆոն:

— Ձե՛, խարաբ ելալ ես աշխարհը, ընչե՛ր չեն
մոռնում,—ասում էր Արեթը, վռնց վոր միամիտ ու
աչքի տակով խեթ-խեթ նայում թաթիկին, դայրուց-
թից ատամները կրծոտելով:

Եդ հարցը ծեծվեց դյուղում ու կենտրոն հասել:
Հետո թե ո՞ւր տարան Արեթին, դյուղում շատ խո-
սողներ յեղան եդ մասին:

Հովոն են որից հետո Ելֆոյի հետ խոսելիս վռնց
վոր ամաչելիս լիներ ու խնամում էր առվակի ափին
բուսած նշենուն: Նա ուղում էր, վոր իր աղջիկն ել
կանանց ժողով վարել իմանա:

Գարուններ յեկան շատ: Առվակի ափի նշենին ծա-
ղիկներ տվեց: Ելֆոն նշենու նման հասակ քաշեց ու
հետո իրենց դյուղում կոմսոմոլ անցավ: Ու ելի լուսի-

նր սպիտակ սինու նման յեյնում եր բլրների ու արտե-
րի ուտերից: Քամին սուրում եր դաշտերում, շփշփու-
ցնում խոտերն ու ուտուլ յերդ եյին փափսում բարդինե-
լք, ուտները լուսնի լույսի սավերներով թեքվում ե-
յին քչքչան ջրերի վրա ու լավում հեռվում ճաճապոյ
ու մեռնոյ ճպուռի ճութնչը խուլ: Լուսինը հետնում
եր բարդիների կաաարներից:

Արտերում սրտրվում եյին, ծփծփում դարու հառ-
կերը՝ հարսների պես հղի:

1929. Գարուն:

ԳՈՒՆԱՎՈՐ ՄԵԶԻԴԻ ԹԱՂԸ

Նրանց սուները գունաւոր մեջլիսի կողքին եր կապած և նման եր հարեան մյուս բոլոր տներին. իսկ շուրջն ամեն ինչ գորշ եր՝ քանդւած ու հին: Փողոցներ ծուռ, խճճւած իրար, բարձրանում եյին գիք, հետո իջնում: Փողոցներ ել կային նեղ, ուր մայթերին պատից-պտտ կապած քանդոտւած սանդուխտներն եյին փոխարինում: Դիմացից յեկողին ճամբա տալու համար անցնողը մեղքը պիտի պատին սեղմեր: Յերկհարկանի խարխուլ տըներ կային կապույտ ու գեղին փաած պատշգամբներով, վարանք հեռվից նայողին թվում եյին ողի մեջ կախւած: Տների պատերը մոխրի գույն ունեյին, վարանց տրանքից կարմիր աղյուսներ եյին դուրս թափւել: Գալարմաղ փողոցներում մեկ-մեկ յերեւում եյին չաղքաներով կանաչք, պատերի ստվերները տակ լսգունները դուրս պառկած՝ շողից հեացող մի քանի շներ: Արեւի շողերը փոս փողոցները շները մղից չեյին թափւում նեղ մայթերին:

Բաղաքի այդ փութիկ ծայրամասը խաղաղ եր ամառային նարնջադույն նոնդորր իրիկվա նման և ամեն ինչ գորշ ու առորշա:

Գունաւոր մեջլիսի մոտ դանվող տան մեջ եր ծնւել ի իրզան, հետո մեծացել, հասակ եր քաշել բակի թթեմա պէս: Գալարքի բարակ ածելին յերբորդ տարին եր

թրաշում նրա շամամ դեմքին ծլած նոսր աղվաժաղը : Այն տան մեջ եր մեծացել դեղին միրուքով, սեխի նրման գլխով ու կեռ քթի լոբիաձև խորշերի արանքից կախված բարակ ու յերկար բեղերով հայրը—Աբառը : Միրզայի մայրը, Նազրմ հանումը, դեռ տարիներ առաջ եր յեկել այդ սուճը, վորպես հնադանդ հարս սարսկա-կան չաղբայի մեջ փաթաթված :

Միանման խաղաղ տարիներ եյին անցել իրար յե-տեից : Նրա կլոր ու դեղեցիկ դեմքը թառամել եր, ա-մեն տարի մի նոր կնճիռ նվեր ստանալով : Նա իր մա-զերին վոսկեմույշ հինա յեր դնում : Պապական այն հը-նամյա տանը, վորտեղ սերունդներ եյին փոխարինել միմյանց ու ապրել հայրերի ավանդով, Միրզայի ա-մուսնությունից հետո՝ առաջին անգամ խռովություն տիրեց :

Գեղեցիկ եր Նաստիլլան : Նրա ծիծեռնակաթեի բարակ հոնքերի տակ նստել եյին քաղցր սև թղի պես աչքերի կլոր բիբերը, արտևանունքների յերկար մազերը նման եյին դարնան արեղակի առաջին ճառաղայթներին : Զույգ թրերի պես չրթեր ուներ, սուր ու բարակ : Կարճ կտրած մազերի խոպոպիկները ծոծրակից բաժանվելով կոր դժով վերջանում եյին նրա ականջների լլթակների մոտ : Նաստիլլան Միրզայի նման КИМ ուներ կըղ-ցըրած ձախ կրծքին, հենց սրտի վրա :

Հնամյա տան կարիքն եր, վոր Աբառին նետել եր «համամ» քիսա քսելու, վաղ առավոտից մինչև ուշ յե-բեկո, մինչ թավադուլն գոլորշու միջից կախված ելեկ-տրական լամպը թարթում եր իր լուսաչքը : Միրզան «դարախանում» մեջքն աղեղած գունալոր կաշիք եր սարքում : Այն դադդյահի առջևից եր, վոր կյանքը նրան նետել եր ուրիշ միջավայր :

Յերեկոնները, յերբ քաղաքի այդ փողոցիկ ծայրամասին փողոցիկ, բայց դժխավոր փողոցում այնքան յուշներ կլառվեյին, Արասը կերթար այն «չայխանեն», վորի թեքված ու ծխից սեպացած ցուցանաչի վրա դըրված էր. «Շէրին չայ, զյարար-տակն ել մեծ-մեծ տառերով—Իրան»: Ներսում, դռան հենց յետևը, յերկու դեղին ինքնայեռ, ճերմակ գողնոց կապած մի մարդ, վորը նման էր թեյի գդալին: Յերկար սեղաններ, անվերջ հաճախորդներ, «չիրին չայ», բաժակներ, նարդու չխկ-չխկոց, պատին նախշուն մի խալիչա ու ելի նկարներ ծուռ, փուշով ծածկված, իսկ այդ բոլորի վրա ծուխ ու խանձահոտ:

Արասը յերկար սեղաններին քովելով կանցներ խորքի մի դռնից ներս, վորտեղից դուրս եր գալիս վչաջոզ Դոի վրա կախված պատույզամբը «չիրին չայ» խմելու: Մուգ թեյով լի ափսեն շրթերին մոտեցնելիս բեղերի ծայրերը վռվում էյին թեյի մեջ: Արասի քթի վրա ու աչքերի մոտ, ճաղատի գլխի նման անհալատար անել էյին մաղերը, վորոնց առկ միշտ լնացած էյին ջրտնձի կաթիլները: Ընտանիքի խոռվությունը նրա դեղին մի-բուրին ճերմակ փուշի յեր ցանում:

«Չայխանում» մի գաղտնի անցք կար, կոտրոված սանդուխդներով վերնահարկն եր տանում: Վերնահարկում մի փողոցիկ սենյակ կար մրոտ պատերով ու մի քանի հին թախտեր, մի ճրագ ձևթի՝ փչրված ապակիով: Այդ անցքի մասին «չայխանի» տերը գիտեր, Արասը, մեկ ել մի քանի պարսիկ: Ու հաճախ Արասը, վշտերը մոռանալու համար, կոտրոված սանդուխդներով վերնահարկը կեններ թաքուն: «Չայխանի» մի անկյունում կծկված այն գունատ մարդը կնկատեր աչքի տնկյունով, հետո գեմքի մկանները խաղացնելով կհաս-

կացներ, թաղերէն ձեռքին, գողնոցաւոր մարդան.
«Աբասն ուղիւմ ե ուղում»: Աւ մտքում կմտածեր, «Ե՛ր,
աշխարհը զալրացաւ, աղէն ուրանում ե հորը»:

Յերբ Աբասն ամեն որ Վերին չաջ խմելու կերթար,
Միբղան ու Նաստիլլան յերխաակումբում եյին լինում,
խիկ Նաղըմ հանըմը հին տան պատերի մեջ նստած իր
վերջին որերն եր կծկում, պատառ կատրի պէս մոռո-
ւով:

Մի որ Աբասը յերկար պատշգամբի սնկյունում նըս-
տած Վերին չաջ եր խմում, ու Քուի մարմանդ հոյք
չիւում եր նրա քրտնաթոր ճակատը, խիկ վարը, պատը-
գամբի հենց տակը, նեղ ու յերկար նաւակից կանաչ
ուռկան եյին դցում ջուրը: Յերկու պարտիկ յեկան ե
նստեցին Աբասի հարեւան սեղանի առջև: Նրանք ծա-
նաթ եյին Աբասին, գուցե ե բարեկամ, բայց ալում չը-
տային, չնկատեցին, վորովհետեւ արդեն թանձր մթնշաղ
եր լընէ: Նրանցից մեկն իր կեռ մուրճն ուսից վար դնե-
լուց հետո, հողոտ ձեռքով չոր՝ ճակատի քրտինքը սր-
բեց ընկերոջը գառնալով:

—Ե՛ր, Իբադ, մարդիկ վաղուց են պղծվել, կորց-
րել են նամուս ու ազատ, այլիւ չունեն ե վայ նրան, ով
մեզնից հետո պիտի ապրի: Մեռնելը կյանք ե:

—Շաւա՛կ, — ծար տվեց մյուսը, ուսած վարով բա-
ժակի մուգ թեյը խմելով. — քիսաչի Աբասի սջաին ել
պղծվեց, աղէն դյաւոլուր ե, հարսը՝ լիբբ, յերեսը բայ,
բաջալ դլխով խալիսի մեջ ե դնում: Մի ձեռքով դեմքի
կեռ մասը ծածկելուց հետո, ուն ընկերոջը թեքեց. —
Ասում են, թե ուրիշի հետ ե ապրում. խե՛ղճ, խե՛ղճ
Աբաս:

—Ե՛ր, ջանմ, Աբասը նամուսը կորցրել ե:

Աբասն ահանջները սրած լուամ եր: Նա դեռ չառ-
բան կլսեր, յեթե իրեն չղղար ձկնորսի ուռկանում թր-
պրբաացող ձկան նման: Նա ձեռքը կծկեց, ամուր խմեց
սեղանին. դատարկ բաժակը գլորվեց ու ընկավ հատա-
կին, փշո՛ւր-փշո՛ւր դառավ: Աբասի սիրտն ել կտաք-
վեց բաժակի նման: Նա յերկար սեղաններին քսվելով
գուրս դնաց շուրթերը կրծոտելով. «Ոջախը չայխանի
մարդկանց խորաթամ դառավ... Նամուսը կորցրեմ՝ ես...
չե՛, հերկք ե՛... յես չեմ թողնի՛, յես մարդ եմ, գըլ-
խա ֆես ունեմ»: Չայխանեն խառնվեց իրար, ու անծա-
նոթ մարդիկ պարմացան. մի բոսկե բոլոր չարժուճները
կանդ առան և բոլորի հայացքները շրջվեցին գետի նա:

— Հարսին ելի առանց չաղբայի տեսնվ, — խոսեցին
«չայխանի» մարդիկ: Իրադն ու իր ընկերն ամօթով ի-
րար նայեցին: Քիչ հետո կտարված սանդուխքի մոտ
նստող դուռնատ մարդը, վրն Աբասին ուխում եր տալիս
թաքուն, «չայխանի» տնկյունում հավաքված մարդ-
կանց նրա վիշտն եր պատմում, միևուքը շփելով ու
ձեռքով ուղի մեջ կխաշրջան քաշելով: Հավաքված բոլոր
մարդկանց գլուխներն սրբովեցին ու մի միւր մեկից
անցավ մյուսին:

— Ե՛հ, ի՞նչ պիտի անի, աշխարհքը հիմի եղպես ե:

Աբասը փառացում վոնց վոք գինովցած, կողոտմ եր
մարդկանց ու որորվելով դնում տուն: Նա տուն հաս-
նելուն պիս հավաքեց Միրզայի ու հասարկայի իրերն ու
բակը թափեց:

— Ելի սկսեցին, — մտածեց բակում լվացք անող հա-
րեան կիներ:

— Նրանք իմ տանն արժանի չեն. յես նամուս ունեմ,
թող «չայխանի» մարդիկ չխոսեն, հերկք ե՛:

— Աբաս, ալիք ե՛ չառում եր Նազըմ հանրմը:

—Առաւ, եղբոս դործը չե՛, յետ չեմ ուղում նրանց
հետ ապրել:

Թ՛վում եր, սիրտը բարձրացել եր մինչև կոկորդը,
ձայնը խղում եր:

— Աբա՛ս, ի սեր ալլահի, ջահել են, կուղղվեն,
մոլլեն ու մեջիդը կոզնեն:

— Կուղղվե՞ն:—Աբասը ձայնը մեղմացրեց:

— Ես մի անգամն ել բաշխի, ել չի ըլի, հալատա:

Քիչ հետո Միրզան ու Նաստիլլան յեկան, չերբ
Աբասն ու Նազըմ հանրմը դեռ վիճում եյին իրար հետ:

— Կորե՛ք դուրս իմ անկոց, դուք իմ նամուսը ծախել
եք խալխին:

— Բարա՛, մի դուռա, ես մի շաբաթ ել կապրեմ,
հետո ինքս կերթամ, նոր սուն են շինում:

— Ես մի անգամն ել բաշխի, ել չի ըլի, հալատա:
դաթը չուրանա:

— Բարա՛, քո պապերն աղաթից սափահի վոչինչ
չեն թողել:

Նաստիլլան սրտոն կպցնում եր Լենինի մեծ նկարն
ու Նազըմ հանրմը հուղմունքից դուլին եր նսնում սւան-
քի վրա: «Թ՛վե ալլա մարդը» մտածում եր նա: Թ՛վաց,
թե «այդ մարդը կլինի սունը քանդողը»: Յեվ նա վո-
րոշեց. քնելուց առաջ «չար» մարդու նկարը կրակը դրի,
վոր տան կտուրից նրա ծուխը բարձրանա ու կորչի գի-
շերվա խալարի մեջ:

— Քանի յետ տպրում յեմ ես տանը, թող ձեզնից
մեկը չմոտենա ես նկարին:

— Տունն իմն ե, — մոռլված ասաց Աբասը:

— Նկարն՝ իմը:

— Կիջեցնեմ:

— Զեռքդ պատիցը կծխեմ:

Յեւթ աշդարեա ամեն զիշեր խոսովում եյին ու կումում պատշական այն տան անդամները :

Գիշերները, յերբ մայթերը, դատարկվում եյին ու լուսնի յեղջուրը նեղ փողոցների ժապավենանման լապտեր յերկնակամարից ընկնում եր քանդված բերդի պարիսպների յետեւ, այն անցած դարերում շինված բարձր պատերն իրենց ստվերներն եյին տարածում ցածում թափված տների վրա : Այն անհիշելի ժամանակվանից շինված կիսավեր տներում, ուր մարդիկ ապրել ու դիտարձացել եյին իրենց նախորդների նման, վաղուց արդեն փոխվել եր հին կյանքը և մտել եր հունդն այս մեր նոր կենցաղի : Յեւթ կյանքն ամեն վայրկյան դործում եր, յարձրանում ու պայքարում այն դորշադույն կզմինկաւորների տակ :

Մյուս ուրը նեղ փողոցներով Հադրաշի մեջ փաթաթված մի կին եր դնում : Նաղրմ հանըմն եր : Նա դնում եր իր խոսոված ընտանիքի «սրբությունը» բերելու : Գորշ փողոցների միանման շէնքերի առջևից անցնելով, հասաւ կիտաքանդ փոքրիկ մի դարբասի, ապա կռանալով ներս մտաւ ու մինչև վտաքների հողնելը նա իջնում եր քարե քանդրուոված սանդուխդներով կիսամութ, տուփի նման փոս հայաթը, վորտեղ գաղջահոտն եր նստել՝ կամարակապ սլափ տակ դիզված աղբի կույտի պես : Նաղրմ հանըմը քայլերն ուղղեց մութ հայաթի մի անկյունն ու գլուխը կրծքին խոնարհելուց հետո նեղ դռնից ներս մտաւ :

Խորհրդավոր այն սենյակի սեւ պատերի անկյուններից մեկում, հասակի փոքրիկ քառակուսի խալիչի վրա, ծալապատիկ նստած եր խուճացած լեն թիկնոցով մի մուլտ : Գլխին փաթաթած ճերմակ կտորի տակից

կախովել իր նրա գեղնալուն մերուքը: Նաչելիս թվում
էր, խիտ հոնքերի տակ, մեջիդի մութ խորշերէ նման
աչքերի մեջ նստել էր խորհրդավոր ինչ վոր հանելուկ:
Նա իր առջևի ժաղալենանման թղթերի վրա՝ ծխածու-
նի բոլոր գույներով նշաններ եր գրում:

Սենյակի հատակի տակը վշշում էին Քոի ալիքնե-
րը. թվում էր, նա մի որ պիտի վարարեր և իր ուռ-
նացող ալիքների հետ պիտի քշեր ու տաներ խորհրդա-
վոր սենյակը՝ գորշադույն մերուքավորի հետ միասին,
վարի մատին դեռ ահով էին խոտում քաղաքի այդ ծայ-
րամասի խարխուլ տների բնակիչները:

Նաղըմ հանքմն իր ոջախի համար սրբություն եր
հայցում մոլլից:

— Ոխտն որ, սխալ գեշերվա մեջ գիր կապեմ, վոր
թուրն էլ չկարի: Ալլահի ու փեղամբարի աջը դորեղ և:
Յերազ տեսա, առում ե. — խալիք մուսաղել ե մեջիդ ու
դուռան, նամազ չի անում: Յես էլ նոր պրծա նամազս:
Ղուռանի կողքին դրված ե՝ — ալլահը բարկացել ե ասա-
տիկ:

Մոլլեն յերեք կանդունարոյ չիրուխը փոսացրեց,
խոկ նրա կրծքին փռված մերուքի մաղերի ծայրերին
անդամ նստել եր՝ պահանջ: Նա գլուխը կախած, շփում
էր մաղերի ծայրերը:

Յերբ մոլլեն շփում էր մերուքը, ամեն մի ալցելու
իմանում էր, վոր պարտք ունի վճարելու:

Նաղըմ հանքմը յետ աարտվ իր չողբայի քղանցքի
ծայրը, դողացող ձեռներով հանեց ծաղկավոր մի թաշ-
կինակ, քանդեց ծայրերի հանդուլցը և դեղին վռակն-
հնչյուն պարսկական մի դրամ դրեց մոլլի աջը:

— Թող դիրը դորեղ լինի. խոտովանվեմ պիտի ալ-
լահին, վոր եմել չունեմ:

Յերբ Նազըմ հանըմը դուռն իր յետեւից ծածկելով
դուռս յեւտով, խորհրդատւոր սենյակի դեղին միջուռ-
վորն ինքնազուճ ժպտաց, վռսկհհհհյուն դրամբ մատնե-
րի մեջ խաղացնելով:

Նազըմ հանըմը տանդուխքներից բարձրանալիս մը-
տածում էր Վերերիւն դորության մասին: Իր միակ դրա-
մը, վոր տարիներ շարունակ խնամել ու աշնպես խորն
էր պահել նեղ ուրիւ համար, Սրասից թաքուն նա Եր-
վեց մոլլին, վոր տան խոռվությանը վերջ լինի:

Նեղ փողոցներից մեկում Նազըմ հանըմը պատահեց
Նատալիյային, սիրտն ավելի կծկվեց, աչքերից չաղ-
րան հոսացրեց ու դուռն ուրորելով նայեց Նատալիյա-
յի յետեւից, իսկ նա դնում էր աղումբ, անստովածների
խորակի պաշտաւումներին:

Սոխորահան մի իրիկուն էր: Տանը վաշ վաք չկար
բացի Նազըմ հանըմից: Նրան թվում էր, այդ քերեկո
լինքը վերջ է դնելու իրենց տան խոռվությանը: Նա
դուռը շարժումը բռնել էր մոլլի «գրեբը» և մեղքամոմի
վրա ամբացրած՝ Միրզայի ու Նատալիյայի մազերից մի-
մի փունջ: Նա անհանդիստ էր, կարծես լսում էր մեկի
փոռնածայնը: Նա իրենց տան դռան շեմքի վրա կանդ-
նեց, շուրջը զննեց. «Այնպես արա, վոր մարդ չանանի»
— ասել էր մոլլեն: Նա կուցաւ, շեմքի հօդը մատնելով
փորեց ու «գրեբը» թաղեց դռան տակը: Յերբ նա իր
ձեռքը դրեց մեջքին ու աղեղած վաղնաշարն ուղղեց...
սողանք... նրան թվաց, թե դիմացի քանդված պատի
վրա նստած էր այլանդակ մի հրեշ, վորի աղանջները
մեծանում ու փաքանում էյին, բերնից ու աչքերից
կոյծ և բոց էր դուրս դալիս ծխի հետ խառնված:

— Սառանա՛, — ճշաց նա ուժաստատ ու աչքերն ա-
վելի լայն բաց արած բնիւով դեպին:

Քանդված տների խորշերից մարդիկ դուրս թափվե-
ցին, նաղրժ հանրմին ողնության յեկան, իսկ նա մատր
տնկած դեպի այն քանդված պարիսպը՝ կրկնում եր վա-
խեցած:

— Սատանա՛, սատանա՛ . . .

Բոլոր մարդկանց դեմքերի վրա նստել եր զար-
մանքի շեշտը, և բոլորը յերեսները յեա շրջեցին: Ի՞նչ:
Քանդված պատի վրա մոխրադույն կատուն մեջքն եր
տաքացնում իրիկնային արևի ջերմ ճառագայթների
տակ:

Նաղրժ հանրմը հիվանդացավ:

Ամեն ոք հա նիհարում ու գեղնում եր բարակ մոմի
պես:

Նա իր մահը մատ եր գլուժ, թվում եր, դռան
յետեն ե կանգնած թե՛ իր մահը և թե իր խռոված ո-
ղախի հաշտությունն ու մի սր դուռը կրնկի վրա բա-
նալով ներս կմտնի:

Յուրա քամին հոնդում, զարնվում եր քանդված
պատերին ու փողոցներից մաքրելով քշում տանում ա-
մեն ինչ, տերևաթափ ծառերի կատարները ճոճելով:

Աչուն եր:

Ամեն ոք Միրզան ու Նաստելլան դնում եյին ս-
կումբ, իսկ Աբասը՝ «չայխանա»:

Յերխա-աղումբը գունավոր տների ու խանութների
դլխավոր ու լուսաշատ փողոցում եր գտնվում: Մյուս
բոլոր կիսաքանդ տներից տարբերվում եր նա իր անսո-
վոր տեսքով: Մի կայծ եր կարծես, փոր ընկել եր դու-
նավոր մեջլիսի կողքին, կեսլավոր դլխարկներով մարդ-
կանց մտքերը հրդեհելու: Աղումբը մի մեծ դուռ ուներ,
ու մարմարե լին սանդուխդները վերնահարկն եյին յե-
նում: Մենյակներ կային անթիվ ու մի մեծ դահլիճ ե-

ընկարական լուսով վողողված: Պատերին՝ նկարներ անթիվ և թերթ: Սենյակներում մաքուր՝ ամեն որ ժողով կար, պարապմունք, իսկ շաբաթ կամ կիրակի օրերը՝ դահլիճում ներկայացում:

Մաքուր սենյակներից մեկի դռան վրա դրված էր՝ «Անաստվածներ խմբակ»: Դուռը բացվեց, Նաստիլյան դուրս յելավ Ֆաղեյտայի հետ. քիչ հետո՝ ուրիշ մի խումբ ել:

Նաստիլյան ու Ֆաղեյտան մտնան դիմացի սենյակը, վորտեղ յերկար սեղանների առջև թերթեր ու դրքեր էյին կարդում: Կողքի սենյակը մի բարակ պատով եր բաժանվում. ահումբի խաղասենյակն եր այն: Այլիկ հեռու մի սենյակ կար, վորտեղ նվազում էյին ու յերդում: Ու ելի սենյակներ անթիվ, մեկում ըջիջի կամ բյուրոյի ժողով, մյուսում դրամխմբակի փորձ, յերբորդում պատի թերթն էյին խմբագրում:

Աշխատանք ու դործ բաղմաղան և վո՞ր մեկը թվեմ: Ակումբը դիշերով փեթակի յեր նմանվում: Ակումբի վարիչը բարակ բնդերով ընկերական մի տղա յեր:

Մի որ Նաստիլյան ասաց.

— Ֆաղեյտա՛, դալիս ե՞ս ինձ հետ:

— Ո՞ւր:

— Տուն:

— Ինչո՞ւ: Զլինի՞ թե առանց Միրզայի չես կարող:

— Նաղըմ անան հիվանդ է:

— Բժիշկ կանչե՞ւ եք սկի:

— Դեռ չե՛, բարան շարունակ կռվում ե Միրզայի հետ:

— Ինչո՞ւ:

— Ասում ե կնիկդ առ, գնա:

— Իսկ Միրզան ուղո՞ւմ է:

— Սենյակի չկա՛ :

— Նառախլոյտ, վաղը շուտ կդառն, վոր վերջին դատը
սովորենք :

— Վո՞րն և վերջինը :

— «Կրոնը . . .»

— Հա՛, դիտեմ :

Նառախլոյտն զնայացով դնում ևր դեպի տուն :

Քաղաքի այդ ծայրամասի խաւրխուլ տներէ նոր
ուժն ևր ամբարձրում յերիտասկումբում :

Միջոցն տանը նստած նշուլիւր ևր համաքում . բջի-
լում պետք և խոսեր նոր կենցաղի մտտին :

Նապրժ հանրմը հիմանդ՝ հոգու հետ կռիվ ևր տա-
լիս :

Սենյակում մերթ մօր տեքսցը, մերթ Միջոցի
զբէի ճոճոսցն ևր լովում :

— Միջոցա՛, մեռնում եմ՛, սրհնանքս քեզ տանմ :

— Հը՞ :

Մեռնում եմ, գնա մոլլաջին կանչի, թող հոգուս
համար նամաղ առի :

Միջոցն չևր ուզում գնալ, ջղայնությանից ձեռքի
թուղթը ճմրթում ևր : Նա մտքում մտածում ևր . «Բջի-
լում կնախատեն, վոր խմանան, կտանն . — Ել ի՞նչ կամ յե-
րխտական և . դիչերով գնացել մոլլի դուռն և թակելը» :
Մաքերը ծանր մուրճերի պէս՝ Միջոցի գանգի պատե-
լը թակեցին : Նա տատանովեց . դնա՞լ, թե՛ չե : Վայր-
կթանը ծանր ևր, կտրծեա ուզում ևր, վոր մեկն իրեն
ողնաւթյան դա : «Դուանը կկանգնեմ մի քիչ . կատեմ՝
դնացի», մտածեց Միջոցն : Յերբ դուրս յելալ, չկա-
րուցացալ դռանը կանգնել : «Յ՛, դեռմ, գիչեր և, ո՞վ
սխալ տեսնի, մե՛լս և, մեռնում և, թող հանգիստ մեռ-

նի: Յեւ խո չե՞մ վախժի, ելի կամ յերիտահան եմ: Բայց
դուքն մոլլան սղնի: Յեւ վոք մնամ, հոգին խո յեո
չե՞մ բերիք:

Միրզան դուռնալոր մեջիդն եր դնում:

Սենյակը քարացել եր. միայն Նազրմ հանըմն եր
անքում վիհացած ժամացույցի պես: Փողոցում և բա-
կում աշտան քամին եր պարում, դուռ ու յուսման
ծեծերով:

— Արտոր դնացել և վաղուց մոլլին կանչելու. Միր-
զան ել յետեից պնաց: Ինչի՞ ուշացան:

Քամին պատուհանը բացեց ու չրջեց սենյակում:
Համայն ընկալ սեղանին. սենյակի լույսը խամբեց: Այր-
վում ելին սիրուցի ծայրն ու սեղանը:

Նազրմ հանըմը շարժում եր ձեռները, կարծես թե
հոգեհարքի մեջ լիներ: Ուղեց լարճը ահալ, բայց շուրժ-
վել անդամ չկարողացալ:

— Ո՞վ կա եղտեղ, ալլովեց...

Սենյակը ծխով եր լցվում:

Նեղ փողոցով քայլում եր Նաստիլլան:

Դիմացի անկյունից ծովեց մեկը:

— Ինչքան Միրզային նման ե, մտածեց Նաստիլ-
լան:

— Միրզա՞:

— Հը՞:

— Գո՞ւն ես:

— Հա՛, մի վախենում, Նաստիլլա:

— Ձե՞ վախում: Մո՞լ ո՞ւր:

Տիրեց լուռլճյուն:

— Բարեան ելի՞ կուգից:

— Ձե՛:

- Հասկա ինչո՞ւ յես թթվել:
- Անան մեռնում ե. ստում ե՝ գնա մոլորն կանչի:
- Մոլոր՞ն: Դու յեւ զնո՞ւմ ես: Ձե՛, գու տուն գնա, յես կերթամ, թե կուզես, գու յեւ արի:
- Ձե՛, անան մենակ ե:

Անյակը ծխով եր լցվում: Բոցը սեղանից իջել եր հատակին: Նաղրմ հանրմը խեղդվում եր ծխի մեջ, յերբ Միրզան դուռը բացեց:

Բակի սանդուխտների վրա վտանձայն լավեց: Նաղ տիլլան ու ակնոցավոր մի մարդ ներս մտան անյակ:

Միրզայի համար, վորը տուն վերադառնալիս մտածում եր. «եդ վո՞նց, Նաստիլլան մոլորն կանչելո՞ւ գնաց», ամեն ինչ պարզվեց:

Ակնոցավոր մարդը մոտեցավ Նաղրմ հանրմին, նայեց նրան ու զլուխը շարժեց: Նաղրմ հանրմը դարձապաժ նայում եր ակնոցավոր մարդուն: Յերբ ակնոցավորը գլխարկը ծածկեց դնալու, Նաստիլլան լամպը դուրս բերեց սանդուխտները լուսավորելու:

— Ձի ասլրի, — սառը ձայնով ասաց ակնոցավոր բժիշկը:

Դիմացից դալիս եյին յերկու հոգի. մեկը Աբասն եր, մյուսը մոլլեն: Նրանք մի վայրկյան անշարժ իրար նայեցին ու ակնոցավորը գնաց:

Նաստիլլան լամպը ավեց Միրզային ու առաջ անցավ:

— Գնա. քանի մենք ես տանն ենք, քո վոտքը թող մեր շեմքում չլինի. — ասաց նա միրուքավոր մարդուն, մատը դնալի դուռը տնկած:

— Նաստիլլա, լի՛րբ, յես քեզ ցույց կտամ մեծի

սլափիմն իմանալ, — դուռաց Աբասը մարմինն առաջ
թեքելով: Այդ սլափին Միրզան կանգնեց յերկուսի մեջ-
տեղը և ձեռներն ուղի մեջ խաչ արեց:

— Չհամարձակվես, բարա':

Միրուքափորը սատանի նման անհեաացել եր:

Այն յերեկո Աբասը «չայխանի» կոտորոված սան-
դուխքներով վերնահարկն եր յելնում:

Մարդիկ յեկան քաղաքի այդ ծայրամասը, փողոց-
ները չափեցին, գոլավոր քառանկյունի յերկար սյու-
նեք անկեցին: Այնուհետև նորից յեկան, քանդեցին նեղ
փողոցները, սլափերը հարթեցին տափալու նման: Քան-
դեցին և Միրզայենց տան դրսի սլափերը:

Բանվորները քանդված սլափերի հողերի միջից ինչ
վոր յերկար թղթեր գտան անհասկանալի դրերով. մի
քանիսը հայհոյեցին ու ժպտացին. բայց մեկն իր դըր-
սանը խոթեց խորհրդավոր թղթերը: Քիչ հետո նա
թղթերի ծայրից սլափուելով իր թուփունը փաթաթեց,
քանդված քարերի վրա նստած:

Այն հին տան նման՝ ինչ վոր մեկը քանդում եր
Նաղլոմ հանրմի հողին և նա մինչև իր վերջին շունչը
փչելիս հավատացած եր, վոր այն թղթերը հաշտու-
թյուն կրեբեն խոռված բնատնիքին: Մի լուսադեմի
նրա արյունը յերակներում սառեց, յերբ նրանց տան
դիմացը նոր շենքի հիմքեր ելին դցում:

Նաղլոմ հանրմի մահից հետո Աբասն ամեն ուր գնում
եր «չայխանի» վերնահարկը. սլափահում ելին գիշերներ
ել, վոր տուն չեր գնում. քնում եր հենց այնտեղ:

— Են տունը յես չեմ երթա', թող խալիսը չասի,
թե Աբասը նամուս չունի:

Այն ուրը «Հայխանեն» թափառական աշուղներ եյին յեկել հեռո՛ւ-հեռո՛ւ յերկրներից։ Սեխանման դլուխները - չըջապատել եյին նրանց։ «Չայխանի» խանձահոտ ողն այն ուրը լցված եր աշուղների սաղաֆափոր թառի ճկուն լարերի հնչյուններով։ Արասը նստած եր «Հայխանի» մի անկյունում, լսում եր դլուխը խոնարհած կրճքին և նրան թվում եր՝ իր հոգուն մոտ ու հարադաս յերգերի միջով կարող ե հասնել յերկրներ ուրիշ։

Մի շաբթից հետո գերվիշի նման աշուղները դնուցին։ Արասը վարդել եր ու ինքն ել գնաց հեռո՛ւ-հեռո՛ւ յերկրներ։ Վերջին անգամ, յերբ նայեց իր խոտված տանը, նրա աչքերի անկյուններից մի դույզ կաթիլներ հուլունքների պես սրկվեցին ու ընկան մազոտ այտերին։ Մի վերջին հայացք ել դեց նազրմ հանրմի գերեզմանին ու մեջքը չըջելով քայլեց աշուղների հետ։ Նա գնում եր ուրիշ յերկրներ, ուր կինն իր չաղբայի մեջ դեռ նման եր բերանը կապ քսակի մեջ լցրած վոսկու, ուր մարդիկ ապրում են սղապերի աղաթով։

Ամիսներ անցան, նրանք սեղափոխվեցին նոր բնակարան։

Կյանքը փոխվում, կորցնում եր իր հնամյա յերանգը և մի նոր ուժ խլրտումով աճում եր քաղաքի այդ խարխուլ ծայրամասում։

ՍՈՍԻՆԵՐՆ ԱՂՄԿՈՒՄ ԵՆ

Ա.

Մանուկը ծնվելիս լացեց, իսկ ծնողները ժպտացին...

Կոմյերիտ Յողիկը փոքրիկ տիկին դարձավ, ոնեց մանկան ու կստավարեց խոհանոցը: Նա թողեց աշխատանքը դրսի, ընկերներին իրա ու կյանքն սկսված—ոսսինների պես աղմկուն: Յեվ մայրությունն ամփոփեց նրան—հին տնակի նեղ պատերի ներսը:

... Լուսնի պոռնակը կատվի պես մեջքը կոր՝ նստում եր փոքրիկ տնակի պարտեզի ակացիի ուսերին ու նրա վրա վռոնում եր լուսնահաչ մի շուն:

Բ.

Փոքրիկ տիկինն ամեն առավոտ ցուլի հետ ջրում եր սլառուհանների ծաղկամանները և ցանկապատի կողերի տակ բուսած չեկ արեվածաղիկներն ու անուշ խնձորենին:

Հետ հրով վառված հորիզոնից յերկու չչակ առլոսծվում եյին քաղաքի սպիտակ շենքերի վրա. ճահապարհին դոփում եյին ինչ վոր ուժեղ վտոքեր ու քայլում շտապ—շտապ: Փոքրիկ տիկինը խոհանոց եր մըտնում, պատից մի զույգ հին կոշիկ կար կախ, նա նայում եր նրանց ու ինչ վոր բան հիշում: Փոքրիկ տիկինը նայում եր ծաղկանոցի արեվածաղիկների ու սիմլնդի

տերեւմներին մըսող, հիշում եր հեռու մի դադգյաւ, գունաւոր չթեր հիշում: Հետո նա մանկան հագցնում եր չթից կարմած մի շապիկ, վորի վրա այնպէս ծանոթ դործած յերկու կիսված արեւածաղիկ կար կախ:

Յողիկը վորբաշխարհից զնաց դործարան, յոթը տարի դադգյահի մոտ գունաւոր չթեր դործեց ու հետո ամուսնացաւ Տաբասի հետ:

Գ.

Թափվում էյին պատի որացուցի թերթիկները և տնում եր մանուկը:

Իրիկունն իջնում եր փոքրիկ տնակի ու ծաղկոսնոցի ցանկապատի ուտերին:

Նրանք բոլորվում էյին սպիտակ սեղանի շուրջը, վորի վրա յեռում եր դեղին ինքնայեռը:

Պատի վրայից ժպտում եր Իլիչը խորն աչքերով:

Տարասը մանկանն առնում եր ծնկների վրա ու նստում Իլիչին: Թվում եր նրան. կախվում ե ճերմակ մի կտավ, թուած որերից պայծառանում ե վրան նորից կապույտ մի դիշեր. աղմկում են փոքրիկ քաղաքի սոսիները սվսվուն ու յեղեգնուտը հեռու: Յեւ ջափելով պատերին՝ ինքը վերադառնում ե տուն—կտրված ականջը թշնամուն թողած:

Յերկրի պայքարում հերոսական այն սե բեղերով վտիտ տղան ականջը դռնեց թշնամու սրին: Ու հետո հիշում եր նա, թե ինչպէս մազուլթոտ հողի վրա արյան կարմիր հետքեր մնացին...

Ցանկապատի մոտ որորվում էյին արեւածաղիկները, Իլիչը նորից ժպտում եր մանկան, իսկ սպիտակ կտավի վրա ամէլի պայծառանում արյան կարմիր հետքերը...)

Հետո քնում եր մանուկը, վոր աճի, իսկ Տարասը
կարդում եր ու դրքի թերթերի միջից բարձրանում եր
Իլիչը:

Յողիկը կարոտով հիշում եր խոհանոցի դրսի աշ-
խարհն ու Տարասին հարցնում նրա մասին:

... Որորոցում արթնանում և լալիս եր մանուկը:

Դ.

Յողիկը մտածում եր հաճախ, թե կյանքն ինչքան
առաջ և տարեւ Տարասին ու ինչ վոր բան փոխվել և
նրա մեջ, նա թողել և իր նախկին ընկերներին:

Այո՛, Տարասը դարձել եր լուսկյաց, առաջվա պես
կատակներ ել չեր սիրում, կարծես մոռացել եր ամե-
նը, ինչ յեղել եր սկզբում:

Տարասը փոքրիկ մանկանն ել չեր նստեցնում ծընկ-
ների վրա: Ինչ վոր բան ճնշում եր նրան և թվում այն-
պես նեղ ու փոքրիկ:

Ժպտում եր Յողիկը, իսկ Տարասը լուռ նայում
հատակին: Տխրում եր տիկինը:

Տարասին թվում եր միայն, վոր իրում և արդեն
լայն կյանքի խորությունն ու յերկու ձեռքով ուզում
իր ամուր դրիւն այն, սակայն փոքրիկ ընտանիքը քա-
շում եր նրա ուսերից:

Փչում եր խոհանոցի հոտը: Ու հաճախ վիճում եյին
նրանք: Խոհանոցում այրվում եր ինքնայեռը:

Ե.

Գունատ աչուռ:

Պայծառացած արևը յելավ, հալվեց քամու դեմ
ծեծվող ծառերի վրա, թափվեց ծառերի վոսկին: Սառը
քամին պարեց թիթեղե տանիքների, բակերի ու յերկա-
թե լարերի վրա, որորեց ծաղկախոցի ցանկապատի տակ

բուսած սիմինդի ու արեածաղիկների չորացած տերե-
ները: Յեկավ աշնան անձրևը, թափվեց ծառերի ու շեն-
քերի վրա:

Յեվ որորվեցին դիշերային լույսերը պայծառ՝ փո-
ղոցների թաց ու ամալի մայթերի վրա:

... Տարասի յետևից, յերեսան կրծքին սեղմած
գողեգող զնուժ եր փոքրիկ տիկինը: Գնում եր ու մտա-
ծում:

Գնում եր Տարասը:

Նա ծովեց ու թրջված ուսերով ներս մտավ ուրիշ
տան ոտաբ դռներից:

Կանդենց փոքրիկ տիկինը և նրա կրծքի տակ ինչ
վոր տաք բան ծանրանալով բարձրացավ ու սեղմեց կո-
կորդը: Հետո բերանի անկյունները կախվեցին ու կո-
կորդը չարժվեց: Նա հենվեց փողոցի անկյունի ելեկ-
տրական սյանը, յերկար-յերկար նայեց այն դռներին,
ուր ներս մտավ Տարասը:

Գիշերը սև վարսերը թափեց քաղաքի վրա ու ան-
ձրևի տակ ծեծվեցին—սոսիներն աղմկող... Հեռու ինչ
վոր տեղ աջրոնները կանչեցին, մեկը ներսում պտտեցեց
ելեկտրական լույսի կոճակն ու ամոթից սևացան պա-
տուհանների ապակիները: Ներսում դատարկ շշերը գլ-
լորվեցին հատակին և փշրվեց մերկ կնոջ մի քանդակ:

Կարծես որորվեցին փողոցի լույսերն ու մայթերը
և փոքրիկ տիկինը յերեսան դրկած ընկավ մայթերի
վրա:

2.

Մի սր Տարասը փող թողեց, նայեց մանկան ու
հեռացավ դժգոհ: Նա և՛ հեռանում եր, և՛ մնում: Տա-
րասին թվում եր կտրվում և ինչ վոր խորը բուն: Ստո-

բակետի նման փոքրիկ յերեխան, վորը աիկնջը բա-
ժանում էր դրսի աշխարհից, կամուրջի տես կապում
էր Տարասին նրա հետ:

... Բայց Տարասը յերեւալով անցավ կամուրջի
մյուս ափը:

Փոքրիկ տիկինը տխուր նայեց հեռացող մարդու
ծուռ ուսերին, նայեց յերեխայի որորոցին. տիկինը լա-
ցեց ու յերեխան:

Յուզվելը նայեց փոքրիկ սենյակի սլափից վար ժողո-
տացող ու խորն աչքերով Իլիշին: Նա նորից հիշեց այն-
տես հեռվից դուռնավոր չթեր ու կոմյերիտ աշխարհ:

Իջավ ու ծանրացավ խորը տիրություն:

Իսկ կանաչ ցանկապատի ուսերին որորվեց աը-
խուր ախային:

Է.

Աշնան առավոտը յերբ լուսանում է քաղաքի վրա,
թվում է դիշերվա անծրեր լվացել և մաքրել և շեն-
քերի ու ծառերի փոշին:

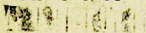
Յեւ մի առավոտ, յերբ ճեղքվում էր խավարն ու
սասիններն էյին աղմկում, փոքրիկ տիկինն անցավ խո-
հանոցի նեղ սլափերի կամուրջից դեպի հինը, վորն
սկսվելու յեր նորից:

Այն լուսաստուգաուր առավոտյան, յերբ կանչեցին
չչակները հորիզոնից ու դոփեցին այնքան վտաքեր փոք-
րիկ տիկինն և չնայեց խոհանոցի սլափից կախած կո-
շիկներին մաշված: Նա մանկանը թողեց դործարանի
նոր մանկատանը և նորից դործեց դուռնավոր չթեր,
դործեց ու հիշեց բակի ծաղկանոցի սիմինդները,
մանկան շապկի վրա կիսված յերկու արեածաղիկն ու
այն մուխ սաղակները:

Բանվորական փոքրիկ քաղաքի վրա հալչում եր
արեւը բրոնզե ու քայլում եր տիկինը—այն մայիթերի
վրայով, ուր ինքն ընկավ մի գիշեր: Քայլում եր տի-
կինը, ուռչում եր սիրտը նրա և ուտերի վրա տանում
ինչ վոր խորը թեթեւություն: Բարձրանում եր արեւը
և մանկատան նոր աշխարհում աճում խաբայաշահեր
մանուկը, վորը դեռ նոր-նոր եր հասունանալու—սե-
րընդի սիրված մանուկը:

Յեվ շուտով, շատ շուտով կգա նա, կենի մանկա-
տան պատերից, այս հին ու նոր սերնդի մանուկը, վորը
չի տեսել դասակարգի պայքարը մեր: Կբարձրանա նա,
դալիքի նոր մարդը, յերբ չեն լինի սև ու մութ ա-
պակիներ:

Ամսական լիարուսնի արծաթե ստոն ափսեն կախ-
վում եր շեկ բլրների ու հատուն արտերի վրա: Հանդե-
քում կախաչն որորվեց լուսնի դեմ ու ծնվեցին ի՞նչ-
քան մանուկ... Գիշերաչյա լճակի յեղեբքին հեռու՝ յե-
ղեգը վորպես զուռնաչի փշեց հարթած յեղանակ, դոր-
տերը պարեցին ու յեղավ լուսնի հարսանիք:

Թ.

Տարասը վոչ-վոքի չալատեց այն մասին, թե
ինչպես պատահեց, վոր մի որ ինքը լքեց այն՝ ինչ լա-
կողքում քաշում եր իրեն ու յետեվից դնաց: Տարասը
լքեց ու պարտված զինվորի ամոթով վերադարձավ
տուն: Նա նայեց հին ծաղկանոցի արեածաղիկներին,
սխմինդներին որորվող և այդ բոլորը կարոտով քաշում
եյին նրան ու թվում այնպես հարադատ:

Նա մտավ խոհանոց ու մաքրեց կոշիկների փոշին:

Տարաւն ու Յողիկը նայեցին իրար : Փռքրիկ տիկինը ժպտաց : Տարաւը դլուխը քարշ նայեց յերեւոյթի դատարկ որսրոցին : Նրանք ժպտացին , բայց տխուր եր ինչ վոր բան : Յողիկը չխանդեց վերադարձած Տարաւին , վորն իր հետ բերել եր վիշտ ու գրգռում :

Յերկու չհակ կանչեցին , Տարաւը նայեց խոհանոցի պատից կախ կոշիկներին մաշված , հետո նրանք խոսեցին յերկար :

Յեւ հեռացաւ Տարաւը՝ նայելով շեկ արեւածաղիկներին ու փռքրիկ տիկինն անթախիժ նայեց հեռացող սև բեղերով մարդու ուսերին :

Գնում եր Տարաւն ու մտածում . . .

Յեթե պայքար լիներ դատակարգի համար , Տարաւը գրոհ կտար և կզրամեր թշնամու դերձերը , բայց նա գնում եր պաքտված :

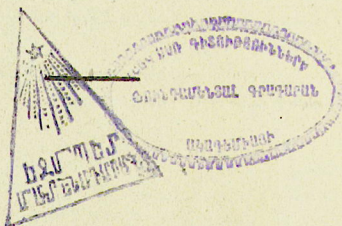
Գնում եր Տարաւը , իսկ փռքրիկ տիկինը մտածում . — ո՞ւր և ինչի՞ համար եր գնում նա , և կամ կվերադառնա՞ր նորից :

. . . իսկ սոսիներն աղմկում և յին փռքրիկ տիկնոջ առաջ և քաղաքի վրտ :

(304.)

Յ Ե Ն Կ

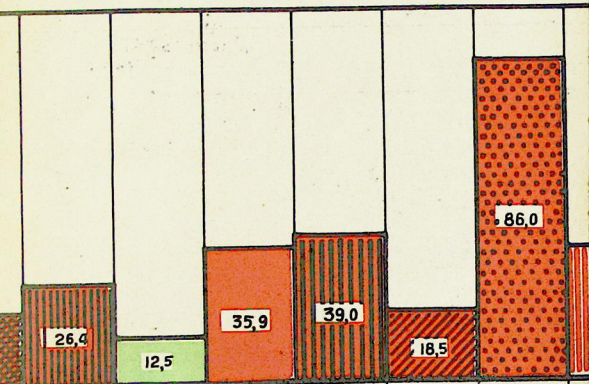
	Եջ
1. Մանր ժառանգի	3
2. Մանուկ	75
3. Կանաչագետի	82
4. Եղև	90
5. Գուհար մեղիկի բնություն	99
6. Սաթիկերը աղմկում են	115

- ПРОМЫШЛЕН

дельный вес района в СССР в 1

в % %

5 n

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0046841

I
A9513-9519